کوردستان و پۆست - داعش

لێکۆلینڤانە بەشدارەکان:

ئازاد عەلی
هاوڕێ باخەوان
مامەند رۆژە
بیلال سامبوور
عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش
مەسعوود رۆستەمی
حیسام دەستپیش

ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو
Rudaw Research Centre

کوردستان و پۆست - داعش

2016

ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو
Rudaw Research Centre
www.rudaw.net

لە سەرەتای ئابی 2014دا داعش پەلاماری باشووری کوردستانی دا و بەشێکی خاکی کوردستانی داگیرکرد. داعش پشێوییەکانی بەهاری عەرەبی لە سووریا قۆستەوە. ئەمە لە دیدی پسپۆڕانی جیۆپۆلیتیکا بە وەرچەرخانێکی جیۆپۆلیتیکی دادەنرێت. بۆیە کوردستان ناچاربوو لەگەڵ هەلومەرجێکی جیۆپۆلیتیکی تازەدا هەڵبکات. داعش لەگەڵ پەلامارداني موسڵ لەیەکەم بەیاننامەدا رایگەیاند کۆتایی بە سەردەمی سایکس- پیکۆ هێناوە و خۆی وەك هێزێکی پۆست سایکس-پیکۆ پێناسەکرد. لەسەردەمێکدا کە بە سەردەمی شۆڕشی جیۆپۆلیتیکا دادەنرێت، ئەم کردارەی داعش بە دیاردەیەکی جیۆپۆلیتیکی دادەنرێت. داعش لەپەنای سنوورەکانی کوردستان لە ناوچە سوننەکانی عێراق و سووریا سیستەمێکی «نیوەدەوڵەت»ی پێکەوەنا کە بەشێکی زۆر لە پسپۆڕان بە دیفاکتۆ-دەوڵەت و هەندێکیش بە دەوڵەت–رێکخراوێکی تیرۆریستی وەسفیانکردووە.

ئەم پەرتووکە باسی کوردستانی دوای شکستی داعش دەکات، هەروەها باسی کوردستانی دوای 100 ساڵ لە رێککەوتننامەی سایکس - پیکۆ دەکات. لەهەمانکاتدا تێزی رارەوی کوردی کە بە دیواری کوردیش دەناسرێت وەکو یەکێك لە فاکتەرەکانی پۆست - داعش و پۆست - سایکس پیکۆ دەخاتەڕوو.

کوردستان

و پۆست -داعش

ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو

2016

کوردستان و پۆست –داعش

بەڕێوەبەری پڕۆژە:

مامەند رۆژە

لێکۆلینڤانە سەرەکییەکان:

د. ئازاد عەلی

هاوڕێ باخەوان

لێکۆلینڤانە راسپێردراوەکان:

د. بیلال سامبوور

عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش

د. مەسعوود رۆستەمی

حیسام دەستپیش

ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو
Rudaw Research Centre

چاپی یەکەم
2716 ـی کوردی - 2016 ـی زایینی
ResearchCentre@rudaw.net
ناونیشان: هەولێر - باشووری کوردستان

هەموو مافەکانی ئەو پەرتووکە پارێزراوە بۆ ناوەندی لێکۆڵینەوەی رووداو، هەموو جۆرە لەبەرگرتنەوەو بەکارهێنانەوەیەکی قەدەخەیە.

ژمارەی سپاردنی لە کتێبخانەی گشتی هەرێمی کوردستان (   )

چاپخانەی کوردستان - سلێمانی

نێوەرۆک

پێشەکی 13

بەشی 1 – ڕەگوڕیشەی داعش و هاتنیان بۆ کوردستان 15

1-1 بەرایییەکانی دەرکەوتنی داعش وەك هێزێکی سەربازی و ئایدیۆلۆژی 16

ریشەی مێژوویی دیاردەی ئیسلامی سیاسی 16

ئیخوان موسلمین و گۆڕانکارییە گەورەکە 17

گەشەسەندنی سەلەفیی جیهادی 17

سەرەتای چالاکی تەقاندنەوە 18

سەلەفیی جیهادی لە لۆکاڵییەوە بۆ گلۆباڵی و دامەزرانی قاعیدە 19

تۆڕی قاعیدەی جیهانی 19

ڕێڕەوی جیهادی جیهانی لە ئەفغانستانەوە بۆ هەورامانی کوردستان 20

ڕاگەیاندنی «تەوحید و جیهاد» و دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق 20

دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق و شام (داعش) 21

ڕێڕەوی دوژمنکارانەیان بەرامبەر کورد 21

هۆکارەکانی زۆربوونی ڕۆڵی داعش لە ناوچەکەدا 21

کورتە و سەرئەنجام 22

دیاگرامی ئیسلامی سیاسی لە جەمالەدینی ئەفغانییەوە بۆ عەرەبی ئەفغان 23

سەرچاوەکان 24

1-2 کورتەی ڕەگوڕیشەی سەلەفیی جیهادی لە کوردستان 25

دیاگرامی مێژووی ئیسلامی سیاسی لە کوردستاندا 30

سەرچاوەکان 31

بەشی 2 – فاکتەرە ناوخۆییەکان و کوردستان پۆست-داعش 32

2-1 باشووری کوردستان 33
بەرەی ناوخۆییی باشووری کوردستان و دابەشبوونی هێزە سیاسی و سەربازییەکان 33
نەخشەی دابەشکردنی هێزەکان لە باشووری کوردستاندا 38
باری ئابووریی کوردستان 39
باشووری کوردستان و دەوڵەتانی دراوسێی 39
باشووری کوردستان و پۆست-داعش 41
باری ئابووری 43
دیمۆگرافیای باشووری کوردستان 43
شانە نووستووەکانی داعش 44
سەرچاوەکان 45
2-2 باکووری کوردستان 47
بەرایی: یەکەم بەریەککەوتنی جیۆسیاسی 47
داعش – کەجەکە: هێزەکانی پۆست سایکس - پیکۆ 48
کەجەکە: خۆگونجاندن لەگەڵ سێ ئاڵقەی جیۆسیاسی 50
ئەنجام: کەجەکە جیۆپۆلیتیکی پۆست-داعش 52
2-3 ئایندەی هێرشی داعش بۆ سەر رۆژئاوای کوردستان 56
سووپایەك لە تووندڕەوە سوورییەکان 56
هێرشی بەرەی نوسرە لەسەر ناوچەکانی رۆژئاوای کوردستان و ئامادەکاری بۆ جەنگی داعش 57
بەشداریکردنی داعش لە گۆڕینی نەخشەی هێزە سیاسییەکان لە رۆژئاوای کوردستان 62
کاریگەریی داعش لەسەر هەڵوێستی کوردانی رۆژئاوای کوردستان 63
کۆبانێ و بەجیهانیکردنی دۆزی کوردی سووریا 64
ئابلۆقەی عەفرین 66
کاریگەری نەرێنی هێرشی داعش بۆ سەر ناوچەکانی رۆژئاوای کوردستان 68
ئایندەی رۆژئاوای کوردستان دوای بەزاندنی داعش 70

2-4 داعش و ئاسایشی نیشتمانیی کوردستان 73
بەرایی: داعش چۆن دەرکەوت و چیکرد؟ 73
چەمکەکان: پێناسە و بوارەکانی ئاسایشی نیشتمانی 74
پایەکانی ئاسایشی نیشتمانیی کوردستان 77
داعش: تەحەدییەکانی ئاسایشی نیشتمانیی کوردستان 79
ئەنجام : پۆست – داعش و هەڕەشەکان 82
بەشی 3 – فاکتەرە هەرێمییەکان لەسەر کوردستان، پۆست-داعش 86
3-1 ئایا کوردستان دەتوانێ لەنێوان تورکیا و داعشدا سەربەخۆیی وەربگرێت؟ 87
هەست بە بوونی کورد دەکرێت! 87
مەزهەبگەرایی و بەرزبوونەوەی هەڕەشەی داعش 88
بەرخۆدانی رزگاری کوردستان لە دژی داعش 88
رۆژەڤی نەگۆڕ لە هەرێمی کوردستان: سەربەخۆیی 89
کوردستان و ناوچە کێشە لەسەرەکان 89
دابەشبوونی سیاسی لە کوردستان 90
وڵاتانی ناوچەکە و هێڵی دژە-کوردستان 90
ناوچەی کوردستانی پەیوەست بە تورکیا 91
ترسی هەمیشەیی تورکیا: دابەشبوون 91
هەڵەی گەورەی تورکیا: «باکووری عێراق» 92
سەربەخۆیی کوردستان و کۆمەڵگەی تورکیا 93
ترسی هەمیشەیی تورکیا: کوردستانی سەربەخۆ 93
پڕوپاگەندەی نوێی تورکیا: لەبەر سەقامگیری نەخێر بۆ کوردستان! 94
کوردستان وەك بەشێك لە تەوەری سوننی 95
تورکیا، ئەمریکا و ئێران 96
رۆژەڤی تورکیا سەربەخۆیی کوردستانی تێدا نییە 97

کوردستان وەك هەڕەشەیەك 97
ئایا تورکیا سەربەخۆیی کوردستان قبوڵدەکات؟ 98
ئەنجام 98
3-2 ئێران: سیاسەتی هەژموونی گوتاری 100
ئابستراکت 100
پێشەکی 100
چوارچێوەی تیۆری 101
جیۆپۆلیتیکی کوردستان و ناسنامەی کورد 102
ئێران و سیاسەتی داگیرکردنی جیۆپۆلیتیکی مێشکەکان 104
ئەنجام 106
سەرچاوە ئینگلیزییەکان 107
سەرچاوە فارسییەکان 107
3-3 هەڵوێستی دەوڵەتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو و ئاسۆی پەیوەندییەکانیان
لەگەڵ هەرێمی کوردستان 108
1 - جیهادیی سەلەفی لە کۆمەڵگە خەلیجییەکان لەنێوان هەناردەکردن و کاریگەریدا 109
2 - وەرچەرخانی کارکردی جیهادیی سەلەفی و رەنگدانەوەی
لەسەر دەوڵەت و کۆمەڵگەی خەلیجی 110
3 - پێگەی وڵاتانی عەرەبی سوننە و بلۆکی کەنداو لەدژی داعش 110
4 - ژینگەی پێکگەیشتنی وڵاتانی عەرەبی سوننە بەرێبەری ئەنجوومەنی
هاریکاری کەنداو لەگەڵ هەرێمی کوردستان 112
5 - گۆڕانکاری لە پەیوەندییە کوردی – خەلیجییەکان دوای رێککەوتنی ئەتۆمی ئێران 112
6 - پێگەی کوردستان لەنێو هاوپەیمانی ئیسلامی بە پێشەنگی سعودیە 114
7 -ئاسۆکانی ئایندەی پەیوەندییە کوردستانی – خەلیجییەکان لە پاش داعش 117
بەشی 4 – فاکتەرە نێودەوڵەتییەکان و کوردستان پۆست-داعش 121

4-1 کاریگەری ستراتیژی ئۆراسیایی رووسیا لەسەر دۆخی کوردستان پۆست-داعش 122
جەنگی داعش و کاریگەرییەکانی رووسیا 123
ئەنجام 133
لیستی سەرچاوەکان: 134
4-2 سیاسەتی ئەتڵەسی و کوردستانی پۆست-داعش 136
ئەمریکا: داعش و پۆست-داعش 137
کوردستان، داعش و پۆست-داعش 138
ئەمریکا، عێراق و کوردستان: قۆناخی پۆست-داعش 139
ئەنجام 143
سیناریۆکان 146
کەی ترسی داعش نامێنێت؟ 146
سیناریۆ «خراپ»ەکان 146
سیناریۆ «باش»ەکان 147
ئەنجامی لێکۆڵینەوە 150
راسپاردەکان 152
بیۆگرافیای لێکۆلینڤانەکان 154
ئازاد عەلی 154
هاوڕێ باخەوان 155
مامەند رۆژە 156
عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش 157
مەسعود رۆستەمی 158
بیلال سامبوور 159
حیسام دەستپیش 160

پێشەکی

لـە سـەرەتای ئابـی 2014دا داعـش پەلامـاری هەرێمـی کوردسـتانی دا و بەشـێکی خاکـی کوردسـتانی داگیرکـرد. داعـش پشـێوییەکانی بەهـاری عەرەبـی لـە سـووریا قۆسـتەوە. ئەمـە لـە دیـدی پسـپۆڕانی جیۆپۆلیتیـکا بـە وەرچەرخانێکـی جیۆپۆلیتیکـی لەقەڵەمدەدرێـت. بۆیـە کوردسـتان ناچاربـوو لەگـەڵ هەلومەرجێکـی جیۆپۆلیتیکـی تـازەدا هەڵبـکات. داعش لەگـەڵ پەلاماردانـی موسـڵ لەیەکـەم بەیاننامـەدا رایگەیانـد کۆتایـی بـە سـەردەمی سـایکس- پیکـۆ هێنـاوە و خـۆی وەك هێزێکـی پۆسـت سـایکس-پیکـۆ پێناسـەکرد. لەسـەردەمێکدا کـە بـە سـەردەمی شـۆڕشـی جیۆپۆلیتیـکا دادەنرێـت، ئـەم کـردارەی داعـش بـە دیاردەیەکـی جیۆپۆلیتیکـی لەقەڵەمدەدرێـت. داعـش لەپەنـای سـنوورەکانی کوردسـتان لـە ناوچـە سـوننەکانی عێـراق و سـووریا سیسـتەمێکی «نیوەدەوڵـەت»ی پێکەوەنـا کـە بەشـێکی زۆر لـە پسـپۆڕان بـە دیفاکتۆ-دەوڵـەت و هەندێکیـش بـە دەوڵەت–رێکخراوێکـی تیرۆریسـتی وەسـفیانکردووە.

شاڵاوی داعش بـۆ سـەر کوردسـتان هـەم هەلـی ئافرانـد و هـەم هەڕەشـە. لەگـەڵ «هەڕەشـە» بەردەوامەکانـی ئـەم هێـزە کـە بەشـێکی بـە کوشـتار و جینۆسـاید کۆتاییهـات، بەقسـەی بەشـێکی زۆر لـە پسـپۆڕان «هەل»ێکـی تازەشـی لەبـەردەم بزووتنـەوەی کـورددا رەخسـاند. پرسـی بەرەنگاربوونـەوەی هەڕەشـەکانی داعـش بـۆ سـەر ئاسایشـی ناوچەیـی و تەنانـەت جیهانـی، هێـزە چەکدارەکانـی کوردسـتانی وەك «سـپەرێکی جیۆپۆلیتیـك»ی کارا لەبـەردەم داعـش قووتکـردەوە. هەروەهـا پێناسـەیەکی دیکـەی بـە پێگـەی ناوچـە کوردسـتانییەکانی باشـوور و رۆژئـاوای کوردسـتان بەخشـی کـە وەك «پەرژینێکـی سـتراتیژی»، دەتوانـێ قوڵایـی دیموگرافـی سـوننە لـە سـێکوچکەی ئەنـادۆڵ، شـام و عێـراق لەیـەك دابـبڕێـت. بەمـە کوردسـتان پێگـەی تـازەی خـۆی لەنێـو سـتراتیژییە جیهانییەکانـی نەهێشـتنی تیـرۆردا پێناسـەکردووە کـە ئەگـەری هەیـە ئاکامـی مێژوویـی یەکلاییکـەرەوەی بەدواوەبێـت، چونکـە داعـش وەك بکەرێکـی نە-دەوڵـەت، تاڕادەیـەك نەزمـی هەرێمـی لەبەریـەك هەڵوەشـاندووە. ئەمـەش ریزبەنـدی هێزەکانـی ناوچەکـەی گـۆڕیـوە بەشـێوەیەك کـە چەندیـن هاوپەیمانـی و بلۆکـی جۆراوجـۆری بـەدوای خۆیـدا هێنـاوە.

ئامانـج لـە نووسـینی ئـەم کتێبـە، گەڕانـە بـەدوای ئـەو پرسیارە چارەنووسییەدا، ئایـا لـە قۆناغـی پۆسـت-داعشـدا چ سیناریۆگەلێك چاوەڕێـی هەرێمـی کوردسـتان دەکـەن؟ هەروەهـا ئەمـە لەپەنـای خۆیـدا چەنـد پرسـیارێکی لاوەکیـش دەوروووژێنـێ ئایـا فاکتـەری نێوخۆیـی، فاکتـەری ناوچەیـی و فاکتـەری سـەرووناوچەیی چـۆن کارلێـك دەکـەن و تێکهەڵکێشـی ئـەم سـیانە چ کاریگەرییەکـی لەسـەر پێگـەی کوردسـتان دەبێـت؟ وەڵام دۆزینـەوە بـۆ ئـەم پرسیارانە بەشـێوەیەك پەیوەنـدی بـە خوێندنـەوەی جیۆپۆلیتیکییـەوە هەیـە. بۆیـە پـڕۆژەی ئامادەکردنـی ئـەم کتێبـە وەك یەکـەم کتێبـی نێوکۆیـی ناوەنـدی لێکۆڵینـەوەی رووداو کـە بەرهەمـی ژمارەیـەك لێکۆڵینڤانـە لـە هەمـوو بەشـەکانی کوردسـتان و ناوکـی تینك-تانکێکـی کوردسـتانییە، بـۆ تاوتوێکردنـی ئەنجامـە بابەتییەکانـی پۆسـت-داعش لـە کوردسـتان تەرخاندەکرێـت.

کێشـەکانی بـەردەم ئـەم پرۆژەیـە زۆرتـر پەیوەندیـان بـە تەکنیکـی کارەوە هەیـە. وەك یەکـەم کاری پێکەوەیـی دەشـێ لـەڕووی چەمکسـازی و زاراوەسـازییەوە زۆر لێکچـوو نەبێـت. هەروەهـا دەشـێ یەکێکـی دیکـە لـە کێشـەکان، پەیوەنـدی بـە شـێوازی لێکۆڵینـەوەی لێکۆڵینڤانەکانـەوە هەبێـت. لەبەرئـەوەی هەریـەك لـە نووسـەران خەڵکـی پارچەیەکـی کوردسـتانن، پێدەچـێ شـێواز، تـەرز و میتـۆدی لێکۆڵینەوەش لێـك جیاوازبـن. بـۆ نموونـە لێکۆڵینڤانانـی رۆژهـەڵات کاریگـەری میتـۆدی لێکۆڵینـەوەی ئێرانـی، باکـووری هـی تورکـی، رۆژئـاوا هـی عەرەبـی و باشـووریش لەگـەڵ ئـەوەی بەشـێنەیی بـەرەو مۆدێلێکـی تایبەتـی کـوردی دەچێـت، بـەڵام شـێوازی عەرەبـی هـەر لەسـەرە.

ئـەم کتێبـە لـەڕووی پێکهاتـەوە بەسـەر چوار بەشـی سـەرەکیدا دابەشـدەبێت: یەکـەم، لـە بنجوبناوانـی ئیسـلامی سیاسـی و هاتنیان بـۆ کوردسـتان دەکۆڵێتـەوە. دووەم، بـۆ فاکتـەری ناوخۆیـی و کوردسـتانی پۆسـت-داعش تەرخاندەکرێـت. سـێیەم، باسـی فاکتـەری ناوچەیـی و کوردسـتانی پۆسـت-داعش دەکات. چـوارەم، لـە فاکتـەری جیهانـی و کوردسـتانی پۆسـت-داعش دەکۆڵێتـەوە. لەپەنـای ئـەم بەشـە سـەرەکیانەدا ئـەوە چەنـد بڕگەیەکیـش بـۆ سـیناریۆکان، ئەنجامـەکان و لەئاکامیشـدا راسـپاردەکان تەرخاندەکرێـت.

ئـەم کتێبـە کارێکـی هاوبەشـە کـە بەدڵنیاییـەوە ئەگـەر ئـەم هاوکاریـەی گشـت هـاوکاران پێکـەوە نەبووایـە، ئـەوا ڕەنگـە ئـەم بەرهەمـە ئامادەنەکرایـە! بۆیـە کاری هاوبـەش لەگـەڵ ئـەوەی گیروگرفتـی تایبـەت بەخـۆی هەیـە، لەگـەڵ ئـەوەی یەکخسـتنی چەمـك و زاراوەکان ئاسـان نییـە، بـەڵام زۆر لایەنـی ئەرێنیشـی هەیـە کـە پێکـەوە کـۆی بەرهەمـی تێکهەڵکێـشڕاو کامڵدەکـەن. لـە پرۆسـەی نووسـینی ئـەم بەرهەمـەدا جگـە لـە لێکۆڵینڤانانـی سـەرەکی ناوەنـدی لێکۆڵینـەوەی ڕووداو، کۆمەڵێـك لـە هاوکارانیـش لـەدەرەوەی ناوەندەکـە بـە لێکۆڵینـەوە و بابەتەکانیـان کاریـان بـۆ سەرخسـتنی ئـەم پرۆژەیـە کـردووە. لێـرە پێویسـتە بەنـاوی (ناوەنـدی لێکۆڵینـەوەی ڕووداو)ەوە سوپاسـی ئـەم بەڕێزانـە بکـەم، کـە بـە دڵئاوەڵایـی و بەدڵسـۆزییەوە لـە سەرخسـتنی پرۆژەکـەدا ڕۆڵـی کارایـان گێـڕاوە: پرۆفیسـۆر د. بیـلال سـامبوور لـە باکـووری کوردسـتان، د. مەسـعودی ڕۆسـتەمی و د. حیسـام دەسـتپێش لـە ڕۆژهەڵاتـی کوردسـتان و مامۆسـتا عەبدولڕەحـمان کەریـم دەرویـش لـە باشـووری کوردسـتان. هەروەهـا سوپاسـی بەڕێـزان عەبدوڵـلا شـوکر و بەختیـار محەممـەد فەتحـی دەکەیـن کـە لـە وەرگێڕانـی بەشـێك لـە بابەتەکانـدا هاوکارییـان کردوویـن. بێگومـان ئـەم بەرهەمـەش وەك هەمـوو بەرهەمێکـی ئادەمیـزاد لـە کەموکورتـی بێبـەری نییـە. لێـرەدا دەسـتی سـوپاس بـۆ ئـەو بەڕێزانـە دەخەینـە سـەر سـنگ کـە بـە ڕەخنـە و تێبینییەکانیـان کەموکورییەکانـی ئـەم کتێبـە کامڵدەکـەن.

(ناوەندی لێکۆڵینەوەی ڕووداو)

مامەند ڕۆژە

مارتی 2016

بەشی 1

ڕەگوڕیشەی داعش و
هاتنیان بۆ کوردستان

بەرایی‌یەکانی دەرکەوتنی داعش وەک هێزێکی سەربازی و ئایدیۆلۆژی

د. ئازاد عەلی

ریشەی مێژوویی دیاردەی ئیسلامی سیاسی

قەیرانی سەرمایەداری جیهانی و سیستەمی رژێمە جیهانییەکان لەدوای جەنگی جیهانیی دووەمەوە، هەروەها ئاڵۆزی کێشەکانی کۆمەڵگە هاوچەرخەکان و نەتوانینی وەڵامدانەوەی پرسە گرنگەکانی نەوە نوێیەکان و لاوازی دەوڵەتان و رژێمە سیاسییەکان بۆ دەستەبەرکردنی داواکارییەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی لە زۆربەی کۆمەڵگەکاندا، پاشان شکستی پرۆژەی سۆسیالیزمی نێودەوڵەتی و دارمانی بلۆکی یەکێتیی سۆڤیەتی پێشوو، هۆکارگەلێك بوون بۆ دۆزینەوەی دەرچەیەك لەم قەیرانە. هەموو ئەوانە رێگەیان خۆشکرد بۆ گەڕانەوە بۆ ئایین وەك سەرچاوەیەك بۆ ژیان و ئاسوودەیی دەروونی بۆ مرۆڤەکان و کردنی بە بەرنامەیەك بۆ چارەسەری کێشەی کۆمەڵگەکان و دەوڵەتان بەشێوەیەکی گشتی و بەتایبەتیش وەك چارەسەرێکی بێکاری و پەراوێزخستن و جوداکردنەوە بە هەموو جۆرەکانییەوە.
گەڕانەوە بۆ ئایین وەك چارەسەر لە کۆمەڵگەیەکەوە بۆ یەکێکی دیکە دەگۆڕدرێت. دیارە ئایینی ئیسلام یەکەم ئایینی ئەوانەیە کە هەر لە دروستبوونییەوە داوای دەسەڵاتی سیاسی ئەم دنیای کردووە. وڵاتە ئیسلامییەکانیش ناوچەیەکی بەپیتبوون بۆ گەشەکردنی ئەو بزووتنەوە ئیسلامییە رێکخراوانە. رووخانی دەوڵەتی عوسمانی و پێشتریش سەرنەکەوتنی لە چاکسازی کۆمەڵایەتیدا هۆیەکی گرنگی دیکە بوو بۆ گەشەکردنی ئەو بزووتنەوانە تاوەکو بەرەنگاری "داگیرکاری"ی رۆژئاوایی ببنەوە.
بزووتنەوە ئیسلامییەکان، چ بانگخوازی یان سیاسی، دەیانویست کۆمەڵگە ئیسلامییەکان لەڕووی کۆمەڵایەتی و سیاسییەوە رێکبخەن و شەریعەتی ئیسلامیش وەك تاکە یاسای دنیایی بچەسپێنن. پاش کشانەوە و دۆڕانی سوپای عوسمانی لەبەردەم هێزی رۆژئاواییدا، بزووتنەوە ئیسلامییەکان خواستیان ئەوە بوو کە ئەو دۆڕاندنەی جیهانی ئیسلامی بکەنە سەرەتای بیری چاکسازی کۆمەڵایەتی و سیاسی. پاشتر بانگەشەکانی چاکسازی فراوانتر و هەمەلایەنە بوون، گرنگترینیان چالاکییەکانی جەمالەددینی ئەفغانی (1897-1838)، محەممەد عەبدوە (1905-1849)، ئەبو عەلی مەودوودی (1979-1903) بوون کە کۆمەڵی ئیسلامیی لە هیندستان و پاکستان دامەزراند.

سـەرەتا هەوڵـی هاوسـەنگی زانسـتی و شـێوازی سیاسـی ڕۆژئاوایـی و ئیسـلامییان دا، بـەڵام پاشـان لەمـەدا سـەرنەکەوتن و لـە بنەماکانـی ئیسـلام بەلادانیـان دانـا.
هەربۆیـە گەڕانـەوە بـۆ بنەماکانـی ئیسـلام و شـەریعەت بـووە دەسـتووری کارکردنـی ئـەم چاکسـازە ئیسـلامییانە و گەشـانەوەی ئیسـلامییان کـردە پێـڕەوی کاری خۆیـان کـە حەسـەن بەننـا یەکێـك لـەوان بـوو و بـوو بـە دامەزرێنـەری ئیخـوان موسـلمین.

ئیخوان موسلمین و گۆڕانکارییە گەورەکە

لەبەرانبـەر دەسـەڵاتی ڕۆژئـاوا و ئینگلیـز بەتایبەتـی و هەروەهـا بزووتنـەوە مژدەهێنـە مەسـیحییەکان لـە میـسردا، کۆمەڵـەی لاوانـی موسـڵمان دامـەزرا. حەسـەن بەننـا (1949-1906)، یەکێـك لـە دامەزرێنەرانـی ئـەم کۆمەڵەیـە بـوو، بـەڵام پاشـتر بیـری ئـەم لەگـەڵ بیـری لیبراڵـی ئـەم کۆمەڵەیـەدا نەگونجـا و سـاڵی 1928 کۆمەڵـەی ئیخـوان موسـلمینی دامەزرانـد و خۆشـی بـووە سـەرۆکی.
پاشـتر ئیخـوان بنکـەی فـراوان بـوو و بەشـداری چالاکـی سیاسـی دەکـرد. لـە جەنگـی 1948 لـە فەلەسـتین چالاکـی ڕێکخراوەیـی ئەنجامـدەدا. لەمـەوە بیرۆکـەی کردەوەی سـەربازی و کودەتایـی لەلای ئیخوان دروسـتبوو بـۆ گۆڕینـی دەسـەڵاتی پادشـایی لـە میـسر و بـە کوشـتنی چەنـد کەسـێکی سیاسـی لەوانـە سـەرۆکوەزیران مەحمـوود فەهمـی نەقراشـی دەسـتیان پێکـرد. [1]
ئیخـوان بەوجـۆرە یەکەمیـن ڕێکخـراوی ئیسـلامی سیاسـییان دروسـتکرد کـە توونـدوتیـژی بـووە کاریـان و شمشـێریش بـووە هێمایـان. ئەمەشـیان لـە وتـە بەنێوبانگەکـەی بەنـناوە هەڵهێنجابـوو کـە دەیگـوت: **"ئیسـلام ئاییـن و دەوڵەتـە، قورئـان و شمشـێرە"**.
ئیخـوان، پەیـڕەوی ئیسـلامییەکانی لـە بانگخوازییـەوە بـۆ شـەڕ و کوشـتن گـۆڕی. پاشـتریش کـە سـەید قوتـب بـووە سـەرۆکی ئیخـوان ئـەم پەیـڕەوە هێنـدەی دیکـە بـەرەو توونـدوتیـژی ڕۆیشـت. سـەید قوتـب باندۆڕێکـی زۆری لەسـەر ئەفسـەرە ئازادیخوازەکانـی میـسر لەوانـە جەمـال عەبدولنـاسر هەبـوو.

گەشەسەندنی سەلەفیی جیهادی

لـە نیـوەی دووەمـی سـەدەی بیسـتەم، گۆڕانـکاری شـێرگیر لـە جیهانـی عەرەبـی و ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت بـە دامەزراندنـی دەوڵەتـی ئیسرائیـل هاتەکایـەوە. ئەمـە بـووە هـۆی دامەزرانـدن و گەشەسـەندنی ڕێکخـراوە ئیسـلامییەکان، تاوەکـو بـەرەوڕووی ڕۆژئـاوا و دەوڵەتـی جوولەکـە بوەسـتنەوە.
سـاڵی 1953 مامۆسـتا و دادوەری شـەرعیی فەلەسـتین شـێخ محەممـەد تەقیەددیـن نەبەهانـی (1977-1909)، پارتـی ڕزگاریخـوازی ئیسـلامیی دامەرزانـد. ئامانجـی ئـەم پارتـە دامەزراندنـی ڕژێمێکـی ئیسـلامی سیاسـی بـوو. نەبەهانـی پێیوابـوو کـە لەڕێگـەی ئەفسـەرە سـەربازییەکانەوە و بەهـۆی کودەتـاوە دەگاتـە حوکـم و ڕژێمێکـی ئیسـلامی دادەمەزرێنێـت. بـەڵام ئـەم شـەپۆلە ئیسـلامییە و بەتایبەتـی سـەلەفی نەبوونـە بزوێنـەری شـەقامی عەرەبـی تاوەکـو سـاڵی 1967، کاتێـك عـەرەب لەبەرانبـەر ئیسرائیلـدا تێکشـکا و ناوچـەی گۆلانیـش کەوتـە

1 - الإسلاميون، بشير موسى نافع. مركز الجزيرة للدراسات، بيروت – 2010، لا 12، 32، 37، 67، 96 و 111.

دەست ئیسرائیل. بەهۆی ئەوەوە گوتاری ئیسلامی سیاسی لەنێو عەرەب و فەلەستینییەکاندا پەرەیسەند. بەوشێوەیە رەوتی سەلەفیی جیهادی بەهۆی کۆمەڵێك کەسایەتی و ڕێکخراوی ئیسلامییەوە گەشەیکرد و لە حەفتاکانی سەدەی بیستەمدا لە جیهانی عەرەبیدا بەتەواوەتی بوون بە دیاردەیەکی سیاسی. لەلایەکی دیکەشەوە سەرۆك ئەنوەر سادات ئەمانەی لەدژی رەوتی چەپ بەکاردەهێنا و یارمەتی دەدان. ئیخوانیش لە سعودیە و وڵاتانی کەنداودا زیاتر گەشەیان کرد و بزووتنەوەی وەهابیش لە سعودیە بەناوی سەلەفی عیلمییەوە بۆ زۆرتر فراوانبوونی جیهانی ئیسلام باشتر کەوتەخۆ.
سەلەفییە جیهادییەکان لە میسر خۆیان باشتر رێکخست. د. ساڵح سریە و کارم ئەنادۆڵی کۆمەڵەیەکی سەلەفییان لەنێو کۆلیژی هونەری سەربازیی میسریدا دامەزراند. پاشان کارم لەسێدارەدرا و کۆمەڵەکەش سەرکوتکرا. مەروان حەدیدیش لە سووریا کۆمەڵەی پێشەنگانی جەنگاوەرانی ئیخوانی دامەزراند. لە میسر کۆمەڵەی تەکفیر و هیجرە دامەزرا و ساڵی 1977 وەزیری ئەوقافیان کوشت. ساڵی 1979 نزیکەی هەزار سەلەفی لە مەککە راپەڕینێکیان بەسەرۆکایەتی ئەلجەهەمی لەدژی دەوڵەتانی رۆژئاوا و پاککردنەوەی زەویە پیرۆزەکان لە خاچپەرستان رێکخست.
ناکۆکییەکانی نێوان عەرەب و ئیسرائیل بووە هۆی بەرزبوونەوەی زۆرتری توندوتیژی سیاسی. ئەم توندوتیژییە بەدوای رەوایەتی ئایینی و مۆراڵیدا دەگەڕا. سەلەفیە جیهادییەکان هەر بە جەنگی کلاسیکییەوە نەوەستان، بەڵکو کەوتنە کاری خۆکوژی لە دژی دوژمنەکانیان.

سەرەتای چالاکی تەقاندنەوە

لە سووریا، یەك حیزب و یەك بنەماڵە تەواوی دامەزراوە سیاسی و سەربازی و ئابوورییەکانی قۆرخ کردبوو. ئەم بارودۆخە بووە هۆی گەشەسەندنی هێزە ئیسلامییەکان. ئەمانیش پەیوەندی پتەویان بە باڵە سەربازییە توندڕەوەکانی ئیخوانەوە هەبوو. لەدوای شەڕی لوبنان لە 1975، چالاکییە سیاسی و خۆپیشاندانە ئاشکراکانیان لەدژی بەعسییەکان زۆرتر بوون. کەتیبەکانی محەممەد کە لەلایەن مەروان حەدیدەوە دامەزرابوون، ئامانجی رووخاندنی رژێمی بەعس بوو، چونکە بەلای ئەوانەوە بەعسییەکان لە دەرەوەی شەریعەتی ئیسلامی بوون. مەروان لەلایەن بەعسییەکانەوە گیرا و لە بەندیخانەدا "مرد". دوای مەروان، رێکخراوەکەی سەرۆکی موخابەراتی شاری حەمای دەستکوژکرد و لە 16ی جونی 1979دا چالاکییەکی خوێناوییان لە قوتابخانەی مەدفەعییەی حەلەب ئەنجامدا. پاشان کەوتنە کوشتنی سەرکردە بەعسی و عەلەوییەکانی سووریا.
ئیخوانەکانی سووریا لە توندوتیژی و کوشتندا داهێنانی دیکەیان کرد، بۆ یەکەمجار لە مێژووی جیهانی عەرەبیدا ئۆتۆمبێلی بۆمبڕێژکراویان لە دیمەشق تەقاندەوە. قوربانییەکانی ئەم هێرش و تەقینەوانە بەسەدان کەس بوون.
لێرەوە توندوتیژیی بنەماڵەیی دەستپێکرد کە هەڵقوڵاوی هێڵی ئیسلامی بوو. کوشتن و تۆڵە گەییشتە لووتکە. ئیخوانەکان هەلی ناکۆکی نێوان پایتەختە عەرەبییەکانیان دەقۆستەوە بۆ زۆرتر چالاکی و کوشتن و برین. بەجۆرێك دەستیان لە هیچ کەس نەدەپاراست و خەڵکانێکی سڤیلی زۆر بوونە قوربانی.
ناکۆکی نێوان هەردوو بەعسی سووریا و عێراق، دەرفەتی گەشەسەندنی زیاتری بۆ ئیسلامییەکان رەخساند ، ئەوانیش هەردەم خەریکی کاری تیرۆریستی بوون. ترس و تۆقاندنیان بڵاودەکردەوە. لە شوێنە

گشتییەکاندا بۆمب و ئۆتۆمبێلیان دەتەقاندەوە. هەربۆیە دەکرێ بگوترێت ریشەی تیرۆر و تەقینەوەکانی بەعسیی ئیخوانی هاوبەشە و لانکەی تیرۆر و توندوتیژیی ئیسلامیی ڕێکخراویش وڵاتانی عەرەبییە. هەروەها لە جەنگی باشووری لوبنان لە ساڵانی 1982-1981 هەندێك لە خۆکوژەکان ئەندامانی پارتی قەومی سووری بوون.[2]

سەلەفی جیهادی لە لۆکاڵییەوە بۆ گلۆباڵی و دامەزرانی قاعیدە

هێرشی سۆڤیەتی پێشوو بۆ ئەفغانستان لەساڵی 1979دا وەرچەرخانێکی نوێ بۆ ڕێکخراوە ئیسلامییەکان بوو تاوەکو دژی سۆڤیەت درێژە بە جیهاد بدەن. ئەمریکییەکان و وڵاتانی عەرەبیش زۆر پاڵپشتی ئەم ڕێکخراوە ئیسلامییانەیان دەکرد و یارمەتیی لۆجیستییان پێدەبەخشین. سعودیە و پاکستان و دەزگای هەواڵگریی ئەمریکا CIA پشتگیرییەکی زۆری موجاهیدەکانیان لە ئەفغانستان دژی سۆڤیەت دەکرد. بەوشێوەیە سەلەفیی جیهادی لە جیهانی عەرەبییەوە چووەدەرەوە و بووە دیاردەیەکی گلۆباڵ.
زۆربەی ڕێکخراوە ئیسلامییە تیرۆریستەکان خێزانێکی تەواوکەر پێکدێنن. ئەمانە زۆریان کایەی کاریان وڵاتە عەرەبییەکان بووە. ڕێکخراوی قاعیدە لەژێر سەرکردایەتی ئوسامە بنلادن، زۆر لە جیهادییە عەرەب و ناعەرەبەکانی وڵاتە ئیسلامییەکانی کۆکردەوە. ئەوەی قاعیدە لەوانی دیکە جیادەکاتەوە، بوونی ئەو ژمارە زۆرە خۆبەخشە بوو کە لە چەندین وڵاتەوە و تەنیا خۆشەویستی بۆ جیهاد و سەرکەوتنی ئیسلام کۆیاندەکاتەوە.
کرۆك و بزوێنەری هەموو ئەو ڕێکخراوانە بە قاعیدەشەوە کێشەی فەڵەستینە. ئەم کێشەیە وای لەو سەلەفیانە کردووە وابیربکەنەوە کە پێکەوەژیان لەگەڵ خاچپەرستان و جوولەکەدا ئەستەمە، هەربۆیەشە زۆر لەو سەرکردە سەلەفیانە بەرەگەز فەڵەستینین.
هەڵبەت زۆرینەی ئەو توندوتیژیانە بەهۆی پاڵپشتیی سعودیەوە بووە و هەردەم هانی گەنجانی وڵاتەکەی و موسڵمانانی دیکەی داوە پەیوەندی بەم ڕێکخراوانەوە بکەن. تەنانەت زۆرینەی مزگەوتەکانی سعودیە کۆمەکی داراییان بۆ موجاهیدەکانی ئەفغان کۆدەکردەوە بۆ سەرکەوتنی جیهاد دژی کافران و لە کۆتایی هەشتاکاندا نزیکەی 35 تاوەکو 45 هەزار سعودی ڤیزەی پاکستانیان وەرگرت تاوەکو لەوێوە پەیوەندی بە موجاهیدەکانەوە بکەن و بەمانەش دەگوترێ "عەرەبی ئەفغان". هەروەها زۆر لە سەرچاوەکان ئاماژە بەوە دەکەن کە CIA پشتگیریی دیاردەی جیهادی سەلەفیی لە جیهان دەکات.[3]

تۆڕی قاعیدەی جیهانی

بەهۆی هۆکارە ناسراوەکانەوە گەورەترین ڕێکخراوی سەلەفی جیهادی جیهانی بەسەرۆکایەتی بنلادن دروستبوو. لە فێبریوەری 1998 لە بەیاننێکیاندا بەناوی بەرەی جیهانیی ئیسلامی بەئاشکرا داوای کوشتنی

2 - إيان شابيرو، نظرية الإحتواء، ماوراء الحرب على الإرهاب. شركة المطبوعات للتوزيع والنشر، بيروت ، لبنان – 2012
3 - ستيف كول، تحرير ومراجعة فؤاد زعيتر، حروب الأشباح، السجل الخفي لسي آي إي، ولإبن لادن. شركة المطبوعات، بيروت لبنان، 2008

ئەمریکی و جوولەکەکانیان دەکرد. لە 11ی سێپتەمبەری 2001 قاعیدە هێرشە گەورە ترسناکەکەی بۆسەر سەنتەری بازرگانیی جیهانی ئەنجامدا و ئیدی جەنگی رۆژئاوا و ئەو رێکخراوانە بەناوی جەنگی تیرۆرەوە دەستپێکرد. بە تێکشکانی قاعیدە لە ئەفغانستان، زۆر لە ئەندامانیان پەرِاگەندەبوون و عێراقیش یەکێك لەو وڵاتانە بوو کە زۆر لەوانە روویان تێکرد.

رێڕەوی جیهادی جیهانی
لە ئەفغانستانەوە بۆ هەورامانی کوردستان

پاش شکستی سەلەفییە جیهادییەکان لە ئەفغانستان، هەندێکیان بۆ رزگارکردنی رێڕەوی جیهاد روویان لە کوردستان کرد. زەرقاوی و زۆر لە هاوفکرانی لە ئێرانەوە خۆیان گەیاندە چیاکانی باشووری کوردستان و پاشانیش لەعێراق تۆڕە جیهادییەکەی خۆیان دامەزراند.
بەپێی زۆرینەی سەرچاوەکان زەرقاوی بەردی بناخەی جیهادی لە عێراقدا لەرِێگەی کوردستانەوە دانا. پاشانیش رۆڵی گەورەیان لە دامەزراندنی رێکخراوی جوندولئیسلامدا بینیوە. لە بەشی داهاتوودا بە کورتی و پوختی باس لە رۆڵی ئەنسارولئیسلامی کوردی دەکرێ و رۆڵیان لەسەر نەخشەی جیهادی جیهانی دیاریدەکرێت.

راگەیاندنی "تەوحید و جیهاد" و
دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق

لەژێر کاریگەری بیرە توندڕەوەکانی ئەبو عەبدوڵڵای موهاجیر، زەرقاوی دروشمی "توندوتیژی زۆرتر"ی بەرزکردەوە و تەنانەت لە قاعیدەشی تێپەڕاند. زۆرینەی کردەوەکانی سەربە گرووپی زەرقاوی خۆکوژی بوون و بەهۆیانەوە خەڵکانێکی زۆر بوونە قوربانی. (4)
دوای هێرشی رووخاندنی رژێمی سەددام حوسێن کە ئەمریکییەکان بەناوی "جەنگی ئازادی عێراق"ەوە ئەنجامیاندا و دواتر لە بڕیارەکانی ئەنجومەنی ئاسایشدا بە "داگیرکردنی عێراق" ناسێندرا، زەرقاوی رێکخراوی تەوحید و جیهادی راگەیاند. سەرەتا ناکۆکییەك لەنێوان زەرقاوی و بنلادندا هەبوو، پاشان یەکەمیان بەیعەتی بە بنلادن دا و رێکخراوێکی جیهادیی سەلەفی بەناوی "قاعیدەی جیهاد لە وڵاتی رافیدەین"دا دامەزراند.
کارەکانی زەرقاوی زۆرتر گەشەیانکرد و زۆر لە ئەفسەرە بەعسییەکانی سوپای پێشوی عێراق پەیوەندییان پێوەکرد و پاشان لە 25ی ئۆکتۆبەری 2006 "دەوڵەتی ئیسلامیی عێراق"یان دامەزراند. دامەزراندنی ئەم دەوڵەتە بووە هۆی سەرلەنوێ ناکۆکی نێوان ئەوان و قاعیدە لەسەر دەستەواژەکانی دەوڵەت و ئەمیری موئمینین.

---

4 - عبدالباري عطوان. القاعدة التنظيم السري، دار الساقي، بيروت – لبنان 2007

دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق و شام (داعش)

سەلەفییەکان لەلایەن ئەمریکا و حکومەتی عێراقەوە گورزی گەورەیان لێوەشێندرا و زەرقاویش کوژرا. بەڵام بەهۆی دژایەتیکردنی عەرەبی سوننە لەلایەن حکومەتی عێراقەوە، سوننەکان توانییان بکەونە خۆیان بەتایبەتی کە نەیانتوانی لە مەیدانی سیاسەتی عێراقیدا بەهۆی دەسەڵاتی شیعە و ئێرانەوە باندۆرێکی زۆریان هەبێت، بۆیە بژاردەی سەربازی بۆ ئەوان بووە باشترین ئەلتەرناتیڤ.
پاش کوژرانی ئەبو عومەر بەغدادی، ڕێکخراوە جیهادییەکان چوونە قۆناخی ئەبوبەکر بەغدادییەوە کە بووە خەلیفەی داعش. [5]
داعش توانی لەماوەیەکی کەمدا ببێتە دەسەڵاتداری ڕووبەرێکی فراوانی ناوچەکانی عەرەبی سوننە. پاش هێرشی داعش بۆسەر زیندانی ئەبوغرێب، ڕووبەرێکی فراوانی خاکی سووریاشی گرت و ئیتر لەوەوە ناوەکەی بووە دەوڵەتی ئیسلامی لەعێراق و شام - کە لەڕووی میدیاییەوە بە داعش ناسرا.
داعش توانی شارەکانی موسڵ، تکریت، شنگال، ڕەققە و دێرەزور بگرێت و هێرشی بەرەو کوردستانیش هێنا.

ڕێڕەوی دوژمنکارانە بەرامبەر بە کورد

سەرەتا داعش هەڵوێستی هەڕەشەئامێزی خۆی پیشانی کورد نەدا، تەنانەت سێ ڕۆژ دوای گرتنی موسڵ ، گوتەبێژی داعش لەسەر تەلەڤزیۆنی ڕووداو بە تەلەفۆن ڕایگەیاند کە ئەوان هیچ نیازیان نییە هێرشبکەنە سەر هەرێمی کوردستان.
بەڵام ئەوانیش وەك زەرقاوی و هەموو گرووپە جیهادییەکانی دیکە کوردیان بە ئاگرپەرست و "موشریك" داناوە. دوژمنایەتییەکی گەورەیان بەرامبەر هێزەکانی ئاساییش هەبوو. هەردەم کوردیان بە جێبەجێکاری سیاسەتەکانی ڕۆژئاوا لە ناوچەکەدا داناوە و ئەوانیش دوژمنی سەرسەختی ڕۆژئاوان. هەربۆیە پاش گرتنی موسڵ هێرشێکی گەورەیان بۆ سەر کوردستان دەسپێکرد.

هۆکارەکانی زۆربوونی ڕۆڵی داعش لە ناوچەکەدا

- سەرمایەداریی نەوت و گلۆباڵبوونی سەلەفیی جیهادی
- تەکنیکەکانی پەیوەندیکردن و ڕۆڵی جیهادی ئەلیکترۆنی [6]
- هاوپەیمانیی ئەفسەرە بەعسییەکان لەگەڵ سەلەفیی جیهادی
- بەهاری عەرەبی

---

5 - حسن محمود أبو هنية و د. محمد سليمان أبو رمان، تنظيم «الدولة الإسلامية»، الأزمنة السنية والصراع على الجهادية العالمية. مؤسسة فريدرش إيبرت، عمان، الأردن 2015

6 - سماح عبدالصبور، (بۆ زانیاریی زۆرتر بڕوانە) أنماط استخدام الجماعات المسلحة للإرهاب الشبكي. المستقبل للدراسات والأبحاث المتقدمة: http://www.futurecenter.ae/analys.php?analys=251 . دوا سەردان لە ڕێکەوتی 2016/2/25

- وەخۆگرتنی داعش لەلایەن هەندێك هۆزی عەرەبی سوننەوە
- گەمەی سیاسی پایتەختەکانی دیمەشق، بەغدا، تاران و ئەنقەرە[7]
- وەبەرهێنانی سیاسی و ئەمنی ئەکتەرە هەرێمییەکان لە سەر داعش
- شوێنی داعش لە کێشمەکێشی گازی سروشتیدا[8]

کورتە و سەرئەنجام

● ناکرێت بزووتنەوە ئیسلامییە رێکخراوەکان لە سەرەتای سەدەی بیستەمدا لە هێڵی گشتی دیاردەی بێداریی ئیسلامی جودابکەینەوە. ئەوانیش هێز و توانای خۆیانیان لە شەریعەت و سەرچاوە ئیسلامییەکانەوە بۆ گەشەسەندن و رزگارکردنی کۆمەڵگە ئیسلامییەکان و بەتایبەتی کۆمەڵگەی عەرەبی هەڵهێنجاوە. هەروەها ناشکرێ کاری بانگخوازی و ئیسلامی سیاسی رێکخراو لە توندوتیژیی چەکدارانە جیابکەینەوە، سەرباری هەوڵە کودەتاییەکانی رێکخراوی ئیخوان موسلمین کە لە "رێکخراوی تایبەت"دا خۆی دەبینییەوە و پاشتریش بەهەمان شێوە لە حیزبی تەحریردا بووە. دامەزرێنەری ئەم حیزبەش (نەبەهانی) لەو باوەڕەدا بوو لەڕێگەی راکێشانی کۆمەڵێك ئەفسەرەوە و بەهۆی کودەتاوە دەگەنە دەسەڵات و پاشانیش یەکسەر دەوڵەتی ئیسلامی دادەمەزرێنن.
کێشمەکێشی نێوان رژێمی حافز ئەسەد و ئەندامانی ئیخوان لە کۆتایی حەفتاکاندا بووە هۆی بەرزتربوونەوەی توندوتیژیی ئیسلامی. ئەم توندوتیژییانە بوونەهۆی دووبەرەکی لەنێوان قەومییەکانی عەرەب بەتایبەتی هەردوو بەعسی عێراق و سووریا و بەهۆیەوە دیاردەی تەقینەوە بە ئۆتۆمبێلی بۆمبڕێژ هاتەکایەوە و هەزاران کەسی سیڤیل لە سالانی 1982-1980 بوونە قوربانی. ئەم توندوتیژیانە یەکەمن کە تاوەکو ئەوکاتە لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا تۆمارکرابن. ئەویش بەهۆی پێکگەیشتنی هەردوو ئەزموونی بەعسی و جیهادی تەکفیرییەوە بووە.
توندوتیژی داعش شتێکی لەپڕ نەبوو، بەڵکو زادەی بەشەریعەتکردنی کوشتن بەپێی رەگەزەکان بووە. ئەمەش بەتەواوی لە رێکخراوی قاعیدەی جیهاد لە وڵاتی رافیدەیندا بەدیدەکرا کاتێك تەنیا بەهۆی وازهێنانی کەسێک لە دینەکەی بەبێ دودڵی دەیانکوشت!
دیارە کۆمەڵێك هۆکار وایان لە کۆمەڵگە عەرەبی و ئیسلامییەکان کردووە کە بە هەنگاوێکی ترسناکدا تێپەڕن کە دەکرێ ناوبنرێت "هەنگاوی هەڵسوکەوتی توندڕوانە". توندڕەوی ئایینی لە زۆرینەی کۆمەڵگە هەژارەکاندا دیاردەیەکە زۆر روودەدات.
دەرکەوتنی رێکخراوی دەوڵەتی ئیسلامی لەعێراق و شام، گرنگترین بەڵگەی نەمانی دەسەڵاتی هەردوو دەوڵەتی عێراق و سووریایە لەلایەك و لەلایەکی دیکەشەوە قەیرانی دەوڵەتە عەرەبییە سوننەکانە. بەدەرکەوتنی داعش هۆکارە بابەتییەکان بۆ سەرلەنوێ دامەزراندنەوەی هەردوو دەوڵەتی عێراق و سووریا

---

7 - هشام داوود، (بۆ زانیاریی زۆرتر بڕوانە) القبائل العراقية في أرض الجهاد. مجلة عمران، إصدار المركز العربي لدراسات السياسات. قطر، العدد 15، شتاء2016

8 - آزاد احمد علي، موقع داعش في حرب الغاز ومسارات انابيبه، دراسة صادرة عن مركز رووداو للدراسات، رێکەوتی 2014/11/30: http:// rudaw.net/arabic/opinion/281120141

لەسەر بنچینەی یاسایی و سیاسی نوێ تەواودەبن، لەوانە گۆڕینی سنوور و سەربەخۆیی کوردستان، هەرچەندە لەشێوەی یەکێتییەکی کۆنفدرالیشدا بێت. لەروانگەی ئەم ستراتیژە نوێیانەوە هەلێکی فراوانتر بۆ پێکهاتەکان دەکرێتەوە.

دیاگرامی ئیسلامی سیاسی
لە جەمالەدینی ئەفغانییەوە بۆ عەرەبی ئەفغان

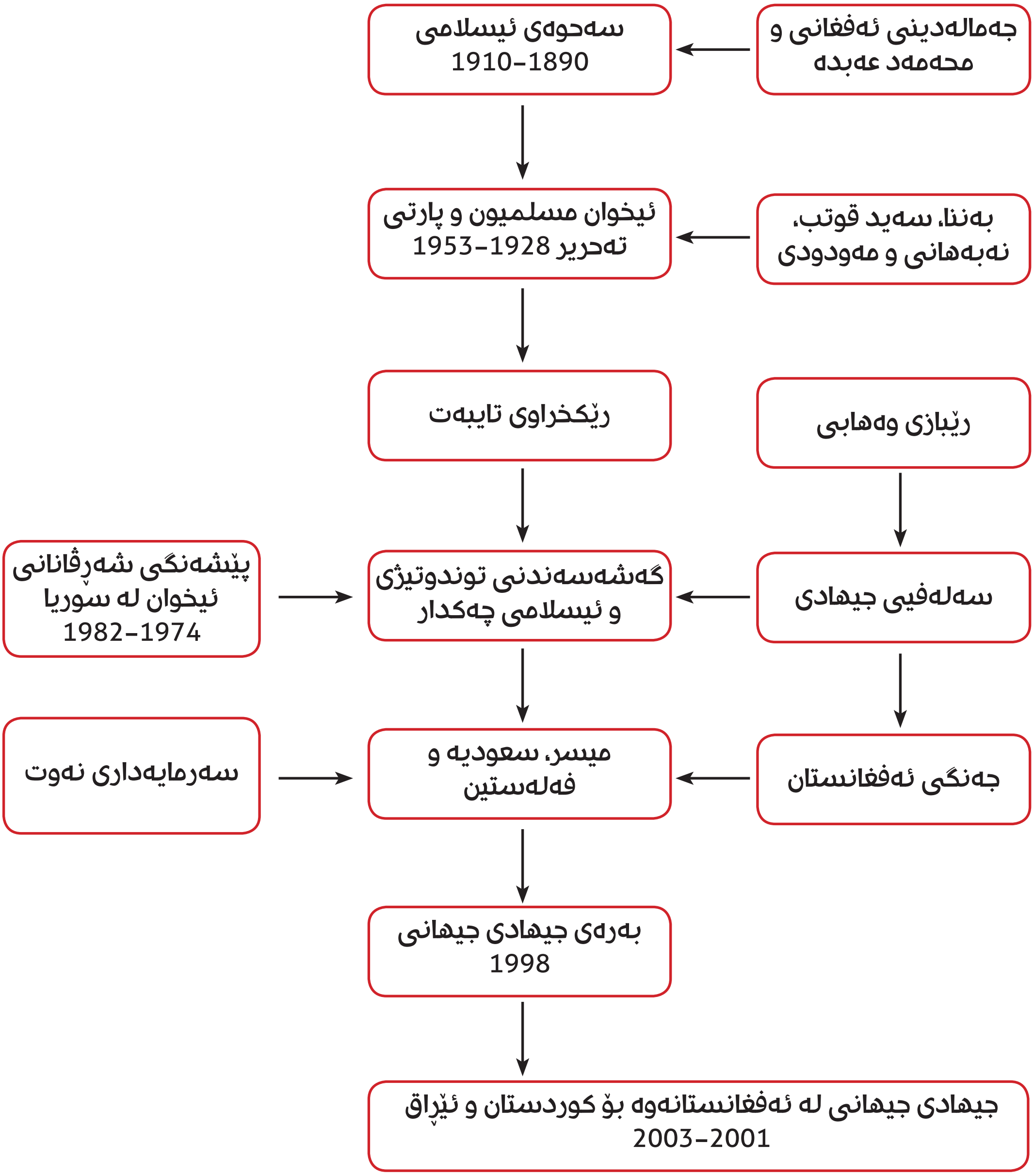

سەرچاوەکان

1 - الإسلاميون، بشير موسى نافع، مركز الجزيرة للدراسات، بيروت – 2010

2 - إيان شابيرو، نظريه الإحتواء، ماوراء الحرب على الإرهاب، شركة المطبوعات للتوزيع والنشر، بيروت ، لبنان – 2012

3 - إدريس عمر، سوريا من الإظطهاد السياسى إلى الكارثه الإنسانيه، الكتاب العربى للمعارف، القاهره، 2016

4 - كمال ديب، تاريخ سوريه المعاصر، من الانتداب الفرنسى إلى صيف 2011، بيروت لبنان، دار النهار، الطبعه الثانيه 2012

5 - ستيف كول، تحرير ومراجعه فواد زعيتر، حروب الأشباح، السجل الخفي لسى إى اى، ولإبن لادن، شركة المطبوعات، بيروت لبنان، 2008

6 - جعفر البكلى. كيف تصنع الـ CIA جهادا فى سبيل الله؟ جريدة الأخبار، العدد: 2374 ، 22 أب 2014 على الرابط : http://www.al-akhbar.com/node/213954

7 - سعيد على عبيد، تنظيم القاعدة، النشأة – الخلفية الفكرية – الإمتداد. القاهره 2008

8 - عبدالبارى عطوان. القاعدة التنظيم السرى، دار الساقي، بيروت – لبنان 2007

9 - ازاد أحمد على، كيف تحولت أمريكا إلى دولة دينيه، جريدة الحياة، العدد 16144، تاريخ 17/6/2007.

10 - باربا فيكتور، الحرب الصليبيه اليرة، المركز الثقافي العربي، الدار البيضاء، ترجمة حسين عمر.

11 - حسن محمود أبو هنيه و د. محمد سليمان أبو رمان، تنظيم "الدوله الإسلاميه"، الأزمنه السنيه والصراع على الجهاديه العالميه، مؤسسه فريدرش إيبرت، عمان، الأردن 2015

12 - سماح عبدالصبور ، أنماط استخدام الجماعات المسلحة للإرهاب الشبكى، المستقبل للدراسات والأبحاث المتقدمه، على الرابط: http://www.futurecenter.ae/analys.php?analys=251 . اخر زياره بتاريخ 25/2/2016

13 - هشام داوود، القبائل العراقية فى أرض الجهاد، مجله عمران، إصدار المركز العربى لدراسات السياسات، قطر، العدد 15، شتاء2016

14 - فداء عيتانى. تنظيم القاعدة في سوريه (2013-2000)، نشره خاصه، (Hivos) لاهاى .

15 - ازاد احمد على، موقع داعش فى حرب الغاز ومسارات انابيبة، دراسة صادره عن مركز رووداو للدراسات، بتاريخ 30/11/2014 ، على الرابط: http://rudaw.net/arabic/opinion/281120141

کورتەی ڕەگوڕیشەی سەلەفیی جیهادی لە کوردستان(1)

هاوڕێ باخەوان

چاکسازییە ئایینییەکانی جیهانی ئیسلامی دەرەوەی کوردستان، کەم تا زۆر باندۆری لەسەر ڕەوتی ئیسلامی لە کوردستانیشدا هەبووە. بیرۆکە نوێیەکانی جەمالەددینی ئەفغانی و محەممەد عەبدوە و ئەوانیدیکە لە سەرەتای سەدەی بیستەوە لەنێو کەمێك لە خوێندەوارانی کورددا بڵاوبوونەتەوە. ئەم بیرە "چاکسازی"یانە کاریگەری وایانکردوە کە لە کوردستانیشدا ڕەوتی ئیسلامی بەکزی سەرهەڵبدات. مەلای گەورەی کۆیە و شێخ محەممەدی خاڵ لە سلێمانی، هەندێك لەو ڕووناکبیرانە بوون کە کاریگەریی ئەو چاکسازە ئیسلامییانەیان لەسەر دروستبووە و ئەوانیش لەلایەن خۆیانەوە داوای چاکسازیی ئایینی و کۆمەڵایەتییان کردوە. هەر ئەو بیرۆکانەش بوون وایانکرد کە ساڵی 1934 پارتێکی ئیسلامی بەناوی حیزبی ئیسلامیی کورد لە هەڵەبجە دابمەزرێت. ئەم حیزبە تەنیا دوو ساڵێك لە کارکردن بەردەوامبووە.
پاش دامەزراندنی کۆمەڵەی برایەتیی ئیسلام لە عێراق، بیری ئیخوان لە ناوچەکانی موسڵ و بادینان بڵاوبووەوە، بەڵام زۆرینەی سەرچاوەکان باس لەوە دەکەن کە مێژووی ئیسلامی سیاسی لە کوردستاندا بۆ پەنجاکانی سەدەی بیست دەگەڕێتەوە. سەرەتای پەنجاکان کۆمەڵێك مەلا و موسڵمانی کورد کە شێخ عوسمان عەبدولعەزیز و مەلا ساڵحی گەورە لەنێویاندا بوون، بەشێوەیەکی نافەرمی گرووپێکی ئیخوان موسلمینیان لە کوردستان دامەزراند. ئەمانە سەرەتا کەوتبوونە ژێر هێزکاری بیرۆکەکانی حەسەن بەنناوە کە خۆی لە سەلەفی زانستیدا دەبینییەوە. ئەم گرووپە چالاکییەکی ئەوتۆی بەرچاویان لەنێو کۆمەڵگەی کوردەواریدا نەبوو. هەروەها نەیانتوانی جێدەستیشیان بەسەر ڕووداوەکانی ئەوکاتی باشووری کوردستانەوە هەبێت. تاوەکو حکومەتی بەعس لە ساڵی 1971دا ئیخوانەکانی عێراق و کوردی هەڵوەشاندەوە و چالاکییەکانیانی قەدەخەکرد. بەڵام دەکرێت بگوترێت کە ئەمانە پێشەنگ بوون بۆ بەسیاسیکردنی ئیسلامییەکانی کوردستان و بنە هەوێنێك بۆ دامەزراندنی تەواوی پارتە ئیسلامییەکان و موتوربەکردنی هەندێك لەو تاکانەی ئەو حیزبانە بە بیری سەلەفیی سوننی جیهادی کە پاشان لە ڕێکخراوی ئەنسارولئیسلامدا خۆی بینییەوە.
لە ساڵی 1971ەوە، هیچ جموجۆڵێکی ئەوتۆی ئیسلامییەکانی کوردستان بەدیناکرێت کە شایانی باسبێت، جگە لە یەکێتیی زانایانی ئایینیی کوردستان کە دەستنێژ و لایەنگری ئەوکاتی پارتی دیموکراتی کوردستان

---

1 - ئەم باسە بە کوردیی ناوەڕاست نووسراوە.

بـوون. ئـەم یەکێتییـەش سـاڵی 1968 بـە پێشـنیازی شـێخ عوسـمان عەبدولعەزیـز لەگـەڵ مـەلا مسـتەفا بارزانیـدا دامەزرێنـدرا. شـێخ عوسـمان عەبدولعەزیـز، ئیخوانـی بـوو و پاشـتریش بووە دامەزرێنـەری بزووتنەوەی ئیسـلامی و ئیسـلامی سـەلەفی لـە کوردسـتاندا. واتـە ئیخوانەکانـی کوردسـتان، یەکێتیـی زانایانیـان کـردە ئەلتەرناتیـڤ بـۆ چالاکییەکانیـان و بڵاوکردنـەوەی بیـری ئیخـوان.

هەرچەنـدە سـەرچاوە کەمـە لەبـارەی کۆبوونەوەیەکـی چەنـد حاجییەکـی کـورد لـە شـاری مەککـە لـە وەرزێکـی حەجـی کۆتایـی سـاڵی حەفتاکانـدا، بـەڵام لێـرە و لـەوێ باسـی ئـەوە دەکرێـت کـە سـاڵی 1979 چەند حاجییەکـی کـوردی باشـوور و ڕۆژئـاوا لـە شـاری مەککـە هەوڵـی دامەزراندنـی بزووتنەوەیەکـی ئیسـلامی سـەلەفییان داوە. ئـەم بزووتنەوەیـە تاوەکـو چ رادەیـەك بـە هەوڵـی دەسـەڵاتدارانی سـعودیە بـووە، ئەوەیـان تائێسـتا نازانرێـت، بـەڵام بوونـی ئـەو کۆبوونەوەیـە لـە شـوێنێکی وەك شـاری مەککـە خـۆی لـە خۆیـدا زۆر باسـوخواس هەڵدەگرێـت.

پـاش شۆڕشـی گەلانـی ئێـران و دامەزراندنـی کۆمـاری ئیسـلامیی ئێـران، ئیسـلامییەکانی کـورد بەیارمەتـی ئێـران کەوتنەخـۆ و خۆیانیـان لـە چوارچێـوەی ڕێکخراوێکـدا کۆکـردەوە. پرسـیارێکی گرنگـە کـە بۆچـی ئێرانـی شـیعە یارمەتـی ئیسـلامییە کـوردە سـوننەکان دەدات تاوەکـو هێـز پەیدابکـەن و ببنـە خـاوەن ڕێکخراوێکـی بەهێـز؟ هەڵبـەت ئەمـە پەیوەنـدی بـە ئەجێنـدای تایبەتـی ئێرانـەوە هەبـووە و هەیـە و هـەردەم ویسـتوویەتی لەڕێگـەی ڕێکخـراوە ئیسـلامییەکانەوە بەرژەوەندییەکانـی خـۆی لـە کوردسـتاندا بپارێزێـت و وەك کارتێـك (هەرچەنـد بچووکیـش بێـت) لـەدژی سـعودیەی سـەرچاوەی سـوننە مەزهـەب بەکاریـان بێنێـت.

ئیسـلامییەکانی کـورد لـە باشـووری کوردسـتان هـەر زوو هێزیـان پەیداکـرد و بوونـە خاوەنـی هێـزی چەکـدار. کایـەی کارکردنیـان سـنوورەکانی ئەوکاتـی یەکێتیـی نیشـتمانیی کوردسـتان بـوو. تـەواوی پاڵپشـتی مـادی و لۆجسـتییان بەئاشـکرا لـە ئێرانـەوە پێدەگەیشـت. پـاش ڕێککەوتنـی یەکێتیـی نیشـتمانی کوردسـتان و حیزبـی دیموکراتـی کوردسـتانی ئێـران و کردنـەوەی بەرەیەکـی شـەڕ لـەدژی ئێـران، ئێرانیـش ویسـتی ئیسـلامییەکانی کـورد لـەو شـەڕەدا لـە بەرژەوەنـدی خـۆی بەکاربێنێت. هەر زوو ئیسـلامییەکانی کوردسـتان لەشـکری ئیسـلامی کـورد - لیـك و هێزەکانـی یەکێتـی پێکـدا هەڵپـژان و قوربانییەکـی زۆری لێکەوتـەوە. سـەرئەنجام ئیسـلامییەکان لـە سـنوورەکانی یەکێتـی دەرکـران و کایـەی کارکردنیـان تەنیـا ناوچـە سـنووریەکانی نزیـك ڕۆژهـەڵات بـوو و بەشـێوەیەکی زۆر چڕیـش لـە ناوچـەی هەڵەبجـەدا بەنهێنـی خەریکـی خۆڕێکخسـتن بـوون.

پـاش کیمیابارانکردنـی هەڵەبجـە و ڕاکردنـی زۆرینـەی خەڵکەکـەی بـۆ دیـوی ڕۆژهـەڵات، ئیسـلامییەکانی کـورد توانییـان دیسـانەوە خۆیـان ڕێکبخەنـەوە و هـەر لـەم ساڵەشـدا بـوو کـە بزووتنـەوەی ئیسـلامیی لـە کوردسـتانی عێـراق بەسـەرۆکایەتیی شـێخ عوسـمان عەبدولعەزیـز بەتەواوەتـی پەرەیسـەند.

بزووتنـەوەی ئیسـلامیی لـە کوردسـتانی عێـراق، یەکێـك لـە گرنگتریـن ڕێکخـراوە ئیسـلامییەکانی کوردسـتانە، چونکـە هەمـوو کۆمەڵـە و ڕێکخـراوە ئیسـلامییەکانی کوردسـتان بـە سـەلەفیی زانسـتی و سـەلەفی جیهادییـەوە لەنـاو ئـەم بزووتنەوەیـەدا پەروەردەبـوون و لێـی جودابوونەتـەوە. بـۆ نموونـە دوو لـە پێنـج حیزبـە گەورەکـەی باشـووری کوردسـتان، کۆمەڵـی ئیسـلامیی کوردسـتان و یەکگرتـووی ئیسـلامیی کوردسـتان هـەر لـە بزووتنـەوە جوودابوونەتـەوە، یـان سـەرکردەکانیان و زۆرینـەی کادیـرە پێشـکەوتووەکانیان ئەنـدام و چالاکـی بزووتنـەوەی ئیسـلامیی کوردسـتان بـوون.

بزووتنـەوە، لـە سـەرەتای ڕاپەڕینـەوە بنکەیەکـی جەمـاوەری تارادەیـەك فراوانـی هەبـوو، بەتایبەتـی لـە ناوچەکانـی هەڵەبجـە، هەورامـان و سـلێمانی. تەنانـەت لـە هەڵبژاردنـی 1992ی باشـووری کوردسـتاندا

کاندیدیشـی بـۆ پۆسـتی رابـەری هەرێمـی کوردسـتان هەبـووە.
لەنێـو ئـەم بزووتنەوەیـەدا، کۆمەڵێکـی دیکـەی ئیسـلامی پەیدابـوو کـە کەوتبوونـە ژێـر بیرۆکەکانـی سـەید قوتـب، ئیبـن تەیمییـە، مـەودوودی و ئەوانـەی دیکـە کـە باوەڕیـان بـە سـەلەفیی جیهـادی هەبـوو، لەوانـە وریـا هەولێـری کـە نازنـاوی ئەبـو عەبدوڵـڵای شـافیعی بـووە و لـە ئاکامـدا لـە 5ی دیسـەمبەری 2001 رێکخـراوی تونـدڕەوی جوندولئیسـلامی دامەزرانـد و دەکرێـت ئـەم رێکخـراوە بکرێتـە خاڵـی وەرچەرخـان لەنێـوان رێکخـراوە ئیسـلامییەکان و رێکخـراوە جیهادییـە سـەلەفییەکانی کوردسـتان.
وریـا هەولێـری، پێشـتر چووبـووە ئەفغانسـتان و سـەرچاوەکان باسـی ئـەوە دەکـەن کـە ئوسـامە بنلادنـی دیـوە و کەوتووەتـە ژێـر بانـدۆری رێکخـراوی قاعیـدەوە و رێکخـراوی جوندولئیسـلامیش هـەر بـە خواسـتی خـودی ئوسـامە بنـلادن لـە کوردسـتاندا لـە بزووتنـەوە جودابووەتـەوە و دەکرێـت ببێتـە یەکەمیـن هـۆکاری بوونـی رێکخـراوی قاعیـدە لـە باشـووری کوردسـتان و سـنووری سیاسـی عێراقـی ئەوکاتـدا. تەنانـەت ئـەم رێکخـراوە پاشـان بـووە رێخۆشـکەرێك بـۆ درووسـتبوونی ئەنسارولسـوننە بەسـەرۆکایەتی زەرقـاوی کـە رۆڵێکـی گرنـگ و ترسـناکی لـە عێراقـدا لـە دوای کەوتنـی بەغـداوە گێـڕاوە.
شانبەشـانی وریـا هەولێـری و بزووتنەوەکـەی، لەنێـو بزووتنـەوەی ئیسـلامیدا چەندیـن کـەس و بنەرێکخـراوی دیکـە هەبـوون کـە نزیکبـوون لـە رەوتـی سەلەفی-سـوننی-جیهادییەوە و لەژێـر هێـزکاری بۆچـوون و نووسـینەکانی سـەید قوتبـدا بـوون. لەوانـە بزووتنـەوەی حەماسـی کـورد و بزووتنـەوەی ئیسـڵاح و تەوحیـد.
رۆژی 10ی دیسـەمبەری 2001 ئـەم دووانـەی کۆتایـی و جوندولیسـلام یەکیانگـرت و بەسـەرۆکایەتی مـەلا کرێـکار (نەجمەدیـن فـەرەج) رێکخراوێکـی نـوێ و گەورەتریـان پێکهێنـا بەنـاوی ئەنسارولئیسـلامەوە.
پێشـتر سـەران و ئەندامانـی جونـد و حەماسـی کـورد و تەوحیـد، هاتووچـۆی بەردەوامـی ئەفغانسـتانیان کردووە و لـەوێ راهێنانیـان پێکـراوە، پەیوەندییەکـی پتەویـان لەگـەڵ رێکخـراوی قاعیـدەدا هەبـووە و دەکرێـت بگوترێـت کۆکردنـەوەی ئـەو باڵـە سـەلەفییە جیهادییانـەی نـاو بزووتنـەوە و پێکهێنانـی ئەنسارولئیسـلام بـە خواسـت و ئامـۆژگاری قاعیـدە بـووە. هەربۆیەشـە لەنـاو ئەنسـاردا نزیکـەی 120 ئەندامـی عەرەبـی ئەفغـان هەبـوون، بەتایبـەت بـۆ پتەوکردنـی ئەنسـار لـە ئەفغانسـتانەوە هاتبوونـە چیاکانـی هەورامانـی لهـۆن.
چ بزووتنـەوەی ئیسـلامی، چ ئەنسـار، هـەردەم پەیوەندیـی نێـوان ئەنسـار و قاعیدەیـان بەدرۆخسـتووەتەوە. بـەڵام سـەرچاوە ئەمریکـی و کوردییەکانـی وەك یەکێتـی و پارتـی هـەردەم جەخـت لەسـەر پەیوەندیـی بەهێـزی نێـوان ئەنسـار و قاعیـدە دەکەنـەوە.
تەنانـەت یەکێتـی نیشـتمانیی کوردسـتان زۆر دڵنیایـە لـەو پەیوەندییـە و یـەك لـە دیلەکانـی ئەنسـار کـە ئەفسـەرێکی موخابەراتـی عێراقـی بـووە بەنـاوی کازم، دانـی بـەو پەیوەندییـە پتـەوەدا نـاوە.
سـەرچاوە هەواڵگرییەکانـی ئەمریـکاش بـاس لـە چوونـی کەسـێك دەکـەن بەنـاوی مـەلا نامـۆ بـۆ ئەفغانسـتان و لەلایـەن قاعیـدەوە نزیکـەی 300 تاوەکـو 600 هـەزار دۆلاری وەرگرتـووە بـۆ بەهێزکردنـی رێکخـراوی ئەنسارولئیسـلام.
بـاس لـەوەش دەکـرێ کـە هەندێـك لـە چەکدارانـی ئەنسارولئیسـلام هەمـان جلـی عەرەبـە ئەفغانییەکانـی قاعیدەیـان لـە هەورامـان پۆشـیوە کـە شـەرواڵێك و کراسـێکی درێـژ و کڵاوێکـی ئەفغانـی بـووە!
ئەنسـار، هـەر زوو لەگـەڵ حیزبـە کوردییەکانـدا کەوتـە ململانـێ و شـەڕەوە. بەتایبەتـی بەهـۆی ئـەوەی نزیکـی سـنوورەکانی یەکێتـی بـوون، هـەر زوو بوونـە هـۆی کوشـتاری گـەورەی وەك خێڵـی حەمـە و تیرۆرکردنـی شـەوکەتی حاجـی موشـیر ئەندامـی سـەرکردایەتیی یەکێتـی و هەوڵـی تیرۆرکردنـی سـەرۆکوەزیرانی ئیدارەی

سلێمانی د. بەرهەم ساڵح لە 2ی ئەپریلی 2002 و زۆر کاری هاوشێوەی دیکە.
سەرچاوەکان باس لەوە دەکەن کە نزیکەی هەزار کوژراو و بریندار لەلای یەکێتی و نزیکەی 100 کوژراو و برینداری ئەنسار لەو پێکدادانەی نێوان یەکێتی و ئەنساردا هەبووە. پارتی دیموکراتی کوردستانیش، تیرۆرکردنی فرەنسۆ هەریری ئەندامی سەرکردایەتی پارتی دەداتە پاڵ ئەم گرووپە.
هەر بەهۆی ئەو شەڕانەشەوە بوو کە حیزبە کوردییەکان و ئێران، لە رێککەوتننامەی تاراندا لەسەر لەنێوبردنی ئەنسار رێککەوتن.
بەهۆی سەختیی ناوچەی هەورامان و بەکارهێنانی شێوازی شەڕی پارتیزانی "لێدە و راکە"ی ئەنسارەوە، هێزەکانی یەکێتی، هەرچەندە بە ژمارە و چەك زۆر لە ئەنسار زۆرتربوون، نەیانتوانی ئەنسار لەنێوبەرن و رۆژبەڕۆژ بەهێزتر دەبوون و کردەوەی گەورەتریان ئەنجامدەدا. ناوچەکەشیان بەتەواوەتی خستبووە ژێر یاساکانی شەریعەتی ئیسلامییەوە، موزیك و وێنەهەڵواسینیان قەدەخەکرد، نەشیاندەهێشت کچان بچنە قوتابخانە و پیاوانیش دەبووایە ردێنیان بهێشتایەتەوە. هەروەها سەردانی گۆڕی "پیاوچاك"انیشان قەدەخەکرد و بگرە هەندێك لە مەزاری نەقشبەندییەکانیشیان تێکدا و ئێسکوپروسکیان گواستەوە. لەسەر ئەم کارانەی ئەنسار، رێکخراوی "هیومان رایتس ووچ" هۆشدارییدا و راپۆرتێکیشی لەسەر بڵاوکردنەوە.
ئەنسارولئیسلام، هەروەك هەموو بزووتنەوە سەلەفییە جیهادییەکانی دیکەی دەرەوەی کوردستان، باوەڕی بە بزووتنەوەی نەتەوەیی نییە، هەروەك ئەوانیدیکە دەڵێن "لا قومية الا الاسلام" واتە هیچ نەتەوەیەك نییە جگە لە ئیسلام. لەمەدا سەداسەد لەگەڵ داعش و بیری داعشدا یەکدەگرنەوە. گوێچکە بڕین و سەربڕینی تەرمی پێشمەرگەکانی یەکێتی لە گوندی خێڵی حەمە، هەمان شێوازی وەهابییەکانی سەرەتای سەدەی بیستی سعودیە و ئێستای داعشە. تەنانەت ئەو سروودانەی کە لە دیکیۆمێنتەرییەکانی ئەنسارولئیسلامدا بەکاردەهێنرێن، هەمان ئەوانەن کە سەلەفییە جیهادییەکان و بەتایبەتی داعش بەکاریدەهێنن. هەربۆیە دەتوانین بڵێین: ئەنساریش وەك هەر رێکخراوێکی سەلەفیی جیهادی لە خزمەتی شۆڤێنیزمی عەرەبی و عروبەی عەرەبیدا بووە.
پاش رووخاندنی بەغدا، کۆمەڵێك ئەفسەری بەعسی و موخابەراتی عێراقی پەیوەندییان بە ئەنسارولئیسلامەوە کرد. ئەنسار بەمە لەجاران بەهێزتر بوو. ئەم پەیوەندییە ئەوە دەگەیێنێت کە بیری سەلەفیی جیهادی و شۆڤێنیزمی عەرەبی کە پێیدەگوترێت عروبە لێك جیانابنەوە. لەو رووەوە زاراوەی سەلەفی بەعسی دەکرێت ببێتە زاراوەیەکی گونجاو بۆ هەموو گرووپە جیهادییەکان، چونکە لە بنەڕەتدا خزمەت بە بیروبۆچوونەکانی شۆڤێنیزمی عەرەبی دەکەن کە سەلەفی و بەعس لە سەردەمە جوداکاندا رابەرایەتییان کردوون.
بەتاوانی پەیوەندییان لەگەڵ قاعیدە و بوونی کارخانەی کیمیایی سەردەمی بەعس لە هەورامان، ئەمریکییەکان لە 23ی مارتی 2003 لەرێی مووشەکەوە لە دەریای سوورەوە هێرشیانکردە سەر ئەنسارولئیسلام لە هەورامان و هێزەکانی یەکێتیش لە زەوییەوە پەلاماریاندان. لەم هێرشەدا کە 8 رۆژی خایاند، سەرچاوەکان باس لە کوژرانی 57 کەسی ئەنسار دەکەن و بەهۆیەوە ناوچەکانی هەورامانیان پێ چۆڵکرا و ئاودیوی ئێران بوون و هەندێکیشیان لە شارەکانی باشووری کوردستاندا خۆیان حەشاردا. ئەوانەی کە عەرەبی ئەفغان و ئەفسەر و موخابەراتی عێراقی بوون پاشتر لە ئێرانەوە گەڕانەوە و پەیوەندییان بە زەرقاوییەوە کرد. ئەو ئەفسەرانە بەسەرۆکایەتی زەرقاوی رۆڵێکی کاریگەریان لە گواستنەوەی ئەنساری "کوردی" بۆ ئەنساری بەعسی بینی کە هەردووکیان لە بناواندا یەك مەبەستیان هەیە کە ئەویش

سەلەفی بەعسییە و لە خزمەتی شۆڤێنیزمی عەرەبیدان.

بەم هێرشە ڕێکخراوی ئەنسار پەرتەوازەبوو و تەنانەت هەندێك لە سەرکردەکانیشیان گیران و مەلا کرێکاریش لە ڕێگەی ئێرانەوە خۆی گەیاندە ئەوروپا و تائێستا چەند جارێك لە نەرویج دراوەتە دادگا و زیندانیکراوە.

دوای پاشەکشەی ئەمریکا لەعێراق لە 2011دا، دیسان ئەنسار چالاکبووەوە. لە سەرەتای دامەزراندنی داعشەوە، زۆر لە ئەندامەکانی پەیوەندییان بە داعشەوە کرد. تەنانەت ئەنسارولئیسلام بەیعەتی بە خەلیفەی داعش ئەبوبەکر بەغدادی دا. هەرچەندە ئامارێکی تەواو سەبارەت بە ژمارەی کوردانی نێو داعش و پاشخان و پەیوەندییەکانی پێشووتریان نییە، بەڵام زۆرینەی هەرەزۆری کوردانی ناو داعش یان بزووتنەوە بوون یان ئەنسارولئیسلام! یاخود بیریان نزیکی ئەم دوو ڕێکخراوە بووە، هەڵبەت هەندێك ئەندامی پێشتری کۆمەڵ و یەکگرتووی ئیسلامیش لەنێو داعشدا هەن.

ئێستا ئەنسارولئیسلام لە کوردستان و بەتایبەتی لە باشووردا، جگە لە ئەندامەکانی نێو داعشیان هیچ چالاکییەکی ئەوتۆیان نییە کە بەرچاو بێت، بەڵام لێرە و لەوێ چەندین خانەی نووستوویان هەیە و چاوەڕوانی هەلێکی لەبارن بۆ ئەوەی چالاك ببنەوە! خانە نووستووەکانی ئەنسار و چالاکییەکانی پاشەڕۆژیان، دەکرێ بچنە خانەی کوردستان و پۆست-داعشەوە.

دیاگرامی مێژووی ئیسلامی سیاسی لە کوردستاندا

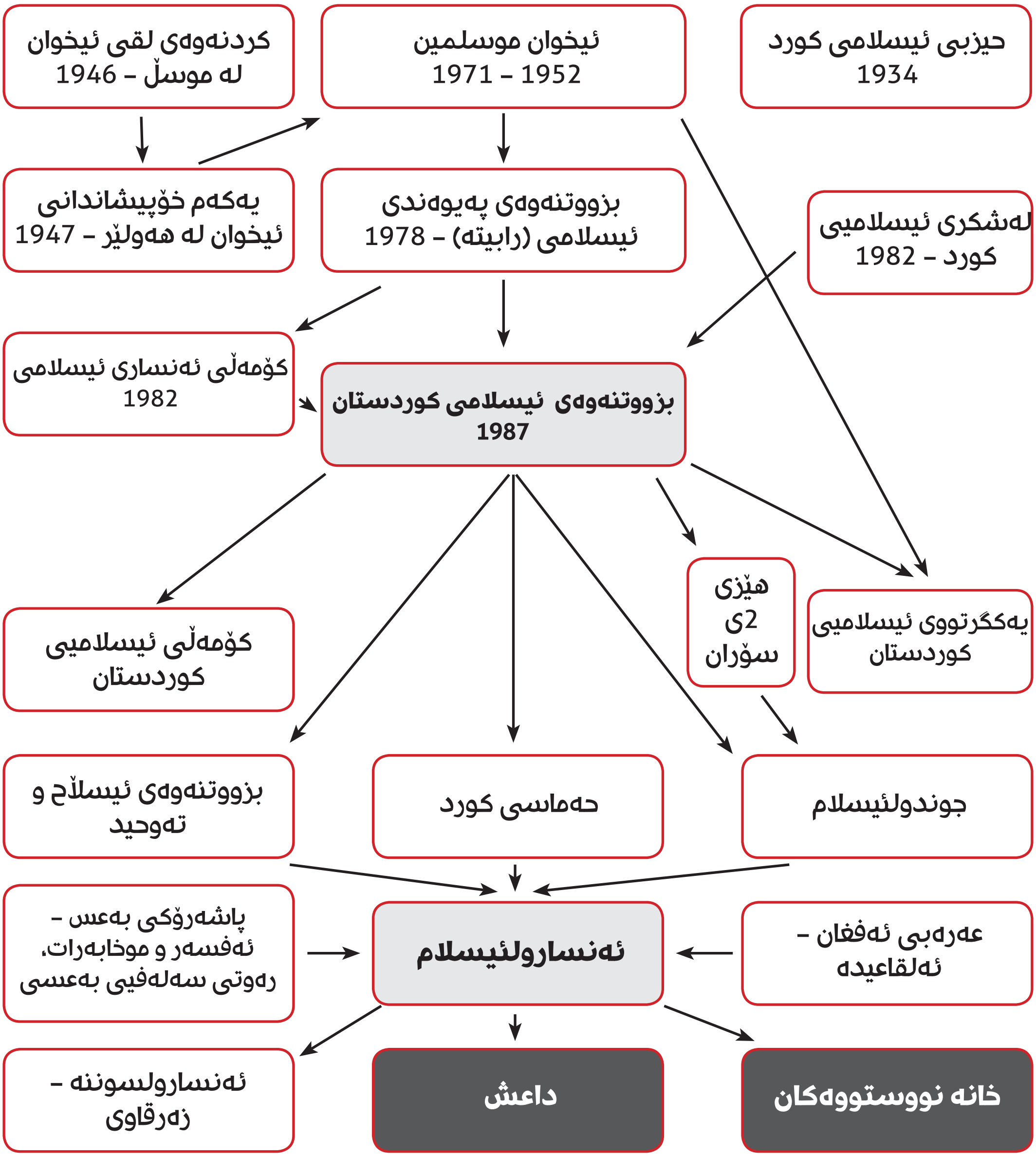

سەرچاوەکان

1. ڕەوتی ئیسلامی لە باشووری کوردستان 1946 - 1991، ئیدریس سیوەیلی، چاپی دووەم، 2009

2. داعشـنامە - وەشـانی 2ەم - تایبەتـە بـە داعشـەکانی کـورد و کارەکانیـان کـە ڕێکخـراوی کوردیپێدیـا بەدەسـتیهێناوە، ئامادەکردنـی: هـاوڕێ باخـەوان، بەیارمەتـی کوردیپێدیـا ، http://www.kurdipedia.org/?lng=1&q=20141116153648118137 - 2015

3. دیکیۆمێنتەریـی ئەنسارولئیسـلام پەیامێکـی ڕوون و کاروانێکـی بـەردەوام – بڵاوکـراوەی ئەنسارولئیسـلام لەسـەر یوتیـوب - https://www.youtube.com/watch?v=K2tV1c99A0A

4. Ansar al-Islam: Back in Iraq، by Jonathan Schanzer. Published in the Middle East Quarterly، Winter 2004، pp. 41-50.

5. Ansar al-Islam in Iraqi Kurdistan - Human Rights Watch -

تێبینی: کاتی بڵاوکردنەوەی ئەم کورتە ڕاپۆرتە نادیارە.

6. Ansar al-Islam (Iraq، Islamists/Kurdish Separatists)، Ansar al-Sunnah. Author: Kathryn Gregory، November 5، 2008

7. انصار الاسـلام فـی کردسـتان العـراق - وثائقیـە بالعیـن المجـرده (دیانـا مقلـد)، تلفزیـون المسـتقبل – 2003 - https://www.youtube.com/watch?v=oPZLpoqA5a0

8. جماعـە أنصـار الإسـلام.. مـن هـی ولمـاذا قصفـت؟ جریـدة الیـوم، مـارس 24، 2003 - http://www.aljazeera.net

9. أنصار الإسلام الکردیە.. من التأسیس حتی داعش – http://burathanews.com/news/281312.html

10. الحـرکات الاسـلامیة الجهادیـة انصـار الاسـلام - جیـش انصـار السـنة - ابـو مصعـب الزرقـاوی - کتائـب ابـی حفـص - د. هانـی السـباعی

11. الإخـوان المسـلمون فـی کردسـتان العـراق.. تبعیـە لایـران تدفـع للمزیـد مـن الانشـقاقات - عبـد الرحیـم علـی - http://www.islamist-movements.com/4923

تێبینـی: ئـەو سـەرچاوە دیجیتاڵیانـەی بـۆ ئـەم نووسـینە سـوودیان لێوەرگیـراوە و بەسـتەرەکانیان دانـراون، لـە مانگـی فێبریوەریـی 2016دا خوێندراونەتـەوە و ئۆنلایـن بـوون.

بەشی 2

فاکتەرە ناوخۆییەکان و کوردستان پۆست-داعش

باشووری کوردستان [1]

هاوڕێ باخەوان

ئەستەمە باس لە بارودۆخی باشووری کوردستان و پۆست-داعش بکرێت، ئەگەر کەمێك لەسەر بارودۆخی ئێستای باشووری کوردستان و یەکەم بەرکەوتەی لەگەڵ داعشدا هەڵوەستەیەك نەکەین.
داعش پاش گرتنی موسڵ، وردەوردە هێزەکانی خۆی بە یارمەتی عەرەبە سوننەکانی سەر سنووری باشووری کوردستان و عێراقی عەرەب کۆکردەوە. هەرچەندە چاودێران رایان وابوو کە داعش هێرش ناکاتە سەر کوردستان! بەڵام هەر زوو بەهەمان شێوازی شەڕکردنی وەهابییەکانی عەرەبستانی سعودیە و هێنانی ترس و تۆقاندن، هێرشیکردە سەر هێزی پێشمەرگەی کوردستان. ئەوەندەی نەبرد جەنگێکی بەرەیی دوور و درێژ لەگەڵ هێزەکانی داعش هەر لە شنگالەوە تاوەکو جەلەولا بەرپابوو. درێژایی بەرەی جەنگ گەییشتە زۆرتر لە یەك هەزار کیلۆمەتر! نزیکەی دوو ساڵە ئەم جەنگە بەردەوامە. سەرەتا چەندین شارۆچکە و سەدان گوندی باشووری کوردستان لەلایەن داعشەوە داگیر و خاپوورکران. خەڵکەکەی ئاوارە و کۆمەڵکوژکران. هەزاران ئافرەتی ناوچەکانی شنگال و زوممار لەلایەن داعشەوە بە سەبییەکران و کاریگەرییەکی دەروونی زۆر خراپی لەسەر تەواوی تاکەکانی کورد بەجێهێشت. زیانێکی گیانی و مادی زۆر گەورەش بە هێزی پێشمەرگەی کوردستان و لایەنە بەشداربووەکانی بەشەکانی دیکەی کوردستانیش گەییشت.
داعش، پاش داگیرکردنی شنگال و مەخموور کە دوو شارۆچکەی گەورەی سنووریی کوردستانن، ویستی هێرش بکاتە سەر هەولێری پایتەخت! ئەم هێرشە پشێوییەکی زۆری لەبەرەی ناوخۆیی کوردستاندا دروستکرد و هەر زووبەزوو فڕۆکە ئەمریکییەکان هاتنە دەست و ئەوان لە ئاسمانەوە و هێزی پێشمەرگە و ئاسایش و دژەتیرۆر لە زەمینەوە مەترسیی داعشیان لەسەر پایتەخت دوورخستەوە.
باشووری کوردستان و حکومەتەکەی لەماوەی دوای راپەڕینەوە، بەهۆی ئەو هەموو گۆڕانکارییە ناوخۆیی و ناوچەییانەوە، هەرگیز نەیتوانیوە بارودۆخی سیاسی، ئابووری و سەربازیی خۆی پتەو و جێگیربکات. هەربۆیەشە باشووری کوردستان بەهیچ جۆرێك ئامادەی شەڕی داعش و بەڕێوەبردنی بەرەیەکی درێژی یەك هەزار کیلۆمەتری نەبووە. ئاکامەکەشی ئەو زیانە زۆر و سورپریزە سەربازییانە بوو کە لە سەرەتای جەنگەکەوە تووشی هێزی پێشمەرگە بووا!

بەرەی ناوخۆیی باشووری کوردستان و دابەشبوونی هێزە سیاسی و سەربازییەکان

پەیوەندی نێوان پارتی و یەکێتی

بەرەی ناوخۆیی باشووری کوردستان و دابەشبوونی هێزە سیاسی و سەربازییەکان، هەر لە رێککەوتنی واشنتنەوە کە پارتی و یەکێتی تێیدا ئاشتکرانەوە، جگە لە ناوچەی سلێمانی گۆڕانکارییەکی ئەوتۆی

1 - ئەم باسە بە کوردیی ناوەڕاست نووسراوە.

بەسەردا نەهاتبوو. هەرچەندە پاشتر هەردوولا هەوڵی کاراکردنی حکومەت و پەرلەمانی باشووری کوردستانیان دا و خواست یان هەوڵی ئەوەش هەبوو کە سێکتەرەکانی دارایی، ئاسایش و هێزی پێشمەرگە ڕێکبخەن، بەڵام ئەم خواستانە هەرگیز بەتەواوی نەچوونە بواری جێبەجێکردنەوە.
بەکورتی، پارتی و یەکێتی بانگەشەی یەک حکومەتییان دەکرد، بەڵام لەڕاستیدا هیچی وایان لە قۆناخی دوئیدارەیی تێنەپەڕاندبوو. بەشێوەیەکی دیکە هەولێر حکومەتێک و سلێمانیش یەکێکی دیکە بووە!

پەیوەندی نێوان یەکێتی و بزووتنەوەی گۆڕان

هاوسەنگی هێزی سیاسی لە ناوچەی سلێمانیدا گۆڕانکاری شێرگیریی بەسەرداهات. ئەویش بەهۆی جیابوونەوەی بەشێکی زۆری ئەندامانی یەکێتی و دامەزراندنی بزووتنەوەی گۆڕان. ئەم بزووتنەوەیە هەر زوو توانی ببێتە هێزی سێیەم و پاشان لە پەرلەمانیشدا بووە دووەم. بزووتنەوەکە تەنانەت لە ناوچەی زۆنی زەردیشدا تاڕادەیەک بنچینەی جەماوەریی پەیداکرد، یان بەشێوەیەکی دیکە هەندێک لە بنچینە جەماوەرییەکەی یەکێتی گواسترایەوە بۆ گۆڕان. بەڵام لە راستیدا لە ناوچەی سلێمانی و ئەوەی کە پێیدەگوترێت زۆنی سەوز، هێزی پێشمەرگە، ئاسایش و کاروباری دارایی هەر لە دەستی یەکێتیدا مایەوە. هەرچەندە گۆڕان ژمارەی دەنگەکانی لە یەکێتیش زۆرتربوو، بەڵام لەسەر گۆڕەپانی سیاسی کوردستاندا نەیتوانی ببێتە هێزی دووەم. هەر ئەمەش بووە هۆکاری دژایەتیکردنی سەرسەختی یەکێتی و گۆڕان و کێشمەکێشی گەورەی لێکەوتەوە.
ئەو کێشەیەی نێوان یەکێتی و گۆڕان بووە هۆی ئەوەی کە ڕێککەوتنی ستراتیژیی نێوان پارتی و یەکێتی کارا ببێتەوە و هەردوو لەدژی گۆڕان بوەستن. ئەمەش لە هاوکێشەی سیاسیدا دەچێتە چوارچێوەی هاوپەیمانیی دژەکانەوە!
پەیوەندییەکانی هەردوولا زۆر بە ناجێگیری مایەوە. یەکێتی ماوەیەکی زۆر کەوتبووە نێوان بەرداشی گۆڕان و پارتییەوە، لەلایەک نەیدەتوانی پشتگیری ئاشکرای هەندێک لە هەڵوێستەکانی پارتی لەدژی گۆڕان بکات! ئەویش بەهۆی لەدەستدانی بنکە جەماوەرییەکەی لە ناوچەی سلێمانیدا و گواستنەوەیان بۆ گۆڕان. لەلایەکیترەوە، نەشیدەتوانی پشتگیری ئاشکرای گۆڕان بکات بەتایبەتی لەکاتی ناردنەوەی وەزیرەکانی گۆڕان و ڕێگرتن لە سەرۆکی پەرلەمان، بەهۆی لەدەستدانی ڕێککەوتنیان لەگەڵ پارتی و نەمانی دەسەڵاتیان لە هەولێردا. بەتایبەتی هەولێر لەم دواییانەدا و بەهۆی شەڕی داعشەوە بووەتە بنکەی کۆبوونەوە گرنگەکانی نێوان باشووری کوردستان و هێزە دژبە داعشەکانی وەک ئەمریکا و وڵاتانی ڕۆژئاوا و نێردەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان. ئاسان نەبووە و نییە بۆ یەکێتی کە هەڵوێستی خۆی لە کێشەکانی گۆڕان و پارتیدا بەلایەکدا بشکێنێت. ئەمە سەرباری کێشە ناوخۆیی و باڵباڵێنەکانی یەکێتی کە پەیوەندی گرنگیان بە گۆڕان و پارتییەوە هەیە.

پەیوەندی نێوان پارتی و بزووتنەوەی گۆڕان

سروشتی لێکترازانە سیاسییەکانی نێو هەر ڕێکخراوێک وایە کە لایەنی ترازاو لە لایەنی دایک رادیکاڵتر دەبێت. دژایەتی بزووتنەوەی گۆڕان تەنیا لە زۆنی سەوزدا نەبوو، بزووتنەوەکە وەک خۆیان بانگەشەی

بـۆ دەکـەن، دەیویسـت گـۆڕانـکاری ریشـەیی لـە حکومـەت و پەرلەمانیشـدا بـکات کـە بەتایبەتـی زۆنـی زەردیشـی دەگرتـەوە. سـەرباری دژایەتـی مێژوویـی توندی ڕێکخـەری گشـتیی بزووتنـەوەی گـۆڕان بـۆ پارتـی و سـەرکردەکانی پارتـی، سـەرکەوتنەکانی گـۆڕان و بەدیهێنانـی ئـەو ڕێـژە کورسـییە زۆرەی پەرلەمـان، ڕێککەوتنـی هـەردوولا لەسـەر پێکەوەبـوون لـە یـەك حکومەتـدا ، ململانێییەکانـی نێوانیانی نەوەسـتاند. تاوەکو کار گەییشـتە ئـەوەی پارتـی ڕێگـری لـە سـەرۆکی پەرلەمانـی کوردسـتان کـرد کـە سـەربە لیسـتی گـۆڕان بـوو و نەیهێشـت بگەڕێتـەوە هەولێـر و تـەواوی وەزیرەکانـی گۆڕانیشـی لەسـەر کار لابـرد و ناردنییـەوە بـۆ مـاڵ.
لـە سـەرەتاوە لەنێـو یەکێتیـدا، باڵێـك یـان چەنـد باڵێـك هەبـوون کـە هـەردەم دژایەتی پارتییـان کـردووە، بەوەی کـە پارتـی حیزبێکـی پارێـزگارە و دەبـێ دەسـەڵاتی سیاسـی و سـەربازییان کەمبکرێتـەوە. ئـەم باڵـە پاشـتر وەك بزووتنـەوەی گـۆڕان خـۆی ناسـاند. گـۆڕان لەسـەر ئـەم هەڵوێسـتانەی بەردەوامبـوو و پاشـان زۆرینـەی کێشـە سیاسـی و ئابوورییـەکان و تەنانـەت گیرانـی زۆربـەی شـارۆچکە و ناوچەکانـی ژێردەسـتی داعشیشـی دەدایـە پـاڵ پارتـی.
پرسـی درێژکردنـەوەی مـاوەی سـەرۆکی هەرێمـی کوردسـتان هێنـدەی دیکـە کێشـەکانی گـۆڕان و پارتـی ئاڵۆزکرد، بەجۆرێـك گـۆڕان سـەرۆکی هەرێمـی کوردسـتان بـە نایاسـایی پێناسـەدەکات و پارتیـش بـە یاسـایی. یەکێتیـش لـەم نێوانـەدا هـەردەم بەئاشـکرا سیاسـەتی دڵڕازیکردنـی هـەردوولای بەکارهێنـاوە و کـەم کات هەڵویسـتی ئاشـکرای لایەنگری هەبـووە. دیـارە لێـرە و لـەوێ زۆرجـاران باسـی یەکگرتنـەوەی گـۆڕان و یەکێتی بـۆ یەکخسـتنی هێزەکانیـان لـەدژی پارتـی دەکرێـت.

پارتە ئیسلامییەکانی باشووری کوردستان

ئیسـلامییەکانی کوردسـتان، هـەردەم هەڵوێسـتیان ناجێگیـر بـووە. هـەردوو یەکگرتـووی ئیسـلامی و کۆمەڵـی ئیسـلامی، دوو لـە گەورەتریـن پارتـە ئیسـلامییەکانی کوردسـتانن و دوو لـە پێنـج حیزبـە گەورەکـەی باشـووری کوردسـتان پێکدێنـن. جگـە لـەوەی لـە ئەنجامـی ململانـێ نێوخۆییەکانـی ئیسـلامییەکانی کوردسـتان دابـەش و دروسـتبوون، هەردەمیـش لەسـەر ئاسـتی سیاسـی کوردسـتاندا هەڵوێسـتەکانیان پەیوەسـت بـە وڵاتانـی ناوچەکـەوە بـووە. ئـەم دوو حیزبـە هیـچ کاتێـك لەسـەر هێڵێکـی گشـتی لـە پەیوەندییەکانیـان لەگـەڵ هەرسـێ حیزبەکـەی دیکـەی باشـووری کوردسـتان بەڕێوەنەڕۆیشـتوون.
ئێسـتا کۆمەڵـی ئیسـلامیی و یەکگرتـووی ئیسـلامیی کوردسـتان پێگـەی پەرلەمانیـان هەیـە. هەرچەنـدە سـەرەتا بەهـۆی بزووتنـەوەی گۆڕانـەوە چەندیـن دەسـکەوتی سیاسـییان بەدیهێنـا بـەوەی کـە هەرسـێکیان پێکـەوە بـەرەی ئۆپۆزیسـیۆنیان دامەزرانـد لـەدژی پارتـی و یەکێتـی، بـەڵام ئێسـتا دەیانەوێـت لـە ململانێـی پارتـی و حیزبەکانـی دیکـەدا، دەسـکەوتی زۆرتـر بەدەسـتبێنن و ئەوەشـی کـە پێشـتر پێیدەگوتـرا ئۆپۆزیسـیۆن ئـەو کاریگەرییـەی پێشـتری نەمـاوە.

باشووری کوردستان و هێزە کوردییەکانی دەرەوەی باشوور

باشـوور، هـەر لـەدوای ڕاپەڕینـەوە نشـینگە و بـۆ هێزەکانـی دیکـەی بەشـەکانی کوردسـتان شـوێنێکی تاڕادەیەك ئارامبـووە. دەکرێـت زۆر بـە کورتـی پەیوەندییەکانـی ئێسـتای باشـووری کوردسـتان و هێـزە کوردییەکانـی دیکـە

بەوشێوەیە چڕبکرێتەوە:

● ڕۆژهەڵات، تەواوی پارت و ڕێکخراوە کوردییەکانی ڕۆژهەڵات جگە لە پارتی ژیانی ئازادی کوردستان-پژاك هەر لە نێوەڕاستی هەشتاکانەوە کایەی چالاکی و بارەگاکانیان لە باشووری کوردستان بووە. گەورەترین ئەو ڕێکخراوانە (دیسان جگە لە پژاك)، هەر لەدوای ڕاپەڕینی 1991ەوە وەك ڕێککەوتنێکی نێوان دەسەڵاتدارانی باشوور و خۆیان، هەموو چالاکییە سەربازییەکانیان دژی ئێران هەڵپەسارد. پژاك لەم هاوکێشەیە بەدەرە، چونکە ئەویش یەکێکە لەو پارتانەی کە پارتی کرێکارانی کوردستان - پەکەکە ئاڕاستەی سیاسەت و هەڵوێستەکانی دەکات و دەچێتە ڕیزی پارتە ئاپۆییەکانی دیکەوە. پەیوەندی هێزە سیاسییەکانی ڕۆژهەڵات و باشوور هەمیشە پەیوەست بە پەیوەندی باش یان خراپی پارتەکانی باشوور لەگەڵ ئێراندا بووە. هەرچەندە نزیکترین پارتی باشوور لە ئێرانەوە یەکێتیی نیشتمانی کوردستانە، بەڵام ئەم پەیوەندییە بەتایبەتی لە 10 ساڵی ڕابردوودا نەبووەتە هۆی تێکدانی نێوان ئەو پارتانە، بەتایبەتی هەردوو بارەگای سەرکردایەتی و زۆرینەی هێزەکانی دیموکرات بەهەردوو بەشەکەیەوە و کۆمەڵەکانیش لە سنووری ناوچەکانی یەکێتیدان. دەکرێت بگوترێت کە پارتەکانی ڕۆژهەڵات هیچ کاریگەرییەکی ئەوتۆیان نە لەسەر سیاسەت نە لەسەر ڕووداوەکانی باشووری کوردستاندا نەبووە. لە شەڕی داعشدا، پارتەکانی ڕۆژهەڵاتیش ویستیان وەك ئەرکێکی نەتەوەیی بەشدارییان لە بەرەکاندا هەبێت. حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران و کۆمەڵە و پارتی ئازادی کوردستان بەشدارییان کرد، پاشان بە گوشاری ئێران، حیزبی دیموکرات و کۆمەڵە لە بەرەکانی شەڕ کێشرانەوە. دیارە کشانەوەی دیموکرات و کۆمەڵە و بەشداری بەردەوامی پاك، پەیوەندی بە سنووری جیۆپۆلیتیکی ئەم دوو لایەنەوە هەیە. هەستیاری ئێران بەرامبەر بە کۆمەڵە و دیموکرات زۆر لە هەستیاری بەرامبەر بە پاك زیاترە. ڕەنگە بوونی پێگەی کۆمەڵە و دیموکرات لە زۆنی سەوز و بوونی بارەگاکانی پاك لە زۆنی زەردیش کاریگەری لە سەر ئەم بابەتە هەبووبێت! بەشداری هێزەکانی ڕۆژهەڵات، هەرچەندە کەمیش بێت دەچێتە چوارچێوەی سوودەکانی شەڕی داعشەوە بۆ پتەوکردنی یەکانگیریی نەتەوەیی کورد.

● باکوور، یەکێك لە گرنگترین بەشەکانی کوردستانە کە کاریگەری جیددی لەسەر باشووری کوردستان هەیە. ئەم کاریگەرییانە هەردەم پەیوەستبوونە بە بەرژەوەندییەکانی تورکیا-پارتی دیموکراتی کوردستان، گواستنەوەی نەوت و بازرگانی لەنێوان تورکیا و باشووری کوردستان و عێراق. هەروەها بوونی ژمارەیەکی زۆری گەریلاکانی پەکەکە لە باشووردا و بەتایبەتی لە ناوچە سنوورییەکان ڕۆڵی گرنگی بینیوە. ئەم پەیوەندییانە زۆرتر تایبەت بووە بە ناوچەکانی ژێردەستی پارتییەوە، هەروەها هەندێکجار کاریگەری لەسەر پەیوەندییەکانی نێوان پارتی و یەکێتی، پارتی و گۆڕانیش هەبووە. بەوەی بەتایبەتی لەم چەند ساڵەی دواییدا بەرەیەکی چ شاردراوە چ ئاشکرای پەکەکە-یەکێتی-گۆڕان لەدژی پارتی لەئارادا بووە. پەکەکە وەك یەکێك لە زلهێزەکانی کوردستان، هەردەم هەمان سیاسەتی کلاسیکیی "پارتی پێشڕەو"ی بەکارهێناوە. لە تەواوی باکووری کوردستاندا باڵادەستە، هەر هێزێکی فەرمی یان نافەرمیش هەبێت، دەبێ سەر بە پەکەکە بێت و ئەو ئاراستەی سیاسەتەکانی بکات. لە ڕۆژهەڵاتیش پژاك هەمان ڕۆڵ لەدژی هەردوو کۆمەڵە"کان" و دیموکرات"ەکان" دەگێڕێت. لە ڕۆژئاواش بەهەمان شێوە. باشووری کوردستان کایەیەکی گرنگی پەکەکەیە. گرنگترین و زۆرترین گەریلا و بارەگاکانی پەکەکە لە باشووری

کوردستانن. چەندین پارت و ڕێکخراوی سەربەخۆ-ی لە باشووردا هەن، هەڵوێستی پەکەکە لە باشووردا هەردەم پێچەوانەی هەردوو کۆمەڵە و دیموکرات بووە. ئەمان بۆ سەرخستنی دۆزی باکوور و پێشخستنی سیاسەت و بەرژەوەندییەکانی خۆیان، کەمتر بارودۆخی ناسکی باشووری کوردستانیان لەبەرچاوگرتووە. دیارە وڵاتانی ناوچەکە، بەتایبەتی تورکیا و ئێران ڕۆڵی ترسناکیان لەم پەیوەندییانەدا گێڕاوە. هەربۆیە هەندێکجار پەکەکە و یەکێتی یان پەکەکە و پارتی یان پەکەکە و هەردوو یەکێتی و پارتی، پێکدادانی خوێناوییان ئەنجامداوە. ئەم ڕۆڵە ترسناکانەی دەوڵەتانی ناوچەکە شکۆی باشووری کوردستان و تەنانەت عێراقیش کە باشوور بەشێکە لە نەخشەی سیاسییەکەی، خستووەتە مەترسییەوە، بەوەی بەردەوام فڕۆکەکانی تورکیا بەبیانووی بوونی گەریلاکانی پەکەکە بۆردومانی ناوچە سنوورییەکانی باشووری کوردستانی کردووە کە پەکەکە ئەو ناوچانانەی ناوناوە "هەرێمی پاراستنی میدیا".
دەیانجار هێزەکانی تورکیا سنووریان بۆ لێدانی گەریلاکانی پەکەکە بەزاندووە. لە شەڕی داعشدا، پەکەکە وەك هێزێکی ئامادە لە باشووری کوردستاندا، ویستی ئامادەیی هەبێت. هەرزوو لە ناوچەکانی مەخموور، جەلەولا و پاشان چیای شنگال وەك هێزی سەربەخۆ یان شانبەشانی هێزەکانی باشوور لەدژی داعش بەشداربوون. پاشتر لە سنووری ڕۆژئاوا و باشووری کوردستان بەهۆی یەکینەکانی بەرخۆدانی شنگالەوە کە سەربە پەکەکەن و هەمان سیاسەتی ئاپۆیی پەیڕەودەکەن، ناوچەکانی چیای شنگالیان کۆنترۆڵکرد. ڕەخنە و گازندەیەکی زۆریان لەدژی هێزەکانی باشوور بەتایبەتی پارتی بڵاوکردەوە بەوەی وەك پێویست بەرگریان لە شنگال نەکردووە. ئەم بارودۆخە ململانێی نێوان پەکەکە و پارتی ئاڵۆزتر کرد و تائێستاش بەردەوامە.

● ڕۆژئاوا، ئەم بەشەی کوردستان هەر لە سەرەتای هەشتاکانەوە کایەی کاری پەکەکە بووە. پێش دامەزرانی پارتی یەکێتی دیموکراتی - پەیەدە زۆر لە گەنجانی ڕۆژئاوای کوردستان لەنێو پەکەکەدا کاریان کردووە، ژمارەیەکی زۆریان لە شەڕی تورکیادا شەهید بوبوون کە بە پێنج هەزار شەهید مەزەندە دەکرێن. زۆرترین پارت و ڕێکخراوەکانی ڕۆژئاوای کوردستان پێشتر نزیکی پارتی بوون. پەکەکە زۆر کاری بۆ نەهێشتنی ئەم نزیکییە کرد و لەوەدا سەرکەوتنی بەرچاوی بەدەستهێنا. دامەزراندنی پەیەدەش لەسەر ڕەوتی ئاپۆیی و نزیکی پەکەکە یەکێك لەم هۆکارانەیە. پاش ڕووداوەکانی بەهاری عەرەبی، ڕۆژئاوای کوردستانیش خۆپیشاندانی گەورە و گۆڕانکاری گەورەی بەخۆیەوە بینی، ناوچەکە نیمچە سەربەخۆییەکی بەدەستهێنا. پاشتر کانتۆنەکانی سەربە پەیەدە دامەزران و هاوشێوەی باشووری کوردستان تووشی شەڕی داعش بوون. داعش زەبری کوشندەی لە ڕۆژئاوادا و ئەوەندەش نەمابوو شارۆچکەی کۆبانێ بەتەواوەتی بکەوێتە دەستیان. ئەم شەڕەی داعش هەندێکجار هەردوو باشوور و ڕۆژئاوای لێك نزیکخستووەتەوە، هێزی پێشمەرگەی کوردستان دوو سنووری نێودەوڵەتی بڕی و چووە هانای یەکینەکانی پاراستنی گەلەوە. دیارە ئەمەش هەر دەکرێت بچێتە خانەی سوودەکانی شەڕی داعشەوە. بەڵام پەیوەندییەکان هەر ئاسایی نەبوونەوە. سنووری باشوور و ڕۆژئاوا تەنیا دوو هێز کۆنترۆڵی دەکەن، ئەوانیش پارتی و پەیەدەن. پەیەدە وەك حیزبێکی ئاپۆیی هەردەم پەیوەست بە سیاسەتە گشتییەکانی پەکەکەوەیە. بەواتایەکی دیکە، ئەگەر پەیوەندی نێوان پارتی و پەکەکە باش بێ، پەیوەندی ئەوانیش باش و پێچەوانەکەشی ڕاستە. هەربۆیە پەیوەندی نێوان ڕۆژئاوا و باشووری کوردستان، پەیوەست بە پەیوەندییەکانی باکوور و باشووری کوردستانەوەیە. دیارە لەوەدا تورکیا و بەرژەوەندییەکانی ڕۆڵی کاریگەریان هەبووە. هەرچەندە

بەهـۆی شـەڕی داعشـەوە سـنووری سـایکس-پیکۆی نێـوان هـەردوو عێـراق و سـووریا نەمـا و داعـش هـەر زوو ئـەو سـنوورەی لابـرد! بـەڵام هێشـتا سـنوورەکانی نێـوان باشـوور و ڕۆژئـاوای کوردسـتان مـاون و کـورد خـۆی سـنوورەکەی چەسـپاندووە. زۆرکات هیـچ ئاڵوێرێکـی ئابـووری لـەو سـنوورەدا نییـە، تەنانـەت هاتووچـۆی کەسـانیش لـە هـەردوو دیـوەوە ئاسـان نییـە.

نەخشەی دابەشکردنی هێزەکان لە باشووری کوردستاندا

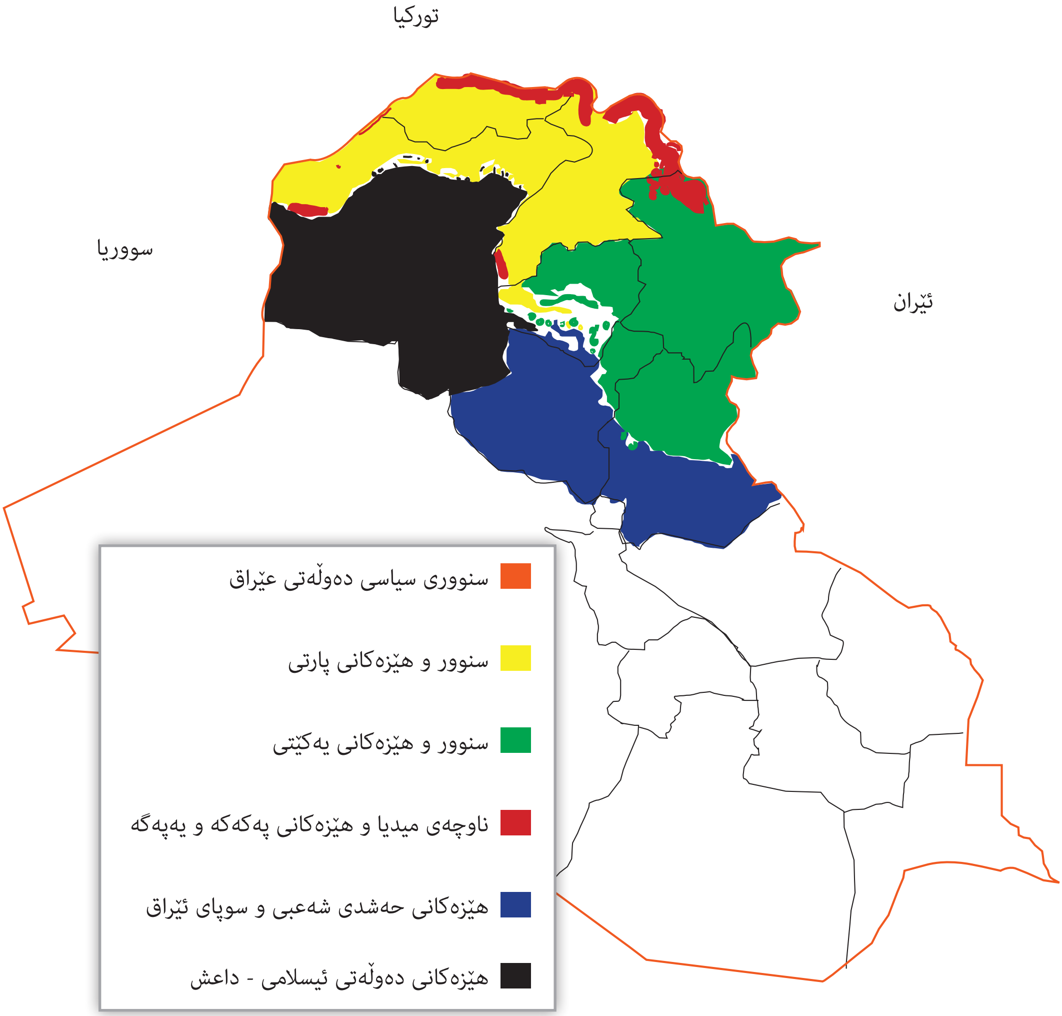

تێبینی: ئەم نەخشەیە بەهۆی ناجێگیری تەرازووی هێزەکانەوە، بەردەوام گۆڕانکاری بەسەردادێت.

باری ئابووری کوردستان

پێــش هێرشــی داعــش، باشــووری کوردســتان و حکومەتــی ناوەندیــی عێــراق کێشــەی ئابــووری زۆرییــان لەگـەڵ یەکتردا هەبـوو. لـە بودجـەی عێراقـدا ئـەوەی کـە بەشـی کوردسـتان بـوو، لەلایـەن بەغـداوە دەسـتی بەسـەرداگیرا. تەنانـەت مووچـەی هێـزی پێشـمەرگەی کوردسـتانیش کـە دەبووایـە لەلایـەن حکومەتـی عێراقەوە وەك هێزێکـی دەسـتووریی و نیزامـی بدرێـت، ئەویـش نـەدرا. کێشـەی نـەوت و دەسـکەوتە گومرگییـەکان و داهاتـە نێوخۆییەکانـی دیکـەی باشـووری کوردسـتان، بـووە جێگـەی مشـتومڕ و شـاندناردن و هێنـان لەنێـوان هەولێـر و بەغـداد. سـەرئەنجام کێشـەیەکی سیاسـی و دارایـی قوڵـی لێکەوتـەوە.
ئـەم کێشـەیە و خراپبوونـی بـاری ئابـووری کوردسـتان، بـووە هـۆی خراپتربوونـی بـەرەی نێوخۆیـی. پاشـان کـە داعشـیش هێرشـیکرد، بـەو بـارە ئابوورییـە خراپـەوە ئاسـان نەبـوو لەومـاوە درێـژەدا بەرەیەکـی درێـژی یـەك هـەزار کیلۆمەتـری بەڕێوەببرێـت.
ئێسـتا دەکرێـت بگوترێـت کـە بـاری ئابـووری کوردسـتان خراپـە. چاودێـرە ئابوورییـەکان هۆشـدارییان داوە. حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتان چەندیـن ملیـار دۆلار قـەرزدارە. زۆر لـە پـڕۆژە ئابوورییـەکان وەسـتاون. داهاتی تاکـی کـورد کـە پێشـتر لـە عێراقـدا بەرزتریـن بـووە، زۆر هاتووەتـە خـوارەوە، بـەڵام ئێسـتاش هـەر بەرزتـرە.
زۆرینەی چاودێرانی ئابووری، خراپبوونی ئەم بارودۆخە دەگەڕێننەوە بۆ ئەم خاڵانە:
1. خراپ بەکارهێنانی داهاتی کوردستان و نەبوونی پلانێکی گونجاو
2. شەڕی داعش و تێچووە زۆرەکانی
3. دابەزینـی نرخـی نـەوت بـۆ کەمـتر لـە چارەکـی نرخـی ئاسـایی و خەمڵاندنـی خەرجییەکانـی کوردسـتان بـە نرخـی بـەرزی پێشـتری نـەوت
ئێسـتا پێویسـتییەکی گرنـگ هەیـە بـۆ باشـترکردنی بـاری ئابـووری باشـووری کوردسـتان. حکومـەت چ پلانێکـی هەیـە بـۆ ئـەم باشـترکردنە، هێشـتا بەتـەواوی روون نییـە.

باشووری کوردستان و دەوڵەتانی دراوسێی

● عێـراق، لـە شـەڕی داعشـدا، سـنووری نێـوان باشـوور و حکومەتـی ناوەندیـی عێـراق پچـڕا. باشـوور بـووە خـاوەن دراوسـێیەکی نـوێ لـە بەشـی باشـووریدا ئەویـش دەوڵەتـی ئیسـلامی - داعـش بـوو. پاشـتر ئـەم سـنوورە دیسـان لەنێـوان خورماتـوو و خانەقینـەوە کرایـەوە. لـە دوای رووخاندنـی رژێمـی بەعسـەوە، عەرەبـە شـیعەکان لـە عێراقـدا باڵادەسـتبوون و حکومەتـی ناوەندییـان بەڕێوەبـردووە. سیاسـەتی شـیعەکان هـەردەم لەژێـر بانـدۆری هێڵـی شـیعەی ئێرانیـدا بـووە. دەشـگوترێ عێـراق ئێرانـی عەرەبییـە و بەشـێکی گرنگـی کەوانـەی شـیعەیە کـە بـۆ سـووریا و لوبنـان درێژدەبێتـەوە. هەربۆیـە پەیوەنـدی باشـووری کوردسـتان و عێراقـی عەرەبـی، زۆرتـر ئێـران کۆنترۆڵـی دەکات. پەیوەندییـەکان هـەردەم لـە خراپـەوە بـەرەو خراپـتر چـوون. عێراق، بەهـۆی ئامۆژگارییەکانـی ئێرانـەوە لـەو ماوەیـەدا ویسـتوویەتی بـەرەی "یەکگرتـوو"ی کـورد تێکبـدات. هیـچ کاتێـك حکومەتـی باشـووری کوردسـتانی وەك یەکەیەکـی یەکگرتـووی فەرمـی نەبینیـوە. هـەردەم ویستوویەتی پەیوەندییـەکان لەنێوان پارتـی و یەکێتیـدا و پاشـتریش گـۆڕانـدا تێکبدات. ئێسـتا دەکـرێ بگوترێـت، پەیوەندییەکانـی باشـووری کوردسـتان و عێـراق لـە خراپتریـن بارادایـە. وتەکانـی عەبـادی لـە کۆنگـرەی

میونشـن و سـەرکۆنەکردنی حکومەتـی باشـووری کوردسـتان بەبەرچـاوی دنیـاوە لـە 12ی فێبریـوەری 2016دا، پەیوەندییەکانـی هێندەیـتر خراپکـرد. دوای بەزینـی سـوپای عێـراق لـە موسـڵ و داگیرکردنـی لەلایـەن داعشـەوە، کـورد توانـی زۆرینـەی ناوچـە دابڕێنراوەکانـی چوارچێـوەی مـادەی 140 بـە زۆرینـەی پارێـزگای کەرکووکیشـەوە کۆنتـرۆڵبکاتـەوە. دیـارە ئەمـەش یەکێکـە لـە سـوودەکانی شـەڕی داعـش و کۆنتـرۆڵکردنـی کەرکـووك هەمیشـە جێگـەی ناکۆکـی باشـوور و عێـراق بـووە کـە ڕەهەندەکانـی دەچێتـە هەنـگاوی پۆسـت-داعشـەوە. دەسـەڵاتی پارێـزگای کەرکـووك، یەکێـك لـە خاڵـە ناکۆکەکانـی پارتـی و یەکێتـی و ڕەهەندێکـی ناوخۆیـی دیکـەی هەنـگاوی پۆسـت-داعشـە. سـەرباری هەمـوو ئەوانـە، بوونـی هێزەکانـی "حەشـدی شـەعبی" لـە ناوچەکانـی خورماتـوو، جەلـەولا و ڕوودانـی چەنـد پێکدادانێـك لەنێـوان ئـەوان و هێـزی پێشـمەرگەدا زۆر بارودۆخەکـەی ئاڵۆزتـر کـردووە و لـە پۆسـت-داعشـدا دەبێتـە ڕۆژەڤێکـی گرنـگ و بـاس لـەوە دەکرێـت کـە پـاش شـەڕی داعـش، ئەگـەری ئـەوە هەیـە کـورد ناچـار بـێ خـۆی بـۆ شـەڕی حەشـد و شـیعەکان ئامادەبـکات!

● ئێـران، وەك لـە بەشـی عێراقـدا کـورت و چڕکرابـووەوە، ئێـران کاریگـەری بەرچـاوی لەسـەر سیاسـەتی گشـتیی عێـراق هەیـە. ئێسـتا هەوڵەکانـی ئێـران بـۆ زۆرتریـن دەسـکەوتی ئابـووری و سیاسـیی لـە باشـووری کوردسـتانە. بـۆ ئێـران زۆر گرنگـە کـە دراوسـێیەکەی باشـووری کوردسـتان تەنیـا عەرەبـی سـوننە نەبێـت. هەربۆیـە پلانێکـی گـەورەی بوونـی هێزەکانـی حەشـدی شـەعبی لـە خورماتـووەوە تاوەکـو خانەقیـن هەیـە و دەیـەوێ بەهـەر شـێوەیەك بێـت دیمۆگرافیـای پارێـزگای دیالـە لـە سـوننەوە بـۆ شـیعە بگۆڕێـت و ئەمـەش ڕەهەندێکـی ترسـناکی دیکـەی پۆسـت-داعشـە.

● تورکیـا، یـەك لـە ئاڵۆزتریـن پەیوەندییەکانـی لەگـەڵ باشـووری کوردسـتان هەیـە. باشـوور لـەڕووی ئابـووری و سیاسـییەوە هـەردەم جێچـاوی تورکیـا بـووە. ئاڵوگـۆڕی ئابـووری لەگـەڵ تورکیـادا تائێسـتاش لەسـەرەوەیە. بوونـی گەریـلا و "هەرێمـی پاراسـتنی میدیـا" لـە باشـووردا یـەك لـە خاڵـە گرنگەکانـی ئـەم پەیوەندییەیـە. سیاسـەتی تاکڕەوانـەی پارتـی داد و گەشـەپێدان –ئاکەپـە و ویسـتی زیندووکردنـەوەی شـکۆی لەنێوچـووی دەوڵەتـی عوسـمانی، کێشـەی موسـڵی لـەلای تورکیـا لەجـاران زۆرتـر ژیاندووەتـەوە. کێشـەی موسـڵ زۆر لـە سـنووری جوگرافـی باشـووری کوردسـتان دەگرێتـەوە. تاچەنـد تورکیـا لـە زیندووکردنـەوەی کێشـەی موسـڵ و بەدەسـتهێنانەوەی سـەرکەوتوو دەبێـت، پەیوەسـتە بـە بەرژەوەندیـی زلهێزەکانـەوە و ڕەهەندێکـی گرنگـی دیکـەی پۆسـت-داعشـە. هەرچەنـدە پەیوەندییەکانـی ڕووسـیا و تورکیـا بەهـۆی شـەڕی داعشـەوە لـە خراپیدایـە و بەهۆیـەوە بانـدۆری سـەربازیی تورکیـای لـە باشـوور و ڕۆژئاواشـدا کەمکردووەتـەوە، بـەڵام تورکیـا تائێسـتاش کاریگـەری شـێرگیری لەسـەر سیاسـەت و پاشـەڕۆژی هەرسـێك لـە باکـوور، باشـوور و ڕۆژئـاوای کوردسـتان هەیـە. پاشـەڕۆژی تورکیـا و باشـووری کوردسـتان ڕەهەندێکـی گرنگـی دیکـەی پۆسـت-داعشـە.

● سـووریا، لاوازتریـن دراوسـێی باشـووری کوردسـتانە. بەهـۆی کێشـە نێوخۆییەکانییـەوە لـەم سـاڵانەی دواییدا هیـچ کاریگەرییەکـی ئەوتـۆی لەسـەر باشـووری کوردسـتان نەبـووە. تەنانـەت ئێسـتا ناتوانرێـت پێـی بگوترێـت دراوسـێی باشـووری کوردسـتان، بەهـۆی کۆنتـرۆڵکردنـی تـەواوی سـنوورەکانی ڕۆژهەڵاتییـەوە لەلایـەن یەپەگـە و داعشـەوە.

باشووری کوردستان و پۆست-داعش

پاش تێپەڕبوونی نزیکەی دووساڵ بەسەر شەڕی باشووری کوردستان و دەوڵەتی ئیسلامی -داعش، ئێستا لەگەڵ ئەوەی هێشتا مەترسی داعش هەر ماوە، بەڵام دەکرێ بگوترێت مەترسییەکانی کەمبوونەتەوە. هەربۆیە ئێستا دەتوانرێت مەزەندەی ئەوە بکرێت کە ئایا باشووری کوردستان لە پاش شەڕی داعش چی بەسەردێت و سیناریۆکانی چین؟
زۆرینەی کێشە سیاسی، ئابووری، شکۆییەکانی باشووری کوردستان کە پێشتر باسکران، لە هەنگاوی پۆست-داعشیشدا درێژەیان دەبێت. هۆکارەکەشی ئاڵۆزی کێشەکانە و چارەسەرەکانیشیان یان ئاڵۆزن یان درێژخایەن.

بەرەی ناوخۆیی

لە کوردستان پێنج حیزبی گەورە هەن کە حکومەت و پەرلەمان "بەڕێوە"دەبەن. لەوانە تەنیا پارتی و یەکێتی شادەمارە ئابووری، سەربازی و سیاسییەکانیان بەدەستەوەیە. هەر ئەوانیشن بەرەکانی شەڕ لەگەڵ داعش بەڕێوەدەبەن.
ئێستا باشووری کوردستان لە کۆتاییهاتنی شەڕی داعش نزیکدەبێتەوە و بە رزگارکردنی موسڵ "کۆتایی"ی پێدێت. هەردوو پارتی و یەکێتی لەسەر گەلێك تەوەر ناکۆکن و ئەگەری ئەوە هەیە ئەم ناکۆکیانە بۆ قۆناخی پۆست-داعش بگوێزرێنەوە!
هێڵی گشتیی پارتی بۆ چارەسەرکردنی بارودۆخی باشووری کوردستان، ئەنجامدانی گشتپرسی (ریفراندۆم) و راگەیاندنی سەربەخۆییە. لەبەرامبەریشدا یەکێتی پێیوایە کە باشووری کوردستان هێشتا ئامادەی گشتپرسی و سەربەخۆیی نییە، هەرچەندە بەم دواییانە ئەوانیش خوازیاری ئەو گشتپرسییەن. بەواتایەکی دیکە دابەشبوونێك لە هەڵوێستی یەکێتیدا هەیە.
هەرچی گۆڕان و پارتە ئیسلامییەکانن، هێشتا هەڵوێستی خۆیان لەمەڕ ئەنجامدانی گشتپرسی و راگەیاندنی سەربەخۆیی رانەگەیاندووە لەبەر دوو هۆکار: یەکەمیان بەهۆی ئەوەی کە گشتپرسی دەستپێشخەریی پارتییە. دووەم تەواوی ئەو دەوڵەتانەی کوردستان دابەشدەکەن دژی گشتپرسی و جیابوونەوەی کوردستانن و ئەوانیش بەتایبەتی پارتە ئیسلامییەکان هەڵوێستی هەرێمی بەهەند وەردەگرن. دیارە هەڵوێستی یەکگرتووی ئیسلامی گۆڕانکاری بەخۆیەوە دیوە و لێکنزیکییەکیان لەگەڵ پارتیدا هەیە بۆ ئەنجامدانی گشتپرسی و راگەیاندنی سەربەخۆیی. گۆڕان و ئەوانی دیکە پێیانوایە کە ئێستا خەڵکی باشووری کوردستان پێویستیان بە باشترکردنی باری ئابوورییە کە ئەمەش لە رێگەی حکومەتی ناوەندیی عێراقەوە چارەسەردەبێت نەك بە جیابوونەوە لە عێراق. ئەم حیزبانە هەر یەك لەلایەن خۆیەوە پڕۆژەی چاکسازی پێیە کە دەکرێت ئەم هەنگاوە ناوبنرێت قۆناخی پڕۆژەکان! بەڵام تاوەکو چ رادەیەك پڕۆژەکان کارا و سەرکەوتوو دەبن، ئەوە لە هەنگاوی پۆست-داعشدا دەردەکەوێت.
ئەم دوو هەڵوێستییەی بەرەی ناوخۆیی کورد باندۆری خراپی لەسەر ئەنجامدانی گشتپرسی دەبێت و سەرکەوتنی دەخاتە ژێر پرسیارەوە. بەڵام ئەگەر رۆڵی پەرلەمانی کوردستان کارا بکرێتەوە، دەکرێت بڕیارێکی پەرلەمانی کوردستان بۆ ئەنجامدانی گشتپرسی بە زۆرینەی دەنگی پێویست بەدەستبهێنرێت.

هەڵبـەت دابەشـبوونی هەڵوێسـتی کـورد و هێـزە سیاسـییەکان لەسـەر ئەنجامدانـی گشتپرسـی پەیوەنـدی گرنگـی بـە جیۆپۆلیتیکـی دابەشـبوونی هێزەکانـی کوردسـتانەوە هەیـە کـە هـەردەم لەلایـەن وڵاتانـی ناوچەکـەوە ئاراسـتەکراون.
وا مەزەنـدە دەکرێـت کـە پێـش کۆتاییهانـی جەنگـی داعـش، پرسـی کاراکردنـەوەی پەرلەمـان و دابەشـکردنی وەزارەتـەکان دەسـیپێبکرێتەوە. بەمـەش گورێـك بـە بەهێزبوونـی بـەرەی ناوخۆیـی باشـووری کوردسـتان دەدرێـت و کاریگـەری گرنگـی لەسـەر گشتپرسـی و پاشـەڕۆژی باشـووری کوردسـتان لـە دوای نەمانـی داعـش دەبێـت.

باشوور و عێراقی عەرەبی

زۆرینـەی خاڵـە ناکۆکـە ئابـووری و سیاسـییەکانی باشـوور و عێـراق بـۆ قۆناخـی پۆسـت-داعش دەگوێزرێنـەوە، چونکـە ئەسـتەمە لـە ئێسـتاوە تاوەکـو کۆتایـی شـەڕی داعـش خاڵـە ناکۆکـەکان کـە زۆر ئاڵـۆزن، چارەسـەر بکرێـن.
کێشـەی نـەوت لەگـەڵ حکومەتـی عێـراق، یەکێـك لـەو ناکۆکیانەیـە کـە باشـووری کوردسـتان لـە پۆسـت-داعشـدا دەیبێـت.
حەشـدی شـەعبی و هێزەکانـی سـوپای عێراق و میلیشـیا شـیعەکانی دیکـە، لـە سـنووری خانەقیـن- خورماتـوو مۆڵدراون و ترسـی بەریەککەوتنـی کـورد و شـیعە لـەدوای داعـش زۆرە. دیـارە باشـووری کوردسـتان لـە شـەڕی داعشـدا زیانێکـی گیانـی و مـاددی زۆری بەرکەوتـووە. لەبـەر ئـەوە ئایـا بـۆ شـەڕی شیعە و دەسـتێوەردانەکانی ئێـران ئامادەیـە؟ ئـەوە پرسـیارێکی گرنگـی هەنـگاوی پۆسـت-داعشـە و باشـووری کوردسـتان دەبـێ باشـتر بیـری لێبکاتـەوە و خـۆی بـۆ ئامادەبـکات. بەتایبەتـی کـە پێشـتریش لەنێـوان پێشـمەرگە و حەشـدی شـەعبی لـە خورماتـوو پێکـدادان روویـداوە و قوربانیشـی لێکەوتووەتـەوە.
حەشـدی شـەعبی وەك ئەلتەرناتیڤێکـی سـوپای عێـراق دروسـتبووە، جێبەجێـکاری سـتراتیژی شـیعەگەرایی ئێرانییـە و هـەر لەلایـەن ئەوانیشـەوە راهێنـان و پاڵپشـتی لۆجیسـتی دەکرێـن و کۆپییەکـی سـوپای پاسـداران و بەسـیجی ئێرانییـە و ئیدیعـای ئـەوە دەکـرێ سـوپای قـودس راسـتەوخۆ حەشـد بەڕێوەدەبـات.
عەرەبـە سـوننەکان هـەر لـە زووەوە هۆشـدارییان داوە لەسـەر ئـەم دەسـتێوەردانەی ئێـران لـە عێراقـدا و بـە پلانێکـی "فراوانخوازیـی سـەفەویی" دەزانـن.
هەرچەنـدە ناوچـە دابڕاوەکانـی مـاددەی 140 بەهـۆی شـەڕی داعشـەوە هاتنـەوە ژێـر دەسـەڵاتی هێزەکانـی باشـووری کوردسـتان و ئێسـتا بووەتـە ئەمـری واقیعـی نێـوان باشـووری کوردسـتان و عێراقـی عەرەبـی، بـەڵام لـە پۆسـت-داعشـدا دەبێتـە خاڵێکـی سـەرەکی ناکۆکییەکانـی باشـووری کوردسـتان و عێـراق. کۆکردنـەوەی هێزەکانـی حەشـدی شـەعبی لـە خورماتـوو و ناوچەکانـی دیکـەی نزیـك کەرکـووك پێشـەکیی هەڵگیرسـاندنی جەنگـی کـورد و شـیعەیە لەپـاش نەمانـی داعـش.

باشوور و هێزەکانی پەکەکە و لکوپۆکانی

پەیوەندییەکانـی باشـووری کوردسـتان بـە پەکەکـەوە رەهەندێکـی گرنگـی دیکـەی پۆسـت-داعشـە. ئـەم

پەیوەندییانە هەردەم لە هەڵکشان و داکشاندا بووە. ماوەیەکی زۆرە خۆشبەختانە هیچ بەریەککەوتنێکی سەربازی روونەداوە. هێزەکانی پەکەکە لە باشووری کوردستاندا لە قۆناخی پۆست-داعشدا هەر دەمێننەوە. باشتربوونی پەیوەندییەکان، بەتایبەتی پەیوەندییەکانی پارتی و پەکەکە، دەبێت لە توێی ستراتیژیەکی نەتەوەییدا یەکلایی بکرێتەوە. ئەگەری ئەوە هەیە سەرکەوتنی گشتپرسی ئەو پەیوەندییانە بەرەو باشتر ببات.

پەیوەندییەکانی تورکیا و بارودۆخی کورد لە باکووری کوردستان هەردەم باندۆری باش و خراپی لەسەر رەوشی باشووری کوردستان هەبووە. ئەم پەیوەندییانە کارێکی وایانکردووە کە چەندجارێك بۆرییە نەوتەکەی باشووری کوردستان-جەیهان بتەقێندرێتەوە و زیانێکی ماددیی گەورە بەر ئابووری باشووری کوردستان بکەوێت. پرسی نەوت و بۆری باشووری کوردستان-جەیهان، کێشەیەکی هاوکاتی داعش و پۆست-داعشیشە. دەسەڵاتدارانی باشوور و پەکەکە پێویستە ژیرانەتر لەسەر ئەم دۆزە بدوێن بەتایبەتی کە ئەو بۆرییە گرنگترین شادەماری ئابووریی باشووری کوردستانە.

باری ئابووری

چاکسازییە ئابوورییەکان لەسەرەتای مانگی فێبریوەریی 2016دا بە فەرمی چ لەلایەن حکومەت و چ لەلایەن سەرۆکایەتیی باشووری کوردستانەوە بڕیاری لێدراوە. ئەم چاکسازییانە گرنگ و درێژخایەنن، واتە قۆناغی پۆست-داعشیش دەگرێتەوە. چاکسازی ئابووری زۆر پەیوەستە بە هەڵوێستی سیاسی لایەنەکانی کوردستان و پاشەڕۆژی سیاسی کوردستانەوە. دیارە هەموو لایەنەکان کۆك نین لەسەر چاکسازییەکان و هەندێکیان چاکسازییەکان وەك داپۆشینێك بۆ قەیرانی سیاسی دەبینن.

دیمۆگرافیای باشووری کوردستان

بەهۆی شەڕی داعشەوە دیمۆگرافیای باشووری کوردستان گۆڕانکاری زۆری بەسەرداهاتووە. زۆرتر لە ملیۆنێك ئاوارەی عەرەب روویانکردووەتە شارەکانی باشووری کوردستان. زۆریان لە کەمپەکانن و ئەوانەش کە توانای داراییان باشە لە شار و شارۆچکەکاندا نیشتەجێبوون. مانەوەی ئەم عەرەبانە لە کوردستاندا مەترسی هەیە بۆ ئاسایشی نەتەوەیی کوردستان، بەتایبەتی کە زۆرینەی ئەوانە عەرەبی سوننەی ناوچە کێشە لەسەرەکانن.

هەر بەهۆی شەڕەکانەوە، زۆرینەی گوندنشینە عەرەبەکانی ناوچە سنوورییەکان لەگەڵ عێراقی عەرەبی کە زۆرینەی هەرە زۆریان هاوکار و رێنیشاندەری داعش بوون، لە شوێنی خۆیان هەڵکەندران و لە هەندێك شوێنیش بەهۆی شەڕەکانەوە گوند یان ماڵەکانیان خاپووربوون. لە هەندێك شوێن هەندێ هۆزی عەرەبی بەتەواوی لە شوێنی "خۆیان" نەماون، هۆزی کەروی ناوچەی جەلەولا وەك نموونە. ئەمانە هەموویان لەو عەرەبانە بوون کە بەهۆی پرۆسەی بەعەرەبکردنەوە لەسەر زەوی کورد نیشتەجێکرابوون. پاش شەڕی داعش ئەوانە هەوڵدەدەن بگەڕێنەوە بۆ ناوچەکان"یان" و دەبێ بە هەموو شێوەیەك رێگرییان

لێبکرێـت، تاوەکـو سـنوورەکانی باشـووری کوردسـتان پارێزراوبـن و ئاساییشـی نەتەوەیـی پتەوتربکرێـت. ئەمـە کێشـەیەکی گەورەیـە و لـە پۆسـت-داعشـدا دەبـێ زۆر بەگرنگییـەوە مامەڵـەی لەگـەڵ بکرێـت. بەتایبەتیـش کـە ڕێکخـراوی هیومـان رایتـس ووۆچ لـە جەنیـوەری 2016دا هێـزی پێشـمەرگەی کوردسـتانی بـەوە تۆمەتبارکـرد کـە بەمەبەسـت هـەزاران خانـووی عەرەبیـان رووخانـدووە!
بێجگـە لـە ئـاوارەی عـەرەب، زۆر کـوردی رۆژئـاوای کوردسـتان لـە باشـووری کوردسـتان بەهـۆی شـەڕەکانەوە نیشـتەجێبوون. ئەمانـە لـە وڵاتـی خۆیانـدان و گەڕانـەوە یـان نەگەڕانەوەیـان هیـچ کار ناکاتـە سـەر ئاساییشـی نەتەوەیـی، بگـرە سوودیشـی بـۆ تێکەڵبوونـی یەکانگیریـی نەتەوەیـی دەبێـت.

شانە نووستووەکانی داعش

داعـش لـە باشـووری کوردسـتاندا بـەرەو پووکانـەوە دەچێـت، بـەڵام شـانە نووسـتووەکانیان لـە زۆر شـوێندا هـەن. ئەمانـە یـان کـوردن یانیـش عـەرەب کـە خۆیانیـان لەنێـو ڕەوی ئـاوارەکان و کەمپەکانـدا حەشـارداوە و دەبنـە کێشـەیەکی گـەورەی قۆناخـی پۆسـت-داعش لـە باشـووردا و پێویسـتە هـەردوو ئاژانسـی زانیـاری و پاراسـتن هاوئاهەنگـی تەواویـان بـۆ هەڵمالینـی نهێنییەکانیـان و لەنێوبردنیـان هەبێـت.

سەرچاوەکان

1. 2014نامـە - وەشـانی 1 - رووداوە گرنگەکانـی سـاڵی 2014 یـە کـە رێکخـراوی کوردیپێدیـا بەدەسـتیهێناوە. ئامادەکردنـی: هـاوڕێ باخـەوان، سـاڵی وەشـان – 2015.
http://www.kurdipedia.org/default.aspx?q=20150101161006118594

2. 2015نامـە - وەشـانی 1 - رووداوە گرنگەکانـی سـاڵی 2015 یـە کـە رێکخـراوی کوردیپێدیـا بەدەسـتیهێناوە. ئامادەکردنـی: هـاوڕێ باخـەوان، سـاڵی وەشـان - 2016.
http://www.kurdipedia.org/default.aspx?q=20160101180029128872

3. حکومەتی هەرێمی کوردستان چەند بڕیارێك لەبارەی چاکسازی دەردەکات – پۆرتاڵی رووداو -
http://rudaw.net/NewsDetails.aspx?pageid=180752

4. چارەسەری قەیرانی دارایی ئێستای هەرێمی کوردستان – بزووتنەوەی گۆڕان، 2016 -
http://www.kurdipedia.org/default.aspx?q=20160217195958940l7

5. فراکسیۆنی گۆڕان: چاکسازییەکانی حکومەت بۆ داپۆشینی قەیرانی سیاسییە -
http://www.kurdipedia.org/default.aspx?lng=1&q=2016021714010893999

6. د.بەرهەم ساڵح: هیوادارم لە داهاتوودا عێراق ببێتە دراوسێیەکی باشی کوردستان -
http://www.basnews.com/index.php/so/news/kurdistan/258280

7. نەخشـەڕێگەی دەرهێنانـی کۆمەڵگـەی کوردسـتان لـە قەیـران و بنبەسـتی ئێسـتا - حیزبـی کۆمۆنیسـتی کرێـکاری کوردسـتان -
http://www.kurdipedia.org/default.aspx?lng=1&q=2016022020281794079

8. مەسروور بارزانی: ئاوارەکان هەڕەشە لەسەر ئاسایشی هەرێمی کوردستان دروستدەکەن -
http://www.kurdipedia.org/?lng=1&q=2015092321253786109

9. ئاوارەکانی کەرکووك 400 هەزار کەسی تێپەڕاند -
http://www.kurdipedia.org/?lng=1&q=2014102215064677788

10. Iran's Role in Iraq - Alireza Nader - http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/perspectives/PE100/PE151/RAND_PE151.pdf

11. ميليشيات «الحشد الشعبى» نسخه عراقيه من «الباسيج» الايرانى، د. خالد يايموت - جامعه محمد الخامس - جريده الشرق الاوسط، العدد 13215، 02 فبراير 2015

12. الاستراتيجية الإيرانية فى مواجهه أميركا في العراق - د. هيثم مزاحم -
http://www.beirutme.com/?p=697&print=pdf

13. أضواء على المشروع الصفوى الإيرانى - عمر خليفه راشد -
http://omarblog.com/media/67.pdf

14. النائب حيدر الملا: محافظه ديالى تتعرض للتغيير الديموغرافى منذ 13 عاما – فيديو -
http://altaghier.tv/2016/01/17/%D8%AD%D9%8A%D8%AF%D8%B1-%D8%A7%D9%84%D9%85%D9%84%D8%A7-%D9%85%D8%AD%D8%A7%D9%81%D8%B8%D8%A9-%D8%AF%D9%8A%D8%A7%D9%84%D9%89-%D8%AA%-D8%AA%D8%B9%D8%B1%D8%B6-%D9%84%D9%84%D8%AA%D8%BA%D9%8A%D9%8A/%D8%B1

15. تمهيدا لتغيير ديموغرافيه المدينه: تصفيه ممنهجه بين مكونات محافظه ديالى - عايده الخطيب -
http://www.sotaliraq.com/newsitem.php?id=317010#axzz40VLdz600

16. مواجهات بين البيشمركه والحشد الشعبى فى طوزخورماتو – موقع شبكة رووداو -
http://rudaw.net/arabic/kurdistan/1211201524

17. كردستان العراق- تهجير وتطويق واعتقال العرب -
Human Rights Watch - https://www.hrw.org/ar/news/2015/02/25/266992

18. الأمم المتحدة: مليون و800 ألف لاجئ فى العراق -
http://www.kurdipedia.org/?lng=1&q=20140901144105772209

تێبینی: ئەو سەرچاوە دیجیتاڵیانەی بۆ ئەم نووسینە سوودیان لێوەرگیراوە و بەستەرەکانیان دانراون، لە مانگی فێبریوەریی 2016دا خوێندراونەتەوە و ئۆنلاین بوون.

باکووری کوردستان [1]

مامەند رۆژە

بەرایی: یەکەم بەریەککەوتنی جیۆسیاسی

چۆن داعش و هێزە گەورەکەی باکووری کوردستان تووشی پێکداکێشان بوون؟ بۆ وەڵامدانەوەی ئەم پرسیارە پێویستە تۆزێك بگەڕێینەوە بۆ دواوە. پەکەکە لەدوای ئەوەی لەساڵی 1980ەوە رووی لە سووریا و لوبنان کرد، هەر لەسەرەتاوە گەرای رێکخستنی خۆی لەنێو کوردانی رۆژئاوای کوردستان دانا. لەئەنجامی ئەمەدا هەزاران گەنج لەو بەشەدا چوونە ریزەکانی پەکەکە. ئەمە رێکخستنێکی بەرین و تۆکمەی لێکەوتەوە.[2] لەساڵی 1998 عەبدوڵڵا ئۆجەلان ویستی هاوشێوەی باکووری کوردستان باڵێکی نیمچەفەرمی بۆ ئەم رێکخستنە بدۆزێتەوە. ئەوسا "تەجەموعی دیموکراتی نیشتمانی" بەئاگاداری حکومەتی سووریا دروستکرا. لەساڵی 2004یشەوە بەفەرمی لە قەندیل پارتی یەکێتی دیموکراتی-پەیەدە دامەزرا و بووە پۆششی سەرەکی بۆ کاروخەباتی کەجەکە لە رۆژئاوای کوردستان. [3]

لەگەڵ سەرهەڵدانی بەهاری عەرەبی و شۆڕشی سووریا، پەیەدە قورساییەکی زیاتری بەچالاییەکانی خۆیدا. لەگەڵ بەچەکداریبوونی شۆڕشە مەدەنییەکە، رژێم زۆربەی داوودەزگاکانی لەشارەکانی رۆژئاوای کوردستان چۆڵکرد، تەنیا لە قامشلۆ بەشێوەی سیمبوولی مایەوە. پەیەدە دەسبەجێ بە دامەزراندنی یەکینەکانی پاراستنی گەل-یەپەگە هەوڵی پڕکردنەوەی ئەم بۆشاییە سەربازی - ئەمنییەی دا.[4] لەو ساڵەدا هێزەکانی ئەحراری شام بەپشتیوانی تورکیا لە سنووری "سەرێکانی"یەوە دەربازی رۆژئاوای کوردستان بوون. یەکەم پێکدادان لەنێوان ئەحراری شام و یەپەگە هاتەکایەوە. دوای ئەوە پێکدادان لەنێوان بەرەی نوسرە و یەپەگە لە "گرێسپی" و دەوروبەری دەسپێکرد. لەگەڵ جیابوونەوەی نوسرە لە داعش، ئەم هێزە شوێنەکانی نوسرەی داگیرکرد. ئەمە داعشی لەگەڵ یەپەگە کردە هاوسنوور.

ئیتر بەریەککەوتن لەنێوان یەپەگە - داعش هەر لە سنوورەکانی شنگالەوە تاوەکو باشووری کۆبانێ هاتەکایەوە. لەساڵی 2013 ئەم پێکدادانانە ئاستێکی توندی بەخۆوەگرت. لەساڵی 2014 بەرفراوان بوو و پەلی بۆ نێو باشووری کوردستان لە شنگالیش هاویشت. لەوێشەوە بۆ مەخموور، کەرکووك تاوەکو جەلەولا لە سنوورێکی بەرفراواندا هێزەکانی سەر بە کەجەکە لەگەڵ داعش رووبەڕووی یەکتر بوونەوە. داعش

1 - ئەم باسە بە کوردیی ناوەڕاست نووسراوە.

2 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ ئەبوبەکر (خەلیل ئاتاج) ئەندامی پێشوی کۆنسەی سەرۆکایەتی پەکەکە، کۆیە، شوباتی 2007 بە کاسێت.

3 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ ماهیر عەفرینی، یەکێك لە کادیرە باڵاکانی کوردی سوریا لەناو پەکەکە، سلێمانی، تەموزی 2013 بەکاسێت.

4 - بیار روباری، اردوغان والحائط الكردي، ولاتی نت، شوبات 2016.

بـەوەوە نەوەسـتا و تەنیـا لـە ڕۆژئـاوا یـان لـە باشـووری کوردسـتان لـەدژی هێزەکانی سـەربە کەجەکـە بجەنگێ، بەڵکـو ڕووبـەری جەنگەکـەی بەرفراوانکـرد و کـردەوە تیرۆرکارییەکانـی گەیانـدە باکووری کوردسـتانیش. داعـش بەفەرمـی تەقینەوەکـەی دیاربەکـر لـە پێـش هەڵبژاردنەکانـی حەوتـی حوزەیرانـی 2015، تەقینەوەکـەی سروج و تەقینەوەکـەی ئەنکـەرەی خستەئەسـتۆی خـۆی. لـەم تەقینەوانـەدا سـەدان هاوونیشـتمانی کـوردی باکـووری کوردسـتان بوونـە قوربانـی. [5]

بەوشـێوەیە پێکداکێشـانی جیۆسیاسـی لەنێـوان داعـش - یەپەگـە پەلـی بـۆ باشـووری کوردسـتان هاویشـت و لـە شـنگال، مەخمـوور، کەرکـووك و جەلـەولا هێزەکانـی پاراسـتنی گـەل - هەپەگەیـش تێیـدا بەشـداربوون. لێرەشـەوە پەلـی بـۆ باکـوور هاویشـت و داعـش کۆبوونـەوە گرسـەییەکانی هەدەپـەی کـردە ئامانـج. لـە جەنگی کۆبانێیـەوە ئەنکـەرە هەڵوێسـتێکی دنـەدەری هەبـوو و ویسـتی جەنگێگـی وەکالەتـی لەرێگـەی داعشـەوە لـەدژی یەپەگـە بەرپابـکات. ئەمـەش خۆپیشـاندانە ملیۆنییەکانـی نێوەڕاسـتی پاییـزی 2014 لێکەوتـەوە. بۆیـە بەریەککەوتنـە جیۆسیاسـییەکە لەسـێکوچکەی ئەنکـەرە - داعـش - کەجەکـەوە دەسـپێکرد و سـەرئەنجام لـە سـووریا ڕووبەرێکـی سـتراتیژی وای بەخۆیەوەگرتـووە کـە لـە ئاسـتی هەرێمییـەوە پەڕیوەتـەوە و ئاسـتی سـەرووهەرێمی و نێودەوڵەتیشـی بەخۆیەوەگرتـووە. [6]

داعش - کەجەکە: هێزەکانی پۆست سایکس - پیکۆ

داعـش کاتێـك لـە سـووریا و عێـراق قەڵەمـڕەوی سـەرزەمینی دەسخسـت، لەپـڕ بـووە خـاوەن سـوپایەکی 30 - 40 هـەزار کەسـی. لێـرەوە لـە یەکـەم لێدوانـی دوای داگیرکردنـی موسـڵ بەفەرمـی ڕایگەیانـد کـە ئـەوان کۆتاییـان بـە قۆناخـی سـایکس-پیکۆ هێنـاوە. واتـە داعـش لـە سـووریاوە بـووە هێزێکـی جیۆپۆلیتیکـی کـە پسـپۆڕان لەوەبـەدوا بـە "دیفاکتۆ-دەوڵـەت" ناویـان دەبـرد. لەبەرامبـەردا یەپەگـە لـەدوای زنجیرەیـەك شـەڕی سـەرکەوتووانە، قەڵەمڕەوێکـی سـەرزەوینی گـەورەی بەدەستخسـت. هەتـا دێـت ئـەم قەڵەمـڕەوە زیاتـر دەکشـێ و هـەر لـە سێمالکا لـە سنووری باشـووری کوردسـتانەوە بەدەسـت یەپەگەوەیـە هەتاوەکـو کۆبانـێ. لەوێشـەوە دەیـەوێ ناوچەکانـی جەرابلـۆس، ئەعـزاز و مارعیشـی پێوەبلکێنـێ و بـە عەفرینـەوە گرێیانبـدات. بەپێـی تێـزە جیۆپۆلیتیکییـەکان بـۆ ئـەوەی دەوڵەتێـك پێکبـێ، پێویسـتی بـە سـێ پایـەی سـەرەکییە: خەڵـك، خـاك و سـەروەری سیاسـی. [7] ئێسـتا ئەگـەر بەپێـی ئـەم تێزانـە بێیـن دۆخـی سـووریا بەگشـتی و ڕۆژئـاوای کوردسـتان بەتایبەتـی لێکبدەینـەوە، ئـەوە ئـەم چەنـد ئەنجامەمـان بـۆ یەکلاییدەبێتـەوە: یەکـەم، هـەم دەوڵەتی ئیسـلامی و هـەم ئیدارەی خۆسـەری دیموکراتـی خاکیـان بەدەسـتەوەیە، خەڵـك لەژێـر قەڵەمڕەویاندایـە و بەجۆرێـك سـەروەرییەکی سیاسـیان هەیـە. دووەم، ئـەم دوو هێـزە سـەرچاوەی هێزیـان هـەم لەناوەوەیـە و هـەم لـەدەرەوە. سـێیەم، ئـەم دوو هێـزە هەردووکیـان باوەڕیـان بـە سـنوورە کۆلۆنیاڵکردەکانـی سـایکس - پیکـۆ نییـە. چـوارەم، هەردووکیـان ئانتـی - تێـزی یەکتریـن و مانـەوەی یەکیـان بـە نەهێشـتنی ئەویتریانـەوە بەنـدە. ئەمەیـش ڕەهەنـدی ئایدیۆلـۆژی، فیکـری، جیۆسیاسـی، سـتراتیژی، سـەربازی و کولتـووری هەیـە. یەکیان

5- . www.Radıkal.com. Cengiz Çandar, Süryede kayıpet – kayıpet politikası, Şubat 2006.

6 - ادیب سیف الدین، ترکیا بقیت وحیدة، موقع ولاتی نت، 23 - 2 - 2016.

7 - مامەند ڕۆژە، چۆن دەبین بە دەوڵەت؟ ئایندەی جیۆپۆلیتیکی کوردستان، چاپی یەکەم، کۆمپانیای شارپرێس، سلێمانی 2014، لا 259.

هێزێکی سەلەفی-جیهادییە و یەکیشیان هێزێکی چەپگری نەتەوەیی سیکۆلارە. لەبەر ئەمە بەشێکی زۆر لە نەبەردە جیۆسیاسییەکانی ئایندەی سووریا لەنێوان ئەم دوو جەمسەرەدا یەکلاییدەبنەوە.
بۆ ئەوەی هێزێك بەڕاستی ببێتە هێز، پێویستی بەوەیە یەکەم، ئامرازەکانی زەبروزەنگ کە توندوتیژی دەخەنەوە و "هێز" بەرهەمدەهێنن زەوتبکات. دووەم، لەکاتی خۆیدا ئەم ئامرازانە بقۆزێتەوە و دوودڵی تێدانەکات. سێیەم، لە دوای یەکلاییکردنەوەی نەبەردەکان، دیسان لەڕێگەی هێزە چەکدارەکانەوە دەسەڵاتی خۆی بسەپێنێ و ڕەوایی هێز یاخود "هەقی هێز" بچەسپێنێت.[8] ئەگەر بێین بەپێی ئەم پێوەرانە دۆخی سووریای ژێردەستی داعش و ڕۆژئاوای کوردستان هەڵسەنگێنین، ئەوسا ڕەنگبێ بگەینە ئەو ئەنجامە کە هەردووك هێزەکە تاڕادەیەکی زۆر پایەکانی هێز و دەسەڵاتیان دەستخستوە. هەروەها دەشێ بێژین هەردوو هێزەکە نەزمێکی هاوشێوەی دەوڵەتیان چەسپاندووە کە پشت بە دەزگاسازی دەبەستێت.
دەشێ بتوانین چەند وێکچوونێکی دیکە لەنێوان ئەم دوو هێزە ئایدیۆلۆژییە دژبەیەکەدا پۆلێنبکەین: هەردوو هێزەکە خاوەن جیهانبینییەکی گشتگیرن، هەردووکیان خاوەن ئایدیۆلۆژی فراوانخوازن و هەردووکیان سەرچاوەکانی فیکر، سیاسەت و ستراتیژییان لەدەرەوەی سووریا و ڕۆژئاوای کوردستانەوە وردەگرن. داعش سەرچاوە فیکری و ستراتیژییەکانی سەرەتا لە قاعیدە و تاڵیبانەوە دەهات. پەیەدە- یەپەگە یش سەرچاوە فکری و سیاسییەکانی لە کەجەکە هێزە سەرەکییەکەی باکووری کوردستان وەردەگرێت. یەکیان گرووپێکی ڕاستگری پەڕگیرە و یەکیشیان گرووپێکی چەپگری پەڕگیرە کە مەیلی بەلای پرسە نەتەوەییەکاندا هەیە.
لەسەرەتای بەهاری عەرەبی و شۆڕشی سووریادا داعش کە ئەوسا بەناوی بەرەی نوسرە لەنێو ململانێ سەربازییەکاندا خەریکی خۆجێگیرکردن بوو، پشتی بە سێ فاکتەری محەلی عەرەبی سوننە، فاکتەری هەرێمی تورکیا - خەلیج و فاکتەری سەرووهەرێمی "ئەتڵەسی" دەبەست. لە 2012دا ڕۆژئاوا هێشتا هەستەوەرییەکی ئەوتۆی بەرامبەر "نوسرە" نەبوو. کاتێك داعش لە زکی "نوسرە" هاتەدەرەوە، ئەوە بەهۆی ئەو توندڕەوییە وەحشیانەیەوە کە لەدژی مەدەنییەکان، ڕۆژنامەڤانانی بیانی و دیلەکان ئەنجامیدان، بەرە - بەرە فاکتەری سەرووهەرێمی لێی تاکییەوە و فاکتەری هەرێمیش چیتر نەیوێرا و نەیتوانی وەك پێشتر پشتیوانی لێبکا و لۆجستیك و جبەخانەی بۆ بگوازێتەوە. لەبەرامبەر ئەمەدا "پەیەدە - یەپەگە" سەرەتا پشتی بەفاکتەری محەلی بەست و بەکەمیش فاکتەری هەرێمی (ئەسەد - ئێران)یشی قۆستەوە. لە دۆزی کۆبانێشەوە بەکردەوە فاکتەری سەرووهەرێمی و نێودەوڵەتیش دەقۆزێتەوە.[9]
ئێستا لەڕووی جیۆسیاسیەوە ڕووبەڕووی دوو تابلۆی جیاواز دەبینەوە: پەیەدە-یەپەگە خەریکە بەهۆی داعشەوە پەیامێکی فیکری - ستراتیژی بۆخۆی پێناسەدەکات. ئەم هێزە ئێستا خۆی بە پایەیەکی سەرەکی "هاوپەیمانی دژی داعش" دەزانێ کە ئەرکی ڕووبەڕووبوونەوە و قەڵاچۆکردنی داعشی لەئەستۆیە. ئەم پەیامە ئەو هێزەی کردووەتە هێزی سەرەکی سیکۆلار کە بلۆکی ئەتڵەسی دەیەوێ لە ستراتیژیی نەهێشتنی تیرۆردا پشتی پێببەستێت. هەروەها بلۆکی ئەتڵەسی بۆی دەرکەوتووە هێزی سەرەکی کە دەتوانێ سەرچاوەکانی هێزی داعش وشك بکا "جەنگاوەرانی کورد"ن. بۆیە لە ستراتیژییەکانی خۆیاندا دەیانەوێ ئەم هێزە تۆکمەبکەن و ناشیانەوێ بکەوێتە باوەشی "هێزی ئۆراسیایی"یەوە. لەڕووی ڕاوێژی

8 - Ahmet Davutoğlü, Stratejik Derinlik, Küre Yayınlari, Istanbul, 2009, s.15-.

9 - احمد قاسم، مرة اخرى داعش هي من تغير الاستراتيجيات، موقع ولاتي نت، 27 - 2- 2016.

سـەربازی – هەواڵگـری، لۆجسـتی و ئاسمانیشـەوە بـەردەوام پشـتگیری لێدەکـەن.[10]
لـەولاش داعـش بووەتـە "مێمڵ"ی سـتراتیژیی ئەتڵەسـی و تەنانەت سـتراتیژی ئۆراسـیاییش. هەردوو جەمسـەرەکە داعـش بەهێزێکـی ترسـناك وەسـفدەکەن کـە بـۆی هەیـە زیـان بـە پایەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانیان بگەیێنێـت. بۆیـە هـەردوو بلـۆك دەیانـەوێ لەسـەر زەوینـی واقیـع لـە سـووریا لەڕێگـەی هێـزە وەکالەتییەکانیانـەوە بەرەنـگاری ئـەم هێـزە ببنـەوە. داعـش بـۆ هێـزە سـەرووهەرێمییەکان کارکردێکـی دیکەیشـی پێناسـەکردووە: بووەتـە بیانوویەکـی ئامـادە بـۆ ئـەوەی دەسـت لـە کاروبـاری سـووریا وەربـدەن.[11] ئـەم دۆخـەی داعـش هەلێکـی مێژوویـی زێڕینـی بـۆ کەجەکـە ڕەخسـاندووە کـە کارکـردە سـتراتیژییەکانی خـۆی سـەرلەنوێ پێناسـەبکاتەوە. کەجەکـە دەیـەوێ ئـەم هەلـە مێژووییـە بقۆزێتـەوە و لێرەشـەوە جگـە لـە دەسـکەوتەکانی ڕۆژئـاوای کوردسـتان و سـووریا، تینێکـی دیکـە بەبـەر بزووتنـەوەی باکـووری کوردسـتاندا بکاتـەوە.
تورکیـا سـەرەتا پشـتیوانی لـە داعـش کـردووە. دواتـر ئـەم پشـتیوانییەی بـۆ سـوپای فەتـح (هێـزی هاوبەشـی ئەحـراری شـام و بـەرەی نـوسرە) زیادکـردووە. ئەمـەش لەگـەڵ سـتراتیژی و پێوەرەکانـی ڕۆژئـاوا و تەنانـەت ناتۆشـدا ناگونجێـت. ئـەم جیاوازییـە درزێکـی لەنێـوان تورکیـا و ناتـۆدا دروسـتکردووە. ئەمریـکا لـە ڕۆژئـاوا خەریکـە لەسـەر ئەنجوومەنـی سـووریای دیموکراتـی و باڵـە سـەربازییەکەی واتـە هێزەکانـی سـووریای دیموکراتـی سـەرمایەگوزاری دەکات. تورکیـاش ئـەم گرووپانـە بـە درێژکـراوەی پەکەکـە دەزانـێ و چەندیـن جـار ڕایگەیانـدووە بـا ئەمریـکا لەنێـوان ئەنکـەرە و پەیـەدە یەکێکیـان هەڵبژێرێـت. ئەمریـکا هەمیشـە جەختـی لـەوە کردووەتـەوە کـە ئـەوان پەیـەدە بـە تیرۆریسـت نازانـن و بـە هاوپەیمانـی لەقەڵەمـدەدەن. ئەمەیـش هەتـا دێـت هەلـە مێژوویەکـە زیاتـر بـۆ کەجەکـە هەراودەکاتـەوە. ئـەم هەلـە لەنێـو سـینییەکی زێڕینـدا لەبـەر دەسـتی کەجەکـە دایـە.[12]
بەوجـۆرە دوو هێـز لـە سـتراتیژییە محەلـی، هەرێمـی و سـەرووهەرێمییەکاندا جێگیربـوون. یەکیـان بووەتـە ئامانجـی سـتراتیژییە هەرێمـی و سـەرووهەرێمییەکان و یەکیشـیان کـە پێشـتر لەنێـو لیسـتی تیـرۆری زلهێزەکاندا بـووە، ئێسـتا لەسـایەی بەرەنگاربوونـەوەی ملۆزمـە سـەلەفییە جیهادییەکـەی، پێگـەی هێزێکـی وەکالەتـی بـۆ زلهێـزەکان پەیداکـردووە کـە لەجیاتـی ئـەوان لـەڕووی زەوینییـەوە پەلامـاری "دەوڵەتـی ئیسـلامی" دەدات و بەمـەش وەك هێزێکـی ڕزگاریبەخـش نێوبانگـی پەیداکـردووە. ئـەم هـەردوو هێـزە هێـزی پۆسـت سـایکس – پیکـۆن، دان بـە سـنوورەکاندا نانێـن و خـاوەن کۆمەڵێـك ئایدیـا و سـتراتیژی سەرنجڕاکێشـن. لەگـەڵ ئەمـەش یەکێکیـان لەلایـەن کۆمەڵگـەی نێودەوڵەتییـەوە بـە "ئەهریمـەن" و یەکێکیشـیان بـە "فریشـتەی ڕزگارکـەر" لەقەڵەمدەدرێـت.

کەجەکە: خۆگونجاندن لەگەڵ سێ ئاڵقەی جیۆسیاسی

کۆمـا جڤاکێـن کوردسـتان - کەجەکـە وەك ماکـی بەشـێکی زۆر لـە گرووپـە سیاسـییەکانی باکـوور و ڕۆژئـاوای کوردسـتان ئەمـڕۆ لەگـەڵ واقیعێکـی نوێـدا ڕووبەڕووبووەتـەوە. کەجەکـە بەتایبـەت باڵـە سـووریاییەکەی وەك

10 - زارا مستو، هل التحالف الامريكي مع الكورد في سوريا سياسي ام عسكري؟ موعق ولاتي نت، 19 – 12 – 2015.
11 - الازمة السورية: اتجاهات التدافعات الاقليمية و الدولية، تقدير موقف، مركز الجزيرة للدراسات، 31 يناير 2016.
12 - Ural Çalışlar, Bu Akıl dışı durum nereye kadar, radikal gazetesi, 27 – 2- 2016:

هێزێکـی "بکـەری کارا" خـۆی بەشـێکی زۆر لەم واقیعـەی خولّقاندووە. واتـە هەلومەرجی بەپێی سـتراتیژییەکانی خـۆی ڕێکخسـتووە. تاڕادەیەکـی زۆریـش لـەوەدا فاکتـەرە محەلـی، هەرێمـی و سـەرووهەرێمییەکان لەگەڵیبـوون. لەگـەڵ ئەمـەش ئاینـدەی دەسـکەوت و داوودەزگاکانـی کەجەکـە لـە ڕۆژئـاوای کوردسـتان و سـووریا بـە فاکتـەرە محەلـی، هەرێمـی و سـەرووهەرێمییەکانەوە بەنـدە. ئەمـەش گەمەیەکـی هاوئاهەنگـی پێویسـتە کـە تێکـڕای فاکتـەرەکان لەخۆبگرێـت. (13)

ئاڵقـەی یەکـەم - کەجەکـە لەگـەڵ فاکتـەری کوردسـتانی: کەجەکـە لـە باکووری کوردسـتان تەنیا هەندێکجار لەچوارچێـوەی هاوپەیمانـی سیاسـی و بـەم سـاڵانەی دواییـش هاوپەیمانـی هەڵبژاردنـدا ویسـتویەتی لەگـەڵ گرووپـە کوردسـتانییەکاندا هـاوکاری بـکات. لـە باکـووری کوردسـتان ئـەو سـەردەمەی پەکەکـە تـازە خـۆی ڕاگەیاندبـوو، لەگـەڵ زۆربـەی زۆری گرووپـە کوردییەکانـدا پێکدادانـی تووندی هەبـووە. کاتێکیـش پێگـەی سـەرکردایەتییەکەی بـۆ باشـووری ڕۆژئـاوای کوردسـتان گواسـتەوە، لەوێـش هەمـان ڕێبـازی پیادەکـردووە. ناوبەنـاو لەگـەڵ گرووپـە کوردییەکانـدا جۆرێـك لـە دیالۆگـی هەبـووە، بـەڵام بەگشـتی هیچـکات نەیویسـتوە بەشـێوەیەکی شـێلگیرانە هـاوکاری و هاوئاهەنگیـان لەگـەڵ بـکات. (14)
لـەدوای شۆڕشـی سـووریاوە پەیوەندییەکانـی تەڤـدەم باڵـی فەرمـی کەجەکـە لـە ڕۆژئـاوای کوردسـتان لەگـەڵ ئەنجوومەنـی نیشـتمانی کـورد – ئەنەکەسـە ئاسـت و ڕووبەرێکـی جیـاوازی بەخۆیەوەگرتـووە. لێـرەوە بـە نێوانگیـری سـەرۆکایەتی هەرێمـی کوردسـتان لـە ڕێککەوتنەکانی هەولێـر 1، هەولێـر 2 و دهـۆك 1 دا هەردوولا لەسـەر ڕێچکەیـەك بـۆ کاروبـاری ئـەو پارچەیـەی کوردسـتان ڕێککەوتـن. ڕێچکـەی یەکـەم دامەزراندنـی دەسـتەی بـاڵای کـوردی بـوو، بـەڵام بەناکامـی لەدایکبـوو. لـە ڕێککەوتنـی دهـۆك 1یشـدا "لێڤەگـەڕی سیاسـی" دامـەزرا، بـەڵام ئەمەشـیان بەناکامـی مایـەوە.

ئاڵقـەی دووەم - کەجەکـە لەگـەڵ فاکتـەری هەرێمـی: باڵـی ڕۆژئـاوای کەجەکـە سـەرەتا لەگەڵ ئـەوەی زۆربەی زۆری ناوچەکانـی ڕۆژئـاوای کوردسـتانی کۆنترۆڵکـرد، تەنیـا لـە قامشـلۆ چەنـد داوودەزگای ڕژێمـی بەشـێوەیەکی هێمایـی هێشـتەوە. دیـارە پەیـەدە لـە قۆناخـی یەکەمـدا دەیویسـت ئـەم فاکتـەرە هەرێمییـە (ڕژێمـی ئەسـەد) وەك گەرەنتییـەك لەبەرامبـەر هەرچـی دەسـوەردانێکی هێـزە چەکدارەکانـی تـورك بقۆزێتـەوە. ئەمـەی کـردە فاکتەرێکـی ئاسایشـی بـۆ داوودەزگاکانـی خـۆی. لێـرەوە پەیـەدە بەقۆسـتنەوەی دینامیکـە هەرێمییـەکان بـەرە – بـەرە زەمینـەی بـۆ جێگیرکردنـی دەزگاسـازی خـۆی لـە ڕۆژئـاوا خۆشـکردووە. پەیـەدە بەپشتبەسـتن بـەم فاکتـەرە توانـی لەمـاوەی دوو سـاڵدا هەمـوو دەسـکەوتەکانی لەشـێوەی ئیدارەی خۆسـەری دیموکراتیـدا ڕێکبخاتـەوە و ڕاییگەیێنێـت. (15)
لـە قۆناخـی دووەمیشـدا پەیـەدە هەنگاوێـك چـووە پێشـەوە. ئەمجـارە دوای جاڕدانـی خۆسـەری دیموکراتـی، بەشـێنەیی فاکتـەری هەرێمـی ئێرانیشـی لـە کێشمەکێشـەکانی ڕۆژئـاوای کوردسـتاندا قۆسـتەوە. بەمـەش

13 - احمد سليمان، سوريا التي تنتظر اتفاقا اقليميا و دوليا، موقع ولاتى، 23 – 2- 2016.
14 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ بۆتان (نیزامەددین تاش) ئەندامی پێشوی کۆنسەی سەرۆکایەتی پەکەکە، سەبارەت بە پەکەکە و خۆرئاوای کوردستان، کۆیە، هاوینی 2008، بەکاسێت.
15 - مامەند ڕۆژە، دیفاکتۆی خۆرئاوای کوردستان، نامیلکە، سەنتەری لێکۆڵینەوەی ڕوداو، هەولێر، چاپنەکراو، شوباتی 2016.

ئاسـتەنگێکی دیکـەی لەپێـش دەسـتوەردانی تورکیـا دانـا. هەروەهـا توانـی پشـتیوانی لۆجسـتی ئێـران و تەنانـەت حکومەتـی عێراقیـش بـۆ داوودەزگاکانـی وەربگرێـت. بەتایبـەت لـە رووبەڕووبوونـەوەی داعشـدا، یەپەگـە بـووە خاڵـی پێکگەیاندنـی پاڵپشـتی سـێکوچکەی رژێمـی ئەسـەد - ئێـران - عێـراق. بەگوێـرەی هەندێـك لـە سـەرچاوەکان، یەکینەکانـی پاراسـتنی گـەل یەپەگـە، لـە رووبەڕووبوونـەوەی هێزەکانـی داعشـدا بەباشـی کەڵکیـان لـە هـاوکاری جبەخانـە و لۆجسـتی ئەسـەد، ئێرانییـەکان و عێراقییـەکان وەرگرتـووە. [16]

ئاڵقـەی سـێیەم - کەجەکـە لەگـەڵ فاکتـەری جیهانـی: لە تەنگژەی کوبانێیـەوە کەجەکـە پێی ناوەتـە قۆناخێکی نوێـوە. بـۆ یەکەمجـار فاکتـەری جیهانـی ئەتڵەسـیش بەهانـای یەپەگـەوە هاتـوون. ئەمـە سـەرەتا بەداباراندنـی چـەك و جبەخانـە بـۆ یەپەگـە لەنێـو شـارەکە دەسـتیپێکرد. پاشـان لـە پشـتیوانییەکی ئاسـمانییەوە بەردەوامبـووە بـۆ ئـەوەی شـاری کۆبانـێ نەکەوێـت. بـەڵام ئـەم پەیوەندییانـە بـەرە - بـەرە رەهەندێکـی سـتراتیژییان وەرگرتـووە و ئەمریـکا لـە سـتراتیژی رووبەڕووبوونـەوەی داعشـدا یەپەگـەی بـە هێـزی هاوپەیمانـی سـەرەکی خـۆی لەقەڵەمـداوە. لـە سـتراتیژی نەهێشـتنی داعشـدا، ئەمریـکا زیاتـر پشـتیوانی ئاسـمانی و هەواڵگـری دەسـتەبەردەکات و دەیـەوێ هێرشـی زەوینـی لەلایـەن هێـزە محەلییـە وەکالەتییەکانـەوە ئەنجامبدرێـت. لـەوەدا پشـکەکە بەنـاوی یەپەگـەوە دەرچـووە، چونکـە: ئـەم لایەنـە هێزێکـی سـیکۆلارە، نەیـاری سرووشـتی سـەلەفیەتی جیهادییـە، دەکرێ لـە ئاینـدەدا وەك بەدیلـی ئەسـەدیش حسـابی لەسـەر بکرێـت. [17]
کەجەکـە ئـەم سـتراتیژیەی ئەمریـکای قۆسـتووەتەوە. بۆیـە دەسـبەجێ ئامادەسـازی بـۆ دامەزراندنـی ئەنجوومەنـی سـووریای دیموکراتـی و باڵـە سـەربازییەکەی هێزەکانـی سـووریای دیموکراتـی کـردووە. ئێسـتا ئـەم هێـزە بـە دوو ئاراسـتەدا پێشـڕەوی دەکات: یەکـەم، لـە باشـوورەوە بـەرەو ناوچەکانـی شـەداد و دێـرەزور دەکشـێت. دووەم لـە رۆژئاواشـەوە بـەرەو پێکەوەبەسـتنەوەی دوو کەرتـی کۆبانـێ - عەفریـن هەنـگاو دەنێـت. [18] هەروەهـا لـە عەفرینیشـەوە ئـەم هێزانـە بـە ئاراسـتەی گرتنـەوەی ئەعـزاز - مـارع و جەرابلـۆس دەسـتیان بەپێشـڕەوی کـردووە. رووسـیاش لـەم سـتراتیژییەدا بـۆ لێدانـی بنکـەی سـەربازیی بـەرەی نـوسرە - ئەحـراری شـام، پشـتیوانی ئاسـمانیی یەپەگـە دەکات. کەجەکـە لـە شـەڕی کوبانێـوە هاتووەتـە نێـو سـتراتیژییە نێودەوڵەتییەکانـەوە. لێـرەوە توانیویەتـی هـەردوو فاکتـەری پشـتیوانی ئەتڵەسـی و ئۆراسـیایی بـۆ خـۆی مسـۆگەر بـکات.

ئەنجام، کەجەکە جیۆپۆلیتیکی پۆست-داعش

لەجیۆپۆلیتیـکادا پێگـەی جوگرافـی یەکـە سیاسییەکان زۆر گرنگـە. پێگـە جوگرافییـەکان بەپێـی تیۆرییەکانـی جیۆپۆلیتیـك بەسـەر ئەوانـەی خـوارەوەدا دابەشـدەکرێن: یەکـەم، پێگـەی دوورگەیـی - دەریایی وەك ئینگلتەرە و ژاپـۆن. دووەم، پێگـەی کیشـوەری - دوورگەیـی وەك ویلایەتـە یەکگرتوەکانـی ئەمریـکا. سـێیەم، پێگـەی کیشـوەری وەك رووسـیا. چـوارەم، پێگـەی کەناریـی وەك تورکیـا و ئێـران. پێنجـەم، پێگـەی ناوکیشـوەری وەك ئەفغانسـتان، مەغۆلسـتان و کوردسـتان.

16 - مامەند رۆژە، دیفاکتۆی خۆرئاوای کوردستان، سەرچاوەی پێشو.

17 - حسين جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، دارالحكمة، لندن، الطبعة الاولى 2015، ص 201.

18 - العقيد طلال سلو، انتصاراتنا ضد تنظيم داعش تساهم في ازدياد اسهمنا لدى قوات التحالف الدولي، شبكة ولاتى، الحسكة، 19-11-2015.

بەپێــی تێــزە جیۆسیاســییەکان باشــترین پێگــە پێگــەی دوورگەیــی دەریاییــە و خراپتریــن پێگــەش پێگــەی ناوکیشــوەرییە. کوردســتان تائێســتاش پێگــەی ناوکیشــوەری هەیــە، بۆیــە ئــەم داخرانــە جیۆسیاســییە هەمیشــە بانــدۆری خراپــی لەســەر پێگــەی بزووتنــەوە سیاســییەکەی هەبــووە.[19]

زۆرجاریـش پێگـەی دەوڵـەت گەلێـك باشـە، بـەڵام لەبەرئـەوەی بـژارەی سیاسـی خـاوەن هوشـیاری جیۆسیاسـی نییـە، ناتوانـێ ئـەم پێگەیـە بخوێنێتـەوە و بەپێـی ئەمـە سـتراتیژەکەی دابڕێژێـت. بەپێچەوانەشـەوە زۆرجـار پێگـەی جیۆسیاسـی وڵات زۆر بـاش نییـە، بـەڵام دەسـتەبژێری سیاسـی توانیویەتـی بـە هەوڵـی خـۆی دۆخـە سـتراتیژییەکان بقۆزێتـەوە و وڵاتەکـەی پـێ تۆکمەبـکات. بـۆ نموونـە دەتوانیـن ئامـاژە بـە پێگـەی هـەردوو وڵاتـی ئێـران و تورکیـا بدەیـن. لـە جەنگـی یەکەمـی جیهانیـدا عوسـمانی پێگـەی وڵاتەکـەی خوێندبـووەوە، بـەڵام لەبـەر بڕیـاری سـتراتیژی هەڵـەی لایەنگریـان لـە یەکێـك لـە جەمسـەرەکان بـووە هـۆی ئـەوەی ئیمپراتۆرییەکـە لەبەریـەك هەڵبوەشـێتەوە. ئەمـە لەکاتێکـدا ئێـران لـەم جەنگـەدا بەبێلایەنـی توانـی قـەوارەی خـۆی بەشـێوەیەکی ڕێژەیـی بپارێزێـت. لـە جەنگـی دووەمـی جیهانیـدا بەپێچەوانـەوە تورکیـا بێلایـەن مایـەوە کەچـی ئێـران لایەنـی یەکێـك لـە جەمسـەرەکانی گـرت. ئەمـەش بـووە هـۆی دەسـتوەردانی دەرەکـی لـە ئێـران و دوورخسـتنەوەی پادشـاکەی.[20] هەروەهـا دەتوانیـن ئامـاژە بـە پێگـەی جوگرافـی تورکیـا لـەدوای جەنگـی دووەمـی جیهانـی بدەیـن. لـەم جەنگـەدا دەسـتەبژێری سیاسـی کاتێـك ئەوەیـان زانـی جەمسـەرێك جەنگەکـەی بردووەتـەوە، ئەوسـا بڕیارێکـی یەکلاکـەرەوەی داوە و لەگـەڵ جەمسـەری ئەتڵەسـی پەیمانـی بەسـتووە. بۆیـە بـە ئەندامبوونـی تورکیـا لـە پەیمانـی ئەتڵەسـی لـە خوێندنـەوەی پێگـەی جیۆسیاسـی ئـەم وڵاتـەوە هەڵدەقوڵێ، چونکـە لـە باشـوورەوە هاوسـنووری یەکێتـی سـۆڤیەت بـووە. ئەمـەش لەتوێـی سـتراتیژی "کۆنتاینمەنـت"دا بـۆ ناتـۆ زۆر گرنـگ بـووە. بەپێـی ئـەم سـتراتیژیە دەبوایـە بلۆکـی ڕۆژهـەڵات و یەکێتی سـۆڤیەت لە چـواردەورەوە گەمارۆبدرایـە. بۆیـە پێگـەی تورکیـا نایـاب بـوو. دەسـتەبژێری تورکیـا بـاش ئەمـەی خوێنـدەوە.[21]

ئێسـتا لـە پەنـای ڕۆژئـاوای کوردسـتانیش هێزێـك بەنـاوی "دەوڵەتـی ئیسـلامی" هاتووەتەکایـەوە. ئـەم هێـزە لەلایـەن بلۆکـی ئەتڵەسـی و هێـزی ئۆراسـیاییەوە بـە هەڕەشـە بـۆ سـەر پایەکانـی ئاسایشـی نەتەوەیـی وەسـفدەکرێت. هـەردوو هێزەکـەش نایانـەوێ بەسـتراتیژی پەلامـاری زەوینـی ڕووبـەڕووی داعـش ببنـەوە و پێویسـتیان بـە هێـزی مەیدانـی محەلـی هەیـە، جەنگـی وەکالەتیـان بـۆ بـکات. کەجەکـە ئـەم دۆخـەی خوێندووەتـەوە و خـۆی وەك بەربژێـری ئـەم هێـزە وەکالەتەییـە نیشـانداوە. ئەمـەش پێگـەی جیۆسیاسـی کەجەکـەی بەیەکجـاری گۆڕیـوە. کەجەکـە توانیویەتـی پێگـەی جیۆسیاسـی باڵەکـەی سـووریای بقۆزێتـەوە. ئەمـە کۆتایـی بـە چەرخـی گەمـارۆی سـتراتیژی لەسـەر ئـەم گرووپـە هێنـاوە و لەنێـو سـتراتیژییە جیهانییەکانـدا بەتایبـەت سـتراتیژی نەهێشـتنی تیـرۆردا، جێگەیەکـی بـۆ دەسـتەبەرکردووە.

ئـەم پێگەیـە بـۆ جیۆپۆلیتیکـی پۆسـت-داعشـیش گەلێـك یەکلاییکـەرەوە دەبێـت. پێدەچێـت لـە ڕۆژئـاوای کوردسـتانەوە بەپشـتیوانی ئەمریکییـەکان کار بـۆ ئۆپەراسـیۆنی دەرپەڕاندنـی داعـش لـە ڕەققـە و دێـرەزور بکرێـت. ڕەنگـە هێـزی زەوینـی بەربژێـر بـۆ ئـەم ئۆپەراسیۆنە (هێزەکانـی سـووریا ی دیموکراتی)بێـت. ئەمـە لـە قۆناغـی پۆسـت-داعشـدا پێگەیەکـی جیۆسیاسـی تۆکمەتـر بـە باڵـی سـوورایی کەجەکـە دەبەخشـێت.[22]

---

19 - د.عیزەتوڵڵا عیزەتی، جیۆپۆلەتیك، وەرگێڕانی کەمال ڕەشید شەریف، سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجی کوردستان، سلێمانی، 2004، لا 97- 96.

20 - نجف قلي پسيان، از مهاباد خونين تا کرانه‌های رود ارس، تهران، 1948، ص 103-104.

21- N. Spykman"Americans Strategy in World Politics". 1992. Pp.45.

22 - العقيد طلال سلو، انتصارتنا ضد تنظيم داعش تساهم في ازدياد اسهمنا لدي قوات التحالف الدولي، شبكة ولاتي، الحسكة، 19 – 11 – 2015.

سیناریۆ دارشتن بۆ قۆناغی پۆست - داعش زۆر ئاستەم نییە، بەڵام پێدەچێ داعش وەك دیفاکتۆدەوڵەت لە سووریا نەمێنێت. داعش وەك هێزێکی پەرتوبڵاو کە ستراتیژی جەنگی "ئەسیمەتریك" واتە جەنگی چەتەیی پیادەدەکات، لە بەشێکی بەرینی سووریادا دەمێنێتەوە. هەروەها ئەگەری ئەوە هەیە داعش، بەرەی نوسرە، جوندی ئەقسا و تەنانەت ئەحراری شامیش یەکبگرنەوە. پێشبینیدەکرێت باڵی سووریایی کەجەکە رووبەڕووی جەنگێکی پڕوکێنەری درێژخایەن لەگەڵ گرووپە سەلەفییە جیهادییەکاندا ببێتەوە.

سەرچاوەکان

1 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ ماهیر عەفرینی، یەکێك لە کادیرە باڵاکانی کوردی سوریا لەناو پەکەکە، سلێمانی، تەموزی 2013 بەکاسێت.

2 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ ئەبوبەکر (خەلیل ئاتاج) ئەندامی پێشوی کۆنسەی سەرۆکایەتی پەکەکە، کۆیە، شوباتی 2007 بە کاسێت.

3 - بیار روباری، اردوغان والحائط الكردي، ولاتی نت، شوباتی 2016.

4- . www.Radıkal.com. Cengiz Çandar, Süryede kayıpet – kayıpet politikası, Şubat 2006.

5 - اديب سيف الدين، تركيا بقيت وحيدة، موقع ولاتی نت، 23 – 2 – 2016.

6 - مامەند رۆژە، چۆن دەبین بە دەوڵەت؟ ئایندەی جیۆپۆلیتیکی کوردستان، چاپی یەکەم، کۆمپانیای شارپرێس، سلێمانی 2014، لا 259.

7- Ahmet Davutoğlü, Stratejik Derinlik, Küre Yayınlari, Istanbul, 2009, s.15-.

8 - احمد قاسم، مرة اخرى داعش هي من تغير الاستراتيجيات، موقع ولاتي نت، 27 - -2 2 2016.

9 - زارا مستو، هل التحالف الامريكي مع الكورد في سوريا سياسي ام عسكري؟ موعق ولاتي نت، 19 – 12 – 2015.

10 - الازمة السورية: اتجاهات التدافعات الاقليمية و الدولية، تقدير موقف، مركز الجزيرة للدراسات، 31 يناير 2016.

11 - Ural Çalışlar, Bu Akıl dışı durum nereye kadar, radikal gazetesi, 27 – 2- 2016:

12 - احمد سليمان، سوريا التي تنتظر اتفاقا اقليميا و دوليا، موقع ولاتی، 23 – -2 2 2016.

13 - چاوپێکەوتن لەگەڵ هەڤاڵ بۆتان (نیزامەددین تاش) ئەندامی پێشوی کۆنسەی سەرۆکایەتی پەکەکە، سەبارەت بە پەکەکە و خۆرئاوای کوردستان، کۆیە، هاوینی 2008، بەکاسێت.

14 - مامەند رۆژە، دیفاکتۆی خۆرئاوای کوردستان، نامیلکە، سەنتەری لێکۆڵینەوەی روداو، هەولێر، چاپنەکراو، شوباتی 2016.

15 - حسين جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، دارالحكمة، لندن، الطبعة الاولى 2015، ص 201.

16 - العقيد طلال سلو، انتصاراتنا ضد تنظيم داعش تساهم في ازدياد اسهمنا لدى قوات التحالف الدولي، شبكة ولاتی، الحسكة، 19 – -11 2015.

17 - د.عیززەتوڵڵا عیززەتی، جیۆپۆلەتیك، وەرگێڕانی کەمال رەشید شەریف، سەنتەری لێکۆڵینەوەی ستراتیجی کورستان، سلێمانی، 2004، لا -97 96.

18 - نجف قلي پسيان، از مهاباد خونين تا كرانه‌هاى رود ارس، تهران، 1948، ص 103-104.

19- N. Spykman"Americans Strategy in World Politics". 1992. Pp.45.

ئایندەی هێرشی داعش بۆ سەر رۆژئاوای کوردستان [1]

د. ئازاد عەلی

لـە دوای راپەڕینـی کـورد لـە رۆژئـاوای کوردسـتان ، کـە لـە 12/3/2004ەوە دەسـتیپێکرد، ناوچەکانـی رۆژئـاوای کوردسـتان و هێـزە سیاسـییەکانی بەکردەوە رووبـەڕووی دۆخێکـی سـەختی مامەڵـەی رژێمـی ئەسـەد بوونـەوە. بۆیـە دەسـەڵات دەسـتیکرد بـە جێبەجێکردنـی سیاسـەتی دەرکـردن، تەعریـب و بڕینـی هۆکارەکانـی ژیـان لـە لاوانـی کـورد . رژێـم لەوکاتـەوە هەڵمەتێکـی چـڕی بـۆ راوەدوونانـی لایەنگـر و ئەندامانـی حیزبـە کوردییـەکان دەسـتپێکرد. گرووپەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنی سـووریا ، ئەوانـەی بـە حیزبـە ئەندامەکانـی "راگەیێنـدراوی دیمەشـق" دەنـاسران، جۆریـك لـە هاوسـۆزییان بـۆ کـورد نیشـاندا، بـەڵام ئەمـەش زۆر بـەلاوازی دەهاتـە بەرچـاو . ئەمـەش پشـتی بـە "راگەیێنـدراوی دیمەشـق" بـۆ گـۆڕانـکاری دیموکراسـی بەسـتبوو کـە بزووتنـەوەی سیاسـی کـوردی چ لەنـاوەوە یـان لـە دەرەوە بڕبـڕەی پشـت و هێـزی جەمـاوەری ئـەو راگەیێنـدراوەی پێکدەهێنـا. لەسـەر ئـەم بزووتنەوەیـە چەنـد دەنگێکـی پەشـیمانی دەرکەوتـن کـە لەکاتـی خۆیـدا پشـتیوانی کوردیـان نەکـرد لـە راپەڕینەکـەی بەهـاری سـاڵی 2004. بـەڵام دەسـەڵات چەندیـن هەوڵـی جیـاوازی خـۆی خسـتەگەڕ بـۆ بەتاڵکردنـەوەی هـەر شـێوازێك لـەکاری هاوبـەش لەنێـوان هێزەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنی عەرەبـی و بزووتنـەوەی کـوردی لـە نێوەڕۆکـە تێکۆشـەرییە گۆڕانخوازیەکـەی.

سووپایەک لە توندڕەوە سوورییەکان

بەدواداچوونـی وردەکارییـەکان لـە گـۆڕانکارییـە سیاسـی و رێکخراوەییەکانـدا لـە سـووریا، لـە مـاوەی دەسـاڵ و ئاشـکراکردنی میکانیزمـی پێشـکەوتن و رەگداکوتانی بزووتنـەوەی جیهـادی لەنێـو سـووریا لـە دوای بەهـاری سـاڵی 2011، پێویسـتی بـە لێکۆڵینـەوەی ورد بـووە ، سـەرەڕای ئـەو بەڵگەنامـە و زانیارییانـەی کـە هـەن. بۆیـە ئـەم لێکۆڵینەوەیەمـان لـە نزیکتریـن ئاسـت لـە گەیانـدن و گەڕاندنـەوەی وێنـەی دیمەنـی سیاسـی و سـەربازی کـە بەدرێژایـی پێنـج سـاڵی رابـردوو لـە سـووریا بەگشـتی و لـە ناوچـە کوردییـەکان بەتایبەتـی پێکهاتـووە چڕەبێتـەوە. هەروەهـا ئێمـە ئامـاژە بـە نیشـانەی دیمەنـی سـەرەکی و هێڵـە گشـتییەکان دەدەیـن کـە لـە بەرەوپێشـچوونی رووداوەکانـدا دەردەکـەون. پاشـان بـەو فاکتەرانـەی کـە بوونەتـە هـۆکار بـۆ دروسـتکردنی ئـەم گـۆڕانکارییـە قوڵانـە، ئەویـش بـە پشتبەسـتن بـە سـووپایەکی راسـتەقینە لـە خەڵکـی توونـدڕەو کە قـەوارەی سیاسـی و کۆمەڵایەتـی سـوورییان سـەرەوژێرکردەوە.

یەکێـك لـەو فاکتەرانـەی کـە زەمینەیـان بـۆ پیتاندنـی ژینگەیەکـی توونـدڕەوی خۆشـکرد لەنێـو سـووریادا، بریتیبـوو لـە ململانێـی سیاسـی لەنێـوان هـەردوو بزووتنـەوەی نەتەوەیـی عەلمانـی عەرەبـی و ئیسـلامی، پاشـان

1 - ئەم باسە بە زمانی عەرەبی نووسراوە لەلایەن بەختیار محەمەد فەتحی-یەوە کراوەتە کوردیی ناوەڕاست.

گەشەسەندنی ململانێی نەژادی تایفەگەری سیاسی بە سەرکردایەتی بزووتنەوەی ئیخوان موسلمین کە لەدژی رژێمی بەعسیی حافز ئەسەد دەستپێکرد و دواتر، گەیشتن بە بڵاوکردنەوەی بیری بانگەوازخوازی سەلەفی و پاشانیش جیهادی تەکفیری لەنێو سووریادا. هاوکات لەگەڵ ئەم فاکتەرانەی بەرهەمهێنانی بیری توندڕەوی، کردەوەی نیزامی تایفەگەری جیاکاری لەدژی پێکهاتەی بەرفراوانی زۆرینەی سوننە لە سووریادا کاریگەری خۆیان هەبووە. هەروەها لەسەر تەشەنەسەندنی خێرا و قوڵبوونەوەی کەشوهەوا کۆمەڵایەتییەکە بۆ توندڕەوی ئیسلامی کاریگەربوون کە باوەشی بۆ کردووەتەوە.
بەدرێژایی مێژووی نوێی سووریا، ململانێ لەنێوان رەوتی سەربازی لەلایەك و سیاسەتمەدارانی لیبراڵ و ئیسلامیی لەلایەکی دیکەوە هەر هەبووە. لە کۆتاییشدا یەکلایی بووەتەوە و بەشێوەیەکی رەمزی خۆی لەنێو ململانێی عەمامە و پۆستاڵدا بینیوەتەوە.
رژێم بەپشتبەستن بە پێکهاتەی سەربازی، توانیویەتی ئەزموونێکی گەورەی هەواڵگری لە بواری بەڕێوبردن و وەبەرهێنانی رێکخراوە سیاسییەکان و رقئەستووری توندڕەوی بەدەستبێنێت و لەم بوارەشدا لە متمانەپێهێنانی هێزە کاراکانی نێو گۆڕەپانی هەرێمی و نێودەوڵەتی سەرکەوتووبووە کە وەك باشترین جێگرەوە بۆ توندڕەوی ئیسلامی دەمێنێتەوە.
رژێم ئەم ئەزموون و خەسڵەتەشی خستەگەڕ بۆ راکێشانی رێکخراوە جیهادییەکان و چاوپۆشیکردن لە گەشەکردنی ئەو زەمینەیەی لەنێو سووریادا هەبووە ئەویش لەدوای چەند مانگێکی کەم لە دەستپێکردنی راپەڕینەکانی سووریا. بەهێزترین ئەو رێکخراوانە کە زۆرترین شێوازی توندڕەوی هەبووە بەرەی نوسرە (جبهە النصرە) بووە.

هێرشی بەرەی نووسرە بۆ سەر ناوچەکانی رۆژئاوای کوردستان و ئامادەکاری بۆ جەنگی داعش:

بەرەی نوسرە لەنێوان دەیان کەتیبە و گرووپی سەربازییدا لە کۆتایی ساڵی 2011 سەریهەڵداوە. ئەمانە سەر بە بیری سەلەفی جیهادی بوون و بەڕاشکاوی وابەستەی رێکخراوی قاعیدە بوون. بۆیە لە مانگی کانونی یەکەمی 2011 بەو ناوەوە رەواجی پەیداکردووە، پەرەی بە تواناکانی داوە بۆ ئەوەی لە ماوەی چەند مانگێکدا ببێتە یەکێك لە دیارترین هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆنی چەکدار . تاوەکو ئەو رادەیەی ژمارەی چەکدارەکانی لە ساڵی 2013 گەیشتە نزیکەی شەش هەزار کە زۆرینەیان لە جیهادییە بیانییەکان بوون[2]. لەسەرەتای سەرهەڵدانیدا هیچ شێوازێکی رەق و توندوتیژی لەلایەن ئەمانەوە نەنوێنراوە، چونکە بەدرێژایی ساڵی 2012، کاتێك لە شەقامە گشتییەکانی هەردوو پارێزگای رەققە و دێرەزور چاومان بە ئەندامەکانی دەکەوت نەرمی و رەفتاری رێك یەکێك لە شێوازەکانی مامەڵەکردنیان بوو لەگەڵ خەڵکدا ، کە خۆیان نمایشیاندەکرد. بۆیە لە سەرەتادا رەفتاری رێکی ئەمانە بۆچوونێکی ئەرێنی لەو ژینگەیەدا دروستکرد کە پێشوازی لێدەکردن و بەخێوکەریان بوون.

---

2 - پێگەی سەرچاوەکە، هەر چەندێکتان ویست دەربارەی بەرەی نوسرە بزانن لە بەستەرەکەدا بیدۆزنەوە، دوایەمین سەردان 2016/3/24:
http://www.al-masdar.net/

هەروەها دیارە ئەمە شێوازێکی نوێبوو لە کارکردن بۆ راکێشانی سۆزی هەندێك لە هۆزە عەرەبییەکان بەلای خۆیاندا، بەتایبەتیش لە ناوچە سنوورییەکاندا لەگەڵ عێراق کە لەوێوە بەشی سەرەکی رێکخراوەکەیان بۆ عێراق گواستەوە و وەبەرهێنانیان لەسەر لاوان دەکرد.
بە حوکمی وابەستەبوونی زۆرینەی سەرکردەو لایەنگرانی بەرەی نووسرە بە دامەزراوەکانی هەردوو حیزبی بەعس لەعێراق و سووریا، ئەوە وایکرد دووبارە دەست بە گرتنەبەری هەمان ئەو ئامانج و رەفتارانە بکەن کە رژێم پەیڕەوی دەکردن. بۆیە بەرەی نووسرە پارێزگاری لە ژمارەیەك لە ئەندامەکانی کرد کە لەنێو دامەزراوە حکومییەکاندا بوون، لەوانەش دەزگا ئەمنییەکانی حکومەت و یەکە سەربازییەکان. هەروەها خاوەنی کۆمەڵێك گرووپی هەواڵگری پێشکەوتوو بوو، وێڕای چەندین چیرۆکی جیاواز کە بە هاوتەریبی لەگەڵ سەرکەوتن و بڵاوبونەوەیدا دەبیستران، سەبارەت بەوەی کە زۆرینەی سەرکردەکانی بەرەی نووسرە لە ئەفسەرانی هەواڵگری سەربازی سووری بوون، ئەمە سەرەڕای ئەنجامدانی چەند چالاکییەکی سەربازی گەورە لەدژی جومگەکانی حوکم. بۆیە بەرەی نووسرە دەستی بە ئەنجامدانی هێرشی تووند کرد بۆ سەر ئەو ئامانجانە کە سەربە رژێمی سووریا بوون، تەنانەت لە نێوەڕاستی ساڵی 2013 بەرپرسیارێتی خۆی لە ئەنجامدانی 57 هێرشی خۆکوژی لەنێو سووریادا راگەیاند.[3]
بە چاوپۆشین لەم هەلومەرجانە، بەرەی نووسرە دەرفەتەکەی بۆ بنیادنانی پەیوەندی باش لەگەڵ ئۆپۆزیسیۆنی سووریا قۆستەوە و لەگەڵ ئۆپۆزیسیۆنی چەکداری هاوئاهەنگبوو و دەستیدایە پتەوکردنی پەیوەندییەکانی لەگەڵ هاوپەیمانی سووری ئۆپۆزیسیۆن، تاوەکو ئەو رادەیەی کە معاز خەتیب، سەرۆکی پێشووی هاوپەیمانیی هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆنی سووریا، گوتی "بانگی ویلایەتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا دەکەم، بۆ دووبارە چاوخشاندنەوە بە دانانی بەرەی نووسرە لە لیستی تیرۆردا". ئەو لەبەردەم زۆرتر لە سەت دەوڵەتی ئامادەبوو لە کۆڕبەندی دۆستانی گەلی سووریا لە مەغریب ئەمەی گوت! دەیویست بڵێت کە دەبێ ئەمریکا رەچاوی ئەوە بکات کە بەرەی نووسرە یەکێکە لەو لایەنانەی کە رووبەڕووی دەسەڵات بووەتەوە و نابێ بە تیرۆریست دابنرێت . ئەمەش پێویستی بە دووبارە پێداچوونەوەیە .
هەروەها ئەو گوتی"پێدەچێ ئێمە لەگەڵ هەندێك لە لایەنەکان لە بیر و بۆچوونی سیاسیدا جیاوازبین، بەڵام دووپاتیدەکەینەوە کە تفەنگی شۆڕشگێران رووەو رووخاندنی دەسەڵات ئاراستەکراوەو هیچ شوورەیی نییە بەلای هیچ کەسێکەوە کە هاندەری بۆ رزگارکردنی وڵاتەکەی دینەکەی بێت، چونکە ئەو دینەی میللەتان رزگارناکات و زوڵم و زۆرداریش لەنێونابات دینێکی ساختەیە". زۆرتریشی لەسەر رۆیشت و گوتی "بوونی بزووتنەوەی سەربازی بەزۆرینەی رەنگی ئیسلامی، شێوازێکی ئەرێنییە و شانازی پێوەدەکەین، چونکە شەهیدبوون لەپێناو خودا هەمیشە بزووێنەری سەرەکی بۆ رزگارکردنی مرۆڤ بووە."[4]
رەوتی سەلەفی جیهادی هەلومەرجەکەی قۆستەوە و هاتەناوەوە. رژێمیش بۆ پارسەنگدانەوەی هێزە سەرەکییەکانی شۆڕش کەڵکی لەم گرووپە سەلەفییانە وەرگرت. رژێم بە بیانووی بەرپەرچدانەوە دەستی

3 - بەرەی نوسرە: جبهة النصرة: «أفغنة» سوريا، بوابة الحركات الإسلامية، بڵاوکراوەتەوە لە رێکەوتی 2014/5/1، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/16:
http://www.islamist-movements.com/2526

4 - ناونانی هەینی سبەینێ بۆ وەڵامدانەوەی ئەمریکا: بەرەی نوسرە تیرۆریست نییە، پێگەی اورینت نیوز، لە رێکەوتی 2012/12/12، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری: 2016/3/19، http://www.orient-news.net/ar/news_show/1000

بە هەڵمەتێك كرد بۆ ئەوەی ئەمە بۆ هەڵچوونێكی جەماوەری و نەتەوەیی وەربسووڕێنێت. بۆیە بەرەی نووسرە یەكەم لایەن بوو كە سوودی لە كەشی بڵاوكردنەوەی تووندوتیژی وەرگرت بۆ فراوانكردنی ئەو ژینگەیەی ئامیزی بۆ كردبووەوە لەڕووی جوگرافی لەنێو ئەو گوندانەی لەژێر ركێفی دەسەڵات دەربازیان بوو. نووسرە هەوڵیدا دەست بەسەر ناوچەكانی حەوزی خابووری خوارووەدا بگرێت كە سرووشتی كۆمەڵایەتی خێڵەكی هەژاری لكاوی بە عێراقەوە هەیە. هەروەها دەستی بە هاندانی خێڵەكان بۆ بەهێزكردنی ئامادەیی سەربازی خۆی لە ناوچەكەدا كرد. بۆ ئەم مەبەستەش هەوڵیدا (جیش الانصار) لە رەققە دابمەزرێنێت كە سووپایەكی خێڵەكییە بە تایبەتمەندی ئەم ناوچەیە، هەروەها رەگی دەسەڵاتی خۆی لە دەوروبەری گوندی ئەلشەحیل لەسەر فرات داكوتا كە ئیدارەیەكی بۆ خۆی لە ژێر ناونیشانێكی گاڵتەجاڕییدا رێكخست لە كۆتایی ساڵی 2012 بەناوی دەوڵەتی شەحیل.
لەئەنجامدا بەرەی نووسرە بەرنامەڕێژی بۆ مەبەستی فراوانكردنی دەسەڵاتی خۆی لەنێو هۆزە عەرەبییەكاندا كرد، واتە رێگەخۆشكردن بۆ نزیكبوونەوە و گەیشتن بە سنووری توركیا لە باكوورەوە، لەگەڵ گرتنەبەری بیرۆكە و زەمینەی شۆڤێنیستی پێشوەخت دژ بە كورد. لەگەڵ ئەوەشدا پێشبینی ئەوەیدەكرد ناوچە كوردییەكان بگێڕێتەوە ژێر حوكمی عەرەبی. سەرەڕای چاوبڕینە نەوت و غاز كە هەموو ئەمانە هاندەری بەرەی نووسرە بوون بۆ هێرشكردنە سەر ناوچە كوردییەكان و پێكدادان لەگەڵ یەكینەكانی پاراستنی گەل (یەپەگە)ی سەر بە پارتی یەكێتی دیموكراتی (پەیەدە).
پێدەچێ ئارەزووی دەستگرتن بەسەر ناوچە كوردییەكاندا تەنیا پەیوەست نەبووبێ بە بەرەی نووسرەوە، بەڵكو ئەو لایەنانەی دیكەش كە هەوڵیان بۆ دەدا كەم نەبوون. هەموو پێكەوەبوون لەگەڵ بەرزبوونەوەی ئاستی گرژی سیاسی، بۆیە هەندێك لە یەكە سەربازییەكانی سوپای ئازاد هێرشیانكردە سەر شارەكانی قامشلۆ و حەسەكە. هەروەها دەشێ هێرشە بەرفراوانەكە لە هاوینی 2012 بۆ سەر ناوچە كوردییەكان لە باكووری سووریا بە ئاستی بەرەوپێشچوونی سەربازی و سیاسی هێزە كوردییەكانەوە ببەسترێتەوە. سەرەڕای ناكۆكییەكانیش یەكگرتنێك لە چوارچێوەی دەستەی باڵای كورددا هاتەكایەوە. بۆیە هەوڵەكان بۆ لەباربردنی ئەم دەسكەوتە لەسەر ئاستی هەرێمی و ناخۆیی پەرەیانسەند. بەڵام وێنەكە لەنێو ماڵی كورددا هیچ جوان نەبوو، چونكە لایەنێك هەوڵیدەدا هەموو بارودۆخە جیاوازەكان بۆ بەرژەوەندی حیزبیی خۆی بقۆزێتەوە، ئەمە سەرەڕای تەقەلای سەرۆكایەتی هەرێمی كوردستان بۆ یەكخستنی حیزبە كوردییەكان لەنێو یەك دامەزراوەدا، رووداوەكان سەلمێنەری ئاستەنگی بەدەستهێنانی ئەم ئامانجە بوون كە دواتر لە بەیاننامەیەكی ئەنجوومەنی نیشتمانی كورددا ئاماژە بە خاڵە لاوازەكانی نێو یەكڕیزی كوردی كراوە: "لە تەممووزی 2012 و بە دەستپێشخەرییەك لەلایەن سەرۆكایەتی هەرێمی كوردستان و بەسەرپەرشتی سەرۆك مەسعود بارزانی، رێككەوتنی هەولێر لەنێوان ئەنجوومەنی نیشتمانی كوردی و ئەنجوومەنی گەلی رۆژئاوا واژۆكراوە، بەو پێیە دەستەی باڵای كوردی پێكهێنراوە كە ئەركی سەركردایەتی كاری هاوبەش لەم قۆناخە هەستیار و نامۆیەدا بگرێتەئەستۆ و لیژنەی خزمەتگوزاری، فریاگوزاری بۆ دامەزرێندراوە. بەڵام ئەم رێككەوتنە وەك پێویست كاری پێنەكراوە و هەر زوو بەربەست و تەگەرەكان لەبەردەمیدا چەقیان بەستووە بەهۆی تاكڕەوی ئەنجوومەنی گەلی رۆژئاوا و قۆرخكردنی ناوی دەستەی باڵای كوردی بۆ خۆی و چالاكنەكردنی ئەو سەركردایەتییە تایبەتمەندەی كە راسپێردرابوو بۆ كاروباری پاراستنی هاوونیشتمانیانی مەدەنی و بەرگریكردن لە ناوچە كوردییەكان . لەبەرئەوە هێزەكانی ئاسایش و یەكینەكانی پاراستنی گەل كە لەلایەن ئەنجوومەنی گەلی رۆژئاواوە پێكهێنرابوون لەلایەن پەیەدەوە

بەڕێوەدەبرێـن و هیـچ بوارێـك بـۆ هاوبەشـی راسـتەقینە نەهێلراوەتـەوە".[5]

کەشـی بەهەڵـە لـە یەکتریتێگەیشـتن و گومانـاوی، سـەرەڕای ململانێیـەکان و ناکۆکـی حیزبـە کوردییـەکان ، بـووە هـۆی ئـەوەی چەنـد بەیاننامەیـەك دەربکـەن و تێیانـدا ئامانجـە راسـتەقینەکانیان دەربخـەن و ئـارەزووی هەموویـان بـۆ بەرگریکـردن لـە ناوچەکانـی خۆیـان، هەروەهـا بەیاننامـەی دەسـتەی بـاڵای کـوردی ، لـەدژی ئەم هێرشـانە دەرکـرا کـە ئـەوەی تێـدا هاتبـوو : "ماوەیەکـە ناوچـە کوردییـەکان کـردەوە و پێکداپژانـی سـەربازی لەنێـوان یەکـە سـەربازییە جیاوازەکانـدا بەخـۆوە دەبینـن لەژێـر نـاوی سـوپای ئـازاد و سـوپای نیزامـی کـە بەهۆیـەوە تێکـدان و داڕمـان رووی لـە گوندەکانـی جزیـرە کـردووە و جەنگەکـەش بووەتـە هـۆکاری ئاوارەبوونی زۆری دانیشـتوان بـەرەو شـارەکانی حەسـەکە و قامشـلۆ و شـارۆچکەکانی دیکـە . ئـەو هەوڵانـەی دەدرێـن بـۆ پەلکێشـکردنی خەڵـك بـۆ ناوچـە کوردییـەکان هیـچ لـە بەرژەوەنـدی شـۆڕشـدا نیـن ، سـەرەڕای ئـەوەی ئـەم ناوچانـە بوونەتـە بنکەیەکـی پارێـزراو بـۆ ئـەو ئاوارانـەی لـە ناوچەکانـی دیکـەوە روویـان تێدەکـەن کـە جەنگی وێرانـکاری تێیانـدا روویـداوە. دەسـتەی بـاڵای کـوردی پێکـەوە لەگـەڵ نوێنـەری هەمـوو پێکهاتەکانـی دیکـە بـە تـەواوی رەتیدەکاتـەوە کـە ناوچەکەمـان بکرێتـە گـۆڕەپانـی جەنـگ یـان دەسـتێوەردان، بەهـۆی هەسـتیاری ناوچەکـە و پێکهاتـەی دانیشـتوانی".[6]

هێرشـی هەندێـك لـە یەکەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنی سـووریا بۆ سـەر شـاری سـەرێکانێ کـە کەوتووەتە سەرسنووری نێودەوڵەتـی تورکیـا – سـووریا لـە کۆتایـی سـاڵی 2012 دا ، ئاماژەیەکـی ترسـناك و بەڵگـەی دروسـتبوونی گـرژی بـوو لـە پەیوەنـدی عەرەبـی – کـوردی، سـەرەڕای ئـەوەی کـە ئەمـە پلانێکـی سیاسـی نوێـی ناوەندەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنە بـۆ بانگکردنـی حیزبـە کوردییـەکان و سـوود وەرگرتـن لـە ناکۆکییـە ناوخۆییەکانیـان.

لەگـەڵ ئەمەشـدا هێزەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنی چەکداری سـووریا لـە رۆژی 7ی تشرینـی دووەم هێرشـیانکردە سـەر شـاری سـەرێکانێ، بەبـێ ئـەوەی لـەو کاتـدا ئامانجـی ئـەم هێرشـە بـۆ سـەر ئـەم شـارە بزانرێـت کـە ئـەم شـارە هیـچ بارگرانییـەك لەسـەر هاوکێشـەی سـووریا دروسـتناکات، ئەنجوومەنـی نیشـتمانیی کـورد لـە سـووریا لـە بەیاننامەیەکـدا لەوبـارەوە رایگەیانـد : "دوێنـی سـوپای سـووریای ئـازاد هەڵیکوتایـە سـەر بنکـە ئەمنییەکانـی رژێـم لـە شـاری سـەرێکانییی سـەر بـە پارێـزگای حەسـەکە کـە کەوتووەتـە سەرسـنووری تورکیـا و زۆرینـەی دانیشـتووانی شـارەکە کـوردن. ئـەم هێرشـە پێکدادانـی توونـدی لەنێـوان گرووپـە کوردییـە چەکـدارەکان و هێزەکانـی دەسـەڵات لێکەوتـەوە کـە لـە پارێـزگای حەسـەکەوە دەهاتـن بـەرەو سـەرێکانێ لەسـەر سـنوور لەگـەڵ تورکیـا و لـە دوای شـەڕ و پێکدادانێکـی زۆری هێزەکانـی دەسـەڵات لـە هەوڵێکـدا بـۆ گەیشـتنی هێـزی پاڵپشـت ، پاشەکشـەیان کـرد بـەرەو دەرەوەی شـارەکە. بەگوێـرەی مەزەنـدەی چالاکڤانـان نزیکـەی 90%ی دانیشـتووانی ناوچەکـە کـە نزیکـەی 70 هـەزار کـەس دەبـن بـەرەو دەرەوەی شـارەکە ئـاوارە بـوون و هەندێکیـش چوونەتـە نـاو خاکـی تورکیـاوە. بۆیـە ئەنجوومەنـی نیشـتمانیی کـورد لـە سـووریا ، کۆبوونەوەیەکـی بەپەلـەی لـە نـاو شـارەکە لەگـەڵ سـوپای ئـازاد رێکخسـتووە بـۆ لێکۆڵینـەوە لـەو هێرشـە سـەربازییە".[7]

---

5 - بەیانی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردی سوری، لە ڕێکەوتی 20 / 2 / 2014 دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/26: http://www.kurdstreet.com/?p=9254

6 - بیان: «الهیئة الکردیة العلیا»، لە ڕێکەوتی 2013/4/13 دامەزرێنراوە لە تموز 2012، ئەو کاتە نوێنەرێتی هەر یەك لە هێزە سیاسیەکانی کوردی چالاکی سوریای دەکرد، پێگەی گلگامش ، لەسەر بەستەری دوایەمین سەردان: 2016/3/20 http://www.gilgamish.org/viewarticle.30244-php?id=kurds_matters-20130414

7 - جریدة البیان، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/22: http://www.albayan.ae/one-world/1.1763173-08-11-arabs/2012

لەئەنجامی هێرشی کۆمەڵێك لە گرووپە چەکدارەکان لە رۆژی 28/11/2013 بۆ سەر سەرێکانیێ کە بە زۆری لەنێو خاکی تورکیاوە و بە ئاسانکاری هەواڵگری سەربازی دزەیانکردبوو، کێشەی شارەکەی ئاڵۆزترکرد، چونکە: "بزووتنەوەی ئەحراری شام، بەرەی نووسرە و لیواکانی ئەحفاد رەسوڵ رۆژی دووشەممە رایانگەیاند کە دەستیان بە جەنگی پاککردنەوەی شاری سەرێکانیێ کردووە لە پارێزگای حەسەکە لە ئەندامانی پارتی کرێکارانی کوردستان".[8]

ئەم هێرشە بە هاوئاهەنگی ئەم گرووپانە لەگەڵ یەکێك لە پیاوماقوڵانی خێڵی ئەلبەکارەی نیشتەجێ لە باشووری ناوچەی سەرێکانیێ ئەنجامدرا. هێرشکردن بۆ سەر شاری سەرێکانیێ خاڵی وەرچەرخان و گۆڕینی ئاراستەی چالاکیە سەربازییەکان لە ناوچە کوردییەکاندا بوو کە کاریگەری سیاسی و سەربازی ترسناکی هەبوو، چونکە هێرشەکان لە دواتریشدا هەر رانەوەستێنران. هەروەها تەقەلای ئۆپۆزیسیۆنی چەکداری بۆ سەپاندنی دەسەڵاتی خۆی لەسەر ناوچە کوردییەکان و بە سەربازگرتنی لاوەکانیان بۆ تێکەڵکردنیان لە شەڕێك لە دژی سیستەمی حوکمڕانی لە دیمەشق زۆرتربوو.

نیشانەکانی هاوکاری و هاوئاهەنگی لەنێوان ئەو لایەنانەی ئۆپۆزیسیۆن کە لە پێشبڕکێی یەکتریدا بوون دەرکەوتن، بە مەبەستی ملکەچکردنی ئەو ناوچە و شوێنانەی لەژێر رکێفی رژێم دەربازببوون، بۆ ئەوەی لەژێر دەستی هێزە کوردییەکان و هاوپەیمانەکانیان دەربهێنرێن، تاوەکو ئەو رادەیەی کە دامەزراوەکانی راگەیاندن ناوی لایەنە هێرشبەرەکانیان بەهۆی یەکگرتوویی و هاوکاریکردنیان لە هێرشکردن و ئامانجەکاندا تێکەڵدەکرد. لەو رووەوە لە رووماڵکردنی رووداوەکاندا کەناڵی (العربیە) ، لەژێر ناونیشانی "داعش و نووسرە لەسەر حیسابی کوردەکان لە حەسەکە لە پێشڕەویدان" و، بە وردی رایگەیاند: "جەنگاوەرانی رێکخراوی دەوڵەتی عێراق و شام (داعش) و بەرەی نووسرە لە دوای شەڕوپێکدادانی سەخت لەگەڵ ئەندامانی پارتی کرێکارانی کوردستان و هێزەکانی رژێمی سووریا، دەستیان بەسەر شارۆچکەی ئەلسەفا لە پارێزگای حەسەکەدا گرت.. بەرەی نووسرە لە نێوەڕاستی شاری ئەلجەوادییە لە حەسەکەوە هێرشیکردە سەر ئەندامانی پارتی کرێکارانی کوردستانی دڵسۆز بۆ رژێمی ئەسەد کە خۆیان لەناو هەریەك لە باڵەخانەکانی ئاودێری و باڵەخانەی شەبیبەی سەورەدا مەڵاسدابوو. بەرامبەر ئەو هێرشە، پارتی کرێکارانی کوردستان بە هەڵمەتێك لە تۆپبارانکردنی هەریەك لە گوندی محەممەد دیاب کە کەوتووەتە ناو شارۆچکەی ئەلقەحتانییە، سەر بە گوندەکانی قامشلۆ و گوندی کەرهوك و عەلی ئاغا و کریفاتی هاتووەتە دەنگ . بەگوێرەی راگەیاندنی چالاکان، پێکدادانەکان تاوەکو ئێستاش لەنێوان هەردوولایەن لە هەریەك لە تەل خلف و لە سنوورەکانی سەرێکانیێ لە حەسەکە بەردەوامە".[9] بە چاوپۆشین لە نادروستی رووماڵەکە و ناولێنانی ئەو هێزانەی رووبەڕووی یەکتربوونەتەوە، بەڵام ئەو زانیاریانەی لەو چەند مانگەدا هەن، بوونی ژینگەیەك دەسەلمێنن کە هاندەرە بۆ هێرشکردنە سەر دانیشتوانی ناوچەکانی باکوور لە سووریا کە بەزۆری کوردن . ئەمە لەگەڵ ئارەزووی جیهادییەکان بۆ هێرشکردنەسەر کەمینەی کریستیان لە گوندەکانی حەسەکە، یەکدەگرێتەوە!

بەرەی نووسرە بەشداری لە پێکهێنان و بەهێزکردنی دەوڵەتی ئیسلامی لەعێراق و شام (داعش) کردووە، بەڵام ململانێ و جیابوونەوە درزی خستە نێو ریزەکانی و لە یەکتری جیابوونەوە هەروەك لە بەشی

---

8 - پێگەی الدرر الشامیة، دوو شەممە 2013/11/28، لەسەر بەستەری دوایەمین سەردان 2016/3/25: http://eldorar.com/node/32002

9 - العربیە نت، لەسەر بەستەری، دوایەمین سەردان 2016/3/20: http://www.alarabiya.net/ar/arab-and-world/syria/2013/06/10/

یەکەمی کتێبەکەدا لەسەر کۆمەڵێك لە بابەتەکان ئاماژەی پێکراوە، ئەوانیش ناکۆکیان لەسەر سیاسەتی ئاڕاستەکراو سەبارەت بە ناوچە کوردییەکان بوو، چونکە هێزی داعش سیاسەتەکەی بۆ هێرشکردنە سەر کورد و مەسیحیەکان چڕکردبووەوە. بەوشێوەیەش ئامانجی دەستگرتن بەسەر سەرچاوەکانی نەوت و خاڵە سنوورییەکانی باکووری سووریا بوو، بۆیە داعش و بەرەی نووسرە نمایشی هێزەکەیان سنوورەکانی ئاوەزی تێپەڕاند، تاوەکو ژمارەیەکی زۆرتر لە عەرەبی جزیرە بەلای خۆیاندا رابکێشن.

بەشداریکردنی داعش لە گۆڕینی نەخشەی هێزە سیاسییەکان لە رۆژئاوای کوردستان

ململانێی نێوان داعش و بەرەی نووسرە پەرەینەسەند بۆ ململانێی سەخت و گەورە، چونکە بەرنامەکانیان جیاواز نەبوو، بۆیە داعش پلانەکەی بەرەی نووسرەی لە هێرشکردنە سەر ناوچە کوردییەکان تەواوکرد . لەدوای ئەوەی بەرەی نووسرەی دوورخستەوە و پاڵی پێوەنا بەرەو رۆژئاوا و باشووری سووریا، داعش دەستیکرد بە پتەوکردنی توانا ئابووری و سەربازییەکانی خۆی لە هێرشکردن و دەستگرتن بەسەر ناوچە کوردییە دەوڵەمەندەکاندا . هەندێك لە سەرچاوەکان هاوئاهەنگی لەنێوان ئەم دووانەدا بۆ ماوەیەکی دوورودرێژ دەچەسپێنن: "بۆچوونی عومەر بەکری، شێخی سەلەفی لوبنانی ئەوەبوو کە لە لێدوانێکی رۆژنامەڤانیدا گوتی ئەوەی دەربارەی پووچەڵکردنەوەی داعش و مانەوەی بەرەی نووسرە بە سەربەخۆ هاتووە ، تەنیا پێشنیازێك بوو کە کاری پێنەکرا و هەردوو رێکخراوەکەی بەرەی نووسرە و دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق لە کارکردنی پێکەوەیی و هاوئاهەنگی چالاکییەکانیان بەردەوامبوون. هەروەها ئاماژەی بۆ ئەوەکرد کە سەرکردە جیهادییەکانی ناویان لە نێوانیاندا ئەبو محەممەد ئەلمەقدەسی بە رەگەز ئوردنی و عومەر عوسمانی بە رەگەز فەڵەستینی ئوردنی ناسراو بە ئەبو قەتادەی بەندکراو لە ئوردن، پێشنیازی دامەزراندنی ئەنجوومەنی شورای موجاهیدینیان لە سووریا کردووە کە لە دوو نوێنەر لە هەر گرووپێکی جیهادی پێکدێت، بەو مەرجەی ئەبو خالد ئەلسووریی تێدابێت کە زەواهیری بە ناوبژیوانی نێوانیان رایسپاردبوو و هەریەك کە لە گرووپەکان بە سەربەخۆیی بمێننەوە".[10]

سەرئەنجام، داعش ناوچە کوردییەکان و دەروازە سنوورییەکانی لەگەڵ تورکیا، لەگەڵ کێڵگەکانی نەوت و گازی کردە ئامانجی سەرەکی و ستراتیژی خۆی. سەرەتا ئامانجەکەی تل کۆچەر (الیعروبیة – الربیعه) بوو، لەسەر رێگەی نێودەوڵەتی کە هەردوو شاری حەلەب و موسڵ پێکەوە دەبەستێتەوە و دیارە لە یەکەم بەریەککەوتن و جیابوونەوەی کرداری لە نێوانیاندا، داعش ئەوێی لەژێر دەسەڵاتی بەرەی نووسرە دەرهێنا :"بەڵام جەنگاوەرانی کورد لە مانگی تشرینی یەکەمی 2013 لەژێر دەستی داعشیان دەرهێنایەوە کە بووە هۆکاری تەقینەوەی ململانێی چەکداری لەنێوان داعش و یەپەگە. لەدوای پێکدادانی سەخت لەگەڵ دەوڵەتی ئیسلامی لەعێراق و شام و بەرەی نووسرە و چەندین چەکدار لە کەتیبەی دیکە، لە ماوەی مانگی تشرینی دووەمی 2013دا یەپەگە 19گوندی لە گوندەکانی سەرێکانێی رزگارکردن. لە

---

10 - نون بوست، لە رێکەوتی 2015/7/3 دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/22: http://www.noonpost.net/

ئەنجامی سیاسەتی هاوتەریبدا، هاوپەیمانیی هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆن و شۆڕشی سووریا، پارتی یەکێتی دیموکراتی (یەپەگە) یان بە ڕێکخراوێکی دژ بە شۆڕشی سووریا ناوزەدکرد کە پێکهاتەیەکە پاڵپشتی لە رژێمی سەرۆك بەشار ئەسەد دەکات".

هەروەها لە بەیاننامەیەکی دیکەدا بایەخی بە (ئەنجوومەنی نیشتمانیی کورد لە سووریا) داوە بۆ هاتنە نێو ریزەکانی خۆی و بە دەستکەوتێکی داناوە کە یەکڕیزی نیشتمانی پتەودەکات . بەرە بەرە بارودۆخەکە بەرەو دامەزرانی کانتۆنەکان لە جزیرە، کۆبانێ و عەفرین رۆیشت کە ژمارەیەك وەزیری هەن پایتەختەکەشی شاری ئامودەیە. هەروەها بەگوێرەی لێدوانی سەرکردەکانی کورد، ناتوانرێ چاوەڕێی سازان لەسەر چارەسەری سیاسی بۆ قەیرانی سووریا بکرێت و بەڕێوەبردنی کاروباری هاونیشتمانیان لەسەر زەوی بۆ ئەو کاتە دوابخرێن .[11]

کاریگەری داعش لەسەر هەڵوێستی کوردانی رۆژئاوای کوردستان

رووداوەکانی ئەم ساڵانەی رابردوو دەریانخست کە لایەنە کوردییەکان تەنیا لەنێوان خۆیاندا لە پێشبڕکێدا نین، بەڵکو لەگەڵ لایەنی ئۆپۆزیسیۆنی غەیری کوردیش، بەهۆی ململانێ بەمەبەستی گەیشتن بە سەرچاوەکان و فراوانکردنی ناوچەکانی دەسەڵات لە کێشمەکێشدان . ئەو لێدوانەی کە ستەمی پێوەدیارە رەنگی ئیسلامی و نەتەوەیی عەرەبی بوو کە بووە هۆکاری دوورکەوتنەوەی زۆرترین کورد، بەتایبەتی ئەوانەی لە پارتی یەکێتی دیموکراتییەوە نزیکترن زیاتر لە ئۆپۆزیسیۆنی عەرەبی. لەگەڵ بەردەوامبوونی ململانێ و ئەگەری گۆڕین بۆ شەڕی ناوخۆیی گشتگیر، چونکە تەنگژەی نەژادی و تایفەگەری لە هەڵکشانێکی بەردەوامدایە. بۆیە وڵات رووبەڕووبوونەوەی لەنێوان هێزەکانی پارتی یەکێتی دیموکراتی و گرووپەکانی ئۆپۆزیسیۆنی چەکداری بەخۆیەوە بینی. ئەو شەڕانە تائێستا هەر ململانێ بوون لەپێناو ناوچەی دەسەڵاتدا، بەڵام دەشێ بەشێوەیەکی بەرفراوانتر هەڵبکشێ بۆ پێکهێنانی ململانێیەك لەسەر بارودۆخی ئایندەی کورد.[12]

پارتی یەکێتی دیموکراتی کەڵکی لە هەڵوێستەکانی خۆی لە بەرگریکردن لە ناوچە کوردییەکان و بەرەنگاربوونەوەی توندڕەوی وەرگرت و تاکڕەوانە گۆڕەپانی کوردی قۆرخکرد کە بەشێوەی سەربازی حوکمی تێدا دەکات: "سەرەڕای چەندین هەوڵی دووبارە بۆ رێگریکردن لە جیابوونەوە و گەڕاندنەوەی بارودۆخەکە بۆ شوێنی خۆی و چالاککردنی رێککەوتنی هەولێر کە ئەمانە بەکردەوە جێبەجێنەکران و هەمیشە ئەنجوومەنی گەلی رۆژئاوا بە تاکڕەوی بەڕێوەیدەبرد و تاکلایەنە ناوی دەستەی باڵای کوردی بەکاردەهێنا بەبێ رەچاوکردنی را و بۆچوون و رۆڵی ئەنجومەنی نیشتمانیی کوردی هاوبەشی خۆی کە لە زۆرتر لە پەڕەیەك لە پێشێلکاری و سەرپێچی و داپڵۆسینی پێشکەشکردووە و پابەندنەبوونیان بە

---

11 - الجزيرة نت، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/20: http://www.aljazeera.net/news/reportsandinterview

12 - أكراد سورية: ململانێ ناو ململانێ. مركز الشام بۆ توێژینەوە و لێکۆڵینەوە، پشتبەست بە کۆمەڵێك لە قەیرانی نێودەوڵەتی. نسخه pdf، ل 5

هاوبەشبوونی راستەقینە بەگوێرەی دەق و نێوەڕۆکی رێککەوتنەکە، هەروەها لەژێر سێبەری بارودۆخی ئەمنی نالەبار و لەکارخستنی ئەرکی دەستەی باڵای کوردی و لیژنەکان لەلایەن ئەنجوومەنی گەل هەر لە ئازاری 2013 و لەژێر گوشاری بارودۆخی گوزەرانی سەخت و نەمانی کەرەستەی خۆراکی لەئەنجامی ئابڵۆقەی دوولایەنە لەسەر ناوچە کوردییەکان لەلایەن رژێم و لەلایەن گرووپە چەکدارەکان و بەرزبوونەوەی رێژەی کۆچکردن بەشێوەیەکی ترسناك و ئەو بۆشاییە کارگێڕی و ئەمنیەی لە زۆربەی شار و شارۆچکە کوردییەکاندا هەبوون، هەموو ئەمانە بوونە هۆکار بۆ پێشنیازکردنی قۆناخی ئیدارەی کاتی بۆ ناوچە کوردییەکان و بۆ ناوچە هاوبەشەکان بۆ ئەوەی هەردوو ئەنجوومەنی نیشتمانیی کورد و ئەنجوومەنی گەلی رۆژئاوا بەهۆی زنجیرەیەك چاوپێکەوتنەوە بتوانن لەسەر رەشنووسی ئەم پڕۆژەیە رێبکەون بە مەرجێك گوتوبێژ لەگەڵ پێکهاتە نەتەوەیی و کۆمەڵایەتییەکانی دیکەدا بکەن و لەمەڕ گرنگی و پێویستی بنیادنانی ئەم ئیدارەیە بڕوایان پێبێنن بۆ ئەوەی پێداویستییەکانی گوزەران و ئاسایش و باری ئابووری خەڵك پڕبکەنەوە و ئەو دامەزراوانە بنیادبنێن کە خزمەتی ئەو پرۆسەیە دەکەن. بەڵام ئەوەی کە روویدا ئەوەبوو کە ئەنجوومەنی گەلی رۆژئاوا تاکلایەنە دەستی بە بانگەواز کرد بۆ کۆبوونەوەی دامەزرێنەر بۆ ئەم ئیدارەیە کرد و بانگەوازی بۆ هەندێك لە گرووپە کوردی و کەسایەتییە سیاسییەکانی پێکهاتەکانی دیکە کرد کە هیچ بوونێکی راستەقینەیان لەسەر گۆڕەپانی کوردی و کوردستانیدا نەبووە. سەرەڕای بەرپەرچدانەوەی لەلایەن ئەنجوومەنی نیشتمانیی کوردییەوە، بەڵام ئەنجوومەنی گەلی رۆژئاوا ئەم بەرپەرچدانەوەیەی فەرامۆشکرد ، هەرچەندە رێککەوتنی هەولێر کە لە 23/12/2013 واژۆکرابوو، سەرلەنوێ بانگەوازی بۆ گوتوبێژ لەسەر ئەم بابەتە کرد، بەڵام ئەنجوومەن لەسەر چالاکییەکە بەردەوامبووە و بەڕێوەبەریەکەی لە شەوی رێکخستنی کۆڕبەندی جنێڤ 2 لە 21/1/2014 راگەیاند." [13] راگەیاندنی سێ کانتۆن ، جیابوونەوەی پارتە کوردییەکانی لێکەوتەوە، بۆیە بەسەر دوو تەوەری سەرەکی ئۆپۆزیسیۆنی سووریدا دابەشبوون، هاوپەیمانێتی هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆن و دەستەی هاوئاهەنگی (هیئە التنسیق)، بەڵام هەموو پارتە کوردییەکان هەمیشە بەدەست ئاستەنگی داواکردنی مافە نەتەوەییەکانیانەوە گیرۆدە بوون. بەهەمان شێوە ئۆپۆزیسیۆنی عەرەبی بە هەستیارییەکی زۆرەوە رووبەڕووی ئومێدە نەتەوەییەکانی کورد بووەوە کە پێشتر هیچ گرنگی پێنەدابوو. بۆیە پێشبینی بەردەوامبوونی کێشمەکێشی زیاتر دەکرێت.

کۆبانێ و بەجیهانیکردنی دۆزی کوردی سووریا

زۆربەی لایەنە عەرەبییە چەکدارەکان، ناوچە کوردییەکانیان کردووەتە ئامانج و، ئامانج لە هێرشکردن لە نێوەڕاستی ساڵی 2013ەوە بۆ مەبەستی دەستبەسەرداگرتن گۆڕاوە. جگە لەوە هەندێك لە لایەنەکان زێدەگۆییان کردووە لەوەی کورد دەستیکردووە بە دەرکردن لەو ناوچانەی کە کورد تێیاندا زۆرینەی رەها پێکناهێنن . ئەمەش لە هێرشەکانی گرێسپی و رووداوی گەمارۆدانی کۆبانێدا دەرکەوت! بەوشێوەیە: "لایەنە عەرەبییە چەکدارەکان لە 21ی تەممووزی 2013ەوە دەستیانکردووە بە یەکەم هێرش بۆ سەر گوندەکانی

13 - بەیانی پارتەکانی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردی لە رێکەوتی 20 / 2 / 2014، سەرچاوەی پێشتر.

رۆژئاوای کۆبانێ و هێرشیانکردووەتە سەر گرێسپی کە تێیدا دەستیانکردووە بە پاکتاوی نەژادی لە دژی کورد . هەروەها گرووپە چەکدارەکان دەستیانکردووە بە سەپاندنی ئابلۆقە لە مانگی ئابی 2013 لەسەر شاری کۆبانێ و لە دوای مانگێك هەموو ئەو لایەنانە رێککەوتن و بەشێك لە ئابلۆقەکەیان هەڵگرت تەنیا داعش نەبێ کە ئاگربەستەکەی رەتکردەوە".[14]

یەکەم هێرشی سەرەکی داعش بۆ کۆبانێ لەمانگی ئەیلولی 2014 بوو بە کرۆکی ململانێی سەربازی و سیاسی لەسەر هەردوو گۆڕەپانی سووری و هەرێمی. ئەم هێرشە لەلایەك لە بەرژەوەندی رێڕەوی ئاشتیانەی شۆڕشی سووریادا نەبوو و لەلایەکی دیکەوە لە بەرژەوەندی برایەتی کوردی - عەرەبیدا نەبوو. بۆیە لە دواییدا ئامانجەکانی شۆڕشی سووریای بەلاڕێدا برد سەبارەت بە گۆڕینی دەسەڵات. داعش کاتێك هێرشەکانی لەسەر کۆبانێ چڕکردەوە و رژێمی سووریای لەبیرکرد، لەم پلانەدا سەرکەوتنی بەدەستهێنا و شۆڕشی لە رێبازەکەی دوورخستەوە. بەوشێوەیە داعش وەك خۆی و لەجیاتی لایەنەکانی دیکە هێرشیکردە سەر کۆبانێ. لە هەمانکاتدا هاوسۆزی و هەرەوەزی هەموو کوردی بۆ هێزەکانی یەپەگە زیاتر کرد، بەو رادەیەی کە ژمارەیەك لە خۆبەخشانی کورد بەڕێکەوتن لە باکووری کوردستان و تورکیاوە بۆ بەرگری لێکردنی.

لەدوای گرتنی موسڵ و راگەیاندنی خەلافەت لە هاوینی 2014 لەلایەن داعشەوە ، پرۆسەی بەجیهانیکردنی جیهادی سەلەفی تەواوبووە و هەڕەشە لەسەر ناوچەکە و جیهانی دوورتریش پەرەیسەندووە. لە جەنگی کۆبانێ و بەرگری کچ و کوڕە جەنگاوەرەکانی کورد لەبەرامبەر داعش و رزگارکردنی لە کۆتایی کانوونی دووەمی 2015، سەرکەوتنێك تۆمارکراوە کە هێمایەکی گەورەی سەرکەوتنە بەسەر تیرۆریزمدا . ئەمە تایبەت بە هەموو دنیای پێشکەوتوو بووە. بەوهۆیەوە دۆزی کورد چووە ئاستێکی جیهانییەوەو کۆبانێ تەنیا بە هێمای بەرخۆدان و رزگاری کورد نەمایەوە، بەڵکو بووە هێمای بەرگریی جیهانیی دیموکراسی لەدژی تیرۆریزم.

هەروەها جەنگی کۆبانێ چەندین هێمای سیاسی و ئایدیۆلۆژی جیاوازی خوڵقاندووە: "جەنگی کۆبانێ لە ماوەی چەندین هەفتەی رابردوودا پێشکەوتنی بەدوای خۆیدا هێناوە بۆ وروژاندن و دانانی چەندین نیشانەی پرسیار سەبارەت بە کۆی پەیوەندییەکان و هاوپەیمانییەکانی هاوشێوە لە ناوچەکەدا کە دەتوانرێت بگوترێت ئەمە چەندین ئاماژەی لەگەڵدابووە سەبارەت بە گۆڕینی هەندێك لە بنەما و مەرجەعیات لەسەر ئەم باسە. چونکە کە داعش هێرشیکردە سەر ئەم شارە گیانی بەرەنگاربوونەوە وەکو سیمبوول لەنێو سووریادا لە دژی ئەم رێکخراوە سەریهەڵداوە و لەسەرتاسەری ناوچەکەشدا پەرەیسەندووە. ئەمە سەرەڕای ئەوەی کە کورد و هێزەکانی هاوپەیمانی نێودەوڵەتی بە جۆرێك یەکیانگرت دژی داعش"[15] بەشداریکردنی هێزی پێشمەرگەی کوردستان و تێپەڕینیان بەنێو خاکی تورکیادا، بۆ یەکەمجار لە مێژووی کوردستاندا خاڵی وەرچەرخان بووە. ئەمە بە برایەتی نەتەوەیی کوردی لەژێر سایەی شەرعیەتی نێودەوڵەتیدا لێکدرایەوە، چونکە یەکەم هێزی نیزامی بوو کە لەلایەن دەوڵەتێکی هاوسێ -چونکە هەرێمی کوردستان بەپێی دەستوور بەشێکە لەعێراق- تێکەڵی جەنگی ناوخۆیی سووریا دەبێت. 150 لە

14 - مستەفا عەبدی، شبکە ولاتي نت، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24:
http://www.welati.info/nuce.php?ziman=ar&id=26681&niviskar=818&cure=5&kijan

15 - مروة نظير.المستقبل للأبحاث والدراسات المتقدمة: دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/23
http://www.futurecenter.ae/analys.php?analys=267

هێزەكانی پێشمەرگە لە رۆژی 28/10/2014 گەیشتنە كۆبانێ بۆ وەدەرنانی چەكدارانی داعش.[16] سەرەڕای ناڕەزایی فەرمیی دیمەشق بەرامبەر ئەم هەنگاوە، بەڵام لە نێوەڕۆكدا ئەنجامەكانی بەلاوە پەسەندبوو، چونكە پێشمەرگە بە چەكی قورسەوە، بە هاوبەشییەكی چالاك لەلایەن هێزەكانی هاوپەیمانان لە ئاسمانەوە، توانی جەنگەكە بەسوودی هێزە كوردییە هاوبەشەكان بشكێنێتەوە.

ئابڵۆقەی عەفرین

لەمێژە عەفرین پارێزگاری لە تایبەتمەندی خۆی دەكات. بەردەوام نەیهێشتووە ناوچەكە بكرێتە سەربازگە و توندوتیژی تێیدا پەرەبستێنێت. هەمیشە هەوڵی دابینكردنی گوزەران، خزمەتگوزارییەكان و پێداویستی رۆژانەی داوە. هەروەها دەسەڵاتدارانی خۆجێی عەفرین و دامەزراوە میللییەكان لە رێكخستنی خزمەتگوزارییەكان و مسۆگەركردن و دابینكردنی پێداویستی هەژاران و ئاوارەكان بەشداربوونە . وێڕای سەقامگیری باری ئەمنی ، بەهۆی هەوڵی بەردەوامی هێزەكانی ئاسایش.
سەرەڕای ئەوەی كە دەسەڵاتی داعش ناگاتە ناوچەی عەفرین، بەڵام بارودۆخەكە بەدڵی رێكخراوە جیهادییە توندڕەوەكانی هاوشێوەی داعش بووە. بۆیە ئابڵۆقەیان لەسەر ناوچەكە چڕكردووەتەوە و دەستیان بە برسیكردن و كوشتنی ئەوانە كردووە كە لە ئابڵۆقەكە دەردەچوون. بەوشێوەیە چوار لە هاونیشتمانیانی شارۆچكەی كفرجەنەی سەر بە قەزای عەفرین بە دەستی چەكدارانی داعش كوژران، لەكاتێكدا هەوڵی بە قاچاخبردنی خۆراكیان دەدا بەناو چەند زەویەكی كشتوكاڵیدا لە شاری ئەعزازەوە بۆ شاری عەفرین. داعش لەوبارەوە بەیاننامەیەكی بڵاوكردەوە و هەموولایەكی ئاگاداركردەوە كە هەوڵی بردنی شتومەك بۆ ناو شاری عەفرین و كۆبانێ نەدەن ، بەو پاساوەی كە ئەم ناوچانە كەوتوونەتە ژێر ركێفی پارتی كرێكارانی كوردستان ، كە وەك داعش دەڵێ ئەو پارتە لەسەر بنەمای بیری چەپڕەوی سۆسیالیستی دروستبووە و یارمەتی ئەوانە كە دژی ئەوانن ، واتە هاونیشتمانیانی نوبل و زەهرا كە لەدژی موجاهدین دەجەنگن! سەرئەنجام جیهادییەكان رایانگەیاند كە رۆژی 7/12/2013 وادەی جێبەجێكردنی ئابڵۆقەیە لەسەر عەفرین دادەنرێت.[17]
هێرشەكان بەردەوامبوون و ئابڵۆقە لەسەر ناوچەی عەفرین تاوەكو كۆتایی ساڵی 2015 درێژەی كێشا. هەروەها ئۆپۆزیسیۆن دەستی بە ئەنجامدانی هەڵمەتی سەربازیكرد بۆ سەر گەڕەكی شێخ مەقسود لە حەلەب كە زۆرینەی دانیشتوانی كوردن، ئەویش بە پاساوی ئەوەی كە هێزەكانی یەپەگەی تێدان. پێدەچێ عەفرین لەنێو گێژاوی جەنگی سووریادا حاڵەتێكی نمونەیی بێت و پێوەرێك لە ناكۆكییە كوردی - عەرەبییەكان بێت، چونكە چەندین جار رێككەوتن لەسەر ئاگربەست كراوە و پێشێلیان كردووە. ئەمە نیشانەی بێمتمانەیی و بوونی ناكۆكی جەوهەرییە لەنێوان لایەنەكانی ململانێیەكە. لە سەرەتای ساڵی

16 - پۆرتاڵی رووداو، لەسەر بەستەری: http://rudaw.net/arabic/kurdistan/251020141
17 - لیندا ئەحمەد، پەیامنێری puk میدیا لە عەفرین، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.pukmedia.com/AR_Direje.aspx?Jimare=24521

2016، شـەڕ دەسـتپێکردووەتەوە و ئاسـتی ناکۆکییـەکان بـەرەو هەڵکشـان چـووە چ لـە عەفریـن یـان لـە گەڕەکـی شـێخ مەقسـود.
ئۆپۆزیسـیۆنی عەرەبـی لـە بەیاننامەیەکـدا هێـزە کوردییەکانـی بـە پێشـێلکردنی بەندەکانـی ڕێککەوتـن و بەرپرسـیاربوون بەرامبـەر ئاڵۆزبوونـی بارودۆخەکـە بـە مەبەسـت و هـاوکات لەگـەڵ بۆمبابارانـی رووسـی بـۆ سـەر پێگەکانی ئۆپۆزیسـیۆن تۆمەتبارکرد کـە ئەمـە هۆشـدارییە لەسـەر پێکدادانـی ئاینـدە! لەگەڵ هەڵکشـانی ڕووداوەکانیـش ، تورکیـا ڕاسـتەوخۆ هاتـە سـەر خەتـی ململانـێ و دەسـتی بـە تۆپبارانـی ناوچەکانـی عەفریـن کـرد. لەبەرئـەوە هاوپەیمانیـی نیشـتمانیی کـوردی لـە سـووریا کـە لـە پارتـی کـوردی دەرکـراو لـە ئەنجوومەنـی نیشـتمانی کـوردی پێکهاتـوون، ئـەوان بانگەوازیـان بـۆ ڕاگرتنـی هێرشـەکان و هەڵگرتنـی ئابلۆقـە کـرد، لـە ڕێگـەی بەیاننامەیەکـەوە کـە لـە ڕۆژی 8/3/2016 دەریانکـرد، تێیـدا هاتبـوو:
"لـەم دواییانـەدا ئاسـتی هێرشـی وەحشـیانە لـە گەڕەکـی شـێخ مەقسـود لـە شـاری حەلـەب ڕووی لـە هەڵکشـان کـردووە کـە دەیـان هـەزار خێزانـی کـورد و عـەرەب و مەسـیحی تێیـدا نیشـتەجێن. هەر لە سـەرەتای ئاگربەسـتەوە لـە سـووریا هێشـتا تۆپبـاران و موشـەکباران لەلایـەن گرووپـە توونـدڕەوەکان بـە نوێنەرایەتـی بـەرەی نـووسرە ، ئەحرارولشـام ، لیـوای نوورەدیـن زەنگـی ، محەممـەد ئەلفاتـح ، فەیلەقولشـام و ڕێکخراوەکانـی دیکـە بەردەوامـە. لەمـاوەی سـێ ڕۆژی ڕابـردوودا دەیـان کـوردی بێتـاوان کـوژراون کـە زۆرینەیـان ژن و منـداڵ بـوون و بینـاکان بەسـەر سـەری نیشـتەجێبووەکانیدا دارمێـنراون و ئـەم دژایەتییـە وەحشـیانەیە لەژێـر پـەردەی سـوپای سـووریای ئـازاد و ڕاسـتەوخۆ لەلایـەن هێـزە هەرێمییەکانـەوە لەبەرچـاوی کۆمەڵگـەی نێودەوڵەتیـدا ئەنجامدەدرێـت. هـەر دەڵێـی ئاگربەسـت گەڕەکـە کوردییـەکان ناگرێتـەوە! ئـەم پێشـێلکارییانە هاوکاتـن لەگەڵ تۆپبارانـی بەردەوامـی تورکیـا بـۆ ناوچـەی کـورداخ و ناوچـە کوردییەکانـی دیکـەی سـەر سـنووری تورکیـا."[18]
پێشـبینیدەکرێت پارچەبـوون لەنێـو ئۆپۆزیسـیۆنی عەرەبـی ڕووبـدات. ئەویـش دوای ئـەوەی لیژنـەی بـاڵای دانوسـتاندن لـە ئەنجامـی کۆبوونـەوەی ڕیـاز دروسـتبوو ، پێشـبینیدەکرێت ئـەو عەرەبانـەی دژی دانوسـتاندن لەگـەڵ ڕژێمـی ئەسـەد ، بچنـە پـاڵ داعـش و بـەرەی نـووسرە . سـەرەڕای ئـەوەی داعـش و بـەرەی نـووسرە لەلایـەك و ناکۆکـی نێـوان زۆرینـەی هێـزە کوردییـەکان لەلایەکـی دیکـە، دەرگا بـەڕووی قۆناخـی نوێـی پەیوەنـدی و ململانـێ لەسـەر هەمـوو ئەگەرەکانـدا دەکاتـەوە.
لـە کۆتاییـدا هێرشـی لایەنـە ئیسـلامییە چەکدارەکان و بەتایبەتیـش ئەحرارولشـام و بـەرەی نـووسرە و داعـش بوونـە هـۆکار بـۆ گۆڕینـی دیمەنـی سیاسـی و، بارودۆخـی کۆمەڵایەتـی و ئابـووری لـە ناوچەکانـی ڕۆژئـاوای کوردسـتان و سـێ ڕەوتـی سـەرەکی جیـاواز لەنێـو بزووتنـەوەی کوردیـدا سـەریانهەڵدا بـە نوێنەرایەتـی ئەنجوومەنـی سـووریای دیموکراتـی یـان ئـەو ڕەوتـەی خـۆی لـە دەوری تەڤدەم ئاڵاندبـوو لەگـەڵ ئەنجوومەنی نیشـتمانی کـوردی کـە ئەندامـە لەنێـو هاوپەیمانیـی هێزەکانـی ئۆپۆزیسـیۆنی سـووریادا . لـە کۆتاییشـدا، دوبارە ڕێکخسـتنەوەی ڕەوتـی سـێیەم بـە نوێنەرێتـی هاوپەیمانـی دیموکراتـی کـوردی.
ئـەم هێرشـانە بوونـە هـۆکار بـۆ قووڵکردنـەوەی ململانێـی سیاسـی عەرەبـی - کـوردی و لەبـەرەی ڕژێمـی حوکمڕانـەوە بـۆ مـاوەی چەندیـن سـاڵ و دەیـان سـاڵەی ڕابـردوودا گواسـتیانەوە بـۆ نێـو بـەرەی بزووتنـەوەی میللـی، پاشـان بـۆ نێـو ئۆپۆزیسـیۆنی سـووری عەرەبـی. ئەمـە سـەرەڕای بەسـەربازیکردنی ململانێیەکە و ڕشـتنی خوێنـی زۆرتـر. لەمـەوە چیـتر ناکۆکـی سیاسـی کـورد تەنیـا لەگـەڵ حکومەتـی دیمەشـق و ڕەوتـی حیزبـی

---

18 - التحالف الوطني الكردي في سوريا، بيان دوايەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.yek-dem.com/?p=3193

بەعسی حاکمدا نییە، بەڵکو ناکۆکییەکە زۆرتر فراوانبووە و کولتووری داگیرکاری، تەکفیری و کوشتار کە داعش و هاوپەیمانەکانی پەیڕەوی دەکەن، زیاتر دۆخەکەی سەختکردووە.

کاریگەری نەرێنی هێرشی داعش بۆسەر ناوچەکانی ڕۆژئاوای کوردستان

• گۆڕینی دیمۆگرافی

جەنگی داعش بۆ ناوچەکانی ڕۆژئاوای کوردستان تەنیا کاریگەری لەسەر قووڵکردنەوەی ناکۆکی عەرەبی – کوردی نەبووە، بەڵکو کۆمەڵگەی کوردی ڕاچڵەکاندووە و پەردەی لەسەر خاڵەکانی کەموکورتیش لاداوە کە یەکەمجار لە لاوازی پەیوەندی بە خاك، حەزی زۆر بۆ کۆچ و ئاوارەبووندا خۆیان دەبیننەوە، چونکە نزیکەی دوو ملیۆن هاونیشتمانی کورد لە ناوچەی دێرك و گوندەکانی دیجلە لە ڕۆژهەڵات تاوەکو گوندەکانی عەفرین لەسەر سنووری لیوای ئەسکەندەروون لە ڕۆژئاوا ئاوارەبوون یان کۆچیان کردووە. چارەکە ملیۆنێك لەوانە لەنێو کەمپی ئاوارەکان لە هەرێمی کوردستان نیشتەجێبوون و زۆرتریشیان لەنێو خێوەتگەکان و شارەکانی تورکیادان . چەندینی دیکە کۆچیانکردووە بەرەو وڵاتانی ئەورووپا، ئەمریکا و ئوستراليا. شوێنی ئەوانە بە ژمارەیەکی یەکجار زۆری هاونیشتمانی عەرەبی ئاوارە پڕکراوەتەوە کە ناوچەکانی خۆیان شوێنی گەرمی جەنگبوونە و کەوتوونەتە باشووری ناوچە کوردییەکانەوە.

هەروەها لە شارەکانی دێرەزوور، حەلەب، ئیدلب و ڕەققە دەیان هەزار ئاوارەی عەرەب هاتوونەتە کوردستان و سوودیان لە باری ئەمنی سەقامگیری ناوچە کوردییەکان وەرگرتووە. ئەمە سەرەڕای پەیوەندی هاوسێیەتی و کۆمەڵایەتی لەگەڵ خێزان و هۆز و تەنانەت هێزە سیاسیە کوردییەکان. ڕاپەڕینی سووریا لە ماوەی پێنج ساڵی ڕابردوودا پێکهاتەی دانیشتووانی لەنێو سووریادا گۆڕیوە و جەنگی داعشیش زیاتر گۆڕیویەتی. سەرئەنجام پێکهاتەی دیمۆگرافی ناوچە کوردییەکان بەشێوەیەکی بەرچاو گۆڕاوە.

• زیانە ئابووریەکان

جەنگ بەشێوەیەکی گشتی لە ئەنجامی ڕاپەڕینی سووریا و هێرشەکانی بەرەی نووسرە و بەتایبەتیش بەهۆی داعشەوە بووەتە هۆکاری زیانی گەورە بۆ بوارەکانی ئابووری، کشتوکاڵ، ئاژەڵداری، بازرگانی، بیناکردن و چالاکییەکانی دیکە کە بە نزیکەی دەیان ملیار دۆلار دەخەمڵێنرێن . بەگوێرەی لێکۆڵینەوەی شارەزایەکی بواری ئابووری زیانەکانی ناوچەی کۆبانێ بە تەنیا لەهەردوو ساڵی 2014 – 2015 گەیشتە نزیکەی دە ملیار دۆلار. دەتوانرێت کۆی زیانەکان لە ناوچە کوردییەکانی دیکە کە نەوت و گازی تیدا بەفیڕۆدراوە، کە بە ملیۆنان دۆلار [19] مەزەندە دەکرێت.

---

19 - مسلم طالاس، كوباني الخسائر الاقتصادية لغزو داعش، مدارات کورد، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.medaratkurd.com/?p=901

• بەسەربازیکردنی کۆمەڵگەی کوردی و ڕەقبوونی کردەوەکانی تەڤدەم

هەر لەسەرەتای ساڵی 2013، هێرشەکانی داعش و بەرەی نووسرە ئاستی بەسەربازیکردنی کۆمەڵگەی کوردییان بەرزترکردەوە کە بووە هۆی بەشداربوونی هەزاران لاو لە کاری سەربازیدا ، بە مەبەستی بەرگریکردن لە ناوچەکان و کۆمەڵگەی خۆیان. سەربازی بووە سەرچاوەی نان پەیداکردن، بەهۆی نەمانی دەرفەتی کار و پاشەکشەکردنی بوارەکانی کشتوکاڵ و بازرگانی. کاریگەری داعش تەنیا لەسەر ئەم بوارە نەبوو، بەڵکو توندبوون و ڕەقبوونی هێزە سیاسییەکان و بەتایبەتیش پەیەدە و تەڤدەمی زۆرترکردووە ، ئەوان گۆڕانیان بەسەرداهاتووە و بوونەتە دەسەڵاتێکی جێبەجێکار بە فەرمانی گرووپێکی سەربازی کە لە پشت پەردەوە کاردەکات . بۆیە بواری ئازادییەکان تەسکبووەتەوە و پەراوێزی ژیانی سیاسی کوردی بەتاڵکراوەتەوە . ئەمەش لە چەندین حاڵەتدا بەرجەستەبووە.
سیاسەتی دەرکردن، بەپاساوی بەرگریکردن لە ناوچە کوردییەکان و بەرەنگاربوونەوەی تیرۆر، پەرەیسەندووە . لەکاتێکدا کە سیاسەتێکی ژیرانە پێویستە بۆ پێکهێنانی هاوپەیمانییەکی هەموو هێزە کوردییەکان لەدژی داعش ، بەڵام پێچەوانەکەی ڕوویداوە و ئەو بەرەیەی کە بەرەنگاری داعش بووەتەوە، دەسەڵاتێکی ستەمکاری نوێی لە ناوچە کوردییەکاندا بەرهەمهێناوە کە هەموو هاوبەشییەك بەتایبەتی لەگەڵ پارتە کوردییە نەریتییەکاندا ڕەتدەکاتەوە. ئەمەش لەوانەیە ئەگەری دیموکراتیزەکردنی کۆمەڵگە و بنیادنانی دامەزراوەی دیموکراتی لەجیاتی ئەوانەی ڕژێمی بەعس دروستیکردوون، لەنێوبەرێت.
وەك هەڵسەنگاندنێك بۆ حاڵەتە سیاسییە گشتییەکە کە بەرهەمی ڕاپەڕینی سووریا و هێرشەکانی داعشن، هەموو سەرئەنجامەکان لە هێرشەکانی داعش نەرێنی و وێرانکاری نەبوون، بەڵکو دەرئەنجامی سەرەکی لە هێرشەکانی جیهادییە سەلەفییە داعشییەکان لەسەر ناوچەکانی ڕۆژئاوای کوردستان دیارە ئەرێنی دەبێت و لە بەرژەوەندی پرۆژەی ڕزگاری نەتەوەیی کوردستاندا دەبێت. هەروەها بە پشتبەستن بە یەکێك لە ئەنجامەکانی هێرشەکە، دیارە دۆزی کورد و ڕاستی دادپەروەری بە جیهانیکراوە و ناسێنراوە. بەتایبەتی ئیسلامی میانڕەوی کورد و وێنەی کاریگەری ئافرەت لەڕووی سیاسی و سەربازییەوە لەسەر ئاستی دنیا ڕەنگیداوەتەوە. هەروەها دۆزی کورد گرنگی پێدراوە بەوەی باسدەکرێت کە کێشەی گەورەترین گەلی ڕۆژهەڵات و جیهانە کە تائێستا بڕیار لەسەر چارەنووسە سیاسییەکەی نەدراوە و خاوەنی دەوڵەتی تایبەتی خۆی نییە.
جگە لەوە لەوانەیە کورد پشتیوانی و یارمەتی زۆرتری دەستبکەوێت لەسەر بەرەنگاربوونەوەی بزووتنەوەی عەولەمەی جیهاد و پەرینەوەی تیرۆریزم بۆ وڵاتان و کیشوەرەکانی دیکە . هێزە گەورەکان ناچاری وەستاندنی بوونە لەسەر سنووری ناوچە کوردییەکان، چونکە کورد ئازایانە توانییان بەرگری لە خاکی خۆیان بکەن و ئەفسانەی تیرۆر بشکێنن. بۆیە وێنەی بەرخۆدانی کورد ڕەگی داکوتا و بڵاوبووەوە نەك تەنیا بەشێوەی گێڕانەوەی ڕۆژهەڵاتناسی ڕۆمانسی کە بە تیۆری دەگێڕدرێنەوە، بەڵکو بەهۆی وێنە و ڤیدیۆی ئەو جەنگانەی کە کورد کردوویەتی و لەپێناویدا هەزاران قوربانیداوە.

ئایندەی ڕۆژئاوای کوردستان دوای بەزاندنی داعش

لەگەڵ بڕیاری یەکخستنی سێ کانتۆنە کوردییەکە و ڕاگەیاندنی یەکخستنیان لەنێو سیستەمێکی فیدراڵیدا بەپێی ڕەشنووسی (بڕوانامەی سیستەمی فیدراڵی دیموکراتی ڕۆژئاڤا - باکووری سووریا "[20] لەدوای هەموارکردنەوەی کە لە ڕۆژانی 16 و 17/3/2016 لە ڕومێلان، گفتوگۆی لەسەر کراوە، لەسایەی ئەنجوومەنی سووریای دیموکراتی، دیمەنی سیاسی سووریا لەگەڵ داواکارییەکانی کورد تێکدەئاڵێ و ئاڵۆزتردەبێت. ئەم ڕووداوە بە دووەم دانیشتن لە دانوستاندنی جنێڤ 3 لەنێوان هەردوو شاندی ئۆپۆزیسیۆن و حکومەتی دیمەشقەوە لکێنراوە. کات ئەوە نیشاندەدات کە فیدراڵی پێشنیازکراو پاشەکشەی هەرێمی و نێودەوڵەتی بەدوای خۆیدا دەهێنێت. ئەوەش بەشێکە لە ململانێ و پێشبڕکێی هەرێمی - نێودەوڵەتی لەنێو گۆڕەپانی سووریا و دەربڕینێکی ڕوون نییە لە ئامانج و داواکارییەکانی کورد. بەپێی کاردانەوە سەرەتاییەکان، پشتیوانە سەرەکییەکانی دانوستاندن و لە هەمانکاتدا هەڵگری فایلی چارەسەری دۆزی سووریا (ڕووسیا و ئەمریکا) پێشوازییان لە ڕاگەیاندنی فیدراڵیی یەکلایەنە نەکردووە. هەروەها ڕژێمی حوکمڕان لە دیمەشق ڕەتیکردەوەو بەهەمان توانا هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆنی عەرەبی دژایەتی دەکەن، بەڵام هەموو هێزەکان و پارتە کوردییەکانی دیکە خۆیان بە پارێزکاری هێشتووەتەوە لەسەر شێواز و کاتی ڕاگەیاندنەکە، سەرەڕای دژایەتیکردنی توندی لەلایەن تورکیاوە. بەڵام ئەنجوومەنی نیشتمانیی کورد پێشتر ڕایگەیاندبوو کە ئەوان فیدراڵی بە چارەسەر دەبینن بۆ ڕۆژئاوای کوردستان و، مەسعود بارزانی سەرۆکی هەرێمی کوردستانیش پشتیوانی خۆی بۆ چارەسەری فیدراڵی لە سووریا و ڕۆژئاوای کوردستان ڕاگەیاند .[21]

بۆیە پرسیار ئەوەیە ئایا شێوازی چارەسەرکردنی دۆزی کورد چۆن دەبێت و ئاسۆکانی چی دەبن؟ کاریگەرییەکانی ڕاگەیاندنی فیدراڵی یەك لایەنە چۆن دەبێت؟

بۆمان دەردەکەوێت کە ململانێی سووریا لەم دواییانەدا لەسەر دوو خاڵی بنەڕەتی چڕبووەتەوە: یەکەمیان چۆنیەتی گواستنەوەی دەسەڵات و میکانیزمی گواستنەوەی حوکمڕانی ئێستا بۆ ئۆپۆزیسیۆن و دووەم کێ لە قۆناخی داهاتوودا دەسەڵاتی بەسەر ئەو شوێنانەدا دەسەپێنێت کە لە دەستی داعش دەردەهێنرێنەوە. چونکە تائێستا ئاماژەکان دڵخۆشکەرنین لەمەڕ پێشبینیکردنی ئەوەی کە هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆن دان بەو ناوچانە دابنێن کە ئێستا لەبندەسەڵاتی هێزە کوردییەکاندان و ئەو ناوچانەش کە لە داهاتوودا لە دەستی داعش دەریاندەهێنن . چونکە لە ئاسۆدا هیچ شتێك ڕوون نییە کە کێ بەڕێوەبردنی ناوچەکانی ڕۆژئاوای کوردستان بە کورد ڕەوا دەبینێ و تەنانەت پشتگیری تیۆری لەلایەن سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستانەوە لە بنەمای فیدراڵی لە سووریا وەك ڕێگەچارە بەپێی پێویست دان پێدانان نییە بە فیدراڵی دیموکراتی لە باکووری سووریا. بەڵام ئەمە لە گرنگی ڕاگەیاندن و ئەگەری گۆڕینی بۆ ئەمری واقیعیش لەسەر زەوی کەمناکاتەوە. بەومەرجەی ژینگەی بەردەوامی و سەرکەوتنی

20 - التفاصيل على موقع وكالة هاوار، لەسەر بەستەری: http://www.hawarnews.com/

21 - تفاصيل الموقف من الفدرالية في ملف مركز الشرق العربي للدراسات ، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/27: http:// www.asharqalarabi.org.uk/%D8%A7%D9%D9%88%D8%83%D8%B1%D8%A7%D8%AF-%D9%84%D8%A3%D9%8%8A%D8%AF%D8%B1%D8%A7%D9%84%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%%A5%D8%B9%D9%84%D8%B9%D9%88%D8%AF-%D8%A7%D9%88%D8%B1%D8%AF%D9%8A%D8%A9-%D9%4%D9%87%8A%D9%84%D9%%D8%B9%D9 ad-id!343645.ks#.Vve2a-J96Uk_

کردەیـی بـۆ مسـۆگەر بکرێـت و فاکتـەرە سـەرەکییەکانی ئەمـەش، یەکخسـتنی هەڵوێسـتی کوردسـتانی و دووبـارە پێکـەوە هاوبەشـیکردنی هەمـوو پارتـەکان لـە بـواری سیاسـی و سـەربازی لەنێـو گۆڕەپانـی ڕۆژئـاوای کوردسـتان و باشـترکردنی پەیوەندییـەکان و ڕێکخسـتنەوەیان لەسـەر بنەمـای ڕوون لەگـەڵ حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتان، بەتایبەتـی لـە بـواری ئابـووری، بـە کردنـەوەی دەروازە سـنوورییەکان و کارئاسـانی هاتووچـۆ لەنێـوان ڕۆژئـاوای کوردسـتان و باشـووری کوردسـتان و هاوردەکـردن و ناردنـی شـتومەك و خزمەتگـوزاری و بەرزکردنـەوەی ئاسـتی ئاڵوگـۆڕی بازرگانـی دەبێـت.

سەرچاوەکان

1 - پێگەی سەرچاوەکە، هەر چەندێکتان ویست دەربارەی بەرەی نوسرە بزانن لە بەستەرەکەدا بیدۆزنەوە، دوایەمین سەردان 2016/3/24:
%85%D8%A7-%D8%A3%D8%B1%D8%AF%84-%D9%83%D9%http://www.al-masdar.net/%D9

2 - بەرەی نوسرە: جبهة النصرة: «أفغنة» سوريا، بوابة الحركات الإسلامية، بڵاوكراوەتەوە لە ڕێکەوتی 2014/5/1، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/16:
http://www.islamist-movements.com/2526

3 - ناونانی هەینی سبەینێ بۆ وەڵامدانەوەی ئەمریکا: بەرەی نوسرە تیرۆریست نییە، پێگەی اورینت نیوز، لە ڕێکەوتی 2012/12/12، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری: 2016/3/19، http://www.orient-news.net/ar/news_show/1000

4 - بەیانی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردی سوری، لە ڕێکەوتی 20 / 2 / 2014 دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/26: http://www.kurdstreet.com/?p=9254

5 - بیان: «الهيئة الكردية العليا»، لە ڕێکەوتی 2013/4/13 ئەنجومەنی دامەزرێنراوە لە تموز 2012، ئەو کاتە نوێنەرێتی هەر یەك لە هێزە سیاسیەکانی کوردی چالاکی سوریای دەکرد، پێگەی گلگامش ، لەسەر بەستەری دوایەمین سەردان: 2016/3/20 http://www.gilgamish.org/30244-viewarticle.php?id=kurds_matters-20130414

6 - جريدة البيان، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/22: http://www.albayan.ae/one-world/1.1763173-08-11-arabs/2012

7 - پێگەی الدرر الشامية، دوو شەممە 2013/11/28، لەسەر بەستەری دوایەمین سەردان 2016/3/25: http://eldorar.com/node/32002

8 - العربيه نت، لەسەر بەستەری، دوایەمین سەردان 2016/3/20: /06/10/http://www.alarabiya.net/ar/arab-and-world/syria/2013

9 - نون بوست، لە ڕێکەوتی 2015/7/3 دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/22: 84%http://www.noonpost.net/%D8%A7%D9
86%D8%B5%D8%%84%D9%D8%A7%D9%/86%88%D9%8A%D9%85%D9%84%D8%A7%D9%%D8%A5%D8%B3%D9
B1%D8%A9

10 - الجزيرة نت، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/20: http://www.aljazeera.net/news/reportsandinterview
8A-%84%D9%85%D8%A7%D9%83%D8%B1%D8%A7%D8%AF-%D8%B4%D9%D8%A3%D9%/12/3/s/2014
85%D8%B1-%84%D8%B7%D8%A9-%D8%A3%D9%8A%D8%A7-%D8%B3%D9%88%D8%B1%D9%%D8%B3%D9
82%D8%B9%88%D8%A7%D9%%D9

11 - أكراد سورية: ململانێ ناو ململانێ. مرکز الشام بۆ توێژینەوە و لێکۆڵینەوە، پشتبەست بە کۆمەڵێك لە قەیرانی نێودەوڵەتی. نسخه pdf، ل 5

12 - بەیانی پارتەکانی ئەنجومەنی نیشتمانی کوردی لە ڕێکەوتی 20 / 2 / 2014، سەرچاوەی پێشتر.

13 - مستەفا عەبدی، شبکە ولاتی نت، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24:
http://www.welati.info/nuce.php?ziman=ar&id=26681&niviskar=818&cure=5&kijan

14 - مروة نظير.المستقبل للأبحاث والدراسات المتقدمة: دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/23
http://www.futurecenter.ae/analys.php?analys=267

15 - پۆرتاڵی ڕووداو، لەسەر بەستەری: http://rudaw.net/arabic/kurdistan/251020141

16 - لیندا ئەحمەد، پەیامنێری puk میدیا لە عفرین، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.pukmedia.com/AR_Direje.aspx?Jimare=24521

17 - التحالف الوطني الكردي في سوريا، بیان دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.yek-dem.com/?p=3193

18 - مسلم طالاس، كوباني الخسائر الاقتصادية لغزو داعش، مدارات كورد، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری 2016/3/24: http://www.medaratkurd.com/?p=901

19 - التفاصيل على موقع وكالة هاوار، لەسەر بەستەری: http://www.hawarnews.com/

20 - تفاصيل الموقف من الفدرالية في ملف مركز الشرق العربي للدراسات ، دوایەمین سەردان لەسەر بەستەری
2016/3/27: 83%D8%B1%D8%A7%D8%AF-%D9%84%D8%A3%D9%http://www.asharqalarabi.org.uk/%D8%A7%D9
8A%D8%AF%D8%B1%D8%A7%D%84%D9%86-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D9%88%D8%A5%D8%B9%D9%
84-%84%D8%B9%D9%88%D8%AF-%D8%A7%D9%88%D8%B1%D8%AF%D9%8A%D8%A9-%D9%84%D9%9
ad-id!343645.ks#.Vve2a-J96Uk_87%8A%D9%84%D9%%D8%B9%D9

داعش و ئاسایشی نیشتمانی کوردستان [1]

مامەند رۆژە

بەرایی: داعش چۆن دەرکەوت و چیکرد؟

داعـش رۆژی 3 ئۆگۆسـتی 2014 بەشـێوەیەکی کتوپـڕ لـە چەنـد بەرەیەکـەوە لـە زومـار، شـنگال، بەنـداوی موسـڵ و مەخمـوور پەلامـاری باشـووری کوردسـتانیدا. داعـش لـەم هێرشـەدا توانـی لەماوەیەکـی کەمـدا زومـار، رەبیعـە، شـنگال و تەنانـەت بەنـداوی موسـڵ و مەخمـوور داگیربـکات. ئـەم هێرشـەی داعـش کـە لـە ئەدەبیاتـی سیاسـی خۆیـدا بەنـاوی "فتوحـات" ناویدەهێنێـت، زیانێکـی گـەورەی بـە پێکهاتـی سـەربازی، ئەمنـی، سیاسـی، ئابـووری و مۆراڵـی کوردسـتان گەیانـدووە. بەقسـەی هەندێـك لـە پسـپۆڕانی سیاسـی، هێرشـی داعـش ئەوەنـدە کتوپـڕ و پێشـبینینەکراو بـوو کـە زۆربـەی سـەرکردە سیاسـی، هەواڵگـری و سـەربازییەکانی کوردسـتانی خافڵگیرکـرد. [2]

داعـش بـۆ ئـەم هێرشـەی کەڵکـی لـەدوو تاکتیـك وەرگـرت: یەکـەم، لەگـەڵ گرتنـی موسـڵ کاتێـك هێزەکانـی داعـش و پێشـمەرگە هاوسـنوور بـوون، بەبیانـووی پێشـمەرگە دیلەکانـەوە پەیتـا - پەیتـا پەیامـی وای بـە بەرپرسـانی هەرێمـی کوردسـتان دەگەیانـد کـە ئـەوان نایانـەوێ پەلامـاری کوردسـتان بـدەن و بەتەمـای بەغدان، بۆیـە خوازیـاری دراوسـێیەتی و گفتوگـۆن! دووەم، داعـش بـە جەنگێکـی هەمەلایەنـەی رەوانـی کـە لەڕێگـەی تـۆڕە کۆمەڵایەتییەکانـەوە پەرەیپێـدەدا، پێـش سـەرکەوتنی سـەربازی سـەرکەوتنی دەروونـی بەدەسـتهێنابوو. بۆیـە کاتێـك پەلامـاری کوردسـتانیدا بـە ژمارەیەکـی کـەم رووبەرێکـی بەرفراوانـی لـە کوردسـتان داگیرکـرد. [3]

ئـەم پەلامـارەی داعـش، زۆر ئاکامـی نەخواسـتەی بـۆ هەرێمـی کوردسـتان بەجێهێشـت: پەلامارەکـە دەریخسـت کـە ژێرخانـی هەواڵگـری - ئەمنـی کوردسـتان فشـۆڵە، چونکـە تەنیـا یـەك سـیناریۆش بـۆ هێرشـی داعـش حیسـاب نەکرابـوو، دەریخسـت کـە ژێرخانـی سـەربازی هەرێمـی کوردسـتان تۆکمـە نییـە، دۆکتۆرینـی سـەربازی لەئـارادا نییـە، سـتراتیژیی سـەربازی بوونـی نییـە، خاوەنـی پلانسـازی جەنگـی نییـە، هێزێکـی بێدیسـیپلینی پچـڕ - پچـڕ و پەرتوبـڵاوی هەیـە، رۆحـی بەرگـری و مۆراڵـی هێـزەکان ئەوەنـدە لـەرزۆك بـووە کـە بەشـێکی زۆر لـە فەرمانـدەکان پێـش خەڵکەکـە ناوچەکانیـان بەجێهێشـت، کشـانەوەیەکی بێسـەروبەریان رێکخسـت و تەنیـا بەشـێك لـە فەرمانـدە و هێزەکانـی پێشـمەرگە لـە گۆڕەپانەکـەدا مانـەوە و لەگـەڵ شـەڕڤانانی یەپەگـە پێشـگیریان لـە پێشـڕەوی زیاتـری داعـش بـۆ چیاکانـی شـنگال کـرد و لەوێشـەوە بەهـاوکاری شـەڕڤانان راڕەوێکـی مرۆییـان بـۆ ئاوارەکانـی جەنـگ کـردەوە.

"فتوحـات"ی داعـش لـە کوردسـتان زۆر ئاکامـی ترسـناکی سـتراتیژی و سـەربازی لێکەوتـەوە. ئـەم پرۆسـەیە لـە "فتوحـات" جگـە لـەوەی بـە شکسـتێکی سـەربازی بـۆ کـورد لەقەڵەمـدرا، جگـە لـەوەی کاریکردەسـەر نێوبانگـی

1 - ئەم باسە بە کوردیی ناوەڕاست نووسراوە.

2 - www.Radıkal.com, Murat Yetkin, Turkyeyi Suriye Denkleminden çıkarmak, 25 – 2- 2016.

3 - www.Posta.com, DAEŞ ve Pisikolijik Savaş, rapor, şubat 2014.

پێشمەرگە، ئەوەیشی دەرخست کە دەزگاکانی حوکمداری لە هەرێمی کوردستان هیچ ستراتیژییەکیان لەمەڕ ناوچەکانی عەرەبی سوننە پێ نییە. نە سەرۆکایەتی هەرێمی کوردستان، نە سەرۆکایەتی حکومەت، نە ئاژانسی پاراستن و زانیاری هەرێمی کوردستان، نە وەزارەتی پێشمەرگە، نە وەزارەتی ناوخۆ و نە هیچ دەزگایەکی دیکە پێشبینی پەلاماری داعشیان نەدەکرد! ئەم هەڵوێستە هەرێمی کوردستانی لەبەرانبەر داعشدا کردە "بەرکارێکی کەمکارا". لەکاتێکدا دەبووایە "بکەرێکی کارا" بووایە و پێشتر خۆی گۆڕەپانی جەنگی بۆ پەلامارەدەرەکە دیاریبکردایە. [4]

"فتوحات"ی داعش زۆر ئەنجامی دڵتەزێنی مرۆییشی خستەوە: سەدان هەزار هاوونیشتمانی کوردی ئێزدی ناچاربوون زێدی خۆیان بەجێبهێڵن، سەدان هەزار ئاوارە لە ناوچەکانی دیکەی کوردستان گیرسانەوە، هەزاران کوردی ئێزدی بەدەستی چەکدارانی داعش کۆمەڵکوژکران کە تائێستاش گۆڕە بەکۆمەڵەکانیان هەڵنەدراونەتەوە، چەند هەزار ژن و کچی کوردی ئێزدی بەپشتبەستن بە دەقە پیرۆزەکان بەدیلی بەناوی کەنیزەك رەوانەی خێوەتی ئەمیرەکان و شەڕکەرەکانی داعش کران. ژێرخانی دیمۆگرافی شنگال زیانێکی گەورەی بەرکەوت کە بەهۆیەوە دەیان هەزار کوردی ئێزدی بەیەکجاری زێدیان بەجێهێشت و روویانکردە تورکیا، وڵاتانی ئەوروپا و ئەمریکا، کە تائێستاش ئەم کۆڕەوە بەبێدەنگی درێژەی هەیە! نزیکەی هەزار و پێنجسەت پێشمەرگە شەهیدبوون، چەند هەزارێکیش بریندار هەن، چەندین پێشمەرگەش بەدیل گیراون کە داعش ژمارەیەکی لێ سەربڕیون. [5]

"فتوحات"ی داعش زیانێکی زۆری بە ژێرخانی دارایی و ئابووری هەرێمی کوردستان گەیاندووە: لە ناوچە "فەتح"کراوەکاندا کەرتی بەرهەمهێنانی کشتوکاڵ و ئاژەڵداری پەکیکەوت و سەدان هەزار دۆنمی کێڵدراو بەفیڕۆچوون کە بەبڕی ملیۆنان دۆلار مەزەندە دەکرێن، قەبارەی زۆری ئاوارەکان گوشارێکی زۆری خستەسەر بودجەی پارێزگاکان، جەنگەکە پشکێکی زۆری بودجەی هەڵلوشی، لەپەنای گەمارۆی دارایی بەغدا لەسەر کوردستان، داعشیش بە گرتنی بیرە نەوتەکان و پاڵاوگەکان بەتایبەتی پاڵاوگەی بێجی گەمارۆیەکی دیکەی خستەسەر هەرێمی کوردستان، زیانێکی زۆری بە کەرتی وزەی کوردستان گەیاند و تەنگژەیەکی سووتەمەنی کوردستانی گرتەوە، پەلاماری داعش لەگەڵ هۆکارەکانی بڕینی بودجە لەلایەن بەغدا و دابەزینی بێوێنەی نرخی نەوت بوونە سێ هۆکار کە تەنگژەی دارایی و ئابووری هەرێمی کوردستانیان چەندقاتێك زیادکرد.

بەکورتی فتوحاتی داعش زەبرێکی گەورەی لە پایەکانی ئاسایشی نیشتمانی هەرێمی کوردستان وەشاندووە کە پێدەچێ شوێنەوارەکانی ساڵانێکی زۆر نەڕەوێنەوە.

چەمکەکان: پێناسە و بوارەکانی ئاسایشی نیشتمانی

تائێستا ئاسایشی نیشتمانی پێناسەیەکی ستانداردی وای بۆ نەکراوە کە هەموو لایەك لەسەری کۆك بن. ئەم زاراوەیە پڕ رەهەندە و تاڕادەیەکیش پێچەڵپێچ و تێکئاڵۆسکاوە. ئەم چەمکە بەتایبەتی لەدوای جەنگی دووەمی جیهانییەوە پەیدابووە و لەنێو ئەدەبیاتی سیاسیدا جێگەی خۆی کردووەتەوە. ئەوەی

---

4 - مامەند رۆژە، کوردستان دراوسێی قاعیدەیە، گۆڤاری سڤیل، ژمارەی ....، هاوینی 2013.

5 - چاوپێکەوتن لەگەڵ مەحما خەلیل پەرلەمانتاری پێشوی ئێراق لەسەر پێکهاتەی ئێزدی و قایمقامی ئێستای شارۆچکەی شنگال، هاوینی 2015، بەکاسێت.

تائێستاش هەیە بریتییە لە چەند تایبەتمەندییەك: بەشێكی بەگشتی لە پەیدابوونی چەمكی ئاسایشی نیشتمانی دەدوێت. بەشی دووەمیشی باس لە سەرچاوەكانی هەڕەشەی دەرەكی دەكات كە راستەوخۆ باندۆری لەسەر ئاسایشی نیشتمانی هەیە.[6] بەشی سێیەمیشی لە هەوڵی چارەسەركردنی ئاسایشی نیشتمانی بەگشت رەهەندییەكانیەوەیەتی بەتایبەت لێرە جەخت لەسەر سەرچاوەكانی هەڕەشەی دەرەكی دەكرێتەوە.[7]

نیوسەدەی رابردوو چەند شتێكی لەمەڕ چەمكی ئاسایشی نیشتمانی دەرخستووە: بابەتی ئاسایش خۆی لەڕووی چەمكەوە فرەڕەهەند و فرەجۆرە، زۆربەی ئەنجامەكانیش ئەمەی پێوەدیارە كە هاودەنگییەك لەسەر ئەم چەمكە بەدیناكرێت، ئەمەش جۆرە تەمێكی لەمەڕ وتەزاكانی هێناوەتەكایەوە. بۆیە خوێندنەوە و لێكۆڵینەوەی ئەم چەمكە گەلێك ئاستەم و دەربڕینی سنوورەكانیشی سەختە.[8] ماكی ئاسایش لەمەڕ دەوڵەتەكان لە مانەوە، سنوورەكان، بەرژەوەندییە باڵاكانی میللەت و دەوڵەتدا چڕدەبێتەوە. واتە ئاسایش بریتییە لە كۆمەڵێك ئیجرائاتی ئەمنی كە بۆ پاراستنی نهێنییەكانی دەوڵەت، هاوونیشتمانیان، داوودەزگاكان و بەرژەوەندییە ژیانییەكانی لەناوەوە و دەرەوە دەگیرێنەبەر.[9]

بەرە - بەرە ئەوە رۆشندەبێتەوە كە ئەم زاراوەیە گەلێك رەهەندی جیاواز لەخۆدەگرێت لەوانەش واتاكانی گەشەسەندن و خۆشگوزەرانی كۆمەڵایەتیش هەڵدەگرێت.[10] لێرەدا هەست بەوە دەكرێت كە سنوورەكانی ئەم چەمكە لەپەنای هێزی سەربازی و ئەمنی لایەنی كۆمەڵایەتی و ئابووریش دەگرێتەوە. ئەم تێكئالانە بەشێكی بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە كە خودی چەمكسازییەكە تازەیە و بەشێكیشی بۆ ئەو گۆشەنیگایە دەگەڕێتەوە كە لێكۆلینڤانەكە خوێندنەوەی بۆ دەكات. لەبەر ئەوە لای هەندێك چەمكێكی سەربازییە، هەندێك بە هاوتەریبێكی چەمكی سیاسەتی دەرەوەی دەزانن و هەندێكیش پێیانوایە ئەمە دۆزێكی كۆمەڵایەتییە. [11]

چەمكی ئاسایشی نیشتمانی لەدوای جەنگی دووەمی جیهانی لە فەرهەنگی سیاسی ئەمریكادا بەكارهێنراوە. ئەمەش پەیوەندی بە پێناسەكردنی هەڕەشە دەرەكییەكان و خۆدەرخستن لەژێر نیری هێزەكانی دیكەوە هەبووە.[12] بەپێی ئەم پیناسەیە پێویستە دەوڵەت هەموو ژێرخانە سەربازی، بەرگری و ئەمنییەكانی خۆی لەبەرامبەر هەڕەشە دەرەكییەكان تۆكمەبكات.[13] هەروەها دەبێ دەوڵەت توانای بەرگری، بەرپەرچدانەوە و باڵادەستی سەربازی خۆی پێشبخات. هارۆڵد براون وەزیری بەرگری ئەمریكا لەسەردەمی جیمی كارتر پێناسەكردنی ئەم چەمكەی گۆڕی و دوو هۆكاری ئابووری و ژینگەیشی بۆ زیادكرد و رایگەیاند ئەم دوو هۆكارە ئاسایشی نیشتمانی گەرەنتی دەكەن.

---

6 - Ahmet Davutoğlu, Staratejik Derinlik, Küre Yayinlari, 38.baskı, Istanbul, 2009, s.15-.

7 - د. غازی صالح نهار، الامن القومی العربي، ط 1، دارالمل، عمان 1993، لا 3.

8 - د.پیروز مجتهدزاده، جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی، سازمان تدوین كتب علوم انسانی دانشگاهها - سمت، تهران 1381، ص 127.

9 - حسین جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، دارالحكمة، لندن، طبعة الاولى 2015، لا 30.

10 - Robert Mcnmara. The Essence of Security. Harpert and Row. New York. 1968. P.P 149150-.

11 - د.یسری الجوهري، الجغرافیا السیاسیة، جامعة سانت كلیمنتس العالمیة، بغداد 2009، ص 3.

12 - . هیثم الكیلاني، مفهوم الامن القومي العربي «دراسة في جانبیه السیاسي و العسكري»، مركز دراسات العربي الاوروبي، باریس 1996، لا 70 – 71.

13 - محمد عاكف جمال، متغیرات في مفهوم الامن القومي، جریدة بیان الاماراتیة، 7 نوفمبر 2014.

لێــرەوە بەشــێنەیی زۆر ڕەهەنــدی دیکــە بــۆ چەمکەکــە زیادکــراوە و ڕەهەنــدی محەلــی، هەرێمــی و نێودەوڵەتیشی پێوەنوسێنراوە. ئەمەیـان وەك چوارچێـوە سـەرەکییەکانی ئاسایشـی نەتەوەیـی لێکداوەتـەوە کە هەموویـان پێکـەوە ئاسایشـی دەوڵـەت دابیندەکـەن.[14] بەوجـۆرە ئاسایشـی نیشـتمانی بریتییـە لـە پێشخسـتنی سـەرچاوە دەرەکـی و ناوخۆییەکانـی هێـز لەبەرامبـەر ئـەو هەڕەشـە دەرەکـی و ناوخۆییانـەی کـە قـەوارەی سیاسـی بـە ئامانـج دەگـرن. بەواتایـەك ئاسایشـی نیشـتمانی بریتییـە لـە گەشـەپێدانی چالاکییـە سیاسـی، سـەربازی، ئەمنـی، کۆمەڵایەتـی و ئابوورییەکانـی دەوڵـەت و بەرپەرچدانـەوەی خێـرای هەمـوو هەڕەشـەیەك کـە زیـان بـە مانـەوەی بگەیێنێـت. [15]

دەشـێ چەمکـی ئاسایشـی نیشـتمانی زۆر ڕەهەنـدی جیـاواز لەخۆبگرێـت، چونکـە هێشـتا پێناسـەیەکی سـتانداردی بـۆ نەکـراوە. لەبەرئـەوە دەڵێـن ئاسایشـی نیشـتمانی بریتییـە لـەو ڕێکارانـەی کـەوا دەوڵـەت بـۆ پاراسـتنی قـەوارەی خـۆی بـە ڕەچاوکردنـی گـۆڕاوە محەلـی، هەرێمـی و نێودەوڵەتییـەکان دەیانگرێتەبـەر. بۆیە ئاسایشـی نیشـتمانی گەشـەپێدانی دەرفەتەکانـی قـەوارەی سیاسـی بـۆ پاراسـتن و پێشخسـتنی ئامرازەکانـی خۆبەڕێوەبـردن و خۆپاراسـتنی دەگرێتـەوە. کەوابـوو ئاسایشـی نیشـتمانی خـۆی پرۆسـەیە، بـەو مانایـەی گشـت هـۆکارە ناوخۆیـی، هەرێمـی و نێودەوڵەتییـەکان لەخۆدەگرێـت و ئەمـەش بەگشـتی پشـت بـە فەلسـەفەی نیشـتمانی قـەوارە سیاسـییەکە دەبەسـتێت. فەلسـەفەی نیشـتمانی بەئاسـانی بەهـاکان و ڕێسـاکانی دەوڵـەت دەسنیشـاندەکات و ئـەو ئامرازانـەی هێزیـش دەسـتەبەردەکات کـە بەهـا نیشـتمانییەکانی نەتـەوە و دەوڵـەت لەبەرامبـەر سـەرچاوەکانی هەڕەشـەی ناوخۆیـی و دەرەکـی دەپارێـزن. [16]

ئاسایشــی نیشــتمانی بەگشــتی بریتییــە لــە میکانیزمێــك کــە ئاسایشــی دانیشــتووانی وڵات دابینبــکات و سـەقامیگری، ئارامـی، سـەربەخۆیی و سـەروەری دەوڵـەت گەرەنتـی بـکات. ئەمەیـش بـە سـێ ڕێـکار بەدیدێت: یەکـەم، دابینکردنـی پێداویسـتییە ئابـووری، کولتـووری، کۆمەڵایەتی، سیاسـی و سـەربازییەکان. دووەم: پاراسـتنی سـەربەخۆیی و سـەروەری دەوڵـەت . سـێیەم: پێشخسـتنی تواناکانـی سـەربەخۆیی بڕیارسـازی نەتەوەیـی.

کەوابـوو لێـرە ئـەم چەنـد بابەتـە بـۆ ئاسایشـی نیشـتمانی گرنگـن: سـەربەخۆیی، سـەروەری و سـەقامیگری. بەدەربڕینێکـی دیکـەش وەك واڵـتر لیپـمان نووسـەری کتێبـی (سیاسـەتی دەرەوەی ویلایەتـە یەکگرتوەکانـی ئەمریـکا) دەڵـێ، ئاسایشـی نیشـتمانی تواناکانـی دەوڵـەت بـۆ بەرگریکـردن لـە بەهـا ناوخۆییەکانـی دەگرێتـەوە.[17] بـاری بۆزانیـش دەنووسـێ " ئاسایشـی نیشـتمانی لـەڕووی ناوخۆییـەوە بریتییـە لـە خـۆ ڕزگارکـردن لـە سـەرچاوەکانی هەڕەشـە و لـەڕووی نێودەوڵەتیشـەوە بریتییـە لـە توانـای دەوڵـەت بـۆ پاراسـتنی ناسـنامەی سـەربەخۆی خـۆی." [18]

لێـرەدا زۆر ڕەهەنـدی ناوخۆیـی بـۆ چەمکـی ئاسایشـی نیشـتمانی زیادبـوون، وەك: گەندەڵـی ئیـداری، دارایـی و ئابـووری، کارەسـاتی سرووشـتی گـەورە، بێـکاری، ئاوسـانی ئابـووی، مـاددە بێهۆشـکەرەکان، تاوانـکاری، ململانێی

14 - Denis Retaille; Tarihte Jeopolitik, Çeviren Emre Sayin, Avrasiya Dosıyası, Cilt 8, Sayi 4. 2002, s.2223-.

15 - حسين جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، مصدر سابق، لا 32.

16 - مامەند ڕۆژە، چۆن دەبین بە دەوڵەت؟ ئایندەی جیۆپۆلیتیکی کوردستان، بڵاوکراوەکانی کۆمپانیای شارپرێس، سلێمانی 2014، لا 20.

17 - حسين جاسم الخزاعي، داعش، سەرچاوەی پێشوو، لا 34 لەگەڵ جاري محمد، القدرة في التنظيم الدولي المعاصر، المجلة العربية للدراسات الدولية، السنة الاولى، عدد 2، واشنتن 1988، لا 50.

18 - حسين جاسم الخزاعي، داعش، سەرچاوەی پێشوو، لا 35 لەگەڵ جون بيلسي، الامن الدولي في حقبة مابعد الحرب الباردة، ترجمة مركز الخليج للابحاث، دبي 2008، لا 414.

کۆمەڵایەتـی، سـەرکوتکاری سیاسـی.[19] هەروەهـا لەسـەر ئاسـتی هەرێمـی و نێودەوڵەتیـش ئـەم دیاردانـە بـە هەڕەشـە بـۆ سـەر ئاسایشـی مرۆیـی دادەنرێـن: تووندوتیـژی کۆمەڵایەتـی، مـاددە بێهۆشـکەرەکان، بازرگانـی مـرۆڤ، قاچاخـی مـرۆڤ، کۆچـی نایاسـایی، پیشـێلکاری مافەکانـی مـرۆڤ، پیسـکردنی ژینگـە، تاوانکارییەکانـی جەنـگ، پاکتـاوی نـەژادی، ئەتنـی و کۆچبەرکردنـی زۆرەملـێ. رووبەڕووبوونـەوەی ئـەم دیاردەیـەش تەنیـا بـە دەوڵەتـان ناکـرێ و بـە رێـکاری سـەربازی و ئاسایشـی نەریتیـش لەبارنابرێـن، بەڵکـو پێویسـتیان بـە کۆدەنگـی هەرێمـی، نێودەوڵەتـی و جیهانییـە و لەوانەیـە بـۆ بەشـێك لەمانـە، دەزگا نێودەوڵەتییـە حکومییەکانـی وەك نەتـەوە یەکگرتـووەکان و دەزگا پەیوەسـتەکانی چارەسـەری بـۆ بدۆزنـەوە و بەمـەش دەڵێـن ئاسایشـی هەرێمـی و جیهانـی.

پایەکانی ئاسایشی نیشتمانی کوردستان

پێـش ئـەوەی تاوتوێـی ئـەو زیانـە ئاسایشـییە بکەیـن کـە داعـش بـە هەرێمـی کوردسـتانی گەیانـدووە، پێویسـتە لێـرە چەنـد بابەتێکـی وەك هۆکارەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی، تایبەتمەندییەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی، رەهەندەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی، هەڕەشـە و تەحەداکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی لەگـەڵ سـتراتیژییەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی شـیبکەینەوە کـە بەبـێ ئەمانـە ئاسـتەمە پۆلێنبەندییەکـی زانسـتی بـۆ دیـاردەی داعـش، پۆسـت – داعـش و ئاسایشـی هەرێمـی کوردسـتان بکرێـت.
یەکـەم، هۆکارەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی : لێـرەدا چەنـد هۆکارێـك هـەن کـە کاریگـەری یەکلاییکەرەوەیـان لەسـەر ئاسایشـی نیشـتمانی هەیـە کـە بۆخۆیـان توخمـی بەرهەمهێنـی ئامرازەکانـی هێـزی دەوڵەتـن کـە بریتیـن لـە: یەکـەم، خـاك، دووەم، خەڵـك کـە دەکـرێ بـە سـەرزەمین و دانیشـتوانیش وەسـفی بکەیـن.[20] سـەرزەوین و خاکـی دەوڵـەت لـەڕووی رووبـەر، سـامانە سرووشـتییەکان، قەبـارە و جـۆری تۆپۆگرافـی و بـوون یـان نەبوونـی سـنووری دەریایـی، بانـدۆڕی لەسـەر ئاسایشـی دەوڵـەت هەیـە. هەروەهـا پرسـی خەڵـك و دانیشـتوانیش لـەڕووی ژمـارە، پێکهاتـی تەمـەن، پێکهاتـی دیمۆگرافـی وەك پێکهاتـەی دینـی، مەزهەبـی و ئەتنـی – نـەژادی و پێکهاتـەی رەگـەزی کاریگەریـان لەسـەر پایەکانـی هێـزی دەوڵـەت هەیـە.[21]
دووەم، رەهەندەکانـی ئاسایشـی نیشـتمانی - ئەمـە بـە واتایەکیـش گرێژەنـەی ئاسایشـی دەوڵـەت پێکدەهێنـێ و رەنگـە بشـێ بێژیـن توخمەکانـی ئاسایشـی دەوڵەتیـش دەگرێتـەوە. گرنگتریـن رەهەندەکانـی ئاسایشـی دەوڵەتیـش بریتیـن لـە:
رەهەنـدی سیاسـی: ئیـرادەی نیشـتمانی، ئـازادی وەرگرتنـی بڕیـاری سیاسـی و دابینکردنـی سیاسـەتە گشـتییەکانی دەوڵـەت لـە بەرامبـەر هەڕەشـە ناوخۆیـی و دەرەکییـەکان دەگرێتـەوە. رەهەنـدی ئابـووری: دەسـتەبەرکردنی پێویسـتییە سـەرەکییەکان و دابینکردنـی خۆشـگوزەرانی خەڵـك دەگرێتـەوە کـە ئاسایشـی خۆراکـی تێدایـە و

19 - چاوپێکەوتن لەگەڵ پرۆفیسۆر دۆغو ئەرگیل سەبارەت بە چەمکەکانی ئاسایشی نیشتمانی لە کوردستان، هاوینی 2011، بەکاسێت.
20 - دکتر عزت الله عزتی، ژئوپلیتیك در قرن بیست‌ویکم، چاپ چهارم، سازمان تدوین کتب دانشگاهی (سمت)، تهران 1390، ص 9091.
21 - Dr. Bulent Ülaş, Jeopolitik, Başlık Yayinlari, 1.Baskı, İstanbul, 2011, s.228229-.

ڕەهەنـدی ئـاو، کشـتوکاڵ، بازرگانییـش دەگرێتـەوە. ڕەهەنـدی سـەربازی: پاراسـتنی دەوڵـەت لـەو هەڕەشـەیە دەگرێتـەوە کـە ئەگـەری پارچەکـردن یاخـود داگیرکردنـی وڵات لەخۆدەگرێـت. ڕەهەنـدی کۆمەڵایەتـی: بریتییـە لـە دابینکردنـی ئاسایشـی هاوونیشـتمانیان بەشـێوەیەك وەلا و ئینتمایـان بـۆ نیشـتمان پێشـبخات کـە خـۆی ڕەهەنـدی فیکـری، ڕاگەیانـدن و ئایدیۆلۆژیشـی تێدایـە. ڕەهەنـدی جیۆسیاسـی: خوێندنـەوەی دروسـتی ڕاسـتییەکانی پێگـەی جیۆسیاسـی دەوڵـەت و قۆسـتنەوەی لەپێنـاو ئامانجـە سیاسـییەکان. ڕەهەنـدی تەکنۆلۆژی: بریتییـە لـە بنیاتنانـی توانسـتی زانسـتی و تەکنۆلـۆژی دەوڵـەت بـۆ تۆکمەکردنـی ڕەهەندەکانـی دیکـە. [22]

سێیەم، تایبەتمەندییەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی: ئاسایشـی نیشـتمانی چەنـد تایبەتمەندییـەك لەخۆدەگرێـت کـە لەبەرچاوگرتنیـان بـۆ بڕیارسـازان زۆر گرنگـە. ئەمانـەش بریتیـن لـە:

- ئاسایشـی نیشـتمانی چەمکێکـی دینامیکییـە واتـە بەپێـی گۆڕانـکاری محەلـی، هەرێمـی و نێودەوڵەتـی دەگۆڕدرێـت. هەروەهـا بەگوێـرەی تەنگـژەی سیاسـی، ئەمنـی، ئابـووری و کۆمەڵایەتـی دەگۆڕدرێـت. جگـە لـەوە بەگوێـرەی ئـەو ڕێکارەکانـەش کـە دەوڵـەت بـۆ ڕووبەڕووبوونـەوەی هەرەشـەکان دەیانقۆزێتـەوە، گۆڕانـی بەسـەردا دێـت.
- ئاسایشـی نیشـتمانی چەمکێکـی ڕێژەییـە واتـە ڕەهـا نییـە و بەگوێـرەی لێکدانـەوەی بەرژەوەندییـە حەیاتییەکانـی دەوڵـەت و قەبـارەی هەڕەشـەکان گۆڕانـی بەسـەردا دێـت. [23]

چـوارەم، هەڕەشـەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی: ئاسایشـی نیشـتمانی بـە دژبـەری واتـە "هەڕەشـەکان" پێناسـەدەکرێت. هەڕەشـەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی بەسـەر دوو لکـدا دابەشـدەکرێن:

- **هەڕەشـە ناوخۆییـەکان:** ئەمانـە ئـەو هەڕەشـانەن کـە بەهـۆی دینامیکـە ناوخۆییەکانـەوە سـەرهەڵدەدەن و پەیوەسـتن بـە ئاسایشـی ناوخۆیـی. زۆر جـار ئـەم هەڕەشـانە بەپێـی دووبەرەکییـە سیاسـی، ئەتنـی و مەزهەبییەکانـەوە سـەرهەڵدەدەن و ئەگـەر ئـەم ململانێیـە ڕەهەنـدی تەنگـژەی گـەرم و چەکـداری بەخۆیـەوە بگرێـت، ئـەوا دەبێتـە هـۆی پارچەکردنـی وڵات.
- **هەڕەشـە دەرەکییـەکان:** ئـەو هەڕەشـانەن کـە لـە دەرەوەی سـنوورەکانەوە سـەرهەڵدەدەن و لەگـەڵ بەرژەوەندییـە باڵاکانـی وڵاتـدا پێکدادەکێشـن وەك دووژمنایەتـی، پەلامـار و دەسـتوەردانی دەرەکـی. [24]

پێنجـەم، سـتراتیژییەکانی ئاسایشـی نیشـتمانی: بریتییـە لـەو پرۆسـەیە کـە بڕیاربەدەسـتان تێکڕای سـەرچاوەکانی هێـزی سیاسـی، ئابـووری، سـەربازی، کولتـووری، کۆمەڵایەتـی، ڕاگەیانـدن، زانسـتی و تەکنۆلـۆژی دەوڵـەت لەپێنـاو ئامانجـە نەتەوەییـەکان و بەرژەوەندییـە باڵاکانـدا دەقۆزنـەوە. هەروەهـا داڕشـتنی ئـەم سـتراتیژییە بـە پشتبەسـتن بـەم خاڵانـەی خـوارەوە دەسـتەبەردەبێت:

- پۆلێنکردنی هەڕەشە ناوخۆیی و دەرەکییەکان
- داڕشتنی ستراتیژییەکانی هێزی دەوڵەت

22 - Suat İlhan, Jeopolitik Duyarlılık, Otuken Yayinlari, İstanbul, 2003, s.4243-.

23 - حسین جاسم الخزاعي، سەرچاوەی پێشوو و قدوین اندریا سعد الله، مهددات الامن القومي السوداني، بحث تكميلي لنيل زمالة الامن الوطني، الدفعة الاولى (الخرطوم، الاكادمية العليا للدراسات الاستراتيجية و الامنية، 2007، لا 38.

24 - حسین جاسم الخزاعي، داعش، سەرچاوەی پێشوو لا 43 و عادل حسن محمد احمد، تحديات الامن القومي السوداني بعد نهاية الحرب الباردة و استراتيجية مواجهتها، شركة السودان للعملة المحدودة، الخرطوم 2013، لا 81.

- تۆکمەکردنی هێزە چەکدارەکانی دەوڵەت بۆ بەرەنگاربوونەوە و نەهێشتنی هەڕەشەکان
- دارشتنی سیناریۆکان و دەستەبەرکردنی ئامرازی قەڵاچۆکردنی هەڕەشەکان

دیارە دەوڵەتان لەپەنای دارشتنی ستراتیژییەکانی ئاسایشی نیشتمانی، بایەخ بە دارشتنی ئامانجەکانی ئاسایشی نیشتمانیش دەدەن. ئەمانە پشت بە سێ رەهەندی سەرەکی دەبەستن کە کرۆکی ئامانجەکانی ئاسایشی نیشتمانی دەوڵەت پێکدەهێنن. ئەم سیانەش:

- دەبێ ئامانجەکە گشتگیر بێ و تێکڕای هاونیشتمانیان بایەخی پێبدەن
- دەبێ ئامانجەکە پەیوەست بێت بە رەهەندەکانی ئاسایشی نیشتمانی دەوڵەتەوە
- دەبێ حکومەت ئامانجەکە جێبەجێبکات و سەرچاوەی پێویست بۆ پیادەکردنی دابینبکات

دارشتنی ستراتیژییەکانی ئاسایشی نیشتمانی دەوڵەتیش بەپێی ئەم هەنگاوانەی خوارەوە دێتەکایەوە: دیاریکردنی ئامانجی نەتەوەیی، دیاریکردنی بەرژەوەندییە نەتەوەییەکان، پۆلێنکردن بەپێی گرنگی ئامانجە نەتەوەییەکان، دیاریکردنی دەرفەت و توانا رێژەییەکانی دەوڵەت، دیاریکردنی دوورنمایەکی گشتگیر لەمەڕ رەوشی هەرێمی و نێودەوڵەتی، دارشتنی سیاسەت، ستراتیژی، بەرنامە و پڕۆژەکان.

داعش: تەحەدییەکانی ئاسایشی نیشتمانی کوردستان

هێرشەکانی داعش بۆ سەر هەرێمی کوردستان کە لەمەولا ئێمە بەپێی ئەدەبیاتی داعش بە "فتوحات"ی ناودەبەین، گەلێك دیاردەی لەژێر بەڕە خستەدەرەوە. جارێك ئەم پەلامارە دەریخست کە ژێرخانی هەواڵگری وڵات زۆر لاوازە و هیچ پۆلێنێکی بۆ دووژمنێکی جیۆسیاسی تازە هەڵتۆقیو نەکردووە و هیچ تەدبیرێکی پێشوەختیشی نەبووە. هەروەها دەریخست کە ژێرخانی سەربازی و بەرگری وڵات زۆر لاوازە. هێزە چەکدارەکانی هەرێمی کوردستان نەیانتوانی لەکاتی هەڵمەتی یەکەمدا بەرپەرچی داعش بدەنەوە. واتە داعش هێزەکانی خافڵگیر کرد و لە پاشەکشێیەکی بێسەروبەردا سەدان هەزار هاونیشتمانیش ناچاربوون رو لە ئاوارەیی بکەن.
فتوحاتی داعش لە چەند رەهەندێکەوە زیانی بە پایەکانی ئاسایشی نیشتمانی هەرێمی کوردستان گەیاندووە. ئەوەشی دەرخست کە بابەتی ئاسایشی نیشتمانی لە هەرێمی کوردستان زۆر ناکامیی تێدا هەیە. هەروەها لەدوو لاوە هەرێمی کوردستانی رووبەڕووی تەحەدی کردەوە یەکێکیان، کوردستانی خافڵگیرکرد و لە هەفتەی یەکەمدا هەموو دەسپێشکەرییەکی لێسەند. دووەمیان، ئەمریکی واقیعی بەسەردا سەپاند کە ئەگەر "هۆکاری پشتیوانی دەرەکی" نەبووایە زۆر ئەستەم بوو تەنیا بەپشتبەستن بە "هۆکاری ناوخۆیی" ئەم هەڕەشەیە بڕەواندرایەتەوە. لێرەوە خراپ نییە بزانین کە گرنگترین ناتەواوییەکان بریتین لەوانەی خوارەوە:
یەکەم، دانەڕشتنی غایەت و ئامانجەکانی ئاسایشی نیشتمانی کوردستان (نەبوونی دۆکتۆرینی ئاسایشی). داعش دەریخست کە هەرێمی کوردستان خاوەنی دۆکتۆرینی ئاسیاشی نیشتمانی خۆی نییە. هەروەها ئەوەشی سەلماند کە لە کوردستان بەڵگەنامەی ئارمان و ئامانجی درێژخایەنی ئاسایشی نیشتمانی بوونی

نییە. واتە وڵاتێکە کە هێشتا ئەولەویەتە ستراتیژییەکانی ئاسایشی نیشتمانی دیارنین!
دووەم، نەبوونی ستراتیژی ئاسایشی نیشتمانی لە هەرێمی کوردستان: بەم پەلامارە راستییەکی دیکەشمان بۆ یەکلاییبووەوە کە چالاکی و پرۆسەی کاری ئەمنی - هەواڵگری لە کوردستان پشت بە ستراتیژییەکی دارشتوی ئاسایشی نیشتمانی نابەستێت. واتە نەك ستراتیژی ئاسایشی نیشتمانی کوردستانی بوونی نییە، بەڵکو ئەم پرسە بەپێی هەندێك پلانسازی محەلی - حیزبی لەجیاتی ستراتیژی ئاسایشی، بەڕێوەدەبرێت کە بەرپرسە حیزبییەکان ئەمە دادەرێژن نەك پسپۆرەکان!
سێیەم، نەبوونی پلانسازی ساڵانەی ئاسایشی نیشتمانی، نەبوونی دەزگاسازی و نەبوونی پۆلێنکاری هەڕەشە دەرەکی و ناوخۆییەکان: داعش بەم پەلامارەی راستییەکی دیکەیشی بەڕووماندا تەقاندەوە کە لە کوردستان لەلایەن ئاژانسی ئاسایشەوە کۆنفرانس و کۆنگرەی تایبەت بە ئاسایشی نیشتمانی بەڕێوەناچن، بۆیە بەڵگەنامە و پلانسازی ساڵانەی ئاسایشی نیشتمانی لەئارادا نییە. لەگەڵ ئەوەی ئاژانسێکی گەورە، چەند دەزگایەکی پاراستن، زانیاری، دژەتیرۆر و ئاسایشی گشتی هەن، لەگەڵ ئەوەی پشکێکی قەبەی سامانی ماددی و مرۆیی ئەم وڵاتەشیان بۆ تەرخانکراوە، کەچی لەئاست پێشبینیکردنی دووژمنی ئامادە و دووژمنی خەوتوو کەمتوانا بوون. هۆیەکیشی ئەوەیە کە تائێستا ئەم دامەزراوانە پرۆسەی دەزگاسازییان نەبریوە.
چوارەم، داعش زەبری لە رەهەندەکانی ئاسایشی نیشتمانی وەك رەهەندی سیاسی، رەهەندی سەربازی، رەهەندی ئابووری، رەهەندی کۆمەڵایەتی و رەهەندی دەروونی وەشاندووە. لەڕووی سیاسییەوە لە بەرەکانی جەنگ درزە حیزبییەکان دەمیان کردەوە و ململانێی ناوخۆیی سەریهەڵدا. ئەمە لەڕووی سەربازیشەوە رەنگیدایەوە و لە رۆژەکانی یەکەمدا باندۆری لەسەر شکانی بەرەکانیش هەبووە (ناکۆکییەکانی پ.د.ك - پەکەکە و ی.ن.ك). لەڕووی ئابوورییەوە زیانێکی چەند ملیار دۆلاری بەر وڵات کەوت. لەڕەوی کۆمەڵایەتییەوە زیانی گەورە وەك ئەنفالی کوردانی ئێزدی، ئاوارەبوونی چەندسەت هەزاری، تێداچوونی چەند هەزارێك و بەکۆیلەکردنی زۆرتر لە دووهەزار ژنی کوردی ئێزدی لێکەوتەوە. لەڕووی دەروونیشەوە داعش پێش ئەوەی بەرەکانی جەنگ بباتەوە لە بەرەی جەنگی دەروونیدا سەرکەوتنی بەدەستهێنابوو.
پێنجەم، داعش دوو تەحەدی ناوخۆیی و دەرەکی رووبەڕووی هەرێمی کوردستان کردەوە:
- لە ناوەوە خانە نووستووەکانی سەلەفیەتی جیهادی بزواند کە نزیکەی چەندسەت هاونیشتمانی کوردستان روویان لە ریزەکانی ئەم گرووپە کردووە و لەدژی وڵاتەکەیان جەنگیون. لەوانەیە هێندەی ئەو ژمارەیەش لە ناوەوە چاوەڕوانی کاژێری سفریان کردبێت!
- لە دەرەوەش پەلاماری پەیتا - پەیتای جنودی خەلافەت لە هەموو بەرەکانەوە زیانی شێرگیری بە پێکهاتە و ژێرخانی سەربازیی کوردستان گەیاندووە. داعش لە تێزەکانی خۆیدا لەدوای شام و عێراق، "کوردستان" بە ویلایەتی سێیەم دەزانێت و لەنێو ستراتیژییە یەکەمەکانیدایە، بۆیە دەبێ چاوەڕوانی هێرشی زیاتریشی لێبکرێت!

شەشەم، داعش هۆکارە سەرەکییەکانی ئاسایشی نیشتمانی کوردستانی پێکاوە:
- خاکی داگیرکردوە و بەشێکی زۆری لێدابریوە. داعش ئەمەی بە فتوحات لەقەڵەمداوە و دەزانرێت لە ئەدەبیاتی ئیسلامیدا فتوحات بۆ داگیرکردنی سەرزەوینی کافرەکان بەکاردەهێنرێت! لەوەشەوە خاك و سەرزەوینی کوردستان جارێکی دیکە رووبەڕووی پرۆسەیەکی داگیرکاری نوێ بووەوە.

● پێکهاتی دانیشتوانی گۆڕیوە واتە بووەتە هۆی کارەساتێکی گەورەی مرۆیی. "هەیئەتی شەرعی" داعش کاتێك فەتوای بۆ ئێزدییەکان دەرکرد رایگەیاند "بۆمان دەرکەوتووە ئەمانە ئەسڵەن موسڵمان نین و نابێ حسابی مورتەدیان بۆ بکرێت، بەڵکو موشریکن و دینیان قبوڵنەکردووە. بۆیە بەپێی فەرمانەکانی ئەڵڵا مامەڵەیان لەگەڵ دەکرێت"! ، ئەمەیش بووە هۆی لەنێوچوونی چەند هەزار هاونیشتمانی کوردی ئێزدی، بەکەنیزەککردنی دوو هەزار کچی کوردی ئێزدی و چەندین گۆڕی بەکۆمەڵ.

لێرەدا باشە بزانرێت لێکۆڵینەوە لە ئاسایشی نیشتمانی واتە تێگەیشتن لە رەهەندەکان و پێکهاتەکانی کوردستان. هەروەها پێویستە توخمەکانی هێز، پایەکانی دەسەڵات و هۆکارەکانی هەڕەشە بۆ سەر کوردستان بناسین. کاتێك باس لە ئاسایشی نیشتمانی کوردستان دەکەین مەبەستمان لە ئاسایشی دەرەکی و ناوخۆیی دەسەڵاتی سیاسییە کە خۆی لە پاراستنی سێ پایەی دەوڵەتی نەتەوەیی واتە خەڵك، خاك و سەروەریدا دەبینێتەوە.

چەمکی ئاسایشی نیشتمانی بۆ هەرێمی کوردستان واتە پاراستنی تاکەکان، گرووپە کۆمەڵایەتییەکان و داوودەزگا نەتەوەییەکان لە هەموو جۆرە سەرچاوەیەکی هەڕەشەی دەرەکی و ناوخۆیی. لێرەدا بەپلەی یەکەم سنوورەکانی هەرێمی کوردستان لەگەڵ دراوسێییەکان سەرچاوەی هەڕەشەی دەرەکین. بۆمان دەردەکەوێت کە هەمیشە بەدرێژایی 90 ساڵی رابردوو سنوورەکانی باشوور بەتایبەت باشووری رۆژئاوا و باشووری رۆژهەڵاتی هەرێمی کوردستان سەرچاوەی هەڕەشەی بەردەوامبوون. لە نێوەڕاستی عێراقەوە چەندین شەپۆلی داگیرکاری و پاکتاوکاری نەژادی رووبەڕووی هەرێمی کوردستان کراوەتەوە. لەبەرئەوە سنوورەکانی لای خوارووی هەمیشە سەرچاوەی هەڕەشەی ئاسایشی بوون.

جاروبار سنوورەکانی باکوور لەگەڵ تورکیا دەبنە سەرچاوەی هەڕەشەی دەرەکی. زۆرجار تورکیا لەم سنوورانەوە بەبیانووی پەکەکە سەروەری ئاسمانی و زەوینی هەرێمی کوردستانی بەزاندووە. زۆرجاریش راستەوخۆ هەڕەشەی لە هەرێمی کوردستان کردووە وەك ئەوەی لە ساڵی 2007 روویدا. جارجاریش سنوورەکانی رۆژهەڵات لەگەڵ ئێران دەبێتە سەرچاوەی هەڕەشەی دەرەکی. ئێرانیش بەبیانووی ئۆپۆزیسیۆنی رۆژهەڵاتی کوردستانەوە چەندینجار سنووری ئاسمانی و زەوینی هەرێمی کوردستانی بەزاندووە. زۆرجاریش راستەوخۆ ناوچە سنوورییەکانی کوردستانی تۆپبارانکردووە بۆ ئەوەی گوشاربخاتەسەر هەولێر یان سلێمانی. پیشتریش لەڕێگەی ئەنسارولئیسلام و گرووپە ئیسلامییە چەکدارەکانەوە گوشاری بۆ هەرێمی کوردستان هێناوە.

لەگەڵ ئەم سەرچاوە هەڕەشە دەرەکیانە گرنگترین سنوور کە سەرچاوەی هەڕەشەی دەرەکییە، سنوورەکانی کوردستان لەگەڵ عەرەبستانی عێراقە. لەو سنوورانەوە هەمیشە کوردستان لەژێر هەڕەشەی بەردەوامدایە و ئەمەش مێژوویەکی 1400 ساڵەی هەیە. لەسەردەمی حوکمی بەریتانیا بەسەر عێراقدا، لەم سنوورانەوە پەلاماری کوردستان دراوە و داگیرکراوەتەوە. لەسەردەمی پاشایەتیشدا هەروا بووە. لەسەردەمی عەبدولکەریم قاسم، هەردوو برایانی عارف و سەردەمی بەعسدا کوردستان بەردەوام پەلاماردراوە. دژوارترین هەڕەشە لەسەردەمی سەدام حوسێنەوە بووە کە لەڕێگەی پرۆسەیەکی پاکتاوی نەژادییەوە سەدان هەزار هاونیشتمانی کورد بەکۆمەڵکوژران، سەدان هەزار دوورخراونەتەوە و نزیکەی ملیۆنێکیش بە کۆچبەری و کۆڕەو لە زێدی خۆیان دوورکەوتوونەتەوە.

نەخشەی هەڕەشە دەرەکییەکان بۆسەر باشووری کوردستان

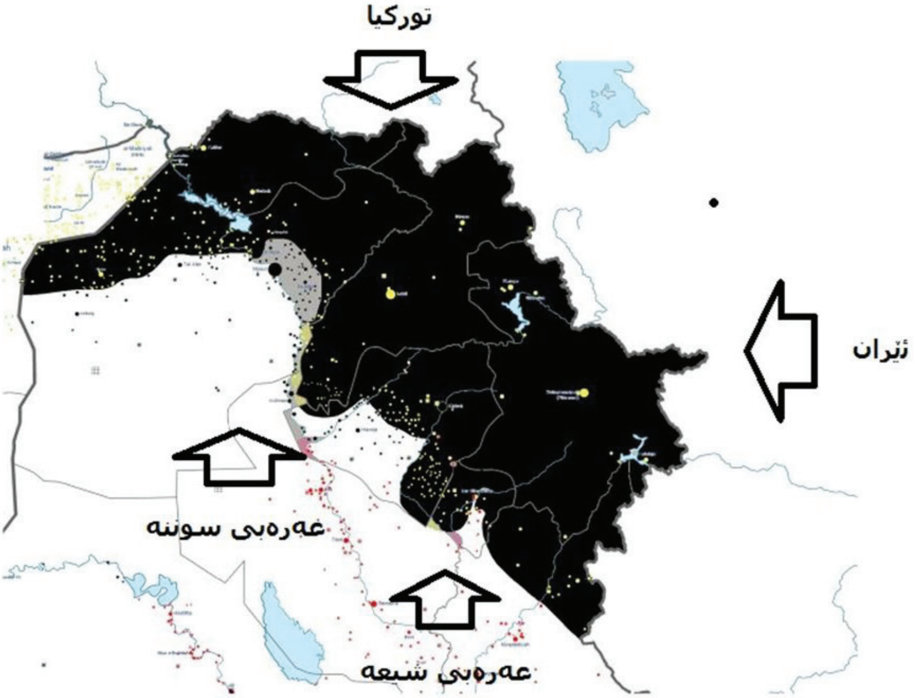

سنوورەکانی باشووری کوردستان، جارێکیتر لەلایەن ناوچەی عەرەبستانی عێراقەوە رووبەڕووی هەڕەشە بووەتەوە. ئەمجارە رەوتی "سەلەفیەتی بەعسی" پەلاماری کوردستانی داوە. سەرلەنوێ بە تەفسیرێکی دینی سەدان هەزار هاونیشتمانی کوردی ئێزدی لە زێدی خۆیان هەڵکەنراون، چەندین هەزار بەدیلی و بەکەنیزەکی براون، چەندین هەزاریش کوژراون. ئەم هەڕەشەیە کە رەوتی سەلەفیەتی بەعسی واتە داعش نوێنەرایەتی دەکات، تائێستاش بەردەوامە. لەم سنوورانەوە دەشێ چاوەڕێی سەرچاوەی هەڕەشەی جیاوازیش بکەین. هەر لەئیستاوە رەوتی شیعەی عەرەبی بەناوی "حەشدی شەعبی" و بەبیانووی تورکمانە شیعەکانەوە لە کەنار سنوورەکانی باشوورەوە خۆیان مەڵاسداوە و دەشێ پێشبینی زنجیرەیەك پێکدادانی سەخت لەنێوان کورد و ئەم رەوتە تازەیەشدا بکرێت.

ئەنجام پۆست - داعش و هەڕەشەکان

لەوانەیە نەتوانین بە ئاسانی زاراوەی پۆست – داعش بەکاربێنین، چونکە ئاستەمە داعش بەیەکجاری لەنێوبچێت. ئەوەندە هەیە لە 2016 پێدەچێ لە سووریاوە پەلاماری رەققە بدرێت و لە عێراقیشەوە

پەلامـاری موسـڵ بدرێـت کـە هەردووکیـان بـە پایتەختـی داعـش دادەنرێـن. بۆیـە داعـش بـە ئەگـەری زۆر دەسـەڵاتی خـۆی وەك دەوڵەتێکـی دیفاکتـۆ لەدەسـتدەدا، بـەڵام وەك گرووپێکـی سـەلەفی جیهـادی چ لـە عێـراق و چ لـە سـووریا ئامادەیـی دەبێـت. ئەگـەری زۆریـش ئەوەیـە داعـش لـە زۆربـەی بیابانەکانـی سـووریا و عێـراق خـۆی تۆکمەبکاتـەوە و لەگـەڵ دەرکەوتنـی تەنگـژەی سیاسـی، سـەرلەنوێ پەلامـاری شـارە گـەورەکان بداتـەوە.

پێدەچـێ داعـش دوای ئۆپەراسـیۆنی موسـڵ بـۆ ماوەیـەك لەنـاو شـارەکە بەرگـری بـکات و بیـەوێ خەڵکەکـە بکاتـە مەرتاڵـی مرۆیـی. ئەگـەری زۆریـش ئەوەیـە دوای ماوەیـەك بـۆ ئـەوەی شـەڕکەرەکانی بپارێزێـت لـە شـارەکە بکشـێتەوە. پـاش ئەمـە پێدەچـێ داعـش وەك گرووپێکـی چەکـداری، "جەنگـی چەتەیـی" درێژەپێبـدا و لەناوچـە سـنوورییەکانی نێـوان کوردسـتان و عێراقـی عەرەبـدا ئامادەیـی هەبێـت. پێدەچـێ لـە ناوچەکانـی حـەوزی سـیروان (دیالـە)، زنجیـرەی حەمریـن هـەر لـە خانەقینـەوە تاوەکـو باشـووری کەرکـووك، لـە حـەوزی دیجلـە و تەلانەکانـی نێـوان موسـڵ و کوردسـتاندا پێگـەی خـۆی پەرەپێبـدات. لێـرەوە دەتوانرێـت پێشـبینی هەڵمەتـی تیرۆریسـتی توونـدی داعـش دژی داوودەزگاکان، هێـزە چەکـدارەکان و هاونیشـتمانیانی هەرێمـی کوردسـتان بکرێـت.

ئەگـەری ئـەوە هەیـە هەرێمـی کوردسـتان لـە قۆناخـی پۆسـت داعشـدا رووبـەڕووی دووجـۆر هەڕەشـەی ئاسایشـی ببێتـەوە: یەکێکیـان هەڕەشـە ناوخۆییەکانە: هەڕەشـە ناوخۆییەکان لە سـێ دیـاردەدا پوختەدەکرێنەوە: گەندەڵـی ئیـداری، تەنگـژەی سیاسـی و تەنگـژەی دارایـی - ئابـووری. لـە هەرێمـی کوردسـتان گەندەڵییەکـی سیسـتەماتیکی رێکخـراوی ئیـداری هەیـە کـە سیسـتەمی سیاسـی گیرۆدەکـردوە. تائێسـتا ئیرادەیەکـی ئەوتـۆ بـۆ ریشەکێشـکردنی ئـەم دیاردەیـە نەهاتووەتـە ئـاراوە. لەوەتـەی تەنگـژەی دارایـی و تەنگـژەی سیاسـی بەرۆکـی هەرێمـی کوردسـتانی گرتـووە، وەك پسـپۆڕان دەڵێـن کێـرد گەیشـتووەتە سـەر ئێسـقانی دەسـەڵات و هاونیشـتمانی. تەنگـژەی داراییـش رۆژ دوای رۆژ زیاتـر تەشـەنەدەکات. ئەمـەش تەنگـژەی سیاسـی تووندتـر کـردووە.

گەندەڵـی ئیـداری، تەنگـژەی دارایـی و تەنگـژەی سیاسـی ئەگـەر چارەسـەرنەکرێن، دەبنەهـۆی دروسـتبوونی گەلێـك هەڕەشـەی ئاسایشـی ناوخۆیـی وەك: دروسـتبوونی پشـێوی ناوخۆیـی (کێشمەکێشـی نێـوان گـۆڕان - پ.د.ك، پەکەکـە - پ.د.ك، پ.د.ك - ی.ن.ك)، تێکچوونـی سـەقامیگری، تێکچوونـی ئارامـی و نەزمـی گشـتی، دروسـتبوونەوەی نەزمـی دووجەمسـەری کـە ئەمـەش نەزمـی دوو ئیدارەیـی لێدەکەوێتـەوە و ئەگـەری جەنـگ و پێکدادانـی ناوخۆیـی زیـاددەکات. ئەمـە بەنـۆرەی خـۆی کۆمـەك بـەوە دەکات گرووپـی وەك داعـش سـەرمایەگوزاری سیاسـی لەسـەر بـکات و لەپێنـاو ئەجێنـدا سـتراتیژییەکانی خۆیـدا بیقۆزێـتەوە. بۆیـە پێـش هەمـوو شـتێك هەرێمـی کوردسـتان پێویسـتی بـە هەڵمەتێکـی نیشـتمانییە بـۆ ئـەوەی رووبـەڕووی گەندەڵـی ئیـداری ببێتـەوە. ئەمـە دەبـێ لەگـەڵ "ئاشـتەواییەکی کوردسـتانی"دا هاوتەریـب بێـت بـۆ ئـەوەی بـە نەهێشـتنی تەنگـژەی سیاسـی کار بـۆ نەهێشـتنی تەنگـژەی داراییـش بکرێـت.

دووەمیـان هەڕەشـە دەرەکییەکانە: ئـەم هەڕەشـانەش لـەدەرەوەی سـنوورەکانەوە هەڵدەقوڵێـن. جار-جـار لـە سـنوورەکانی تورکیـاوە، جاروبـار لـە سـنوورەکانی ئێرانـەوە و بەزۆریـش لـە سـنوورەکانی عەرەبسـتانی عێراقـەوە سـەرهەڵدەدەن. ئێسـتا ئـەم هەڕەشـەیە لـە سـنووری عەرەبسـتانی عێراقـەوە رووبـەڕووی هەرێمـی کوردسـتان بووەتـەوە کـە خـودی داعشـە. بـۆ قۆناخـی پۆسـت-داعش دەشـێ پیشـبینی چەنـد سـیناریۆیەك بکەیـن:

یەکـەم، داعـش وەك دیفاکتۆدەوڵـەت نامێنـێ، بـەڵام وەك گرووپێکـی تیـرۆرکاری کـە جەنگـی چەتەیـی

دەکات دەمێنێ و هەمیشە وەك هەڕەشەیەکی زیندوو لەبەرامبەر کوردستان دەمێنێتەوە. دووەم، داعش بچووکدەبێتەوە و ئەگەری ئەوە هەیە گرووپەکانی وەك ئەنسارولسوننە، سوپای نەقشبەندی، سوپای ئیسلامی و ئەفسەرە بەعسییەکان لێی بتەکێنەوە و سەرلەنوێ بەناسنامەی خۆیانەوە سەرهەڵبدەنەوە. سیناریۆی سێیەم، ئەگەری ئەوە هەیە دۆخێکی جیاواز بێتەکایەوە و تەنانەت گرووپی سوننەی جیاواز و قەبەتر سەرهەڵبدا وەك حەشدی نیشتمانی و ڕەنگە پێکدادان لەنێوان حەشدی نیشتمانی و حەشدی شەعبیش بێتەکایەوە! سیناریۆی چوارەم، حەشدی شەعبی بە لاوازبونی داعش سەر لە سەری هەرێمی کوردستان دەنێ و هەر لە نەفتخانەوە تاوەکو دەوروبەری موسڵ کێشەی ئاسایشی نیشتمانی و کێشەی جیۆسیاسی بۆ کوردستان دەنێتەوە. دەشێ چاوەڕێی زۆر پێکدادان لەنێوان هێزی پێشمەرگەی کوردستان و حەشدی شەعبییش بکرێت.

سەرچاوەکان

1 - www.Radıkal.com, Murat Yetkin, Turkyeyi Suriye Denkleminden çıkarmak, 25 – 2- 2016.

2 - www.Posta.com, DAEŞ ve Pisikolijik Savaş, rapor, şubat 2014.

3 - مامەند رۆژە، کوردستان دراوسێی قاعیدەیە، گۆڤاری سڤیل، ژمارەی ....، هاوینی 2013.

4 - چاوپێکەوتن لەگەڵ مەحما خەلیل پەرلەمانتاری پێشوی ئێراق لەسەر پێکهاتەی ئێزدی و قایمقامی ئێستای شارۆچکەی شنگال، هاوینی 2015، بەکاسێت.

5 - Ahmet Davutoğlu, Staratejik Derinlik, Küre Yayinlari, 38.baskı, Istanbul, 2009, s.15-.

6 - د. غازى صالح نهار، الامن القومى العربي، ط 1، دارالمل، عمان 1993، لا 3.

7 - د.پیروز مجتهدزاده، جغرافیای سیاسی و سیاست جغرافیایی، سازمان تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها - سمت، تهران 1381، ص 127.

8 - حسين جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، دارالحكمة، لندن، طبعة الاولى 2015، لا 30.

9 - Robert Mcnmara. The Essence of Security. Harpert and Row. New York. 1968. P.P 149150-.

10 - د.يسرى الجوهري، الجغرافيا السياسية، جامعة سانت كليمنتس العالمية، بغداد 2009، ص 3.

11 - . هيثم الكيلاني، مفهوم الامن القومي العربي «دراسة في جانبيه السياسي و العسكري»، مركز دراسات العربي الاوروبي، باريس 1996، لا 70 – 71.

12 - محمد عاكف جمال، متغيرات في مفهوم الامن القومي، جريدة بيان الاماراتية، 7 نوفمبر 2014.

13 - Denis Retaille; Tarihte Jeopolitik, Çeviren Emre Sayin, Avrasiya Dosıyası, Cilt 8, Sayi 4. 2002, s.2223-.

14 - حسين جاسم الخزاعي، داعش و اثره على الامن القومي العراقي، مصدر سابق، لا 32.

15 - مامەند رۆژە، چۆن دەبین بە دەوڵەت؟ ئایندەی جیۆپۆلیتیکی کوردستان، بڵاوکراوەکانی کۆمپانیای شارپرێس، سلێمانی 2014، لا 20.

16 - جاري محمد، القدرة في التنظيم الدولي المعاصر، المجلة العربية للدراسات الدولية، السنة الاولى، عدد 2، واشنتن 1988، لا 50.

17 - جون بيلسي، الامن الدولي في حقبة مابعد الحرب الباردة، ترجمة مركز الخليج للابحاث، دبي 2008، لا 414.

18 - چاوپێکەوتن لەگەڵ پرۆفیسۆر دۆغو ئەرگیل سەبارەت بە چەمکەکانی ئاسایشی نیشتمانی لە کوردستان، هاوینی 2011، بەکاسێت.

19 - دكتر عزت الله عزتى، ژئوپليتيك در قرن بيستويكم، چاپ چهارم، سازمان تدوين كتب دانشگاهى (سمت)، تهران 1390، ص 9091.

20 - Dr. Bulent Ülaş, Jeopolitik, Başlık Yayinlari, 1.Baskı, İstanbul, 2011, s.228229-.

21 - Suat İlhan, Jeopolitik Duyarlılık, Otuken Yayinlari, İstanbul, 2003, s.4243-.

22 - قدوين اندريا سعد اللة، مهددات الامن القومي السوداني، بحث تكميلي لنيل زمالة الامن الوطني، الدفعة الاولى (الخرطوم، الاكاديمية العليا للدراسات الاستراتيجية و الامنية، 2007، لا 38.

23 - عادل حسن محمد احمد، تحديات الامن القومي السودانى بعد نهاية الحرب الباردة و استراتيجية مواجهتها، شركة السودان للعملة المحدودة، الخرطوم 2013، لا 81.

بەشی 3

فاکتەرە هەرێمییەکان و کوردستان پۆست-داعش

ئایا کوردستان دەتوانێت لەنێوان تورکیا و داعشدا سەربەخۆیی وەربگرێت؟ [1]

پرۆفیسۆر بیلال سامبوور

پێشەکی

کورد وەك یەکێك لە کۆنترین گەلانی ناوچەکە لە جوگرافیای مێزۆپۆتامیا، بە چوارەم گەورەترین گەلی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست دادەنرێن. کورد خاوەنی زمان، کولتوور، شێوازی ژیان، مێژوو، فۆلکلۆر و پێکهاتەی کۆمەڵایەتی تایبەت بەخۆیانن. هاوکات داهاتووی گەلی کورد بەشێوەیەکی بەربڵاو لە گشت جیهان تاوتوێی لەسەر دەکرێت. هەر لە سەرەتای سەدەی بیستەمەوە تاوەکو ئەمڕۆ داهاتووی سیاسی و کۆمەڵایەتی کورد هەمیشە لە رۆژەڤدابووە. کورد وەك گەلێکی نزیکەی 50 ملیۆن کەسی، لەنێوان خاکی دەوڵەتەکانی تورکیا، سووریا، عێراق و ئێران بڵاوبوونەتەوە. بەدەر لە جوگرافیای سرووشتی خۆیان، کورد ئەمڕۆ خاوەنی رەوەندێکی سەرووی دوو ملیۆن کەسین لە ئەوروپا. کورد لە شارە گەورەکانی وەك، ئیستەنبووڵ، تاران، ئیزمیر و دیمەشق دەژین. ئەمڕۆ نێوبردنی ئیستەنبووڵ وەك گەورەترین شاری کورد، بە تایبەتمەندییەکی گرنگی کورد دەردەخرێت. کورد لەڕووی کولتووری، سیاسەت و کۆمەڵایەتی وەك هەر کۆمەڵگەیەکی دیکە، خاوەن پێکهاتەیەکی دەوڵەمەندن. لایەنە جیاوازەکانی گەلی کورد وەك پێویستییەکی بۆچوونی پێکەوەژیان، لە هەوڵی جێبەجێکردنی خواستی سیاسی، کۆمەڵایەتی و بەرژەوەندی خۆیانن.

کورد، لە جیهان بە یەکێك لە گەورەترین گەلانی بێدەوڵەت دادەنرێن. لەوەتەی سەدەی بیستەمەوە تاوەکو ئەمڕۆ رووبەڕووی کۆکوژی، گوشار، گۆڕینی ناسنامە بوونەتەوە لەو وڵاتانەی کە تێیدا دەژین. کورد بەرامبەر ئەو گوشارانەی کە رووبەڕوویان بوونەتەوە، هەوڵی جیاوازیان داوە بۆ فراوانکردنی مافەکانی مرۆڤ، پێکهێنانی دەسەڵاتی خۆبەرێوەبەری و دەوڵەت لەو وڵاتانەی کە تێیدا دەژین.

هەست بە بوونی کورد دەکرێت!

لەگەڵ هاتنی سەدەی بیستویەکەم لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی هەست بە گرنگی کورد دەکرێت. ئیتر چوونەتە نێو ژینگەیەك کە خواست و داواکارییەکانیان بە رەوا دەبینرێت. بەشێوەیەکی چڕ ئاماژە بەوە دەکرێت کە سەدەی بیستویەکەم دەبێتە سەدەی کوردان. ئەمڕۆ دەوڵەتانی وەك سووریا و عێراق بەشێوەیەکی کرداری بوونیان نییە. لەگەڵ کۆتاییهاتنی ئەم دەوڵەتە دروستکراوانە، روونتر هەست بەڕاستیی کورد دەکرێت. سەرەڕای ئەوەی کە ئێستا بەڕوونی هەست بە دۆزی کورد دەکرێت، شتێکی زۆر سەیرە بەوەی کە پەیڕەوکردنی ئەو سیاسەتە بەردەوامە کە پێداگیری لەوە دەکات کورد پەیوەستبن

1 - ئەم باسە بە زمانی تورکی نووسراوە و لەلایەن ناوەندی لێکۆڵینەوەی ڕووداوەوە کراوەتە کوردیی ناوەڕاست.

بـە دەوڵەتـە دروسـتكراوەكانی وەك عێـراق و سـووریاوە.

مەزهەبگەرایی و بەرزبوونەوەی هەڕەشەی داعش

مەزهـەب بووەتـە بابەتـی لێـك جیاكردنـەوەی كۆمەڵگـە و پێكهێنانـی جیـاوازی قـوڵ لـەو وڵاتانـەی كـە كـورد تێیـدا دەژیـت. ئـەو بنەمـا دینامیكییـەی كـە ئەمـڕۆ عێـراق و سـووریای لێـك جیاكردووەتـەوە بۆچوونـی مەزهەبـە. لەكاتێكـدا كـە كـورد، لـە چوارچێـوەی چەمكـی ناسـنامە، نەتـەوە و سـەربەخۆیی بـۆ دیاریكردنـی چارەنووسـی خۆیـان بەرخـۆدان دەكـەن، شـیعە و سـوننەكان لەسـەر بنەمـای مەزهـەب لـە پێكدادانـدان. لـە عێراقیـش لەنێـو شـیعە و سـوننەكان گیریـان خـواردووە.
گۆڕانـكاری گرنـگ لـە رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت بەتایبەتـی لەعێـراق و سـووریا لـە ئـارادان. هـاوكات هەمـوو گۆڕانگاریەكـیش كێشـە، مەترسـی و هەڕەشـەی نـوێ بـەدوای خۆیـدا دەهێنێـت. ئـەو شـەڕ و پێكدادانـەی كـە لەعێـراق و سـووریا بوونـی هەیـە، نیشـاندەری ئەوەیـە كـە مەزهەبگەرایـی وەك مەترسـییەكی جـددی چەنـد بەربـڵاو بووەتـەوە. داعـش بەدەرفـەت وەرگرتـن لـە بارگـرژی نێـوان شـیعە و سـوننە لەعێـراق و سـووریا لـە جێگیركردنـی خـۆی لـەو ناوچانـە سـەركەوتووبووە. هـاوكات ئێسـتا بارگـرژی مەزهەبگەرایـی و توونـدڕەوی لـە ناوچـەی كوردسـتان لـە رەهەنـدی هەڕەشـەدا نییـە. بـەڵام ئەمـە، بـە مانـای ئـەوە نایێـت كـە توونـدڕەوی و مەزهەبگەرایـی مەترسـی و هەڕەشـە بـۆ كوردسـتان دروسـتناكات. لـە بەرامبـەر مەترسـی داعـش، دەتوانیـن بڵێیـن گرووپـە كوردییـەكان بەمەبەسـتی بەرەنگاربوونـەوەی دوژمنـی هاوبـەش یەكڕیزیـان دروسـتكردووە.
لەگـەڵ راگەیاندنـی سـەربەخۆیی و جیابوونـەوەی كوردسـتان لەعێـراق بانگەشـەی ئەگـەری پێكدادانـی نـوێ لەگـەڵ عێـراق و دووژمنایەتـی سـوننە و شـیعە عەرەبـەكان بـە ئاراسـتەی كوردسـتان بەشـێوەیەكی بـەردەوام لەلایـەن هێـزە ناوچەییـەكان و جیهانییـەكان ئامـاژەی پێدەكرێـت. دەتوانیـن بڵێیـن كـە لەنێـو عەرەبە سـوننەكان بۆچوونێكـی نەرێنـی لەبـارەی هەرێمـی كوردسـتان وەك سـەرچاوەی گشـت كێشـەكان هەیـە. لـەدوای كەمكردنـەوەی كاریگـەری داعـش، هەڕەشـەی عەرەبـە سـوننەكان بـۆ هەرێمـی كوردسـتان بـەردەوام دەبێـت.

بەرخۆدانی رزگاری كوردستان لە دژی داعش

لەسـاڵی 2014ەوە كوردانـی سـووریا و عێـراق لـە بەرخۆدانێكـی گـەورەدان دژی داعـش . دەسـەڵاتدارێتی هەرێمـی كوردسـتان خاوەنـی زیاتـر لـە 900 كیلۆمەتـر سـنووری هاوبەشـە لەگـەڵ داعـش. زیاتـر لـە 1500 پێشـمەرگە لـە شـەڕی دژی داعـش گیانیـان لەدەسـتداوە. گەورەتریـن دووژمنـی داعـش، هەرێمـی كوردسـتان و كوردن. وڵاتانـی ئەوروپـا و ئەمریـكا هـاوكاری سـەربازیی هەرێمـی كوردسـتان دەكـەن. بـەڵام ئـەم هاوكارییـە بـۆ هەرێمـی كوردسـتان لـەدژی داعـش وەك پێویسـت نییـە. حكومەتـی بەغـدا دژی ناردنـی هاوكاری سـەربازییە بـۆ پێشـمەرگە و نایەوێـت پێشـمەرگە لـەدژی داعـش بەهێزببێـت. هـاوكات هەڵوێسـتی بەغـدا لـە دژایەتـی بەهێزبوونـی پێشـمەرگە وەك هێزێكـی كاریگـەر لـەدژی داعـش رەنگدانـەوەی ئـەو ناڕەزاییەیـە كـە بەرامبـەر بـە بوونـی كوردسـتان هەیەتـی. بەرخۆدانـی بـاڵای دەسـەڵاتی هەرێمـی كوردسـتان لـەدژی داعـش، پێگـە و متمانەپێكـراوی كوردسـتانی لـە جیهـان بەشـێوەیەكی ریشـەیی بەرزكردووەتـەوە.
رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت، كـورد و جیهانیـش بەرامبـەر دڕندەیـی و داگیـركاری داعـش هـەژاون. كـورد گەورەتریـن

بەرخۆدانیـان بەرامبـەر هێرشـەکانی داعـش کـە ریشـەی ئـەو گرووپـە بـۆ ڕێکخـراوی قاعیـدە دەگەڕێتـەوە نیشـانداوە. هێزەکانـی پێشـمەرگە ڕۆڵێکـی گرنگیـان هەبـووە لـە ئازادکردنـی شـنگال و هـاوکات ڕێگریکـردن لـە داگیرکردنـی کۆبانـێ لەلایـەن داعشـەوە. بەوشـێوەیەش پێشـمەرگە، ڕێـز و شـانازی گشـت جیهانـی بەدەسـتهێناوە. پێشـمەرگە تاکـە هێـزە کـە توانیویەتـی ئەنجـام لـە دژی داعـش بەدەسـتبێنێت. لەکاتێکـدا کـە سـوپای عێـراق توانـای بەرەنـگاری و لەنێوبردنـی داعشـی نییـە، ئەمەشـی لـە کەوتنـی موسـڵ و زۆربـەی ڕووداوەکانـی دیکـەدا نیشـانداوە. بەوشـێوەیەش پێشـمەرگە وەك کاریگەرتریـن هێـزی دژی داعـش، بووەتـە هۆکارێـك بـۆ ئـەوەی کۆمەڵگـەی نێودەوڵەتـی چاویـان بکەوێتـە سـەر پێشـمەرگە و کوردسـتان. ئەمـڕۆ زۆر وڵات لـە هاوکاریکـردن و ڕاهێنـان و پڕچەککردنـی پێشـمەرگەدا بەشـدارن. ئەمریـکاش لـەدژی داعـش بـە ئۆپەراسـیۆنی ئاسـمانی پاڵپشـتی لـە پێشـمەرگە دەکات.

ڕۆژەڤی نەگۆڕ لە هەرێمی کوردستان: سەربەخۆیی

کـورد گەلێکـە لـە هـەر چـوار دەوڵەتـی ئێـران، عێـراق، سـووریا و تورکیـا دەژیـت. لـە هـەردوو وڵاتـی ئێـران و تورکیـا، کـورد خاوەنـی هیـچ پێگەیـەك نیـن. هـاوکات بەهـۆی شـەڕی سـووریاوە کـورد، لـە ڕۆژئـاوا سـێ کانتۆنـی: عەفریـن، کۆبانـێ و جزیرەیـان بـە سـیفەتی خۆبەڕێوبـەری پێکهێنـاوە. لـە قۆناخـی مۆدێرنـدا، فراوانتریـن پێکهاتـەی سیاسـی کـە کـورد تائێسـتا پێکیانهێنابێـت، دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتانە. کوردانـی عێـراق لەسـاڵی 1991ەوە بەشـێوەیەکی کردەیـی خاوەنـی ئۆتۆنۆمـی خۆیانـن. لەسـاڵی 2005دا دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتان لـە دەسـتووری عێـراق وەك ناوچەیەکـی ئۆتۆنـۆم بـە فەرمـی ناسـێنراوە. بـەڵام لەسـەر شـاری کەرکـووك و بەشـێك لـە ناوچەکانـی دیکـە، ناکۆکـی لەنێـوان عێـراق و کوردسـتان لەئارادایـە.
سـەربەخۆیی هەرێمـی کوردسـتان بەشـێوەیەکی بـەردەوام گفتوگـۆی لەسـەر دەکرێـت و سـەرۆك مەسـعود بارزانیـش بـە گەورەتریـن سـەرۆکی ئـەو سـەربەخۆییە دەژمێردرێـت. سـەرۆك بارزانـی لـە ناوچەکـە و جیهـان بـۆ سـەربەخۆیی کوردسـتان هەوڵێکـی زۆر دەدات. سـەرۆك بارزانـی دەڵێـت " کاتـی بڕیـاردان بـۆ داهاتوومـان هاتـووە. ناتوانیـن چاوەڕێـی بڕیـاری گەلانـی دیکـە بیـن بـۆ ئێمـە". ئیـتر کـورد ئـارەزووی ئـەوە دەکـەن خۆیـان بڕیـار لەسـەر داهاتـووی خۆیـان بـدەن. ئـارەزووی سـەربەخۆیی لەنێـو کوردانـدا پەیوەنـدی قوڵـی بـە بابەتـی دەروونـی، کۆمەڵایەتـی، مێژوویـی، سیاسـی و کولتوورییـەوە هەیـە. کوردسـتان لـە هەوڵـی ئەوەدایـە کـە بەشـێوەیەکی ئاشـتیانە و دیموکراتـی لەعێـراق جیابێتـەوە و سـەربەخۆ بێـت. بـەڵام دەوڵەتەکانـی ناوچەکـە ڕێگـە بەمـە نـادەن و دەیانـەوێ پێکـدادان و قەیـران لەنێـوان عێـراق و هەولێـر سـەرهەڵبدات.

کوردستان و ناوچە کێشە لەسەرەکان

بـۆ بەردەوامـی کوردسـتان، کۆنترۆڵکردنـی ئـەو ناوچانـەی کـە گاز و نەوتیـان لێیـە بەتایبەتـی کەرکووك پێویسـتە. لەگـەڵ سـەرهەڵدانی هەڕەشـەی داعـش و گەڕاندنـەوەی ناوچـە ناکۆکـی لەسـەرەکان بـۆ سـەر هەرێمـی کوردسـتان لەلایـەن پێشـمەرگە، بـووە هـۆکاری سـەرهەڵدانی چەندیـن گفتوگـۆ و دەمەقاڵـێ. تورکیـا نیگەرانـە بـە کۆنترۆڵکردنـی ناوچـە ناکۆکـی لەسـەرەکان بەتایبەتـی کەرکـووك لەلایـەن دەسـەڵاتی هەرێمـی کوردسـتانەوە. کەرکـووك وەك گرنگتریـن ناوچـەی ناکۆکـی لەسـەر دەژمێردرێـت. لەکاتێکـدا کەرکـووك بـە ناوەنـدی مێژوویـی

کوردستان و بە قودسی کورد دادەنرێت. سەرەڕای ئەوەی کە رژێمی سەددام بەشێوەیەکی سیستەماتیکی هەوڵی بەعەرەبکردنی کەرکووکی داوە، بەڵام نەتوانرا پێگەی کەرکووك وەك ناوەندی کوردستان بگۆڕدرێت. لە ساڵی 2014دا، داعش لە هێرشکردنە سەر کوردستان و کەرکووك لەبەرامبەر پێشمەرگە رووبەڕووی شکست و زیانی گەورە بووەوە. ئەمڕۆ کەرکووك بەشێوەیەکی کردەیی لەلایەن دەسەڵاتی هەرێمی کوردستانەوە بەڕێوەدەبردرێت. ئەمڕۆ بەشێوەیەکی کردەیی سنووری هەرێمی کوردستان دیاریکراوە.

تورکیا بەرگری لەوە دەکات کە دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان بەبیانووی هەڕەشەی داعش، دەستی بەسەر کەرکووك و ناوچە ناکۆکی لەسەرەکانی نێو ماددەی 140دا گرتووە و لەسایەی داعش گەیشتووەتە کۆتایی سنوورەکانی خۆی. لەوانەیە تورکیا لە داهاتوودا بەرگری لەوە بکات کە دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان، دەبێ کەرکووك و ناوچە ناکۆکی لەسەرەکانی دیکە رادەستی عێراق بکاتەوە. تورکیا، بەهیچ شێوەیەك نایەوێ کەرکووك بچێتە ژێر کۆنترۆڵی کوردستانەوە.

دابەشبوونی سیاسی لە کوردستان

ماوەیەکی درێژە هەرێمی کوردستان بابەتی سەربەخۆیی خستووەتە رۆژەڤی خۆیەوە. لەگەڵ ئەمەشدا ئاماژە بەوەدەکرێت کە ژمارەیەکی زۆر رێگری لەبەردەم سەربەخۆیی کوردستاندا هەن. لە هەرێمی کوردستان پارتە سیاسییەکانی وەك پارتی دیموکراتی کوردستان، یەکێتی نیشتمانی کوردستان، بزووتنەوەی گۆڕان، یەکگرتووی ئیسلامیی کوردستان هەروەها کۆمەڵی ئیسلامی هەن. هاوکات بارگرژی و جیاوازی زۆر لەنێو ئەو پارتە سیاسیانەدا هەیە. پێکدادانی سیاسی و بوونی جیاوازی لەنێو کوردان بەگرنگترین رێگر لەبەردەم سەربەخۆیی کوردستان دادەنرێت. بەمانایەکی دیکە، لە بابەتی سەربەخۆیی نەتوانراوە یەکڕیزی کورد دەستەبەربکرێت. پێکهاتەی میلیشیایی نێو هەرێمی کوردستان، بە گەورەترین رێگری بەردەم پێکهێنانی دەوڵەتێکی سەربەخۆ دادەنرێت. تورکیا پێشبینی ئەوە دەکات کە هەوڵی بارزانی بۆ سەربەخۆیی، هەوڵێکی تاکە کەسییە و پارتەکانی دیکە بەتایبەتی یەکێتی و گۆڕان پاڵپشتی پێویست نابن و دانوستاندن لەنێو پارتە سیاسییەکانی کوردستان لەبارەی سەربەخۆییەوە ئەنجامنادرێت.

وڵاتانی ناوچەکە و هێڵی دژە-کوردستان

لەبارەی سەربەخۆیی، هەڵوێستی دژە-کوردستان لەلایەن وڵاتانی ناوچەکە بە هۆکاری رێگری سەرەکی دادەنرێت. ئێران و تورکیا دژی سەربەخۆیی کوردستانن. سەرەڕای ئەوەی ئێران بەئاشکرا دژایەتی خۆی بەرامبەر سەربەخۆیی کوردستان دەرخستووە، تورکیا زیاتر بە ئاماژە و لەرێگەی دیپلۆماتی لە هەوڵی ئەوەدایە کە بڵێت دژی سەربەخۆیی کوردستانە. تورکیا لە بابەتی سەربەخۆیی کوردستان هێزێکی هاوسەنگ نییە بەرامبەر ئێران، بەڵکو لە پێگەی هێزێکدایە کە پاڵپشتی لەو ئۆپۆزیسیۆنە دەکات کە دژی سەربەخۆیی کوردستانە. لەگەڵ ئەمەشدا تورکیا واز لە هاوئاهەنگیی خۆی لەگەڵ کورستان ناهێنێت. بەڵکو مەرجی ئەو هاوئاهەنگییە بە نەبوونی سەربەخۆیی بەستووەتەوە. هەوڵدان بۆ سەربەخۆیی بە متمانەکردن بەو وڵاتانەی کە دژی سەربەخۆیی کوردستانن، کۆتاییەکی بێئەنجامە. کورد رووبەڕووی ئەوە بوونەتەوە کە دەبێ بابەتی سەربەخۆیی لەگەڵ ئەو دەوڵەتانەی کە تێیدا دەژین و دەوڵەتانی دراوسێ

تاوتوێ بکەن. بەمانایەکی دیکە کورد ناچارکراون کە رکابەرانی خۆیان بە سەربەخۆیی رازیبکەن. دابەشبوونی عێراق و سووریا بەهۆی شەڕەوە، بەمانای ئاساییبوونەوەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست و کوردستان نایێت. هەر پێشهاتێکی توندوتیژی و پێکدادان لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست کاریگەری نەرێنی لەسەر دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان هەیە. هاوکات دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان لەنێو شەپۆلی قووڵی جوگرافیای رۆژهەڵاتی نێوەڕاست هەوڵی مانەوەی خۆی دەدات. لە مەرجی ئێستادا گرنگترین شت بۆ هەرێمی کوردستان پارێزگاریکردن لە بوونی خۆیەتی.

پاڵپشتی ناوچەیی و جیهانی مەرجێکە بۆ سەربەخۆیی کوردستان. بەڵام تاوەکو عێراق بەشێوەیەکی فەرمی هێنێتەوە، تورکیا و ئێران لە بەرهەڵستکاری سەربەخۆیی بەردەوامدەبن. لەدوای پەرتەوازەبوونی عێراق و هەنگاوهاویشتن بۆ سەربەخۆیی کوردستان، دەتوانین پێشبینی بەرهەڵستکاری کەمتر بۆ ئەو سەربەخۆییە بکەین. هاوکات قۆناخی دوای داعش و بەتایبەتی قۆناخی دوای عێراق، دەتوانرێت بە قۆناخێکی گونجاو بۆ سەربەخۆیی کوردستان دابنرێت.

ناوچەی کوردستانی پەیوەست بە تورکیا

هەندێجار لە تورکیا بەدەر لە سەربەخۆیی کوردستان باس لە ناوچەیەکی فیدراڵی کوردی سەر بە تورکیا دەکرێت. سەرەڕای باسکردنی کوردستان وەك ویلایەتی تورکیا لەلایەن تورکە موحافزکارەکانەوە، ئەمە نەبووەتە تێزێکی گشتگیر و سیاسی بۆ جێبەجێکردن. هاوکات بانگەشەی پاراستنی کورد لەلایەن تورکیا و یەکگرتنی تورکیا و کوردستان، سیناریۆیەکی لەراستی بەدەرە. هەروەك چۆن تورکیا هیچ کاتێك سەربەخۆیی کوردستانی پەسندنەکردووە، بەهیچ شێوەیەك بە ئەرێنی نەڕوانیوەتە نزیکبوونەوەیەك لە ئاستی یەکگرتن لەنێوان خۆی و کوردستان.

تورکیا بەدەر لە سەربەخۆیی، دەیەوێت پارێزگاری لە دۆخی ئێستا بکرێت. بە مانایەکی دیکە، تورکیا پێداگیری لە مانەوەی کوردستان لەگەڵ عێراق دەکات. تاوەکو ئەوکاتەی کە سەرۆك بارزانی درێژە بەو پێگەیە بدات، ئەوا لەلایەن تورکیاوە پاڵپشتیدەکرێت. داواکردنی بارزانی بۆ گشتپرسی سەربەخۆیی بە نەرێنی لە تورکیا پێشوازی لێدەکرێت و رەتدەکرێتەوە.

ترسی هەمیشەیی تورکیا: دابەشبوون

تورکیا لەو باوەڕەدایە کە سەربەخۆیی کوردستان، شەپۆلی سەربەخۆیی لەنێو کوردانی تورکیاش دروستدەکات. بەمانایەکی دیکە، تورکیا سەربەخۆیی کوردستان بە مۆدێلێکی جیاخواز بۆ تورکیا دەبینێت. لەپاڵ ئەمەشدا تورکیا سەرەڕای پێشخستنی پەیوەندییە ئابوورییەکانی لەگەڵ کوردستان، تائێستا دوورە لە بیرۆکەی سەربەخۆیی کوردستان. بەدرێژایی هەتا کێشەی کورد لە سووریا و تورکیا چارەسەرنەکرێت، بە ئەستەم دەشێ پێشبینی پاڵپشتی تورکیا بۆ سەربەخۆیی کوردستان بکرێت.

تورکیا، نیگەرانە لە هەڕەشەی داعش بۆ سەر هەرێمی کوردستان. (پارتی کرێکارانی کوردستان-پەکەکە) سەرچاوەی نیگەرانی سەرەکییە بۆ تورکیا. هاوکات تورکیا پرسی جێگیربوونی پەکەکە لە هەرێمی کوردستان وەك هەڕەشەیەك بۆ سەر ئاسایش و بوونی خۆی دەزانێت. تورکیا بە زیادکردنی هێزی

سەربازی لە هەرێمی کوردستان بەدوای دۆزینەوەی رێگەیەکە بۆ کەمکردنەوەی هەڕەشەی پەکەکە. لەدوای ئەوەی پرۆسەی چارەسەری بەمەبەستی چارەسەرکردنی کێشەی کورد لە تورکیا دەستیپێکرد، ئێستا گۆڕاوە بۆ قۆناخی شەڕ و پێکدادان. سەرۆك کۆماری تورکیا، ئەردۆغان رایگەیاندبوو کە کێشەی کورد بوونی نییە. لەدۆخی ئێستادا تورکیا، سیاسەتی نەبوونی کێشەی کورد بەڵکو هەبوونی کێشەی تیرۆر پەیڕەودەکات. تورکیا بە گوێرەی مەرجەکانی یەکێتی ئەوروپا و لەچوارچێوەی مافەکانی مرۆڤ نەیتوانیوە کێشەی کورد چارەسەربکات. قۆناخی شەڕ و پێکدادان دووبارە دەستیپێکردووەتەوە. ئەمەش وایکردووە کە تورکیا زۆر لە خاڵی پێشوازیکردن لە سەربەخۆیی کوردستان دووربکەوێتەوە.

هەڵەی گەورەی تورکیا: "باکووری عێراق"

بەسەرپەرشتی ئەمریکا، لەساڵی 1992 حکومەتی هەرێمی کوردستان پێکهێنرا. تورکیا لەوکاتەوە تائێستا بە مانای راستی و تەواوکەر، یەکێتی نیشتمانی کوردستان (یەنەکە)ی قبوڵنەکردووە. رێگرینەکردن لە دامەزراندنی حکومەتی هەرێمی کوردستان لەلایەن تورکیاوە وەك هەڵەیەکی گەورە هەڵسەنگاندنی بۆ دەکرێت. رەجەب تەیب ئەردۆغان سەرکۆماری تورکیا، رایگەیاندبوو "ئێمە عێراقێکی نوێمان ناوێت. ئەمەش چییە؟ هەڵبەتە باکووری عێراقە، ئێستاش دەڵێن باکووری سووریا پێکبهێنرێت؟ قبوڵکردنی ئەمە ئەستەمە". بەوپێیەش رێگرینەکردن لە پێکهێنانی باکووری عێراق(هەرێمی کوردستان) وەك هەڵەیەکی گەورە هەڵسەنگاندنی بۆ دەکرێت. سیاسەتی ستراتیژیی تورکیا بە ئاراستەی ئەوەیە کە کورد لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست نەبنە خاوەنی هیچ پێگەیەك. رەجەب تەیب ئەردۆغان سەرۆك کۆماری تورکیا، بەشێوەیەکی ئاشکرا رایگەیاندووە کە قبوڵکردنی باکووری عێراق وەك هەرێمی کوردستان هەڵەیەکی گەورەیە. بەوپێیەش پەیامی ئەوەی بەئاشکرا گەیاندووە کە سەربەخۆیی کوردستان دەبێتە هەڵەیەکی گەورەتر. تورکیا لە دۆخی ئێستادا دەیەوێت "دوو هەڵەی گەورە" دووبارەنەکاتەوە. تورکیا پێش هەموو شتێك بۆ رێگریکردن لە پێکهێنانی رۆژئاوا (باکووری سووریا) لەلایەن کوردەوە هەموو شتێك دەکات. لەدوای ئەمەش هەوڵی زۆر بۆ رێگریکردن لە سەربەخۆیی هەرێمی کوردستان دەدات. لەگەڵ خستنە رۆژەڤی بابەتی گشتپرسیی سەربەخۆیی لەلایەن دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان، دووبارە هێڵی رەسمی تورکیای لەبارەی دژایەتی سەربەخۆیی کوردستان چالاککردووەتەوە و بووەتە هۆکاری سەرهەڵدانی قۆناخێکی دیکە.

لەدوای ئەوەی سەرۆك بارزانی بابەتی گشتپرسیی خستە رۆژەڤەوە، تورکیا بۆ راگرتنی ئەم هەوڵە داوای لە وڵاتانی ئەوروپا کردووە. بەوپێیەش مێرکڵ بە سەرۆك بارزانی راگەیاندووە کە سەربەخۆیی هۆکارێکە بۆ ناسەقامگیری ناوچەکە و بەوشێوەیەش دژی ئەوەن. هاوکات بانگەشەی ئەوە هەیە کە تورکیا بۆ رێگریکردن لە سەربەخۆیی کوردستان، وەك گوشارێك کارتی رەوتی پەنابەرانی دژی ئەوروپا بەکارهێناوە. لەکاتێکدا کە ئەڵمانیا بە گرفتی پەنابەرانەوە گیری خواردووە، ئەگەرێکی بەهێزە کە تورکیا لەم بابەتە گوشاری خستبێتە سەر ئەو وڵاتە.

تورکیا زۆر خۆشحاڵە بەوەی کە ئەمریکا، ئەوروپا و رووسیا لەبارەی سەربەخۆیی کوردستانەوە رێکنەکەوتوون. تورکیا وابیردەکاتەوە کە تاوەکو ئەم رێککەوتنە ئەنجامنەدرێت، کوردستان سەربەخۆ نابێت. تورکیا نایەوێت هاوسۆزی جیهان بۆ پێشمەرگە بەهۆی بەرەنگاربوونەوەی داعش ببێتە زەمینەیەکی

پێویست بۆ سەربەخۆیی کوردستان.

سەربەخۆیی کوردستان و کۆمەڵگەی تورکیا

لە تورکیا دژایەتییەکی قوڵی سیاسی و کۆمەڵایەتی بۆ سەربەخۆیی کوردستان هەیە. لەئەنجامی ئەو پڕوپاگەندانەی کە ساڵانێکە دەکرێن، هەرێمی کوردستان لەلایەن تورکەکانەوو وەك ئیسرائیلی دووەم ناودەبرێت. ئەم بۆچوونە لەنێو چینی موحافزکاران و ناسیۆنالیستەکان هەیە. هاوکات پرسی راگەیاندنی پاڵپشتی لە ئەنجامدانی گشتپرسی و پاشان سەربەخۆیی کوردستان لەلایەن ئیسرائیلەوە وەك پروپاگاندەی ئەم بۆچوونە بەکارهێنراوە. لەپاڵ ئەمەش سەربەخۆیی کوردستان وەك پڕۆژەیەکی جوولەکە و ئیسرائیل ناودەبرێت.

زیاتر لە نیوەی کۆمەڵگەی تورکیا بەشێوەیەکی توند دژی سەربەخۆیی کوردستانن. هەندێك لە چینی کۆمەڵگە لەو بڕوایەدان کە پێویستە دەوڵەت هەموو رێگەیەکی سەربازی و دیپلۆماتی بۆ رێگریکردن لە سەربەخۆیی بەکاربێنێت. بەشێکی زۆری کۆمەڵگە بەهۆی بەرژەوەندی ئابوورییەوە لەبەرانبەر پەیوەندی نێوان تورکیا و هەرێمی کوردستان بێدەنگن. لەلایەکی دیکەش سەربەخۆیی کوردستان وەك بابەتی ئاسایشی دەبینن.

بەشێکی زۆری کۆمەڵگە بەدەر لە گرووپە ناسیۆنالیستەکان، سەرباری دژایەتی سەربەخۆیی کوردستان، بەڵام کاردانەوەیەکی توند پیشاننادەن. بەشێوەیەکی گشتی کاردانەوەی کۆمەڵگە پەیوەستە بە لێدوانەکانی دەوڵەت لەوبارەوە. دەتوانین بڵێین ئەگەر دەوڵەت دژی سەربەخۆیی نەبێت ئەوا بەشی زۆری کۆمەڵگەش دژی سەربەخۆیی کوردستان نابن. ئیتر کۆمەڵگە لەگەڵ بوونی کوردستان راهاتووە. لە تورکیا، لەنێو چینێکی فراوانی کۆمەڵگە دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان وەك دەوڵەت قبوڵکراوە. بەڵام هەمیشە وابیردەکرێتەوە کە نابێ ئەم قبوڵکردنە بگۆڕدرێت بۆ دانپێدانانی کوردستان بەشێوەیەکی فەرمی. بەچەمککردنی باکووری عێراق، ئاماژەیە بۆ چەمکێك لەبارەی نەناساندنی دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان. لە وڵاتی تورکیا لەبارەی گۆڕینی باکووری عێراق بۆ دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان رێگەیەکی درێژ بڕدراوە. تورکیا ئاماژەی باکووری عێراق بەهەمان شێوە ئێستا بۆ باکووری سووریا دووبارە دەکاتەوە. هاوکات لەبارەی گۆڕینی دەسەڵاتی هەرێمی کوردستانەوە بۆ کوردستانی سەربەخۆ، تورکیا رێگەیەکی زۆر درێژی ماوە بیبڕێت.

ترسی هەمیشەیی تورکیا: کوردستانی سەربەخۆ

بیرۆکەی کوردستانی سەربەخۆ گەورەترین ترسە لە مێژووی کۆماری تورکیادا. لەدوای ساڵەکانی دووهەزار ئیتر باس لە گۆڕانی قەدەخەی کوردستانی سەربەخۆ لە تورکیا دەکرێت. بەڵام پێچەوانەی ئەم بیرۆکەیە تائێستا قەدەخەی کوردستانی سەربەخۆ لە تورکیا بەردەوامە. تورکیا، بەرگری لەوە دەکات کە بەدرێژایی مانەوەی حکومەتی بەغدا پێویستە هەرێمی کوردستان لەگەڵ حکومەتی ناوەندیدا بمێنێتەوە. تورکیا ئیتر راهاتووە لە هەرێمی کوردستان کە پەیوەست بە حکومەتی بەغدا بێت. بەڵام بەهیچ شێوەیەك قبوڵی بیرۆکەی کوردستانی سەربەخۆ ناکات.

ئەردۆغان لەکاتی سەردانەکەی مەسعود بارزانی بۆ دیاربەکر بۆ یەکەمجار ناوی "هەرێمی کوردستان"ی بەکارهێنا. لەدوای ئەم وتەیەی ئەردۆغان ناتوانرێت بیرۆکەی بوونی میانڕەوی لە بابەتی کوردستانی سەربەخۆ بخرێتەڕوو. بەڵکو تەنیا ئاماژەیەکە بۆ قبوڵکردنی هەرێمی کوردستان. لە سەردانەکەی بارزانیدا ئالای کوردستان لەپاڵ ئالای عێراق لەنێو کۆشکی سەرۆکایەتی کۆماریدا دانرا. بەڵام ئەمە بەهیچ شێوەیەك بەمانای ئەوە نایێت کە تورکیا سەربەخۆیی کوردستان پەسنددەکات. بەڵکو ڕەنگدانەوەی ئەو بۆچوونەیە کە تورکیا لایەنگری هەرێمێکە سەربە عێراق و لە هەمانکاتدا پەیوەست بە تورکیا بێت. هاوکات رێککەوتنی ئابووری و سیاسی تورکیا و کوردستان ناتوانرێت بەمانای قبوڵکردنی سەربەخۆیی کوردستان لەلایەن تورکیاوە لێکبدرێتەوە. ئەمە تەنیا بەمانای ئەوە دێت کە سەربە بەغدا بە و تەنیا لەگەڵ منیش پەیوەندیت هەبێت. تورکیا بە تەواوی تائێستا بوونی کوردی قبوڵنەکردووە و بیرۆکەی کوردستانیشی بەهیچ شێوەیەك پێ قبوڵ نییە. دەتوانین بڵێین قەدەخەی بیرۆکەی کوردستان لە تورکیا بەردەوامە.

پڕوپاگەندەی نوێی تورکیا:
لەبەر سەقامگیری نەخێر بۆ کوردستان!

دەوڵەتی تورکیا، لە هەڵوێستی نەرێنی لەبارەی سەربەخۆیی کوردستان بەردەوامە. باشترین چارەسەر بۆ تورکیا بەهێزبوونی هەرێمی کوردستان و مانەوەیەتی لەگەڵ بەغدا. ئەحمەد داودئۆغڵو سەرۆکوەزیرانی تورکیا، لە لێدوانێکیدا بۆ ڕۆژنامەی فرانکفورت ئالگێمین زایتونگی ئەڵمانی لە وەڵامی پرسیاری "پەنجەرەیەك بۆ دامەزراندنی دەوڵەتێکی سەربەخۆ، بۆ کوردەکانی عێراق دەکرێتەوە. ئایا ئەمە هیچ مەترسییەکی بۆ سەر تورکیا هەیە"؟ گوتوویەتی: "بۆ تورکیا نەخێر، بەڵام بۆ سەقامگیری ناوچەکە بەڵێ". داودئۆغڵو ئاماژەی بەوەداوە کە گۆڕانی سنووری عێراق و سووریا، شەڕ و پێکدادانی دەوڵەتەکان زیاددەکات و هاوکات مانەوەی سنووری ئێستای بەباشتر زانیوە. ئەم لێدوانەی داودئۆغڵو ئاماژە بە بنەمای سیاسەتی دژایەتی تورکیا بۆ سەربەخۆیی کوردستان دەردەخات. بەجۆرێك تورکیا دەستیکردووە بە بەکارهێنانی بانگەشەی سەربەخۆنەبوونی کوردستان بەمەبەستی سەقامگیری ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست. بەوشێوەیەش بانگەشەی بەستنەوەی سەربەخۆنەبوونی کوردستان بە سەقامگیری بەشێوەیەکی ئاشکرا و روون لەلایەن گوتەبێژی ئاکپارتی عومەر چەلیك بەوشێوەیە خراوەتەڕوو: "سەرهەڵدانی دەوڵەتێکی سەربەخۆ لەم ناوچەیەدا ئاسوودەیی ناوچەکە پێشناخات، ئەمە نەك تەنیا بۆ ناوچەی کوردی یان ناوچەیەکی دیکە بڵێم. هاوکات ئێستا ئەگەر باس لەوە بکەین لەوانەیە بگوترێت کەسانی دیکە مافی ئەوەیان هەیە و بۆ کورد مافی ئەوەی نییە؟ ئەمە بابەتی ئەمڕۆ، بابەتی جیهان و بابەتی سەدەیە ... ئەوەی کە ڕۆحی کات فەرمانی بە ئێمە کردووە ئەوەیە: بابەت دروستبوونی چەند دەوڵەتێك نییە، بەڵکو پێویستە ڕێز لە سنوورەکانی نێو ئەو دەوڵەتانە بگیرێت و یەکێتی سیاسی و ئابووری پێکبهێنرێت. هاوکات بتوانرێت لەڕووی سیاسی، کولتووری و ئابوورییەوە گەلانی ئەم ناوچانە لێك نزیکبکرێنەوە. هەروەها بتوانرێت خەڵکی ئەنادۆڵ و مێزۆپۆتامیا یەکبخرێن لەنێو حەوزی کولتووری هاوبەش، ئاسوودەیی، ئاسایش و ئازادی هاوبەش. بەوشێوەیەش ئەگەر بابەتەکە وەك بابەتی دەوڵەت لێکبدەینەوە ئەوا ڕووبەڕووی سەرهەڵدانی بۆچوونی دەوڵەتێکی نەتەوەیی سەرەتایی وەك سەدەی 19یەم دەبینەوە. ئەم بۆچوونەش

سوود بە هیچ لایەنێك ناگەیێنێت و ئازادی و ئاسوودەیی كەس فراوان ناكات. هاوكات بانگەشەی بوونی دەوڵەت یان نەبوونی هیچ شتێك نییە بەدەر لە جێگیركردنی ئەو رۆژەڤە دروستكراوەی سایكس-پیكۆ. ئەوەی لەم ناوچەیەدا پێویستە خۆمانی پێوە سەرقاڵبكەین ئەوەیە كە چۆن گشت گرووپە ئەتنیكی و مەزهەبییەكان رێز لە سنووری دەوڵەتان بگرن و هەروەها چۆن بۆچوونی سیاسی و پێكەوەبەستنی كولتووری نوێ بەرهەمبێنن. بۆیە پێموایە بۆچوونی دەوڵەتێكی سەربەخۆ بۆچوونێكی زۆر راست نییە".
پێویست بە بۆچوونێكی جیاواز هەیە لەبارەی ئەوەی كە كوردستانی سەربەخۆ سەقامگیری و ئاسایشی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست تۆكمەدەكات. پرسەكانی سەقامگیری و دادپەروەری، سەربەخۆیی كوردستان بەپێویست دەزانێت. توركیا داوادەكات كە كوردستان واز لە دیاریكردنی چارەنووسی خۆی بێنێت. توركیا بەپێویستی دەزانێت كە رێگە لە سەربەخۆیی كوردستان بگیرێت. دەیەوێت تەنیا خۆی ببێتە خاوەنی دواوتە لەبارەی هەموو شتێكی كوردستان. توركیا وەك دۆڕاندنی خۆی و سوودمەندبوونی كورد دەڕوانێتە بابەتی سەربەخۆیی.
هاوكات بانگەشەی ئەوە دەكرا كە سەربەخۆیی كوردستان دەبێتە هۆكاری ناسەقامگیری رۆژهەڵاتی نێوەڕاست. دابەشبوونی سووریا و عێراق دەرفەت دەڕەخسێنێت بۆ دامەزراندنی دەوڵەتی داعش. سەرەڕای بوونی دەوڵەتی عێراق و سووریا، بەناو دەوڵەتێكی داعش دانراوە. بەرامبەر دەوڵەتی داعش، هەردوو وڵاتی سووریا و عێراق دەستەوەستانن. تاكە هێزی كاریگەر بەرامبەر داعش كوردستانە. ئەو ئەزموونەی كە هاتووەتەپێش نیشاندەری ئەوەیە كە دەسەڵاتی هەرێمی كوردستان بەهیچ شێوەیەك هەڕەشە بۆ سەر هیچ وڵاتێك نییە. دروستكردنی هەڕەشە لەلایەن هەرێمی كوردستان هەڵەیە و بەپێچەوانەوە دروستبوونی هەڕەشە لەلایەن دەوڵەتانی ناوچەكە بۆ سەر هەرێمی كوردستان راستییە.
سەرۆك بارزانی بانگەشەی ئەوەی كرد كە رێككەوتنامەی سایكس-پیكۆ كە بەر لە 100 ساڵ واژۆكراوە ئیتر كۆتاییهاتووە و پێویستە رێككەوتنامەیەكی نێودەوڵەتی لە ناوچەكە واژۆبكرێت. سەرۆك بارزانی بە گرنگییەوە جەختی لەوە كردووەتەوە كە بیرۆكەی پێكەوەژیان لە ناوچەكەدا هەڵەیە. بەڵام ئەو بیرۆكەیەی كە بارزانی باسی لێوە دەكات تائێستا جیهان پێی نەگەیشتووە و بۆچوونی مانەوەی كورد بە ناچاری لەگەڵ دەسەڵاتی بەغدا و دیمەشق لەژێر ناوی سەقامگیری ناوچەكەدا بەردەوامە. شەڕی دژی داعش ئیتر سەربەخۆیی كوردستان بە پێویست دەزانێت.

كوردستان وەک بەشێک لە تەوەری سوننی

توركیا زۆر گرنگی بە تایبەتمەندێتی سوننی دەسەڵاتی هەرێمی كوردستان دەدات. توركیا پێیوایە كە دەسەڵاتی بەغدای شیعی بەرێگەی هەولێری سوننی هاوسەنگ دەكات. توركیا لەنێو شەڕی مەزهەبگەرایی ئەمڕۆی ناوچەكەدا پێیوایە دەسەڵاتی هەرێمی كوردستان دەبێ لەگەڵ تەوەری سوننی بمێنێتەوە.
لەدوای زیادبوونی كاریگەری داعش لە عێراق و سووریا، ئەگەری پێكدادانی سەربازیی لەنێوان هەرێمی كوردستان و عێراق جێگەی باس نییە. هاوكات عێراق لە بواری ئابووری گوشاری خستووەتەسەر هەرێمی كوردستان و بەشی بودجەی پێویستی بڕیوە. لە ئەگەری كۆنترۆڵكردنی داعش، سەربەخۆیی كوردستان دەبێتە بابەتی سەرەكی. لەپاڵ ئەمەشدا لە ژینگەیەك كە كاریگەری داعشی تێدا كەمببێتەوە، بە روونی ئاماژە بە ئەگەری سەرهەڵدانی شەڕ و پێكدادان لەنێوان كوردستان، بەغدا و عەرەبە سوننەكان دەكرێت.

تورکیا لە دۆخێکی بەوشێوەیەدا پشتیوانی لە سەربەخۆیی کوردستان ناکات. لە ئەگەری سەرهەڵدانی هەر شەڕێك تورکیا لە جیاتی کوردستان، پاڵپشتی لە عەرەبە سوننەکان دەکات. عەرەبە سوننەکان لە عێراق هاوپەیمانی ستراتیژی تورکیان. دەتوانین پێشبینی ئەوە بکەین کە لە ئەگەری سەرهەڵدانی هەر شەڕێك، عەرەبە سوننەکان بەوەکالەتی تورکیا شەڕەکە بەڕێوەدەبەن. لەدوای قۆناخی داعش، ملیشیا شیعەکان لەوانەیە هێرش بکەنەسەر کوردستان بەتایبەتی ناوچە ناکۆکی لەسەرەکان. لەم دۆخەشدا بەشێوەیەکی بەهێز دەتوانین پێشبینی ئەوە بکەین کە تورکیا لەلای دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان نابێت. پێویستە ئەوە لەبیرنەکرێت کە تورکیا هیچ کاردانەوەیەکی بەرامبەر هێرشەکانی حەشدی شەعبی بۆسەر خورماتوو نەبووە.
هەروەکو چۆن تورکیا سەربەخۆیی کوردستان پەسندناکات، چاوەڕێی ئەوە دەکات کە دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان لەجیاتی کورد و ناسنامەی کوردستان، ناسنامەی ئیسلام و سوننی وەپێشبخات. تورکیا لە هەوڵی ئەوەدایە کە کوردستان وەك ناسنامەیەکی سوننی بخاتە تەوەری تورکیا-قەتەر-سعودییەوە.

تورکیا، ئەمریکا و ئێران

ئەمریکا، لەبارەی سەربەخۆیی کوردستان سیاسەتێکی روونی رانەگەیاندووە. لەوبارەیەوەش هەوڵیداوە دوورەپەرێزبێت. تورکیا ئەم هەوڵە دوورەپەرێزییەی ئەمریکا وەك دژایەتی بەرانبەر سەربەخۆیی کوردستان لێکدەداتەوە. لە تورکیا بۆچوونێکی بەوشێوەیە لەئارادایە کەوا ئەمریکا دەیەوێت کوردستان سەربەخۆ نەبێت و لەهەمانکاتیش بێ ئەوەی لەناوچەکەدا کێشە دروستبکات، لەژێر کۆنترۆڵی خۆی بێت.
لەدوای کەمبوونەوەی کاریگەری و هێزی داعش، تورکیا بەهیچ شێوەیەك پاڵپشتی لە کوردستانێکی سەربەخۆ ناکات. تورکیا هەرێمی کوردستان ناچاردەکات بۆ ئەوەی لەگەڵ بەغدا بمێنێتەوە. تورکیا بە گەرمییەوە پێشوازی لە دروستکردنی هیچ بنکەیەکی سەربازیی لەلایەن ئەمریکا لە هەرێمی کوردستان ناکات. بەڵکو لە هەوڵی ئەوەدایە لەجیاتی ئەمریکا خۆی هێزی سەربازیی لە هەرێمی کوردستان زیادبکات. هاوکات دەیەوێت کاریگەری خۆی لەسەر گاز و نەوتی هەرێمی کوردستان زیادبکات.
لەپاڵ ئەوەی دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان دەیەوێت ببێتە هاوپەیمانی ستراتیژیی تورکیا، بەڵام تورکیا بەدەر لەمە دەیەوێت لەسەر بنەمای بەرژەوەندیی ئابووری-سیاسی-سەربازیی پەیوەندی لەگەڵ هەرێمی کوردستان دروستبکات. بەهۆی ئەوەی کە بەرژەوەندییەکانی تورکیا و هەرێمی کوردستان بەرامبەر یەکتر جیاوازە، تورکیا لەبارەی سەربەخۆیی نەبووەتە پاڵپشتی پێویست بۆ هەرێمی کوردستان.
ئەمریکا و تورکیا، نیگەرانن بەرامبەر دەستێوەردانی ئێران لە کاروباری ناوخۆیی هەرێمی کوردستان. هاوکات تورکیا خۆشحاڵە بەوەی کە ئێران دژی سەربەخۆیی کوردستانە. تورکیا نایەوێ ئێران ببێتە ئەکتەرێکی سەرەکی لە هەرێمی کوردستان. سەرەڕای ئەوەی کە ئێران و بەغدا نیگەرانن بەرامبەر زیادبوونی هێزی سەربازیی تورکیا لە هەرێمی کوردستان، بەڵام خۆشحاڵن بە سیاسەتی هەرێمی کوردستان لەمەڕ مانەوەیان لەگەڵ بەغدا. لەگەڵ ئەمەشدا رێگریکردن لە نزیکبوونەوەی پەیوەندی نێوان رۆژئاوا و هەرێمی کوردستان یان هەر ئەگەرێکی یەکگرتنەوەیان لە داهاتوو، ئامانجی ستراتیژی هەردوو دەوڵەتی ئێران و تورکیایە. تورکیا دەیەوێت هەرێمی کوردستان وەك ناوچەیەکی سەربە بەغدا، رۆڵی هاوسەنگ لەنێوان بەغدا، دیمەشق، تاران ببینێت. بەڵام بە پێگەی ئێستای هەرێمی کوردستان، ئەمە

ئەستەمە. لە کاتێکدا بیرۆکەی سەربەخۆیی کوردستان و ڕۆڵی هاوسەنگی و سەقامگیری لە ناوچەکەدا لەلایەن تورکیاوە فەرامۆشکراوە.

ڕۆژەڤی تورکیا سەربەخۆیی کوردستانی تێدا نییە

تورکیا هەڵسەنگاندنێکی راستەقینە و پێویست بۆ داوای سەربەخۆی کوردستان ناکات. بەهیچ شێوەیەك لەوادەی نزیك، ناوەند و درێژ هەڵسەنگاندن بۆ سەربەخۆیی کوردستان ناکرێت. تورکیا خاوەنی هیچ ئامادەکارییەك نییە بەرامبەر سەربەخۆیی کوردستان. لەگەڵ ئەوەی هیچ بەرپرسێکی باڵای تورکی پاڵپشتی کوردستان نییە، پارتە سیاسییەکانی نێو پەرلەمانیش (پارتی داد و گەشەپێدان، پارتی کۆماری گەل، پارتی بزووتنەوەی نەتەوەپەرست) دژی سەربەخۆیی کوردستانن.

کوردستان وەک هەڕەشەیەک

تورکیا بوونی هەرێمی کوردستانی بەهۆی ئابووری و بازرگانی قبوڵکردووە. تورکیا لە هەوڵی پەیڕەوکردنی سیاسەتی دەستەبەرکردنی بەشی خۆیەتی لە سەرچاوەکانی گاز و وزەی هەرێمی کوردستان. تورکیا دەیەوێ ببێتە هێزی سەرەکی لە گەیاندنی نەوتی هەرێمی کوردستان بۆ جیهان. تورکیا سەربەخۆیی کوردستانی وەك بنەمایەك وەرنەگرتووە، بەڵکو دەیەوێت ببێتە خاوەن بڕیار لە سەرچاوەکانی وزەی هەرێمی کوردستان.
تورکیا پاڵپشتی کوردستان دەبێ بەقەد ئەو بەشەی کە خۆی دەیەوێت. تورکیا لە پەیوەندی نزیکدایە لە بواری ئابووری، سەربازیی، دیپلۆماسی لەگەڵ هەرێمی کودستاندا. بەڵام لە هەر هەوڵێکی سەربەخۆیی ڕەنگی ئەم پەیوەندییانە ڕاستەوخۆ دەگۆڕێت. تورکیا بەردەوامە لە دیتنی سەربەخۆیی کوردستان وەك هەڕەشەیەك.
تورکیا باوەڕناکات کە کوردستان نابێتە هەڕەشە لەسەری. تورکیا هەرێمی کوردستان بە هەڕەشە بەرامبەر ئاسایشی نەتەوەیی خۆی دەبینێت. هاوکات سەربەخۆیی کوردستان وەك بابەتێکی ناوخۆیی عێراق نابینێت. لە پەیوەندییەکانی خۆشی لەگەڵ کوردستان تەنیا بۆچوونێکی لۆکاڵی نییە، بەڵکو ڕۆژهەڵات، ڕۆژئاوا، باکوور و گشت بنەماکانی دینامیکی دیکەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بەهەند هەڵدەگرێت و پەیوەندییەکانی خۆی فراواندەکات. تورکیا بابەتی سەربەخۆیی هەرێمی کوردستان وەك بابەتی گۆڕانگای لە پارچەکانی دیکەی جوگرافیای کوردی هەڵدەسەنگێنێت. تورکیا بەگوێرەی رووخانی عێراق و پێشهاتەکانی ناوچەکانی دیکەی جوگرافیای کوردی، دەیەوێت هەرێمی کوردستان سەربەخۆ نەبێت. هاوکات خستنەڕووی هەڵوێستی تورکیا لەبارەی سەربەخۆیی کوردستان، پرسی شەڕی ناوخۆی سووریا و پێشهاتەکانی ڕۆژئاوا گرنگییان زۆرە. داهاتووی هەرێمی کوردستان و ڕۆژئاوا بەیەکەوە بەستراوەتەوە. سەربەخۆیی هەرێمی کوردستان بەشێوەیەکی گشتی پەیوەستە بەو پێگەیەی کە ڕۆژئاوا لە شەڕی دوای سووریا بەدەستیدێنێت. تورکیا بەمەبەستی ڕێگری لە پێکهێنانی پێکهاتەیەکی هاوشێوەی هەرێمی کوردستان لە ڕۆژئاوا، ڕێگەی سەربازیی و گشت ڕێگەکانی دیکە بەکاردێنێت. هاوکات بانگهێشتی دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان بۆ کوردانی ڕۆژئاوا بەمەبەستی پاڵپشتی لە تێزی فیدراڵی، لەلایەن

تورکیاوە بە نەرێنی پێشوازی لێکراوە. تورکیا ئەگەری یەکگرتنەوەی ڕۆژئاوا و هەرێمی کوردستان لە داهاتوو وەك هەڕەشەیەکی جیدی هەژماردەکات.

ئایا تورکیا سەربەخۆیی کوردستان قبوڵدەکات؟

لە دۆخی ئێستادا تورکیا بەهیچ شێوەیەك سەربەخۆیی هەرێمی کوردستان قبوڵناکات. لە چوارچێوەی ئەو هەڵسەنگاندنانەی کە کردوومانە، تاکە سیناریۆ بۆ تورکیا، وازهێنانی هەرێمی کوردستانە لە پرسی سەربەخۆیی. ئەگەری وازنەهێنانیشی، ڕێگریکردنە لەم بیرۆکەیە. دەتوانین بە چەند بژاردەیەك ئاماژە بەم بابەتە سەرەکییە بکەین:

1 -لەدوای کەمکردنەوەی کاریگەری داعش و کۆنترۆڵکردنی ئەو ڕێکخراوە، تورکیا داوادەکات کە دەسەڵاتی هەرێمی کوردستان لەگەڵ بەغدا بمێنێتەوە. بە گوێرەی تورکیا ئەگەر هەڕەشەی داعش کۆتایی پێبێت، ئیتر هیچ بەهانەیەك نامێنێت بۆ ئەوەی کوردستان داوای سەربەخۆیی بکات.

2 -لەدوای کۆتاییهاتنی هەڕەشەی داعش ئەگەری پارچەبوونی عێراق لەوانەیە ببێتە جێگەی باس، هاوکات لەدوای نەمانی عێراق بەشێوەیەکی کرداری و سەربەخۆبوونی کوردستان، تورکیا لەوانەیە بەرامبەر ئەم دۆخە بێدەنگ بێت. بەڵام ئەمە بەمانای ئەوە نایێت کە تورکیا پشتیوانی لەم سەربەخۆییە دەکات.

3 -لەدوای کۆتاییهاتنی هەڕەشەی داعش، لەوانەیە ئێران هەوڵی زیادکردنی کاریگەری خۆی لەسەر عێراق و کوردستان بدات و پەرە بە سیاسەتی ڕەوتی شیعی لە ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بدات. لە ئەگەری بوونی ئێران وەك هێزێکی ناوچەیی لەوانەیە تورکیا سەربەخۆیی کوردستان پەسندبکات.

4 -لەدوای کۆنترۆڵکردنی هەڕەشەی داعش، لەوانەیە سووریا نەمێنێت و پێکهاتەیەکیش لە ڕۆژئاوا دابمەزرێت. تورکیا بەمەرجی دژایەتی پەکەکە لەوانەیە بەرانبەر سەربەخۆیی هەرێمی کوردستان بێدەنگ بێت.

5 -لە ئەگەری کۆنترۆڵکردنی هەڕەشەی داعش، لەوانەیە سەربەخۆیی کوردستان ببێتە ئەگەرێکی زۆر بەهێز. لەگەڵ قبوڵکردنی ڕووسیا و ئەمریکاش لەوانەیە کوردستان سەربەخۆیی رابگەیێنێت. هاوکات تورکیاش بەرامبەر ئەم قۆناخە کە توانای کۆنترۆڵکردنی نییە، بەشێوەی هەنگاو بە هەنگاو لەوانەیە سەربەخۆیی کورستان پەسندبکات. لەم دۆخەشدا تورکیا لەگەڵ هەرێمی کوردستان هەوڵی زیادکردنی بەرژەوەندی سەربازیی، ئابووری و سیاسی خۆی دەدات. تورکیا هەمیشە دژایەتی خۆی بۆ سەربەخۆیی وەك کارتێك بۆ بەرژەوەندییەکانی خۆی بەکاردەهێنێت.

ئەنجام

متمانەکردن بە تورکیا وەك یەکێك لە دوو وڵاتی دراوسێ بەمەبەستی پەسندکردنی سەربەخۆیی کوردستان بەهەڵەداچوونێکی گەورەیە. هەرچەند گشتپرسی سەربەخۆییش ئەنجامبدرێت، بەڵام چارەنووسی سەربەخۆیی هەرێمی کوردستان بەندە بەو پێشهاتانەی کە تاوەکو ساڵی 2020 دێنەئاراوە. سەربەخۆیی کوردستان بەشێوەیەکی بەهێز بەندە بەو پێشهاتانەی کە لە سووریا دێنەئاراوە. بوونی داعش بەشێوەیەکی پارادۆکسی، زەمینەیەکی گرنگ بۆ سەربەخۆیی کوردستان پێکدێنێت و هاوکات نەبوونیشی

دەبێتــە هۆکارێــك بــۆ گۆڕانــی پرســی ســەربەخۆیی هەرێمــی کوردســتان لــە ڕۆژهەڤــدا.
کوردســتان لەڕێگــەی ســەربەخۆیی ڕووبــەڕووی پارادۆکســی داعــش بووەتــەوە. لــەدوای دەســتپێکردنی هێرشــەکانی داعــش تاوتوێکردنــی ســەربەخۆیی کوردســتان بەبیانــووی ئــەوەی کــە ئێســتا کاتــی نییــە، لــە ڕۆژهەڤ هەڵگیــراوە. هــاوکات دوای نەمانــی کاریگــەری داعــش، بەهیــچ شــێوەیەك بــە کاتێکــی گونجــاو بــۆ ســەربەخۆیی کوردســتان نابینرێــت. ئەوکاتیــش بەبیانــووی دروســتبوونی کێشــە و تێکچوونــی ســەقامگیری ناوچەکــە دژایەتــی ســەربەخۆیی کوردســتان دەکرێــت. بەمانایەکــی دیکــە، بیرۆکــەی کاتــی گونجــاو و پــلان بــۆ ســەربەخۆیی کوردســتان لــە ڕۆژهەڤــی دەوڵەتەکانــی جیهــان و ناوچەکــەدا نییــە.
پێویســتە بابەتــی ســەربەخۆیی کوردســتان بکرێتــە بابەتێکــی نێودەوڵەتــی. کوردســتانێك کــە لەنێــو تورکیــا و ئێــران گیریخــواردووە بەهیــچ شــێوەیەك ســەربەخۆ نابێــت. مەحکومــی چارەســەرنەکردن دەبێــت. دەســەڵاتی کوردســتان، پێویســتە جیهــان بــە ســەربەخۆیی کوردســتان ڕازیبــکات. پێویســتە تاوتوێکردنــی ســەربەخۆیی کوردستان بەگوێــرەی بۆچوونــی دەوڵەتانــی ناوچەکــە بێتــەدەرەوە و لــە چوارچێــوەی ئاشــتی، دیموکراســی و مــاف ببێتــە بابەتێکــی جیهانــی.

ئێران: سیاسەتی هەژموونی گوتاری

د.مەسعود رۆستەمی

ئابستراکت

ئێران لەپاڵ سعودیە و تورکیا، سێ هێزی سەرەکی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستن کە لە کێبڕکێدان بۆ پەرەپێدانی قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی خۆیان و کۆنترۆڵکردنی ئەم ناوچەیە. بەوەشەوە کە کۆماری ئیسلامی ئێران لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست دوورگەیەکە لەنێو دەریای دەسەڵاتداریێتییەکانی سوننە، بەڵام توانیویەتی کاریگەری بەرچاوی لەسەر جیۆپۆلیتیکی ناوچەکە هەبێ، تاوەکو جێگەیەك کە وەکو هێزێکی سەرەکی دەرکەوێت. یەکێك لە هۆکارەکانی ئەم کاریگەرییە، دەگەڕێتەوە بۆ سیاسەتی گوتاریی ئێران. دەسەڵاتی ئێران لەلایەکەوە بەکەڵك وەرگرتن لە سیاسەتی ناسنامە و لەلایەکیتریشەوە نەبوونی دیموکراسی لە وڵاتانی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست، کەلێنە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی کردووە بە ئامراز بۆ پەرەدان بە قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی. ئەم وڵاتە، لەڕێگەی سیاسەتی گوتارییەوە، بەدوای مانادارکردنی جیهانەوەیە بۆ مژارێك لە دەقی ئێرانیگەرایی و شیعەگەری. لێرەدا دەمانەوێ بەپێی تیۆری شانتاڵ مووفە و ئەرنست لاکلاو، وەڵامی ئەم پرسیارە بدەینەوە کە: کورد و کوردستان وەك ناسنامە و ناوچەیەکی جوگرافی، لە قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی سیاسەتی گوتاری ئێران، چ پێگەیەکی هەیە و چۆن پێناسەدەکرێت؟
چەمکە کلیلییەکان: گوتار، سیاسەتی گوتاری، کوردستان و کورد، جیۆپۆلیتیکی شیعە، جیۆپۆلیتیکی شارستانیی ئێرانی.

پێشەکی

دوای پەیماننامەی سایکس-پیکۆ، جیۆپۆلیتیکی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست تووشی گۆڕانکاری بووە لە دوو رەهەندی بابەتی و خودییەوە. یەکەم داڕشتنی سنوورەکان بەپێی خواستی وڵاتانی رۆژئاوا و پێکهێنانی دەوڵەت، دووەم نەتەوەسازی. بەپێچەوانەی خودی رۆژئاوا کە کۆمەڵگەی مەدەنی ژێرخانی دەوڵەت و نەتەوە بووە، لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست نە رەهەندی بابەتی و نە رەهەندی خودی پێکهێنان و دامەزراندنی دەوڵەت لەچەشنی رۆژئاوا، بەدینەکراوە. سنوورەکان لە رۆژهەڵات، بەبێ ئاوڕدانەوە لە جیاوازییە فەرهەنگییەکان لەسەر خواست و بەرژەوەندی رۆژئاوا دیاریکراون و هێز و دەسەڵاتی سیاسی لەنێو هەریەك لەم وڵاتانە، رادەستی قەوم یان پەیڕەوانی ئایینێکی تایبەت کراوە. شێوازی دامەزراندنی

دەوڵەتـی شوناسـخواز، لەلایەکـەوە بـووە هـۆی بەرهەمهێنانـەوەی ئایینـی سیاسـی و سیاسـەتی ئایینـی کـە لووتکەکـەی شـەڕی شیعەی سـەفەوی و سـوننەی عوسـمانی بـووە. لەلایەکـی دیکەشـەوە دەوڵەت-نەتـەوەی هێنایـە نێـو ئەدەبیاتـی سیاسـی ئـەم ناوچەیـە. لەشـێوازی نوێـی دەسـەڵاتدارێتیدا، هـەر دەوڵەتێکـی ناوچەکـە بـۆ ئیـدارەی سیاسـی ناوخـۆ و پەرەپێدانـی قەڵەمـڕەوی جیۆپۆلیتیکـی خـۆی، بـەدوای پێناسـەکردنی جیهـان لـە پەنجـەرەی نەتـەوە یـان ئایینـەوە بـووە تاوەکـو لـەو ڕێگەیـەوە مژارسـازی بکـەن و زەینـەکان بـەرەو سیاسـەتی دیاریکـراو ئاراسـتەبکەن. بۆیـە لـە ڕەهەنـدی سیاسـەتی نـەرم، سیاسـەتی گوتـاری بنچینـەی سیاسـەتی ناوخـۆ و دەرەکـی ئـەم دەسـەڵاتانەی پێکهێنـاوە. لـەم نێوەنـدەدا، سیاسـەتی گوتـاری ئێـران لـە دوو تـەوەری ناسـنامەی شـیعەگەری و ئێرانگـەری جومگەبەنـدی بـۆ کـراوە. ئـەوان بـەو جومگەبەندیـە گوتارییـە، لەلایەکـەوە تاڕادەیەکـی زۆر توانیویانـە مانـا و پێناسـەیەك لەنێـوان سـابجێکت و کۆمەڵـگەی ئێـران پێکبێنـن. لەلایەکـی دیکەشـەوە قەڵەمـڕەوەی جیۆپۆلیتیکـی خۆیـان پەرەپێبـدەن. ئـەم دوو تـەوەرە کـە لـەدوای شۆڕشـی ئیسـلامی ئێـران بناخـەی سیاسـەتی گوتـاری فارسـەکانی پێکهێنـاوە، سێ تایبەتمەندی هەیـە: یەکـەم، داڕشـتنەوەی بابـەت لـە دەقێکـی مانـاداری ئێرانگـەری. دووەم، هەوڵـدان بـۆ داڕشـتنی سـابجێکتی دەرەوەی سـنوور و پەرەپێدانـی بازنـەی قەڵەمـڕەوی جێۆپۆلیتیکـی. سـێیەم، بەرجەسـتەکردنی سیاسـەتی دژبـەری و ڕووبەڕووبوونـەوە لەسـەر بنچینـەی ناسـنامەی نەتەوەیـی و ئایینـی. ئـەم سـتراتیژییە، بەپێـی دۆخـی ناوچەکـە و فراوانخـوازی ئێـران و تایبەتمەندییەکانـی کوردسـتانی گـەورە، یـەك لـەو مەترسـییانەیە کـە هەڕەشـەی لەسـەر ناسـنامەی کـورد و کوردسـتان دروسـتکردووە.

چوارچێوەی تیۆری

گوتـار، پەیوەنـدی نێـوان زمـان و میتازمانـە. لای فۆکـۆ، گوفتـمان زنجیـرەی پەیوەنـدی نێـوان زانسـت و هێـزە. کێشـەی گوتـار لـەم حاڵەتـەدا (گوتـاری فۆکۆیـی) هـەروەك ژیـژەك دەبێـژێ، گرنگینـەدان یـان بێبایەخکردنـی ئایدیۆلۆژیایـە. بـەڵام شـانتاڵ مووفـە و ئەرنسـت لاکلاو هەوڵیانداوە ڕەهەنـدی ئایدیۆلۆژیایی گوتـار ڕەچاوبکەن. بۆیـە ئـەم دوو بیرمەنـدە، بـاس لـە سیاسـەتی گوتـاری دەکـەن. پێویسـتە گوتـاری سیاسـی و سیاسـەتی گوتـاری لێـك جیابکرێنـەوە. ئەمـڕۆ کـە سیاسـەتی گوتـاری یەکێکـە لـە گرنگتریـن کۆڵەکەکانـی سیاسـەتی ناوخـۆ و دەرەکـی کـە پشـت پێبەسـتنی لەلایـەن دەوڵەتەکانـەوە، بەدەسـتهێنانی زۆرتریـن بەرژەوەندییـە بەکەمتریـن تێچـوو. لەپشـت گوتـاری سیاسـیدا ئایدیۆلۆژیایـەك هەیـە. لـە ڕوانگـەی مووفـە و لاکلاودا، ئایدیۆلۆژیـا لـە گوتاردا نابێ وەك ڕوانینـی کلاسیك بـە ئایدیۆلۆژیـا کـە ڕاستیخوازە سـەیربکرێت. بەڵکـوو لێـرەدا ئایدیۆلۆژیـا ئامرازێکـە کـە بـە نێوبژێوانـی ئـەوە، گرووپـە سیاسـییەکان (یـان حکومەتـەکان) ڕەگەزەکانـی تایبـەت بـە خۆیـان لەنێـو گوتارێکدا یەکدەخـەن، تاوەکـو لـەو ڕێگەیـەوە ئاراسـتەی بڕیاردانـی کۆمەڵگـە یـان هـۆکاری کۆمەڵایەتـی پێناسـەبکەن. بۆیـە سیاسـەتی گوتـاری سیاسـەتێکی هەژموونییـە. بەواتایەکیـتر، لـە تیـۆری سیاسـی مووفـە و لاکلاو، هەژموونـی پارادایمێکـە کـە نێوەڕۆکـی گوتـار پێناسـە دەکات. لای ئـەوان، "ڕێبـەری سیاسـی و بەهەمـان ئەنـدازەش ڕێبـەری زەینی-دەروونـی هێزێکـی هەژموونییـە کـە لەسـەر بنچینـەی فۆڕماسـیۆنێکی گوتـاری ڕاوەسـتاوە". بـۆ ئـەم دوو بیرمەنـدە، چەمکـی دژبـەری و دژایەتیـش لـە دەقـی گوتاردا خـۆی پێناسـەدەکات و لـەو ڕێگەیەوەیـە کـە سیاسـەتی گوتـار، سـنوورە سیاسـییەکانی نێـوان ئێمـە و ئەویـدی، ناسـنامەی خـۆی بەدەسـتدێنێ و پێناسـەی دەکات. گرنگـی ئـەم ڕوانینـەی مووفـە و لاکلاو لەوەدایـە کـە بابـەت بەپێچەوانـەی

بابەتـی مۆدێـڕن کـە گەوهـەری و نەگـۆڕە، لـە دەقـی گوتـاردا شـکڵدەگرێت. بۆیـە، تایبەتمەنـدی گوتـاری ئۆبجێکتێـك، بەهیـچ شـێوەیەك هەڕەشـە لـە بوونی نـاکات، بەڵکـو لە بەسـتێنێکی تێکـەڵاوی گوتاریـدا، دەلالەت لـە وێنایەکـی تایبـەت دەکات. کەوابـوو ئـەوە گوتـارە کـە دۆخـی زەینـی شـێوە بـە بابەتێکی کۆمەڵایەتـی دەدات نـەك بەپێچەوانـەوە. ئـەم تایبەتمەندییـە دەبێتـە هـۆی ئـەوەی ناسـنامە وەك پرۆسـەیەکی گوتـاری بناسـێندرێت. بەمانایەکـی دیکـە، ناسـنامە کارێکـی ڕەهـا و لەپێشـدا دارێـژراو نییـە، بەڵکـو ئـەوە گوتـارە کـە ئاراسـتەی ڕێبـازی بابەتـەکان دیاریـدەکات. بەواتایەکـی دیکـە، پەیوەندەییەکـی نەپچـڕاو لەنێـوان ڕەگـەزی زمـان و ڕەگـەزی میتازمـان هەیـە کـە گوتـار هەردووکیـان لەخۆدەگرێـت، تاوەکـو لەسـەر زەمینـەی "زمـان" ئاراسـتەی "کـردار" بخولقێنێـت. بۆیـە، سیاسـەتێکی گوتـاری هەرچەنـد زمان-تـەوەرە، بـەڵام کردارخوڵقێنـە، لـەوەش زیاتـر، جیهـان بـۆ بابـەت لـە دەقێکـی زمانـی تایبەتـدا پێناسـە دەکات.

جیۆپۆلیتیکی کوردستان و ناسنامەی کورد

پێـش ئـەوەی بچینـە سـەر سیاسـەتی گوتـاری ئێـران لـە ناوچـەی ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت، پێویسـتە وەسـتانێکی کورتمـان دەربـارەی جیۆپۆلیتیکـی کوردسـتان و ناسـنامەی کوردی هەبێـت، تاوەکـو پێگـە و گرنگـی جیۆپۆلیتیکی کوردستانمان بـۆ دەرکـەوێ و لەهەمـان حاڵیشـدا وێنایـەك لـە بابەتـی کـوردی و تایبەتمەندیـی ناسـنامەی کوردیـمان لـە ئاسـتی ئـەم گوتـارە بـۆ ڕوون ببێتـەوە. ڕۆژهەلاتـی نێوەڕاسـت ناوچەیەکـی جیۆپۆلیتیکییـە کـە ئێسـتاش دوای یەکەمیـن ڕووبەڕووبوونـەوەی شارسـتانیی ڕۆژئـاوا و ڕۆژهـەڵات لـە سـەردەمی داریۆشـی یەکـەم، خـاوەن پێگەیەکـی گرنگـە. لـە دڵـی ئـەم ناوچەیـەدا، زنجیـرە چیـای زاگـرۆس هەڵکەوتـووە کـە لـە دێرزەمانـەوە سـەرزەمینی گەلێـك بـووە بەنـاوی میدیـا یـان میتانـی یـان بەوجـۆرە کـە لـە دەقـە ئاشـوورییەکاندا هاتـووە مـاد. نـاوی ئـەم شارسـتانییە لـە دینەکەیانـەوە وەرگیـراوە کـە هەمـان ئایینـی میترایـی بـووە. تاوەکـو ئـەو جێگەیـە کـە بـە ڕوونـی دەکـرێ باسـی لێبکەیـن و لـە دەقەکانـدا هەیـە، تاوەکـو سـەدەی شەشـی زایینـی ئـەم ناوچەیـە بـە هەمـان نـاو لـە دەقەکانـدا هاتـووە. پێـش شکسـتی میدییـەکان بەدەسـتی پارسـەکان، پایتەختـی ئـەم شارسـتانییە شـاری هەنگمەتانـە یـان هەمـان هەمەدانـی ئەمڕۆکـە لـە ڕۆژهەڵاتـی کوردسـتان بـووە. پاشـان لـە سـەردەمی سـەلجوقییەکان، نـاوی کوردسـتان بـۆ ئـەم جوگرافیایـە بەکارهێـنراوە. کوردسـتان سـەرچاوەی زۆربـەی ڕوبـارەکان و کانگاکانـی ئـاوی شـیرینی ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاستە. ڕووبارگەلێکی بەنێوبانـگ وەك دیجلـە، فـرات، ئـاراس و زێـی گـەورە و بچـووك لـە کوردسـتان سـەرچاوە دەگـرن. ئـەم ڕووبارانـە دەڕژێنـە نێـو دەریـای قەزویـن، کەنـداو، دەریاچـەی ورمـێ و دەریـای ڕەش و وڵاتانـی تورکیـا، ئازەربایجـان، ئەرمەنسـتان، عێـراق، سـووریا و کوێـت وابەسـتەی ئـاوی کوردسـتانن. بەوشـێوەیە، کوردسـتان یەکێـك لـە دەوڵەمەندتریـن سـەرچاوەکانی ئـاوی ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـتی لەژێـر دەسـتدایە و لەبـواری جیۆپۆلیتیکـی ئـاوەوە گرنگییەکـی زۆری لـە داهاتـوودا هەیـە. هەروەهـا، کوردسـتان لەنێـوان چـوار پێکهاتـەی شارسـتانی و فەرهەنگـی ئێـران، عەرەبسـتان، ئەنـادۆڵ و قەفقازدایـە و دەروازەی نێـوان سـێ کیشـوەری ئاسـیا، ئەوروپـا و ئەفریقیایـە. جگـە لەوانـەی کـە گوتـرا، کوردسـتان پـردی پیکەوەبەسـتنی ئێـران لەگـەڵ تورکیـا و ئەوروپایـە بـۆ ڕاگواسـتنی لولەکانی نـەوت و گازی دەریـای قەزویـن و میزۆپۆتامیـا لەگـەڵ دەریـای نێوەڕاسـت. زیاتـر لەوانـەش، کوردسـتان خـۆی لـە هـەر چوارپارچـە دەوڵەمەنـدە بـە نـەوت و گازی سرووشـتی. ئـەم تایبەتمەندیانـەی کوردسـتان وایکـردووە نووسـەرێکی ئەمریکـی بەنێـوی ڕۆبـەرت ئێلسـن بڵـێ: هـۆکاری سـەرەکی پێکنەهاتنـی دەوڵەتـی کـوردی

کۆمەڵناسی سیاسی کورد نییە، بەڵکو تایبەتمەندی جیۆپۆلیتیکیی کوردستانە. دەوڵەمەندی و گرنگی پێگەی جیۆستراتیژیی کوردستان وایکردووە دراوسێیەکان کە نیشتمانی کورد لەنێوانیاندا دابەشکراوە، جگە لەوەی لەبەرامبەر هەر دەسکەوتێکی کورد بوەستنەوە، لەهەمانکاتیشدا لە نێوانیاندا کێبرکێیەك بۆ هێنانەژێر هەژموونی قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی باقی بەشەکانی دیکە بەدیبکرێت.
لە سەر جوگرافیای کوردستان نەتەوەیەك بەناوی کورد دەژیت. ناوی کورد پێشتر بۆ گەلی میدی نە لەلایەن خودی میدییەکانەوە و نە لەلایەن نەتەوەکانی دەوروبەرەوە بەکارنەهێنراوە. گەزنەفۆن لە کتێبی پاشەکشەی (دەهەزار کەسی) باس لەوە دەکات کاتی کشانەوە لە ناوچە شاخاوییەکانی میدیا لەگەڵ شەڕکەری بەتوانا رووبەڕووبوونەتەوە کە پێیاندەگوترا کوردۆئین. ئەمە خۆی گەواهیدەرە بۆ ئەوەی گەلی میدیا واژەی کوردیان بەشێوەی گشتی بۆخۆیان بەکارنەهێناوە. تورەج دەریایی لە کتێبی (ساسانییەکانی پارس) دەبێژێ لە سەردەمی ساسانییەکان، واژەی کورد بۆ خێڵە کۆچەرەکان بەکارهاتووە. ئەوە لەکاتێکدایە کە مووسا خوڕنی، نووسەرێکی ئەرمەنی سەدەی شەش و حەفتی زایینی کە هاوکاتبووە لەگەڵ ساسانییەکان، لە کتێبی مێژووی ئەرمەنییەکان باس لە جوگرافیای میدیا و گەلی میدی دەکات. هەروەها کە لە سەردەمی سەلجوقییەکان، ناوی کوردستان بۆ جوگرافیای میدیا بەکارهێنراوە، بەهەمان شێوەش بۆ هەموو گەلی میدی نیشتەجێی میدیا، وشەی کورد بووە ناسنامەیەکی نەتەوەیی. تاوەکو ئەم دوواییانەش باوەڕی زۆربەی مێژوونووسەکان وابووە کە میدی/کورد وەك فارسەکان کۆچەرگەلێکن کە لە ئاسیای نێوەڕاستەوە بەرەو چیاکانی زاگرۆس کۆچیانکردووە. بەڵام لە توێژینەوەیەکی DNAدا کە لەلایەن فیردیناند هینیربیشلێر لەژێر ناوی کوردە رەسەنەکان بڵاوکرایەوە، ئەو راستییە سەلمێنراوە کە کورد کۆچەر نین، بەڵکو نەتەوەیەکی خۆجێیین کە لە پاڵ جوولەکەکان لە کۆنترین نەتەوەکانی ناوچەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستن. جیا لە ئیدیعای فارسەکان بۆ ئێرانیبوونی کورد، سەدان ساڵ دراوسێبوونی کورد لەگەڵ شارستانیی جۆراوجۆر، بووەتە هۆی ئەوەی کورد نەتەوەیەکی فرەرەنگ بێت. ئەم فرەرەنگییە هەرچەندە جوانیەکی ئەوتۆی بە کوردستان بەخشیوە، بەڵام لەهەمانکاتدا، کارتێکراوی کوردستان لەبەرامبەر سیاسەتی گوتاری دراوسێیەکانی ئاسان کردووە. بەهۆی نەبوونی دەوڵەتێکی کوردی لە سەت ساڵی رابردوودا، کە پێناسەیەك بۆ ناسنامەی کوردی لە دەقێکی مێژوویيدا گەڵاڵەبکات، بابەتی کوردی بابەتێکی لەرزۆکە. تەنیا توخمی ناسنامەی کوردی ئێستا، زمان و خاکە. جگە لەم دوو رەهەندە کە هەردووکیشیان بابەتین، بابەتی کوردی هیچ وێنایەکی لە ناسنامەی خۆی نییە. بابەتێکی لەرزۆك، زەمینەیەکیی رەخساوە بۆ سیاسەتی گوتاری وڵاتانی دەوروبەری کوردستان، تاوەکو لەو رێگەیەوە هەرچەند ئۆبجێکتێك بەناوی کورد هەبێ، بەڵام لە زەین و کرداردا، بابەتی سیاسەتی گوتاری وڵاتێکی دیکە بێت و لەدەرەوەی سیاسەتی کوردی و بەرژەوەندی کوردی هەڵسوکەوت بکات. بێگومان هەر سێ وڵاتی تورکیا، سعودیە و ئێران سیاسەتی گوتاری خۆیان بۆ ناوچەکە هەیە. تورکیای پارتی داد و گەشەپێدان، برەو بە گوتاری ئیخوانی و سعودیە گوتاری وەهابی دەدەن و ئێرانیش بایەخ بە گوتاری ئێرانی فەرهەنگی و شیعەگەری دەدات.

ئێران و سیاسەتی داگیرکردنی جیۆپۆلیتیکی مێشکەکان

ئێران ئەگەر زلهێزترین وڵاتی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست نەبێ، بێگومان یەکێکە لە زلهێزەکانی ناوچەکە. مانای زلهێزبوون ئەوەیە کە لەدەرەوەی سنوورەکانی خۆی، کاریگەری و نفوزی لەسەر ئاراستەکردنی رووداوەکان هەیە. بەڵام لەوەش گرنگتر، توانای ئاراستەکردنی مێشکەکانیشی هەیە. هەربۆیە نووسەری ئەمریکی، مایکڵ ئەکۆرسی ناویناوە ئیمپراتۆریای زەین. دوای پێکهێنانی دەوڵەت لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست، لە ماوەی سەت ساڵی رابردوودا، جگە لە شەڕی ئێران و عێراق کە ئەویش لەلایەن سەدامەوە هەڵگیرسا، ئێران خۆی تووشی شەڕ لەگەڵ هیچ دراوسێیەك نەکردووە. بەوەشەوە، زۆرترین کاریگەری لەسەر وڵاتانی ناوچەکە هەیە، بەتایبەت دوای هەرەسهێنانی دەسەڵاتی پێشوو و دامەزراندنی کۆماری ئیسلامی. دوای شۆڕشی گەلانی ئێران، کۆماری ئیسلامی بۆ دابینکردنی بەرژەوەندییەکانی، قەڵەمڕەوێکی جیۆپۆلیتیکی لەژێر ناوی "کەوانەی شیعە" پێناسەکردووە. دواتر لە سیاسەتی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستی کۆماری ئیسلامی، قەڵەمڕەوی دیکەیش زیادکراون. ئەوەی جێگەی سەرنجە، لە چوارده قەڵەمڕەوی جێۆپۆلیتیکی پێناسەکراوی سیاسەتی ئێران، دووانیان دەکەونە بازنەی سیاسەتی گوتارییەوە. کە لە هەردوو گوتاردا سێ پارچەکەی دیکەی کوردستانی دەرەوەی سنوورەکانی ئێرانیش دەگرێتەوە. بنەمای سیاسەتی گوتاری ئێران ئەم بیرۆکەیە کە جوگرافیا، سەرزەمینێکی بەتاڵ لە مرۆڤ نییە، بەڵکو لەم قەڵەمڕەوە ژمارەیەك نەتەوە دەژین کە بۆ سەپاندنی هەژموونی خۆمان بە سەریاندا، پێویستە فەرهەنگ و ناسنامەکەیان تێکبدەین و بابەتێک یان سابجێکتێک لە چوارچێوەی سیاسەتی گوتاری خۆمان دابڕێژینەوە. بۆ ئەمەش سیاسەتی گوتاری جیۆپۆلیتیکی ئێران لە دوو قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی ناسنامەیی ئێسکبەندی کراوە: قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی شارستانیی و فەرهەنگی ئێرانی، قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی شیعەی سیاسی. بۆ بەرچاوڕوونی زۆرتر، لێرەدا ئەم دوو قەڵەمڕەوە جیۆپۆلیتیکییە پێناسە دەکەین:

قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی شارستانی و فەرهەنگی ئێرانی: ئێرانی فەرهەنگی ئاماژە بە جوگرافیایەك دەکات کە لە ناویدا تایبەتمەندییەکان و هێماکانی فەرهەنگ و شارستانیی ئێرانی هەبێت. ئەم جوگرافیایە کە بانی ئێرانی پێدەڵێن، ئاسیای رۆژئاوا، ئێرانی ئێستا، ئەفغانستان، سەرزمینەکانی ئاسیای نێوەڕاست، ناوچەی قەفقاز، ناوچەی مێزۆپۆتامیا و کەنارەکانی کەنداو و بەشێکی زۆری هیندستان لەخۆدەگرێت.

قەڵەمڕەوی جێۆپۆلیتیکی شیعە: جوگرافیای شیعەکان کە دەکەوێتە سەنتەری جیهانی ئیسلام واتە سەرزەمینێك کە لە میسرەوە دەسپێدەکات تاوەکو دەگاتە هیندستان. لەم ناوچەیەدا زۆربەی شیعەکان لە وڵاتانی وەك ئێران، عێراق، ئازەربایجان، بەحرەین و لوبنان دەژین و کەمینەیەکی بەرچاویش لە هیندستان، پاکستان، ئەفغانستان، سووریا، سعودیە و وڵاتانی کەناری کەنداودا دەژین.

هەروەها لەو دوو پێناسەیە لە قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی ئێراندا هاتووە و کوردستانی گەورەش بە گشتی دەگرێتەوە، نێوەرۆکی ستراتیژی فارسەکان، گرنگیدانە بە تایبەتمەندی فەرهەنگ و ناسنامەی نەتەوەکانی دەرەوی سنوورەکانی خۆی. بەڵام نابێ بە هەڵە لەم گرنگیپێدانە تێبگەین، چونکە ئەوە سیاسەتی ئەوان لە قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی ناسنامەیی بریتییە لە فەرهەنگسازی و ناسنامەسازی بەپێی ئایدیۆلۆژیایەك کە لەپشت سیاسەتە گوتارییەکەیاندایە. جومگەبەندی ناسنامەسازی ئێران، سەرەتا بە جیۆپۆلیتیکی شیعە دەسپێکردووە. لەم جومگەبەندییەدا، ناسنامەی نەتەوەیی زمان-تەوەری عەرەب، لەلایەن ئێرانەوە بۆ بابەت و سابجێکتیی شیعە لەمانا هەڵماڵراوە و لەهەمانکاتدا ناسنامەی مەزهەب-

تـەوەری شـیعە بەرجەسـتەکراوە. بەوشـێوەیە دژبـەر و دووژمـن بـۆ بابەتیـی شـیعەی عـەرەب، بووەتـە سـوننەی عـەرەب و دۆسـت و هاوپەیمانیـش بووەتـە ئێرانـی شـیعە. ئـەم سیاسـەتە گوتارییـە تاوەکـو ئـەو جێگایـە سـەرکەوتوو بـووە کـە هەنووکـە هەژموونـی ئێـران لـە لوبنانـەوە بگـرە تاوەکـو دەگاتـە یەمـەن، بەحرێـن و تەنانـەت خـودی سـعودیە پەرەیسـەندووە. لـەم جومگەبەندییـە گوتارییـەدا، ئاخافـتن، بیرکردنـەوە و هەڵسـوکەوتی بابەتـی عەرەبـی شـیعە، لـە دەقـی سیاسـەتی ئێرانـی پێناسـە دەکرێـت، ئەمـە تاوەکـو ئـەوێ دەڕوات کـە نووسـەرێکی فـارس دەڵێـت: "ریملانـدی شـیعە شـوێنێکە کـە لـە کۆنترۆڵـی سیاسـەتەکانی شیعەدایە". بەپێچەوانـەی سیاسـەتی گوتـاری شـیعە، سیاسـەتی گوتـاری ئێرانگـەری بـۆ پەرەپێدانـی قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکـی، پێشـینەیەکی دوورودرێـژی نییـە. هەرچەنـدە مـاوەی نزیکـەی یـەك سـەدەیە بـاس لـە چەمکـی وەك ئێرانزەمیـن و ئێرانشـار دەکرێـت، بـەڵام هەوڵـدان بـۆ خوڵقاندنـی بابەتێکـی ئێرانـی بەهەمـان شـێوەی بابەتیـی شـیعە لـەدەرەوەی سـنوورەکانی ئێـران، سـتراتیژێکە تازەبەتـازە هاتووەتـە ئـاراوە. لێـرەدا، ئامانـج ماناداركردنـی جیهـان بـۆ بابەتێکـە کـە دەقـی شیعەگەری ناتوانـێ هەمـان مانـای پێببەخشـێت. بەپێچەوانـەی جومگەبەنـدی گوتـاری شـیعەگەری کـە لـە چەنـد جومگەیـەك وەك سـتەمکاریی و سـتەملێکراوی، ئیمامـەت و خەلافـەت، ئەولەوییەتـی مەزهـەب بەسـەر زمـان، ئوممـەت لەجیاتـی نەتـەوە و هتـد، بنیاتـنراوە. جومگەبەنـدی گوتـاری ئێرانگـەری لەسـەر بنچینـەی زمانـی ئێرانـی، مێـژووی هاوبـەش، ئێرانزەمیـن، ناسـنامەی ئێرانـی لەجیاتی ئوممـەت و هەندێـك داوونەریـت، پێناسـەکراوە. گەورەتریـن و گرنگتریـن تیۆریسـتی ئـەو بـوارە، جـەوادی تەباتەبایـی لەوبـارەوە دەڵێـت: "دەکـرێ بڵێیـن لـە سـنووری چیـن تاوەکـو دەگاتـە هەندێـك بەشـی وڵاتـی ئێسـتای عێـراق سـنووری ئێرانـی گـەورەی فەرهەنگییـە". لـە سـیمینارێکی تایبـەت بـە قەفقـاز، تەباتەبایـی گوتـی: "قەفقـاز بـۆ ئێرانـی فەرهەنگـی زۆر گرنگـە. دووبـارە دووپاتیدەکەمـەوە کـە مەبەسـتی مـن ئێرانـی گـەورەی فەرهەنگییـە. ئێمـە نابـێ هیـچ ئیدیعایەکـمان سـەبارەت بـە جوگرافیـای دەرەوەی سـنوورەکانمان هەبێـت". هەرچەنـد تەباتەبایـی بـاس لـەوە دەکات کـە نابـێ چـاوی تەمـاح ببڕینـە خاکـی وڵاتانـی دیکـە، بـەڵام لـە هەڤپەیڤینێکـدا، کاتێـك باسـی هەرەسـهێنانی یەکێتـی سـۆڤیەت دەکات، دەبێژێـت : "کاتێـك یەکێتـی سـۆڤیەت هەرەسـیهێنا ئێمـە نەمانتوانـی کارێکـی گرنـگ بکەیـن لەگـەڵ کۆمارەکانـی سـۆڤێتی پێشـوو. مـن هـەر ئـەوکات گوتـم ئێمـە بـۆ جـاری دووەم ویلایەتەکانـی پێشـووی ئێرانمـان لەدەسـتداوە. بەشـێکی گرنـگ لـە وڵاتانـی باکـووری ئێـران لەنێـوان ئێـران تاوەکـو دەگاتـە سـنوورەکانی باشـووری رووسـیا، بەشـێکن لـە ئێرانـی گـەورەی فەرهەنگـی". هەرچەنـد دیـارە تەباتەبایـی وەك تیۆریسـتی ئێرانـی فەرهەنگـی، ئـەوەی قبوڵکـردووە کـە بەپێـی قانونـی نێونەتەوەیـی گەڕاندنـەوەی سـەرزەمینە لەدەسـتچووەکانی سـەردەمی ئیمپراتۆریـای قاجـار گونجـاو نییـە، بـەڵام دواتـر بـاس لـەوە دەکات کـە "ئێـران تیۆرییەکـە کـە توانـای پێکهێنانـی یەکێتـی نـەك تەنیـا لـە ناوخـۆ بەڵکـو لـە ئێرانـی فەرهەنگیشـی هەیـە". تاڕادەیەکـی نزیـك لـە تەباتەبایـی، بیرمەندێکـی دیکـەی فـارس بەنـاوی داریۆشـی شـایگان دەربـارەی ئێرانـی فەرهەنگـی وا بیردەکاتـەوە: "ئێرانـی فەرهەنگـی رەنگدانـەوە و هەڵکوڵاوی ناسـنامەی فەرهەنگییـە و خۆیبوونـی ئـەم ناسـنامەی فەرهەنگییـە زمـان و هونـەر و بیرکردنەوەیـە". ئەمیر حوسـێنی خونەجیش دەڵـێ: "ئێرانزەمیـن، سـەرزمینێکە کـە لـە تاجیکسـتانی ئێسـتاوە دەسـتپێدەکات تاوەکـو دەگاتـە میزۆپۆتامیـا... لـە رۆژئـاواش کوێسـتانەکانی کوردسـتانی گـەورە دەگرێتـەوە". هـەروا کـە ئامـاژەی پێکـرا، روانینـی فارسـەکان بـۆ قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکـی ئێرانـی فەرهەنگـی و شـیعە، لـە هـەردوو گوتارەکـەدا کوردسـتانی گـەورەش دەگرێتـەوە. ئەمـە سیاسـەتێکی ناسـنامەییە. ئەگـەر ئـەو بۆچوونانـە لـە ئاسـتی نووسـینی چەنـد نووسـەرێکدا مابووانـەوە هێنـدە گرنـگ نەدەبـوو.

بەڵام کاتێك دەبینین کە ئەم روانینە لە سیاسەتی کۆماری ئێسلامیدا وەك ستراتیژی سەیردەکرێت، گرنگی بابەتەکەمان زیاتر بۆ دەردەکەوێت. بێگومان سیاسەتێکی وا لەرێگەی چەك و شەڕەوە بەدینایێت، بەڵکو پێویستی بە رێبەری و ئیدارەی زەینەکانە لەپێناو سیاسەت و بەرژەوەندییەکانی خۆیان بۆ داڕشتنەوەی بابەت و کۆمەڵگە تاوەکو لە دەقی سیاسەتی گوتاری ئەواندا بیربکەنەوە و هەڵبسوڕێن.

ئەنجام

لە گوتاری شانتاڵ موفە و ئەرنست لاکلاودا، بابەت و کۆمەڵگە بەپێچەوانەی روانینی مۆدێرن، شتێکی رەها و جێگیر نین، بەڵکو ئەوە گوتارە کە جیهان بۆ بابەت و کۆمەڵگە مانادار دەکات. ئەم دوو بیرمەندە، سیاسەتی گوتاری لە گوتاری سیاسی جیادەکەنەوە و لەوباوەڕەدان کە لەپشت سیاسەتی گوتاری ئایدیۆلۆژیایەك خەوتووە. بەشی هەرە گرنگی ستراتیژی کۆماری ئێسلامی لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست کە کوردستانی گەورەش دەگرێتەوە، بەپێی سیاسەتی گوتاری داڕێژراوە. لەم ستراتیژیەدا، دوو قەڵەمڕەوەی جیۆپۆلیتکی ناسنامەیی پێناسەکراون کە بریتین لە: قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی شیعە و قەڵەمڕەوی جیۆپۆلیتیکی شارستانی و فەرهەنگی ئێرانی. لە هەردوو تەوەرەکەدا، کوردستانی گەورە بەشێکە لە سیاسەتی گوتاریی فارسەکان. ئەوان بەدوای داڕشتنی بابەتێکی کوردییەوەن کە لە دەقی گوتاری ئەواندا بیربکاتەوە و بجوڵێتەوە. کوردستان لە هەردوو تەوەرەکەدا، زەمینە و بەستێنی وەرگرتنی ئەم گوتارەی هەیە، چونکە جگە لەوەی کۆمەڵگەیەکی فرەدین و ئایینە، لەهەمانکاتیشدا بابەتی کوردی، بەهۆی نەبوونی وێنایەکی مێژوویی لە ناسنامەی خۆی، بابەتێکی لەرزۆکە. جوگرافیایەك کە ئێستا بەناوی کوردستان و گەلێك کە بەناوی کورد ناسراوە، تاوەکو سەردەمی سەدەکانی شەش و حەفتی زایینی، لە دەقە مێژووییەکاندا بەناوی میدیا و گەلی میدی ناسراوە کە ناوەکەی لە ئایینی میتراوە وەگیراوە. بەڵام سەلجوقییەکان بە ناونانی کورد و کوردستان، مێژووی ئەم گەلەیان تووشی دابڕان کرد و هەموو داستان، ئەفسانە و مێژووی ئەم گەلە، لەژێر ناوی ئێران و شارستانی ئێراندا، خرایە خانەی فارسەکانەوە. بەم دابڕانە، ناسنامەی کوردی بەپێی دوو رەگەزی بابەتیی زمان و خاك پێناسە دەکرێت. سابجێکتێکی وا لەرزۆکە و بەستێنێکی گونجاو بۆ سیاسەتی گوتاری ئێران و سعودیە و تورکیایە. ئاوڕدانەوەیەك لە دۆخی ئێستای چوارپارچەی کوردستان-بە تایبەت باشوور- خۆی گەواهیدەری ئەم پرسەیە.

سەرچاوە ئینگلیزییەکان

1. Ferdinand Hennerbichler، The Origin of Kurds. Lang Verlag، Frankfurt am Main 2010، 269 S.

2. A.d.H. Bivar. Mithraism: A Riligion For The Ancient Medes. Iranica Antiqua، Vol XL. 2005.

3. Touraj Daryaee. Sassanian Persia. Palgrave Macmillan. 2009.

4. Ernest Laklau and Chantal mouffe. Hegemonie and Socialist Strategy. Verso، 1992.

سەرچاوە فارسییەکان

1. ایران فرهنگی در اندیشه‌های داریوش شایگان. پژوهشنامه‌ی علوم سیاسی، سال پنجم، شماره چهارم. پاییز 1389

2. رابرت السن. مسئله کرد و روابط ایران و ترکیه، ترجمه ابراهیم یونسی. تهران: پانیژ. 1380

3. پژوهشنامه ایرانی سیاست بین الملل، محمد رضا حافظ نیا و دیگران، سال اول، شماره اول، پاییز و زمستان 1391

4. پژوهش علوم سیاسی، محمد رضا تاجیك، شماره دوم، بهار و تابستان 1385

5. موسی خورنی، تاریخ ارمنیان، ترجمه ادیك باغداسیان. تهران:احسان. 1380

6. http://www.tarikhirani.ir/fa/news/36/bodyView/5273

7. http://www.ibna.ir/fa/doc/tolidi/234209/

هەڵوێستی دەوڵەتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو و ئاسۆی پەیوەندییەکانیان لەگەڵ هەرێمی کوردستان [1]

د. ئازاد عەلی

دوای ئەوەی داعش شاری موسڵ و دەشتەکانی باکوور و رۆژهەڵاتی نەینەوای داگیرکرد، پێشبینی ئەوە دەکرا داعش بەرەو پێشەوە بێ و پەلاماری کوردستانیش بدات. لەگەڵ ئەوەی کەشێکی پڕ لە گومان لەمەڕ راستی ئامانجەکانی داعش و بڵاوکردنەوەی ئەو نەخشەیەی کوردستانی گەورە کە دابەشکاری سایکس - پیکۆی تێدەپەڕاند (بڕوانە نەخشەکە)، مشتومڕێکی چڕ لەمەڕ کاتبەندی هێرشی داعش بۆ سەر کوردستان دەسپێکردبوو: هەندێك لایەنی کوردی بەڕۆشنی دەیانزانی کە ئاگربڕی نێوان داعش و هەرێمی کوردستان زۆر ناخایێنێ، بۆیە ئامادەکاری رووبەڕووبوونەوەیان دەکرد. لەو چوارچێوەیەدا مەسعود بارزانی سەرۆکی هەرێمی کوردستان رۆژی 17 حوزەیرانی 2014 دانیشتنی لەگەڵ تێکڕای گرووپە سیاسییەکانی کوردستان بۆ تاوتوێکردنی ستراتیژیەتی مامەڵەکردن لەگەڵ قۆناخی نوێ دەستپێکرد.

داعش ئەو نەخشەیەی لە نێوەڕاستی 2014دا بڵاوکردەوە

1 - ئەم باسە بە زمانی عەرەبی نووسراوە و لەلایەن سەنتەری لێکۆڵینەوەی رووداوەوە کراوەتە کوردیی ناوەڕاست.

لەوبارەیـەوە بەیاننامەیـەك بڵاوکرایـەوە کـە تێیـدا هاتـووە "هەمـوو لایـەك لەسـەر ئـەوە کۆکـن کـە نابـێ لەگـەڵ ڕێکخـراوە تیرۆریسـتی و تەکفیرییـەکان نەرمـی بنوێنرێـت". لەبەرامبـەر ئەمەشـدا داعـش ئامادەکاری ئەوەیدەکـرد جەنگەکـەی بـۆ نـاو کوردسـتان بگوازێتـەوە. سـەرئەنجامیش بەفەرمـی هەڕەشـەی کرد کـە دەیەوێ کوردسـتان داگیـر بـکات،[2] ئـەوەش لـە سـەرەتاکانی ئابـی 2014 ڕوویـدا. هێرشـی داعـش بـۆ سـەر کوردسـتان بـووە تێسـتێکی کردەیـی بـۆ تاقیکردنـەوەی هەڵوێسـتی دەوڵەتـان، هێـز و ڕێکخـراوە نێودەوڵەتییـەکان لەمـەڕ مەینەتەکانـی گەلـی کوردسـتان. هـاوکاری و بەرگریکـردن لـە هەرێمـی کوردسـتان بـووە هـاوکاری و ڕاگەیاندنـی جەنـگ لـەدژی تیـرۆر. پەیوەندییەکانـی هەرێمـی کوردسـتانیش لەگـەڵ بەغـدا دوائاسـتی تەنگوچەڵەمـەی خـۆی تێپەڕانـد. ئەمـە لەکاتێکدایـە کـە ئـەم پەلامـارە بـووە سـەرەتایەك بـۆ دەسـتپێکردنی گۆڕانـکاری سیاسـی لەسـەر ئاسـتی نێوخۆیـی و نێودەوڵەتـی. لەسـەرەتای ئـەم گۆڕانکارییانـەدا قۆناخێکـی نـوێ لـە پەیوەندییـە کوردسـتانی – عەرەبییەکانـدا هاتەکایـەوە کـە لەپێشـەوەیان دەتوانیـن ئامـاژە بـە پەیوەندییەکانـی کوردسـتان و دەوڵەتانـی ئەنجوومەنـی هاریـکاری کەنـداو بکەیـن.

1 – جیهادی سەلەفی لە کۆمەڵگە خەلیجییەکان لەنێوان هەناردەکردن و کاریگەریدا

لەماوەیەکـی کەمـدا وڵاتانـی عەرەبـی و خەلیجـی هەوڵیانـدا کـە جیهـادی جیهانگیـری سـەلەفی بقۆزنـەوە و ڕێکخراوەکانـی هەڵگـری بیـری توونـدڕەوی لـە ململانێیـە هەرێمـی و جیهانییەکانـدا بەکاربێنـن. بـەڵام پلـەی حەماسـی ئـەو دەوڵەتانـە لـە قۆسـتنەوەی ئـەم گرووپانـە جگـە لـە پاڵنـەری ئەمنـی، یاخـود زیـادی چالاکـی هەندێـك لـە دەوڵەتانی کەنـداو لەچـاو ئەوانیـتر، ڕووی لـە کـزی نـاوە. ئەمـەش لـە مەترسـی قۆسـتنەوەی ئـەو هێـزە بڵاوەپێکـراوەی جیهادییـەکان لـەدژی دەوڵەتـە گـەورەکان سـەچاوەی گرتـووە کـە لـە ڕووبەڕووبوونـەوەی یەکێتـی سـۆڤیەتی لـە ئەفغانسـتانەوە دەسـتپێدەکات تاوەکـو بەرەنگاربوونـەوەی هێـزە ئەمریکییـەکان لـەدوای 2003 لـە عێـراق.

بێگومـان لەدووتوێـی گۆڕانکارییـەکان و تێکچوونـی هاوسـەنگییەکان، بـۆ بڕیارسـازانی خەلیجـی ڕوونبـووەوە کـە مەترسـی جیهـادی تاوەکـو نێـو ئامێزیـان شـۆڕبووەتەوە و ئـەو ژینگەیـەی گرتووەتـەوە کـە بەرهەمیهێنـاون. بەتایبـەت ئەمـە دوای دامەزراندنـی داعـش و ڕاگەیاندنـی بێباکانـەی بەرامبـەر بـە تێسرەواندنـی حوکمدارانـی کەنـداو، بەتایبـەت لەپێشـی پێشیشـیانەوە بنەماڵـەی پادشـایی سـعودیە گەیشـتە ترۆپکـی خـۆی. بێگومـان ڕاگەیێندراوەکانـی داعـش لـە 2013 – 2015 بـووە هـۆی ئەسپەردەکردنی بیرۆکـەی قۆسـتنەوەی سـەلەفییەکان لـەلای خەلیجییەکانـەوە. ئـەوەی ڕوونکـردەوە کـە تێچـوی بەکارهێنانـی توونـدوتیـژی سـەلەفی زۆر گرانـە و دەستکەوتەکانیشـی زۆر کەمـن.

---

2 - . زانكو أحمد، هل سيتعايش الأكراد مع جارتهم الجديدة طويلا؟ موقع : نقاش، 2014/6/19،لینک:
/http://www.niqash.org/ar/articles/politics/3468

2 – وەرچەرخانی کارکردی جیهادی سەلەفی و رەنگدانەوەی لەسەر دەوڵەت و کۆمەڵگەی خەلیجی

لەنێوەڕاستی 2014 داعش خۆی لەهەموو رووێکەوە لەبەرامبەر سعودیەدا بینییەوە، تەنانەت لەڕووی ئایدیۆلۆژیشەوە. بەشێوەی تاکلایەنە خەلافەتی جاڕدا و هاوکات لەگەڵ ئەمەش جەنگی لەدژی شانشینی سعودی راگەیاند. تەنانەت پسپۆڕەکان رایانگەیاند ململانێی سعودیە و داعش تەنیا سیاسی رووت نییە، بەڵکو بووەتە ئایدیۆلۆژیش. بەشێوەیەکیش بووەتە شێوازێك بۆ تەتبیقی رۆحی وەهابیەت. بە قسەی پۆل بوانزل:" دەوڵەتی ئیسلامی ئیدیعای ئەوە دەکات کە ئەو میراتگری راستەقینەی وەهابیەتە نەك سعودیە. وەهابییەکان سەرەتا نوسخەیەك لە ئیسلامی سوننەیان پێشکەشکرد کە لە هەموو روێکەوە بەشتێکی دانسقە دادەنرێت. ئەمانە جەنگێکی تەشەننەکارییان لەدژی برایانی موسڵمانی سوننەیان راگەیاند. موسڵمانانی شیعەیان بەو بیانووەوە دەکوشت گوایە ئەمانە موشریکن و لێیان نائومێد بوونە. داعش رێك ئەم تاوانانەی بە هەمان تۆمەت ئەنجامداوەتەوە". [3]

ئەو ململانێ ئایدیۆلۆژییە کە داعش رایگەیاندبوو، جگە لەوەی بووە کێشمەکێشێکی راستەقینە، بەرەو دووژمنایەتییەکی ئاشکراش وەرچەرخا و سەرئەنجام بووە هۆی ئامانجی چالاکی دژی بنەماڵەی سعودیە. سەرباری ئەمە داعش خۆی بە نموونەی وەهابیەتی سەرەتایی دەزانێ کە ئەمە هەمان سیغەیە کە دەڵێ سعودیە جۆرێکی ناسەرکەوتووی دەوڵەتی ئیسلامی نموونەییە. ئەمەش بۆ دووژمنایەتیی زۆرتری سعودیە و جەمسەرگیری زۆرتری سەلەفیەکانی کەنداو بەسوودی خۆی ئەنجامدەدات.

بەپێی ئەو پێداوانەی پێشتر، داعش نەیتوانیوە ململانێی بابەتیی سعودیە بکات. ئەمەش هەڕەشەیەکی راستەقینە لەسەر ئاسایشی ناوخۆیی و ژینگەی جیۆسیاسی خۆیەتی. ئەگەری ئەوە هەیە داعش بەشێوەیەکی تایبەت بەرەنگاری بنەماڵەی پادشایی سعودیە بێتەوە و ئەمە لەدژی ئەو بنەماڵەیە و تێکڕای وڵاتانی خەلیج بقۆزێتەوە. ئەمەش ئەو راستییە دەردەخات کە دەوڵەتانی کەنداو بە هێز لەدژی داعش بوەستنەوە. ئەمە وایان لێدەکات کە بە گوڕی زیاترەوە لەگەڵ ئەو زلهێزانە کار بۆ نەهێشتنی داعش بکەن کە بەرەنگاری بوونەتەوە.

3 – پێگەی وڵاتانی عەرەبی سوننە و بلۆکی کەنداو لەدژی داعش

لە ئەنجامی پەرەسەندنی داعش و دەستگرتنی بەسەر بەشێکی زۆر لە سووریا و عێراقدا لە هاوینی 2014 و گەیشتنی بە سنوورەکانی سعودیە و نزیکبوونەوەی تاڕادەیەك لەسنورەکانی ئوردن و کوێت، عەرەبی سوننە و بەتایبەت وڵاتانی کەنداو هەستیان بە مەترسی شێرگیری ئەم هەڕەشە تازەیە کرد. بەتایبەت دوای پاشەکشێی میسر لەسەر گۆڕەپانی عەرەبی و بەخۆوە سەرقاڵبوونی و بەرزبوونەوەی ئەو رەخنانەی

3 - كول بوانزل، المملكة ودولة الخلافة: مبارزة الدولتين الإسلاميتين، مركز كارنيغي . دراسة نشرت 18 شباط 2016، لینك:
http://carnegie-mec.org/201626/02//ar-62893/iumx?mkt_tok=3RkMMJWWfF9wsRovvanMZKp0aPyQAgobGp5I5FEIQ7XYTLB2t60MWA%3D%3D

کە لە دەوڵەتانی پشتیوانی جیهادییەکان دەگێران، گوایە دەوڵەتانی کەنداو بەتایبەت سعودیە لە ساڵانی رابردوودا بەملیاران دۆلاریان بۆ داعش و هاوشێوەکانیان سەرفکردووە![4] ئەمەش بە خێرایی پاڵی بە دەزگاکانی بڕیاری خەلیجییەوە ناوە کە زووتر لەدژی داعش بوەستنەوە.

لەگەڵ هەموو ئەمانە، دەوڵەتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو لەگەڵ راگەیاندنی هاوپەیمانی لەدژی داعش لەساڵی 2014، دەسبەجێ بڕیاریاندا بەو پەیمانەوە پەیوەست بن و رووبەڕووی داعش ببنەوە.

بەشێوەی کردەیی هاوپەیمانی نێودەوڵەتی بە لێدانی داعش لەلایەن هێزە ئاسمانییەکانی ئەمریکاوە لەکاتی پەلاماریان بۆ سەر هەولێر دەستیپێکرد. رۆژی 7ی ئابی 2014 ئیدارەی ئەمریکی جەختی لەوە کردەوە کە بۆ پاراستنی هاونیشتمانیانی ئەمریکی و کەمینەی ئێزدی پێویستە دەسبەجێ دەستوەردان بکەن بۆ ئەوەی رێگە لە هێرشی داعش بۆ سەر هەولێر بگرن.

لێرە رۆڵی سعودیەش زۆر گرنگ بوو، چونکە یەکێك لە کۆبوونەوە گەورەکانی دامەزراندنی هاوپەیمانی لە رۆژی11ی سێپتەمبەر لە شاری جدە بەرێوەچوو. ئەم کۆبوونەوەیە لەڕووی سیمبوولییەوە و لەڕووی ئاستی بەشداری وەزیرانی دەرەوەش زۆر گرنگبوو و تێکڕا بڕیاریاندا بەرەنگاری داعش ببنەوە و رێگە لە گەیشتنی پارە و جیهادی بۆ ناو ئەو گرووپە بگرن و هەوڵی بنیاتنانەوەی ئەو کۆمەڵگەیانە بدەن کە داعش بە کردەوەی وەحشیانە تێکیداون.[5] بەوجۆرە هاوپەیمانی نێودەوڵەتی - عەرەبی لەدژی داعش بەبەشداری 40 وڵات هاتەکایەوە. تورکیا لەگەڵ ئەوەی لە کۆبوونەوەکە بەشداربوو، بەڵام خۆی دوورەپەرێزگرت و لەدواییشدا خۆی لە واژۆکردنی بەیاننامەی کۆتایی بوارد!

هێزی ئاسمانی هاوپەیمانان لەرۆژی دەستپێکردنی ئەم هەڵمەتەوە واتە لە23ی سێپتەمبەری 2014وە سەدان هێرشی ئاسمانیان کردە سەر پێگەکانی داعش. ئەمەش بووە دەسپێکی فەرمی بۆ هاوپەیمانی لەدژی داعش.

لە هەفتەی یەکەمی هێرشی داعش بۆسەر هەولێر، هێزی هاوپەیمانان بەتایبەتی ئەمریکا بەرپەرچی داعشیان دایەوە و بەردەوام کوتایان. هەر لەوکاتەدا زۆر خوێندنەوەی پێشوەخت هاتنەکایەوە کەوا پێویستە هاوپەیمانی سوننی عەرەبی بە سەرکردایەتی سعودیە لەگەڵ هەرێمی کوردستان بێتەکایەوە: "ئەوەی بۆ ئەمریکا گرنگە بەردەوامبوونی هاوپەیمانییە لەدژی داعش. ئەمەش بەو واتایەیە کە پێویستە هاوپەیمانانی ئەمریکا وەك تورکیا، سعودیە و حکومەتی کوردی پابەندی بەڵێنەکانیان بن بۆ ئەوەی گوشاری زیاتر بخرێتە سەر داعش.[6]

---

4 - لوري بلوتكين بوغارت، التمويل السعودي لـ تنظيم «الدولة الإسلامية في العراق والشام، 24 حزيران 2014، معهد واشنطن،
لینک: https://www.washingtoninstitute.org/ar/policy-analysis/view/saudi-funding-of-isis
دوا سەردان: 11-3-2016

5 - الجزيرة نت: http://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2015/6/1/

6 - . غريغوري غوس، داعش وحرب الشرق الأوسط الباردة الجديدة، 25 /8/ 2014، مركز بروكنجز:
http://www.brookings.edu/ar/blogs/markaz/posts/2014/08/25-isis-new-middle-east-cold-war

4 - ژینگەی پێکگەیشتنی وڵاتانی عەرەبی سوننە بەرابەرایەتی ئەنجومەنی هاریکاری کەنداو لەگەڵ هەرێمی کوردستان

بەرەنگاربوونـەوەی داعـش لـە سـووریا و عێـراق زەمینەیەکـی تۆکمـەی بـۆ هاوپەیمانـی کوردی-عەرەبـی هینایەکایـەوە. ئەمـە پەیوەنـدی هاوسـێیەتی مێژوویـی کوردسـتان و عەرەبەکانـی پێشخسـت و بـووە هـۆی زیادکردنـی باوەڕبەخۆبـوون لـە هەرێمـی کوردسـتان. هـەر ئـەم باوەربەخۆییـە بـوو کـە سـەرئەنجام لـە سـەرکەوتنەکانی پێشـمەرگەدا رەنگیدایـەوە.
لەگـەڵ تێکچوونـی پەیوەندییـەکان لەنێـوان بلۆکـی خەلیجـی و دیمەشـق و بەغـدا، هاوپەیمانـی لـەدژی داعـش بـووە سـەرەتا بـۆ هاوپەیمانی خەلیجـی - کوردسـتانی. ئەمـەش بـە سـەرەتایەك بـۆ چاککردنـەوەی پەیوەندییـە کـوردی - سـوننەکان لـە قەڵەمدەدرێـت دوای ئـەو سـتەمەی رژێمـی بەعسـی عێراقـی دەرهـەق بـە کـورد کـردی. ئەمـە بـاوەڕ و متمانـەی زیادکـرد و دوای ئاوارەبوونـی دەیـان هـەزار ئـاوارەی عەرەبـی سـوننە بـەرەو شـارەکانی هەرێمـی کوردسـتان، ژێرخانـی سیاسـی و کۆمەڵایەتـی ئەمـە لەباربـووە، دوای ئـەوەی بـە باشـی پێشـوازییان لێکـراوە و ئاسایشـی خۆیـان و خێزانەکانیـان دابینکـراوە.
ئەمـە بـەرەو قۆناخێکـی نـوێ رۆیشـتووە کاتێـك کۆنگـرەی هـەر پێنـج پارێـزگا سـوننەکان لـە کۆتایـی 2014 لـە شـاری هەولێـر بەرێوەچـوو. هـەر ئـەوکات میدیـاکان باسـی ئەوەیـان کـرد کـە ئەمریـکا و وڵاتـە عەرەبییـەکان هەوڵـی ئـەوە دەدەن گرووپـە سـوننە چەکـدارەکان و خێڵـەکان یەکبخـەن و ئامادەیـان بکـەن. هـەر ئـەوکات شـاندێك سـەردانی ئەمریـکای کـرد کـە چەندیـن گرووپـی سـوننی تێیـدا بەشـداربوون بـۆ ئـەوەی سـەبارەت بـە هاوئاهەنگیکـردن لەگـەڵ ئەمریکییـەکان قسـە بکـەن. هەروەهـا ئوسـامە نوجێفـی جێگـری سـەرۆك کۆمـار، گوتارێکـی لـە کۆنگرەکـە پێشکەشـکرد و بـە ئاشـکرایی باسـی لـە "هەرێمـی پارێـزگا سـوننەکان" کـرد و هەمـوو تۆمەتێکـی پێشـوەختەی رەتدەکـردەوە. بۆیـە هەندێـك نوجێفـی بـە جێبەجێـکاری پلانـی جـۆ بایـدن بـۆ دابەشـکردنی عێـراق بەسەرسـێ هەرێمـدا دادەنێـن. (7)
ئـەم کۆنگرەیـە بەتوونـدی لەلایـەن حکومەتـی بەغـدا و تێکـڕای گرووپـە شـیعەکانەوە رەخنـەی لێگیـراوە، ئەوانـەی کـە بەڕێـز مەسـعود بارزانـی بـە تایفەگـەری تۆمەتبـار دەکـەن گوایـە لایەنـی سـوننە دەگـرێ و هـاوکاری دامەزرانـی هەرێمـی سـوننە دەکات..

5 - گۆڕانکاری لە پەیوەندیە کوردی - خەلیجییەکان دوای رێککەوتنی ئەتۆمی ئێران

کۆمەڵێـك هـۆکار کاریانکردووەتـە سـەر پێشـکەوتنی بەرژەوەنـدی و پەیوەندییـە کوردسـتانی - خەلیجییـەکان. لەپێـش هەموویانـەوە زیادبوونـی نفـوزی ئێرانـی لـە عێـراق و نیگەرانییەکانی خەلیـج دوای دامەزرانی حەشـدی شـەعبی و پەرەسـەندنی رۆڵـی حیزبوڵـلای لوبنـان و قورسـبوونی سـەنگی ئێـران لـە مەلەفـی سـووریا. لەبەرئەوە بیـر لـە پێکەوەنانـی کۆمەڵێـك هاوپەیمانـی تـازە لەلایـەن خەلیجییەکانـەوە کرایـەوە و بـووە یەکێـك لـە بژاردە

7 - عبد الامير الركابي، مؤتمر أربيل: المأزق السني مستمر. المدن:
http://www.almodon.com/arabworld/2014 - 12 - 20

و ئاراستە خەلیجییەکان. یەکێك لە نووسەرە ناسراوەکانی شەرقی ئەوسەت دەنووسێت: "ئێران ئەمڕۆ لە هێرشێکی بێوێنەدایە کە لە مێژووی هاوچەرخماندا نموونەی نەبووە. ڕاستەوخۆ لە سووریا و عێراق شەڕدەکات، چەندین ساڵە بەنیابەت کار لەسەر لوبنان، غەزە، حوسییەکان لە یەمەن و بەحرەین دەکات. لە عێراقیش زۆر بە ئیلتیزامەوە کاری کردووە، بەشێوەیەك کە زیاتر لە حکومەت، پشتیوانی میلیشیا لایەنگرەکانی خۆی دەکات. لێرە بیرۆکەی دامەزراندنی حەشدی شەعبی وەك بەدیلی ئەو سوپایەیە کە بەشێکیان لەگەڵ ئێران نین".[8]

لەم ماوەیەی دواییدا هەندێك ئەنجام بڵاوبوونەوە کە ئاماژە بەوە دەکەن گوایە ڕۆژئاوا ئاراستەیەك پێشدەخات و دەیەوێ ڕژێمی مەلاکانی ئێران لەڕووی سیاسییەوە ماڵی بکات، لەڕووی ئابوورییەوە ڕزگاری بکات و کۆتایی بە گۆشەگیری ئەم وڵاتە بێنێ نەك بیگۆڕێت. چینی باڵادەستی ئێران دوای 30ساڵ، لە جێبەجێکردنی شاکارێکی گەورەی سیاسی و دیپلۆماسی نزیك دەبێتەوە کە بریتییە لە ڕێککەوتنی ئەتۆمی لەنێوان ئێران و دەوڵەتە گەورەکان. ئەمە لەلایەن زلهێزەکانەوە بە دەروازەی دەستەمۆکردنی ئێران دادەنرێت و ڕۆژئاواش لەم قۆناخەی مێژووی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست بایەخی زیاتر بە تاران دەدات. ئەم بایەخە ڕۆژئاواییە بە تاران لە ئەنجامی شکستی نموونەی تورکی وەك سەرمەشقێك بۆ جیهانی عەرەبی و ئیسلامی دێت. هەروەها هەڵەکانی ئیخوان موسلمین لە میسر بووە هۆی ئەوەی هێزە گەورەکان بە پرۆژەی جێگیرکردنی ئیسلامی میانڕەو لە وڵاتانی عەرەبیدا بچنەوە. ئەمە بووە هۆی پارچەکردنی جیهانی ئیسلامی لەنێوان مەرجەعییەتە نەریتییەکان وەك "تورکیا، سعودیە و میسر" لەلایەك و، گرووپە سەلەفییە جیهادییەکان- بەمۆری ئیسلامی سوننی- لەلایەکی دیکەوە. ئێستا ئێران وەك جەمسەرێکی ئیسلامی میانڕەوتر و وەك مەرجەعییەتێکی سیاسی و ڕۆحی دەرکەوتووە کە لەڕووی فیکرییەوە کراوەیە و ناوەندگەرا و ڕێکخراوتریشە.

لەم دە ساڵانەی دواییدا بەشێوەیەکی بابەتی خۆی وەك جەمسەرێکی مەزهەبی تۆکمە پیشانداوە کە دەتوانێ دووبەندی ئیسلامی مەزهەبی بەڕێوەبەرێت و توانای ئەوەی هەیە لەڕێگەی ئەجێندا و دروشمی هەڵخەڵەتێنەرەوە خواستە قۆناخییەکانی ڕۆژئاوا دابین بکات.

ئێران هەڵەی وڵاتانی عەرەبی و خەلیجی قۆستووەتەوە لەکاتیکدا ڕۆژئاوا لە مامەڵەکردنی لەگەڵ وڵاتانی عەرەبی تووشی دڵەڕاوکێ بووە. ئێران ئەمەی بەکارهێناوە بۆ بازاڕکردنی جەمسەربەندی و چالاکی ئیسلامی خۆی بۆ ئەوەی هێزی عەرەبی سوننی خەلیجی هاوسەنگ بکات. تاران تێگەیشت ڕۆژئاوا پیویستی پێیەتی بۆ ئەوەی لە جیهانی ئیسلامیدا ڕۆڵی هاوسەنگی بگێڕێت. بەبێ هەموو دەسکەوتێکی سیاسی لە ناوچەکە، کەم و زۆر نفوزی خۆی بەرفراوان دەکات و کارتەکان تێکەڵدەکات و لە چالاکی جۆربەجۆردا بەشێوەی سەیروسەمەرە دەیانقۆزێتەوە.[9]

دوای جێبەجێکردنی بەندەکانی ڕێککەوتنی ئەتۆمی بەتایبەت دوای گێڕانەوە بەشێك لە داراییە بلۆککراوەکانی ئێران لەلایەن ڕۆژئاواوە، بیرۆکەی ڕێککەوتنی درێژخایەنی ڕۆژئاوایی – ئێرانی بەریگرتووە. لەگەڵ پەرەسەندنی نفوزی ئێرانی لە سووریا، عێراق، لوبنان و یەمەن، هەڕەشەی ئێرانی بەرفراوانبووە.

---

8 - عبد الرحمن الراشد، ڕۆژنامەی الشرق الأوسط، ژمارە 13243،
-http://aawsat.com/home/article/301671/%D8%B9%D8%A8%D8%AF:2015/3/2

9 - آزاد أحمد علي، إيران بين الدور والانتصار، 2015/3/21، پۆرتاڵی ڕووداو:
http://rudaw.net/arabic/opinion/21032015

بـۆ بەرپەرچدانـەوەی ئـەم هەڕەشـەیە بەتایبـەت لـە عێـراق و سـووریا، بیرۆکـەی پێکەوەنانـی هاوپەیمانـی عەرەبـی سـوننی – کـوردی هاتووەتـە کایـەوە.

6 – پێگەی کوردستان لەنێو هاوپەیمانی ئیسلامی بە پێشەنگیی سعودیە

لێـرە هەندێـك نێوەنـدی ڕۆژئاوایـی سێ وێنـە بـۆ داڕشـتنەوەی ئاینـدەی ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت دەكێشـن: ئـەم سیانەش بریتیـن لـە ڕۆڵـی تورکـی، نفـوزی ئێرانـی و ئاسایشـی ئیسرائیل. لێـرەدا زۆرینـەی بەرژەوەنـدی عەرەبی غاییبـە. ئـەم هۆکارانـە لەگـەڵ پشـێوی کارای دوای بەهـاری عەرەبـی، هـاوکات لەگـەڵ پرۆژەی ئیسـلامی سـوننی تورکـی – ئیخوانـی لەگـەڵ ئـارەزووی فراوانخـوازی ئێرانـی لـە جیهانـی عەرەبیـدا لەگـەڵ یەکلاییەنەکردنـەوەی کێشـەی فەڵەسـتین، پاڵـی بـە ڕیـازەوە نـا بـۆ ئـەوەی بەرژەوەندییەکانـی خـۆی و بەرژەوەندییـە هاوبەشـە عەرەبییـەکان بپارێزێـت، لەجیاتـی سیاسـەتی خۆپارێـزی، بـەرەو کاراکردنـی سیاسـەتی دەرەوە بکشـێت. بۆیـە هاوشـێوەی ئەکتـەرە نێودەوڵەتـی و هەرێمییـەکان کـە لـەدژی ڕێسـا نێودەوڵەتییـەکان وەسـتاونەتەوە، بڕیاریـدا چیـتر گـوێ بـەو ڕێسـا مێژووییانـە نـەدات کـە بەسـەر هاوکێشـەکانی ناوچەکـەدا حوکمدەکـەن.
ریـاز بڕیاریـدا توانـا و دەرفەتەکانـی چـالاك بـکات بـۆ ئـەوەی ئەجێنداکانـی کـە خـاوەن رەهەنـدی عەرەبـی و خەلیجیـن، بەسـەر هەمـوو لایەکـدا بسـەپێنێت. هەروەهـا هەوڵیـدا بۆشـایی ئەمریـکا لـە ناوچەکـە پڕبکاتـەوە و تاوەکـو کۆتاییهاتنـی حوکمـی بـاراك ئۆبامـا گوشـار بـۆ یەکلاییکردنـەوەی کێشـە گـەورەکان بهێنێـت. جگـە لـەوە دەیـەوێ دیدێکـی هەرێمـی عەرەبـی هاوبـەش بەدیبێنـێ کـە تێیـدا ئاینـدەی سـووریا، عێـراق و یەمـەن دیـاری بـکات و مامەڵـە لەگـەڵ مەلەفـی ئەتۆمـی ئێرانـی بـکات و ئەنجامـە ئایندەییەکانـی بخوێنێتـەوە.[10]
ئـەو بۆشـاییەی کـە لەبەریەکترازانـی هەندێـك دەوڵەتـی عەرەبـی وەك عێـراق، سـووریا، یەمـەن و لیبیـا هێناویەتەکایـەوە، بوونـی بیرکردنەوەیەکـی وا دەسـەپێنێ کـە دەبـێ ئامادەیـی هەبـێ بـۆ پڕکردنـەوەی هەمووجـۆرە بۆشـاییەکی کتوپـڕی جیۆسیاسـی کـە ڕێکخـراوە نێودەوڵەتییـەکان دەیخولقێنـن. بەتایبـەت داعـش کـە وەك دەوڵـەت – ڕێکخراوێکـی توونـدڕەوی سنووربەزێن، خەریکـە خـۆی لـە سـنوورەکانی باکووری نیمچـە دوورگـەی عەرەبیـدا تۆکمـە دەکات. هەروەهـا لـە سـنوورەکانی باشـووری ئـەم نیمچـە دوورگەیـەدا هێزێکـی دیکـە خەریکـە پەرەدەسـێنێت کـە ئەویـش حیزبـی ئەنسـارولّلای حوسـییە کـە بەفەرمـی دەوڵەتـی یەمەنـی هەڵوەشـاندەوە و سـەنعای پایتەختیشـی داگیرکـرد.
زۆربـەی خوێندنـەوە بابەتییـەکان بـۆ هەڵوێسـتی تاقـە هێـزی مـاوەی عەرەبـی دەچـوو کـە هێشـتا لـەڕووی دارایـی و کۆمەڵایەتییـەوە یەکپارچەیـە، کـە شانشـینی عەرەبـی سـعودییە. دوای ئـەو بۆشـاییەی ڕمانـی دەوڵەتەکانـی دەوروبـەری دروسـتیانکردووە، لەنێـوە پێگـەی خـۆی دەخوێنێتـەوە. شانشـینی سـعودی وەنەبـێ تەنیـا بەشـێوەی سـەربازی و هەڵچوونـی ئایدیۆلـۆژی هەڕەشـەی لێبکرێـت، بەڵکـو هەڕەشـەی ئەوەشـی لەسـەرە کـە ڕۆڵـی بـۆ نزمتریـن ئاسـت دابەزێـت. بۆیـە هەوڵـدەدات ڕۆڵـی عەرەبـی خـۆی بەرزبکاتـەوە وەك مافێکـی سرووشـتی و جوگرافـی خـۆی، بەتایبـەت بـۆ ڕووبەڕووبوونـەوەی ڕۆڵـی ئێرانـی کـە ناوچەکـەی گرتووەتـەوە.

---

10 - مصطفى فحص، الرياض وأقلمة السياسة الدولية، ڕۆژنامەی الشرق الوسط، 13619، 2014/12/29: http://aawsat.com/home/article/253671/

وەنەبێ ئێران وەك هاوسێیەکی عێراق سنوورەکانی گەمارۆدابێت، بەڵکو بووەتە مەنزومەیەکی یەکگرتووی هێرشبەری سەربازی - ئایدیۆلۆژی کە پێویستە هێزەکەی هاوسەنگ بکرێت و کاراییەکەی لەسەر رۆژهەڵاتی نێوەڕاست لاوازبکرێت. (11)

سعودیە هەنگاوێکی بۆ پێشەوەنا بۆ ئەوەی رۆڵێکی یەکجار گەورە بگێڕێت. هەروەها دوای ئەوەی لە رۆژی 26/3/2015دا رابەرایەتی ئۆپەراسیۆنی "باهۆزی یەکلاکەرەوە"ی لەدژی حوسییەکان لە یەمەن کرد، هاوکێشەی هێزەکانی سەراوژوور کرد. بەمە ناوچەکە کەوتە قۆناخێکی سیاسی تازەوە و سعودیە 10 دەوڵەتی عەرەبی دیکەی لەگەڵ خۆی خست بۆ ئەوەی نەهێڵن حوسییەکان دەست بەسەر هەموو یەمەندا بگرن. بەمە ئەوەی نیشاندا کە ئەم جەنگە شێوەی نەخشەی ناوچەکە دەگۆڕێت و هاوکێشەی هێزەکان لەناوچەکە سەرووبن دەکات. جگە لەوە پێگەکانی دەپارێزێت و نفوزیشی زیاد دەکات. بەشێوەیەك ئەم جەنگە جەنگی سعودیە لەدژی رێککەوتنی ئەمریکا - ئێرانە کە زۆر سیاسەت و پرۆژەی ئایندەیی جیاوازی لێ دەستەبەر دەبێت.

بێگومان "باهۆزی یەکلاکەرەوە" بە رووداوێکی کلیلی دەزانرێت. ناوەندی گفتوگۆی ستراتیژی سەر بە ئەکادیمی ناتانیای تەلەبیب پێیوایە کە رووداوەکانی یەمەن دەبنە هۆی بنیاتنانی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستی تازە. ئەم ناوەندە پێیوایە سعودیە لە ژێر فەرمانی شاسەلماندا رۆڵێکی گەورەی پێشەنگی لە ناوچەکەدا دەگێڕێت و بەشێنەیی لەژێر نفوزی ئەمریکا دێتەدەرەوە و وەك هێزێکی لێهاتوو مامەڵە دەکات. لەدوای باهۆزی یەکلاکەرەوە سعودیە بەشێنەیی خۆی لە نفوزی ئەمریکا دەرخستووە و پشت بەخۆی و هاوبەشە راستەقینەکانی دەبەستێت. هەروەها دەڵێن باهۆزی یەکلاییکەرەوە رووخساری رۆژهەڵاتی نێوەڕاستی تازە دەکێشێت. (12)

رووداوەکانی 2015 ئەوەیان سەلماند کە باهۆزی یەکلاییکەرەوە هاوکێشەی هێزەکان و کولتووری باوی سیاسی ناوچەکەی گۆڕیوە. ئەو بیرە چەقبەستووەی لە ناوچەکە گۆڕی کە ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو ناتوانێ بەبێ ئەمریکا هیچ کارێك و دەسپێشکەرییەك بکات چ جای کاری سەربازی! لەسەر ئاستی نێودەوڵەتی باهۆزی یەکلاییکەرەوە زەمینەی بۆ پێکەوەنانی هاوپەیمانییەکی ئیسلامی گەورە خۆشکرد کە سعودیە سەرپەرشتیدەکات. میر محەممەد بن سەلمان وەلی شازادەی جێنشین و وەزیری بەرگری لە کۆبوونەوەی رۆژنامەڤانی رۆژی سێشەممە 15/12/2015 دا رایگەیاند: هاوپەیمانییەکی ئیسلامی بە سەرکردایەتی سعودیە هاتووەتەکایەوە کە بارەگاکەی لە شاری ریازە و بەو زووانە ناوەندی ئۆپەراسیۆنی هاوبەشیش دروستدەکرێت. لەم بارەگایەدا کار بۆ هاوئاهەنگی و رێکخستنی ئۆپەراسیۆنی سەربازی لەدژی تیرۆر دەکرێت. لەتەنیشت ئەمەدا میکانیزم و بەرنامەی ئەم ئەرکە لەگەڵ دەوڵەتە هاوپەیمانەکان پێشدەخرێت. بەشێوەی کردەیی ئەم دەوڵەتانە هەندێکیان بەشداری لە هاوپەیمانییەکەدا دەکەن و هەندێکیشیان پاڵپشتیدەکەن کە 35 دەوڵەتی ئیسلامین، لەوانە: میسر، ئوردن، ئیمارات، پاکستان، بەنگلادش، تورکیا، تونس، سنیگال، سودان، فەڵەستین، قەتەر، کوێت، لوبنان، مەغریب، موریتانیا، نایجیریا. ئەمە لەگەڵ ئەوەی 10 دەوڵەتی ئیسلامی دیکەش ئەم هاوپەیمانییەیان پەسەندکردووە کە ئەندۆنیزیای تێدایە.

---

11 - آزاد أحمد علي، حول ضرورة تنامي دور المملكة العربية السعودية، پۆرتاڵی رووداو، 2015/3/27: http://rudaw.net/NewsDetails.aspx?pageid=115647

12 - محمد خالد، السعودية نفضت عن كاهلها التبعية المطلقة للولايات المتحدة، الخليج الجديد: http://www.thenewkhalij.net/ar/node/12223. دوا سەردان 2016/3/14

لـە بەیاننامـەی هاوپەیمانییەکـدا هاتـووە کـە هەمـوو کارەکانـی بەپێـی پەیمانـە نێودەوڵەتییـەکان دەبێـت. تێیدا جەخـت لـە رووبەڕووبونـەوەی تیـرۆر دەکرێـت کـە تەنیـا داعـش نـا بەڵکـو هەمـوو گرووپێکـی تیرۆریسـتی دەگرێتـەوە، جـا لەژێـر هـەر ناوێکـدا بـن. لـەڕووی فکریشـەوە بەرەنـگاری تیـرۆر دەبنـەوە. هاوپەیمانـی شـەرعیەتی خـۆی بـە شـەرعیەتی پەیمانـە نێودەوڵەتییـەکان و رێکخـراوی هـاوکاری ئیسـلامی دەبەسـتێتەوە بەپێـی ئـەم دەقـەی بەیاننامەکـە:" بەپێـی بەندەکانـی نەتـەوە یەکگرتـوەکان و بەپێـی بەندەکانـی رێککەوتنـی رێکخـراوی هـاوکاری ئیسـلامی بـۆ بەرەنگاربوونـەوەی هەمـوو جۆرەکانـی تیـرۆر و زاڵبـوون بەسـەر هـۆکار و ئامانجەکانـی، هەروەهـا لەپێنـاو جێبەجێکردنـی ئەرکـی پاراسـتنی میللـەت لـە وەیشـومەی گشـت گرووپـە تیرۆریسـتییەکان کـە لەسـەر زەوی شـەڕ و فەسـاد بڵاودەکەنـەوە، ئـەم هاوپەیمانییـە دێتەکایـەوە".[13]

لەگـەڵ ئەمـە وڵاتانـی جەزاییـر، سـووریا و عێـراق لـە هاوپەیمانییەکـەدا بەشـدارنەبوون. هەروەهـا ئـەو پرسـیارە خـۆی دەوروژێنـێ کـە هەرێمـی کوردسـتان چـۆن چۆنـی بەشـداری ئـەم هاوپەیمانییـە دەکات؟ جگـە لـەوە ئـەم پەیمانـە و پیادەکردنـی لەسـەر زەوی بەبـێ هێـزی پێشـمەرگەی کوردسـتان چـۆن دێتەکایـەوە؟

لێـرە دەتوانرێـت بگوترێـت کـەوا سـەرکردایەتی کوردسـتانی چ بەئاشـکرا و چ بەنهێنـی پشـتیوانی لـەم هاوپەیمانییـە دەکات. ئەمـە بـەو مانایـە نییـە کـە سـەرباری هەڵویسـتی بەغـدا، جێگەیـەك بـۆ هەرێمـی کوردسـتان نەکرێتـەوە. دەتوانرێـت کاتـی سـەردانی مەسـعود بارزانـی بـۆ سـعودیە ئـاوا بخوێنرێتـەوە: مەسـعود بارزانـی سـەرۆکی هەرێمـی کوردسـتان وایدەبینـێ کـە بەرژەوەنـدی هەرێمـی کوردسـتان لەوەدایـە بـەم هاوپەیمانییـەوە پەیوەسـت ببـێ بـۆ ئـەوەی سـنووریك بـۆ نەیارییەکانـی ئێـران بەرامبـەر خـۆی و هەرێمـی کوردسـتان دابنـێ کـە بـەو دووایـە رووی لـە زیادبـوون کـردووە و بووەتـە هـۆی گـرژی لـە پەیوەندییەکانـی نێوانیـان. ئەمـەش دوای ئـەوە هـات کـە کـورد پێداگیـری خـۆی بـۆ ئەنجامدانـی گشتپرسـی نیشـانداوە بـۆ ئـەوەی چارەنووسـی هەرێمـی کوردسـتان یەکلایـی بکرێتـەوە کـە ئەمـە بووەتـە هـۆی تووڕەیـی ئێـران و هاوپەیمانـە شـیعەکانی.[14]

بەشـێوەیەك تەرجەمـەی کردەیـی ئـەم پەیمانـە لـە دەرکردنـی بڕیـاری ناسـاندنی حیزبوڵـڵای لوبنانـی وەك گرووپێکـی تیرۆریسـتی تاقیکراوەتـەوە. هەروەهـا دەشـێ ئەمـە لـە مانـۆڕی "برووسـکی باکوور"یشـدا بخوێنینـەوە کـە بـە ئامادەیـی بـۆ دەسـتوەردانی زەوینـی لەکاتـی پێویسـت بـۆ نێـو سـووریا لەقەڵەمدەدرێـت. ئەمـە یـەك شـت یەکلاییدەکاتـەوە کـە سـعودیە لـە هەرێمەکـەدا جەمسـەری دژی ئێرانـە.

لـەڕووی جیۆسیاسـییەوە مانـۆڕی بروسـکی باکـوور کە لە رۆژی 27ی شـوباتی 2016دەسـتپێکرد، بـە هەنگاوێکـی بوێرانـە دادەنرێـت. ئـەم مانـۆڕە لەلایـەك لـە بیابانـی سـووریا نزیکـە و لەلایەکـیش لەتەنیشـت و لاپاڵـی عێـراق هاتووەتەکایـەوە! واتـە لەنزیـك سـنوورەکانی "دەوڵەتـی ئیسـلامی". تەرجەمـەی ئەمیـش ئاوایـە کـە "ئـەم بابەتـە قوڵایـی سـتراتیژی هەرێمـی و عەرەبییـە". بەتایبـەت دوای ئـەو هەمـوو هەڕەشـە و رووداوانـەی کـە ناوچەکـە بەخۆیـەوەی بینیـوە. ئەمـە یەکـەم مانـۆڕ و ئۆپەراسـیۆنی راهێنانـە لەمێـژووی دەوڵەتانـی عەرەبیـدا و یەکەمیشـە لەوەتـی هاوپەیمانـی ئیسـلامی لـەدژی تیـرۆر راگەیێنـدراوە. ژمـارەی سـەربازانی بەشـدار لـەم مانـۆڕەدا گەیشـتووەتە 150 هـەزار. ئەمـە کاراکردنـی سـەربازی هاوپەیمانییەکەیـە و راگەیاندنـی هاوسـۆزی

13 - آنادية راضي، المرسال:http://www.almrsal.com/post/295354. دوا سەردان 2016/3/14

14 - وحدة الدراسات العراقية، مركز الروابط للبحوث والدراسات الاستراتيجية. 2015/12/5:
http://rawabetcenter.com/archives/15983

وڵاتانی بەشدار لە مانۆڕەکەیە لەدژی ئێران. جگە لەوە نیشاندانی هێزی سەربازی عەرەبیشە بەتایبەت لەسایەی بەشداریکردنی هەردوو هێزی عەرەبی سعودیە و میسر. (15)

دوای کۆتاییهاتنی مانۆڕەکانی بروسکی باکوور کە 20 دەوڵەت بەشداری تێدا کردووە، سەرباری هێزەکانی سپەری جەزیرە - هێزی هاوبەشی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو- کە لەنێو لیستی 57 ئەندامی هاوپەیمانی ئیسلامی لەدژی تیرۆردان، غیابی دوو دەوڵەتی هەرێمی گرنگ سەرنجی چاودێرانی راکێشا کە جەزاییر و تورکیان! دیارە ئەمە دەیسەلمێنێ کە تورکیا لەبەرئەوە بەشداری نەکردووە کە بەنیازە پەیوەندییەکانی لەگەڵ ئێران پێشبخات. (16)

برووسکی باکوور لووتکەی بەرزبوونەوەی سیاسی و سەربازی کەنداو پێکدەهێنێت. لە بنەڕەتدا ئەمە لەدژی ئێرانە و تورکیا تێیدا بەشداری نەبووە. دەشێ لێرەدا خوێندنەوەیەکی کوردی بۆ بکرێت، بەشێوەیەك لەگەڵ بەرژەوەندییە ستراتیژییە کوردستانییەکاندا دەگونجێت. باشتریشە بەشێوەی سیمبوولی پێشمەرگە بەشداری تێدا بکات.

7 -ئاسۆکانی ئایندەی پەیوەندییە کوردستانی - خەلیجییەکان لە دوای داعش

لەم ساڵانەی دواییدا پەیوەندییەکانی هەرێمی کوردستان لەگەڵ بلۆکی عەرەبی سوننە پێشکەوتوون. سەرباری کارەسات و وەیشومەی داعش، بەڵام ئەم پەیوەندییانە بەرەو پێشەوە دەچن. بەتایبەت دوای پەلاماری داعش بۆ سەر کوردستان، هەڵوێستی عەرەبی سوننە بەرامبەر کورد و مەسەلەی فیدراڵی هەرێمی کوردستان گۆڕانی بەسەردا هاتووە. بەتایبەت دەوڵەتانی خەلیجی لەوەدا لەپێشی پێشەوەن. لەم ساڵانەدا 7 کۆنسوڵخانەی عەرەبی لە هەولێر کراونەتەوە کە دواترینیان کۆنسوڵخانەی سعودییە بوو کە لەنێوەڕاستی شوباتی 2016دا کرایەوە.(17) ئەمە نیشاندەری ئەوەیە کە پەیوەندییەکان لەسەر ئاستی سیاسی و دیپلۆماسی بەرەو پێشەوە دەڕۆن. لەنێو نێوەندی رووناکبیران و نووسەرانی عەرەبیشدا هاوسۆزی بۆ رزگاری کوردستان وا زۆربووە کە لەژماردن نایەن. بۆ نموونە هەندێك لەسەر بایەخی جیۆسیاسی کوردستان وایان نووسیوە: "لەڕووی جیۆسیاسییەوە هەرێمی کوردستانی عێراق بە پەرژینێکی سرووشتی و سیاسی لەبەرامبەر کشانی ئێران و تورکیا لە ناوچەکە دەژمێرێت. زۆر باشە کە لەسەر بناخەی هاوبەش بەرژەوەندییەکانی لەگەڵ ببەستینەوە. ئەگەر ئەم دەوڵەتە دابمەزرێت، ئەوە بە زەبرێکی کاریگەر لەپشتی ئێران لەقەڵەمدەدرێت. ئەمەش ئەوکاتە خۆی نمایشدەکات کە نفوزی کوردی بەهێزەوە بۆ ناو ئێران شۆڕببێتەوە و لەوێ داوای سەربەخۆیی بکات". (18)

---

15 - شؤون خليجية: http://alkhaleejaffairs.info/c-32302/

16 - . نصر المجالي، لماذا لم تشارك تركيا والجزائر في «رعد الشمال»؟، إيلاف:
http://elaph.com/Web/News/2016/3/1077027.html، دوا سەردان 2016/3/14

17 - رۆژی 2016/2/22 کرایەوە، رووداو: http://rudaw.net/arabic/kurdistan/220220162

18 - سعود كابلي، هل يصب استقلال كردستان العراق في مصلحة المملكة؟ جريدة الوطن أون لاين السعودية، 2015-03-25

هەڵوێست و بانگەوازەکان بۆ پشتیوانی لە کوردستان بەرزدەبنەوە و جەخت لەوە دەکرێتەوە کە سەربەخۆیی کوردستان بەسودی سعودیەیە: "ئایا سەربەخۆیی هەرێمی کوردستان بەسوودی سعودیەیە یان نا؟ بەڵام ئیتر درەنگ نییە ئەگەر پەیوەندییەکان لەگەڵ ئەم هەرێمە پێشبخرێن کە لەبەردەم دەروازەکانی سەربەخۆییدایە. ئەگەر ئەمڕۆ ئەمە بەئیرادەی خۆمان نەیێتەدی، ئەوا سبەی بەبێ ئیرادەی خۆمان بەدیدێت ".[19]

چالاکی و رۆڵی ناوەندی هێزە کوردستانییەکان لەدژی داعش، بووە هۆی پڕچەککردنی دەیان هەزار چەکداری کورد. لانیکەم نزیکەی 200هەزار جەنگاوەری کورد لە بەرەکانی جەنگ لە سووریا و عێراق دەجەنگن. ئەم جەنگە درەنگ یان زوو هاوتای سیاسی خۆی لەسەر زەوی دەستەبەر دەکات. ئەوەش بریتییە لە بەرزبوونەوەی دەوری سیاسی و سەربازی کورد. ئەمە لەسەر حیسابی پاشەکشێی رۆڵی دیمەشق و بەغدا و بگرە لاوازبوونی رۆڵی تاران و ئەنکەرەش دێتەکایەوە.

توێژەران ئەوەیان زانیوە کە کورد لە جەنگی دژبە داعشدا بە ژمارەیەکی گرنگ لەقەڵەمدەدرێن، بۆیە باس لە پەیوەندییە جوگرافی و کۆمەڵایەتییەکانیان دەکرێت. سەرئەنجام ئەمە دەبێتە دەرئەنجامێکی جیۆسیاسی نوێ لەلای دەوڵەتانی ناوچەکە بەگشتی و وڵاتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو. وەك دەزانین گۆڕانکارییەکانی ناوچەکە زۆر زیاتر لە جاران کورد و گەلانی کەنداوی عەرەبی لێك نزیکدەکاتەوە. هەروەها ناکۆکی بەرژەوەندی و هەستیاری مێژوویی لەنێوان کورد و گەلانی کەنداودا نییە. بگرە بەرژەوەندی هاوبەشی بێسنوور لەنێوانیاندا هەیە و لەوانەیە رۆژێك رۆڵی ئێران و تورکیاش تێپەڕێنن و بتوانن کاریگەری لەسەر ناوەندی بڕیاریان بکەن و تەنانەت دەوری سیستەمی باڵادەست لە بەغدا و دیمەشق کزبکەن. ئەمانە هەمووی، پێشخستنی شێوەکانی پەیوەندی لەنێوان هاوپەیمانی خەلیجی و هەرێمی کوردستان بەسەر بڕیارسازانی سیاسیدا دەسەپێنن.

بەڕاستی کورد هاوسێی راستەقینەی گەلانی خەلیجن. روانینی کورد بۆ وڵاتانی خەلیج لەڕووی کۆمەڵایەتییەوە، بەتایبەت لەڕووی کۆمەڵگەی مەدەنی و چالاکی سیاسی و ئابووری ناحکومییەوە، بەرەو پێشەوە دەڕوات. لەکاتێکدا ئێران و تورکیا تەنیا لەڕووی فەرمی و قانونییەوە هاوسێی کەنداون. زۆربەی پردەکانی پێك گەیاندنی مرۆیی و جوگرافی لەنێوان دەوڵەتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو و ئێران و تورکیا تێکڕای بەسەر کوردستاندا تێدەپەڕێت. کورد تائێستاش دەروازەی دەربازبوون و کلیلی گەیشتن بۆ ناو ئەم دوو دەوڵەتەن. کاتێك دەتوانین بەباشی لە کارکردی ئەم پردە جوگرافییە بگەین کە هەرێمی سوننی لە عێراق و سووریا دابمەزرێت.

بەپێی نرخاندنی ستراتیژی بۆ پەیوەندییەکانی کوردستان و خەلیج، ئەوە ساخدەبێتەوە کە پێویستە هەرێمی کوردستان بە هاوپەیمانی ئیسلامی بە پێشەنگی سعودی پەیوەست ببێ و لەگەڵ ئەم دەوڵەتانە کار بۆ کاراکردنی پڕۆژەیەکی سیاسی تازە بکات کە ببێتە بەدیل و تەریبی سیاسەتی دەوڵەتەکانی ناوچەکە وەك ئێران، تورکیا و عێراقی شیعە. بۆ سەرخستنی ئەم پڕۆژەیە پێویستە جەخت لەسەر ئەم دوو شتە بکرێتەوە: یەکەم، پێکەوەنانی هەرێمی فیدراڵی یان کۆنفیدراڵی سوننە کە پەیوەندی تایبەتی لەگەڵ کوردستان هەیە. دووەم، دەستەبەرکردنی پڕۆژەی هاوبەش لە بواری وزە و ئاو، گەیاندن و گواستنەوە. کارکردنی شێلگیرانە بۆ پەیوەستکردنی ئەم پڕۆژانە لەگەڵ پڕۆژەی ئابووری

---

19 - سەرچاوەی پێشوو.

و گەشەسەندنی دەوڵەتانی ئەنجوومەنی هاریکاری کەنداو و ئوردنیش. پیادەکردنی ستراتیژیەتی تازەی سیاسی، ئابووری - کۆمەڵایەتی پاڵ بە هەرێمی کوردستانەوە دەنێ بۆ دەسخستنی سەربەخۆیی و ئازادی زیاتر. هەروەها بناخەی پەیوەندی تۆکمە و جیاواز لەگەڵ هاوسێ عەرەبەکان دادەنێ و کۆتایی بەو چەمبەرە ئاگرە دەهێنێ کە کە سەت ساڵە کوردستانی تەنیوەتەوە.

سەرچاوەکان

1 - زانكو أحمد، هل سيتعايش الأكراد مع جارتهم الجديدة طويلا؟ موقع : نقاش، 2014/6/19،لینک:
/http://www.niqash.org/ar/articles/politics/3468

2 - كول بوانزل، المملكة ودولة الخلافة: مبارزة الدولتين الإسلاميتين، مركز كارنيغي . دراسة نشرت 18 شباط 2016، لینک: -http://carnegie
ar-62893/iumx?mkt_tok=3RkMMJWWfF9wsRovvanMZKp0aPyQAgobGp5I5FEIQ7XYTLB2t60M/26/02/mec.org/2016
WA%3D%3D

3 - لوري بلوتكين بوغارت، التمويل السعودي لـ تنظيم «الدولة الإسلامية في العراق والشام، 24 حزيران 2014، معهد واشنطن،
لینک: https://www.washingtoninstitute.org/ar/policy-analysis/view/saudi-funding-of-isis
دوا سەردان: 11-3-2016

4 - الجزيرة نت: /6/1/http://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2015

5 - غريغوري غوس، داعش وحرب الشرق الأوسط الباردة الجديدة، 25 /8/ 2014، مركز بروكنجز:
25-isis-new-middle-east-cold-war/08/http://www.brookings.edu/ar/blogs/markaz/posts/2014

6 - عبد الامير الركابي، مؤتمر أربيل: المأزق السني مستمر. المدن:
/20/12/http://www.almodon.com/arabworld/2014

7 - عبد الرحمن الراشد، رۆژنامەی الشرق الأوسط، ژمارە 13243،
-http://aawsat.com/home/article/301671/%D8%B9%D8%A8%D8%AF:2015/3/2

8 - آزاد أحمد علي، إيران بين الدور والانتصار، 2015/3/21، پۆرتاڵی رووداو:
http://rudaw.net/arabic/opinion/21032015

9 - مصطفى فحص، الرياض وأقلمة السياسية الدولية، رۆژنامەی الشرق الوسط، 13619، 2014/12/29: /http://aawsat.com/home
/article/253671

10 - آزاد أحمد علي، حول ضرورة تنامي دور المملكة العربية السعودية، پۆرتاڵی رووداو، 2015/3/27: .http://rudaw.net/NewsDetails
aspx?pageid=115647

11 - محمد خالد، السعودية نفضت عن كاهلها التبعية المطلقة للولايات المتحدة، الخليج الجديد: /http://www.thenewkhalij.net/ar
node/12223. دوا سەردان 2016/3/14

12 - آنادية راضي، المرسال:http://www.almrsal.com/post/295354. دوا سەردان 2016/3/14

13 - وحدة الدراسات العراقية، مركز الروابط للبحوث والدراسات الاستراتيجية. 2015/12/5:
http://rawabetcenter.com/archives/15983

14 - شؤون خليجية: /http://alkhaleejaffairs.info/c-32302

15 - نصر المجالي، لماذا لم تشارك تركيا والجزائر في «رعد الشمال»؟، إيلاف:
html.1077027/3/http://elaph.com/Web/News/2016، دوا سەردان 2016/3/14

16 - رۆژی 2016/2/22 کرایەوە، رووداو: http://rudaw.net/arabic/kurdistan/220220162

17 - سعود كابلي، هل يصب استقلال كردستان العراق في مصلحة المملكة؟ جريدة الوطن أون لاين السعودية، 2015-03-25

بەشی 4

فاکتەرە نێودەوڵەتییەکان و کوردستان پۆست-داعش

کاریگەری ستراتیژی ئۆراسیایی رووسیا لەسەر دۆخی کوردستان پۆست-داعش

عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش

پێشەکی

کوردستان رووبەڕووی جەنگێکی درندە دەبێتەوە لەو کاتەوەی داعش هێرشیکردە سەری و چەندین شاڵاوی کۆمەڵکوژی دەرهەق خەڵکی سیڤیلی بێتاوان ئەنجامدا. ئەم جەنگە کە بەرۆکی کوردستانی گرتووە خەسڵەتێکی جیهانی هەیە. زۆربەی زلهێزەکانی جیهان ڕاستەوخۆ یان ناراستەوخۆ بەشداریان تێداکردووە. هەریەك لەو وڵاتانە کاریگەری خۆی هەیە لەسەر کوردستان، چونکە کوردستان لەم جەنگەدا بووەتە لایەنێکی سەرەکی.
جەنگی داعش سەرەتای قۆناخێکی نوێ لە ناوچەکە دادەمەزرێنێت، چەندین پرسیاریش گەڵاڵە دەبێ سەبارەت بە: ئایا کاریگەری وڵاتانی زلهێز لە جەنگی دژبە داعش لەسەر کوردستان چ دەبێت؟ داعش چ کاریگەریەکی لەسەر رووسیا کرد؟ چی لەرووسیا گۆڕی؟ ئایا هەڵوێستی رووسیا بەرامبەر کورد بەهۆی ئەو کاریگەرییە چۆن بووە؟ تاوەکو چەند رووسیا وەك زلهێزێك کاریگەری لەسەر پێگەی هەرێمی کوردستان لە قۆناخی پۆست-داعشدا دەبێت؟ ئەم تۆیژینەوەیە تایبەتە بە هەوڵی ناسینەوەی کاریگەری گریمانەکراوی ستراتیژی ئۆراسیایی رووسیا لەسەر دۆخی کوردستان پاش-داعش. بۆ ئەم مەبەستەش هەوڵدەدرێت میتۆدی لێکۆلینەوەی گریمانەی ئایندەیی (استشراف مستقبلی) بەکاربهێنرێت بۆ ئەوەی گریمانەی ئایندەی کاریگەری ستراتیژی ئۆراسیایی رووسیا لەسەر دۆخی کوردستان پۆست-داعش بکەین.
ئەم لێکۆلینەوەیە بریتییە لە چەند تەوەرێك و هەر تەوەرێك پرسێکی گرێدراو دەکاتە سەرباسی سەرەکی و بەکۆی هەموو تەوەرەکانی، تەواوی وێناکەی ئەم تۆیژینەوەیە دەردەکەوێت. لەکۆتاییدا ئەنجامێکی گشتی دەخرێتەڕوو کە جێگەی ئەنجامی تەوەرەکان ناگرێتەوە.

جەنگی داعش وکاریگەرییەکانی رووسیا

یەکەم: جەنگی داعش

جەنگـی داعـش،[1] ئاماژەیـە بـەو جەنگـەی کـە لـە رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت سـەریهەڵدا، کاتێـك رێکخـراوی تیرۆریسـتی داعـش بەشـێوەیەکی دڕندانـە هێرشـیکردە سـەر ناوچەیەکـی بەرفـراوان لـە عێـراق و سـووریا و لەسـەر چەندیـن وڵاتـی دیکـە هەڕەشـەی دروسـتکرد. لـە چەندیـن وڵاتـی ئاسـیایی و ئەفریقایـی لقیـان دامەزرانـدووە و خەریکـن کاری تیرۆریسـتی ئەنجامـدەدن. لەچەندیـن وڵاتـی رۆژئاوایـی کاری تیرۆریسـتی ئەنجامـدەدەن. ئـەم رێکخـراوە جەنگـی لەئاسـت جیهـان راگەیانـدووە، لەسـەر چەندیـن بـەرەی جیـاواز لەگـەڵ چەندیـن سـوپا دەجەنگێـت، لەوانـەش هێـزی پێشـمەرگەی کوردسـتان کـە بووەتـە سەرمەشـقی ئـەو هێزانـەی کـە لەنزیکـەوە رووبـەڕووی داعـش دەبنـەوە. لەئەنجامـی جەنگـی داعشـدا چەندیـن هاوپەیمانـی لۆکاڵـی، هەرێمـی و نێودەوڵەتـی پێکەوەنـراون لەوانـە:

- هاوپەیمانی نێودەوڵەتی بە رابەرایەتی وڵاتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا
- هاوپەیمانی چوارقۆڵی لەنێوان رووسیا، ئێران، عێراق و سووریا
- هاوپەیمانی ئیسلامی لەلایەن بەشێکی زۆری وڵاتە ئیسلامییەکان بە رابەرایەتی سعودیە
- هاوپەیمانی دەرعی عەرەبی لەلایەن وڵاتە عەرەبییەکانی کەنداو بەرابەرایەتی سعودیە

لەئەنجامـی جەنگـی داعـش گـرژی و ئاڵـۆزی لەناوچـەی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت بـە یەکجـاری پەرەیسـەندووە و چەندیـن جەنگـی دیکەیشـی تەقاندووەتـەوە لەنێـوان لایەنەکانـی دیکـە وەك جەنگـی یەمـەن، لیبیـا و ئاگـری چەندیـن ململانێـی دیکەشـی خۆشـکردووە. بەشێوەیەکی گشـتی هەسـتی ناڕەزایـی لەنێـو گەلانـی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت دروسـتکردووە بـەوەی چیتـر بەدۆخـی پێـش جەنگـی داعـش رازی نابـن. لـەم جەنگـەدا تاوەکـو نووسـینی ئـەم دێڕانـە چەندیـن شـاڵاوی جینۆسـاید و دەرکردنـی بەکۆمـەڵ دەرهـەق بـە میللەتانـی ناوچەکـە روویـداوە بەتایبـەت ئەوانـەی کەمینەیەکـی ئایینـی یـان ئاینزایـی یـان نەتەوەیـی پێکدێنـن (دەرکردنـی مەسـیحییەکان، کۆمەڵکـوژی کوردانـی ئێزدی دیارتریـن نموونـەن و چەندیـن نموونـەی دیکـەش هـەن).

بەوشێوەیەش و لەبـەر چەندیـن هـۆی دیکـە، جەنگـی داعـش بـە جەنگێکـی قۆناخبـەر دەژمێردرێـت، بۆیـە قسـەکردن لەسـەر قۆناخـی دوای جەنگـی داعـش بـۆ دووبـارە دارشـتنەوەی دۆخـی رۆژهـەڵات بنەمایەکـی پتـەوی هەیـە و چاوەڕواندەکرێـت گۆڕانکارییەکـی بەرچـاو لـە هەڵوێسـت و سیاسـەتی نێودەوڵەتـی، هەرێمـی و ناوخۆیـی سـەرجەم هێـزە کاراکانـی سـەر شـانۆی رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت دروسـتببێت. بـەو شـێوەیەش سـەرهەڵدانی داعـش، سـەرەتایەك بـوو بـۆ زنجیرەیـەك گـۆڕانکاری تراژیـدی لەناوچەکـە بەشـێوەیەکی گشـتی و

1 - کورتکراوەی (دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق و شام) (الدولة الاسلامیة فی العراق والشام) کەدواتر گۆردرا بە دەوڵەتی خەلافەتی ئیسلامی، بەڵام لەزۆر لە ئەدەبیاتی ناوچەیی وجیهانی هەر بە داعش ناسراوە بۆیە لەم تۆیژینەوەویە زاراوەی داعش بەکاردەهێنین بۆ ئاماژەدان بە رێکخراوێکی تیرۆرستی کە ناوچەیەکی بەرفراوان لە عێراق وسوریای داگیرکردوە وبانگەشەی ئەوەدەکاکە نوێنەری راستەقینەی موسلمانە لە هەموو جیهان وئەرکی نەهێشتنی غەیرە موسڵمانی خستۆتە ئەستۆی خۆی وسیستەمی خەلافەتی دامەزراندوە وشاری رەققە لەسوریای وەك پایتەخت بۆخۆی هەڵبژاردوە. بۆ زانیاری زیاتر لەسەر بنەوریشەی ئەم رێکخراوە بروانە:عبدالباری عطوان، الدولة الاسلامیة (الجذور، التوحش، المستقبل)، دار الساقي، بیروت، 2015.

لە کوردستان بەشێوەیەکی تایبەتی. هەر یەك لە هەرێمی کوردستان، باکووری کوردستان[2] و ڕۆژئاوای کوردستان، بەجۆرێك لە جۆرەکان ڕووبەڕووی جەنگێکی کوشندە دەبنەوە. داعش ڕاستەوخۆ هێرشیکردە سەر هەرێمی کوردستان و ڕۆژئاوای کوردستان، چەندین ڕووبەڕووبونەوەی خوێناوی بەرۆکی کوردستانی گرت. ڕۆژئاوای کوردستان و هەرێمی کوردستان بەهۆی ئەم جەنگە تووشی چەندین گۆڕانکاری ناوخۆیی بوونەوە، پێگە و کاریگەری و کارتێکردنی دەرەکی لەسەریان گۆڕانکاری بەسەرهات. دیارە ئەم گۆڕانکارییە تەنیا کوردستان ناگرێتەوە بەڵکو هەموو ناوچەکەش دەگرێتەوە.

دووەم: بنیاتی ستراتیژی ئۆراسیایی ڕووسیا

ڕووسیا وڵاتێکی مەزنەو لەڕووی ڕووبەرەوە بەگەورەترین وڵاتی جیهان دەژمێردرێت. پانتاییەکی بەرفراوان لە کیشوەری ئاسیا و ئەوروپا پێکدێنێت، چەندین ئایین و ئایینزا و نەتەوەی جیاوازی تێدا دەژین. ناسنامەی ڕووسی بە ناسنامەیەکی سیاسی - ژیاری دانراوە و هەموو کەسێك قبوڵی بکات دەبێتە ڕووسی. زمانی ڕووسی زمانی فەرمییە لەگەڵ بوونی چەندین زمانی جۆراوجۆر. سیستەمی سیاسی لەو وڵاتە سیستەمێکی فیدرالی دیموکراسییە و لە 84 یەکەی فیدرالی و ئۆتۆنۆمی پێکدێت.[3] ناسنامەی ئاسایشی نەتەوەیی ڕووسیا لەسەر ڕووسیاییبوون بنیاتنراوە کە ڕووسیا وەك ڕووسیا دەناسێتەوە بەبێ ئەوەی ڕۆژهەڵاتی بێت یان ڕۆژئاوایی. ئەمەش دەبێتە بنەما بۆ بنیاتی تیۆری ستراتیژی ئۆراسیایی. ئەم ستراتیژیەتە پەیوەندییەکی ئۆرگانی پتەو لەگەڵ ناسنامەی ئەوروپایی و ئاسیایی لەیەك کاتدا بەپێی ناسنامەی ڕووسیایی پێکدەهێنێت، بەبێ ئەوەی بەشێك بێت لەهیچ کامیان لەبەرامبەر ئەوەی دیکە. ئەمەش دەروازەی مامەڵەی ستراتیژی خودی بۆ ڕووسەکان بە دوو ئاست دەکاتەوە ئەویش دەروازەی هەرێمی (کە چەند هەرێمی هەیە و هەر هەرێمێك ناسنامەی ستراتیژی تایبەت بەخۆی هەیە) و دەروازەی نێودەوڵەتی کە پایە سەرەکییەکانی بۆ ڕووسیا فەرەهەندن.

ئەم ستراتیژییە تاقانە نییە لە ڕووسیا بەڵکو چەندین قوتابخانەی تیۆری لە ڕووسیا هەن هەریەك لەوانەش پێگە و بنەمای تایبەتی خۆی هەیە.[4] تیۆری ئۆراسیایی بنیاتێکی جیۆپۆلیتیکی نوێی بۆ ڕووسیا گەڵاڵەکردووە. تێڕوانینی نوێی بۆ بازنە جیۆپۆلیتیکییەکانی دەوروبەری ڕووسیا بەتایبەت ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاست هەیە. تیۆری ئۆراسیایی لەبەر گەڵاڵەبوونی لەسەر بنەمای نیشتمانی ڕووسی نەبەستراوەتەوە بە ئایین یان بیروباوەری ئایدیۆلۆژی، بۆیە بەپێی سیاسەتی ناوخۆیی و دەرەکی لەسەر بنەمای پراگماتی

---

2 - باکووری کوردستان تووشی جەنگ بۆتەوە لەگەڵ ئەرتەشی تورکیا. بەمەش چەندین شاری کوردستان ڕووبەڕووی جەنگی کۆڵان بەکۆڵان دەبێتەوە. سەرهەڵدانی ئەم جەنگە پەیوەندییەکی زۆری هەیە لەگەڵ جەنگی داعش. تورکیا وەك بەشێك لە جەنگی دژی تیرۆر هەژماریدەکات.

3 - بۆ زانیاری زیاتر وپشتراستکردنەوەی ئەم زانیاریەیانە بڕوانە:

- Ronald Grigor Suny, The Cambridge History of Russia, VIII, Cambridge University Press,2006

- دستور الاتحاد الروسي 1993 (المعدل 2014) 35صفحة، 16:23 PDF: 2015/09/28 أنشئ الملف بصيغة constituteproject.org

4 - بۆ زانیاری زیاتر بڕوانە:

- S.V. Utechin, Russian Political Thought, Aconcise History, Frederick A.praeger Publisher,University of Florida, New York-London ,www.archive.org

نەتەوەیی بنیادنراوە.[5] تیۆری ئۆراسیایی ئاسایشی نەتەوەیی رووسیای لەسەر چەندین بازنەی کاریگەری و کارتێکردنی جۆراوجۆر نەخشاندووە. یەکێك لەو بازنانەی کە وەك هەرەشە و لەهەمانکاتیشدا وەك دەرفەت لێیدەڕوانرێت بازنەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستە. ئەلکسەندەر دووگین (یەکێك لە بیرمەندە هاوچەرخەکانی رووسیایە) دەڵێ چارەنووسی رووسیا بوونە بە دەوڵەتێکی مەزن و هیچ بژاردەیەکی دیکەی لەبەردەمدا نەماوە ئەگەرنا تێدادەچێت.[6] بەپێی بنەماکانی ئەم تیۆرییە گریمانە دەکرێت ستراتیژی رووسی لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست بەرەو چەسپاندنی رۆڵێکی بەرفراوان و جێگیرتر بێت، بۆیە چاوەڕواندەکرێت دەستتێوەردان و ئامادەبوونی لەسەر ئاستی سیاسی، ئابووری، سەربازی و تەنانەت کولتووریش گەشەبکات. ئەم گریمانەیە کوردستان دەگرێتەوە. چالاکی رووسیا بەمەبەستی ئاراستەکردنی کوردستان، بەرەو پێشەوە دەڕوات.

سێیەم: کاریگەری رووسیا لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست

رۆژهەڵاتی نێوەڕاست لە ململانێی جیهانیدا خاوەن پێگەیەکی سەرەکییە. ئەم پێگەیەش لە ماوەی سەدەی رابردوودا نەگۆڕ بووە.[7] لە سەرەتای ئەم سەدەیەشەوە هاوکێشەکە بۆ بەرژەوەندی بەهێزکردنی پێگەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست گۆردرا تاوەکو وەك ناوچەی دڵی جیهان هەژماربکرێت. ئەم پێگە نوێیەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست دۆخێکی ململانێی ترسناکی لەسەری دروستکردووە و پڕ لە ناسەقامگیری و تیرۆرە. لەڕاستیدا رەنگدانەوەی ململانێی ستراتیژی زلهێزەکانە.[8] رووسیا لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست لە سەدەی بیستەمەوە تاوەکو ئێستا خاوەن رۆڵێکی گەورەیە و خوازیاری رۆڵێکی زیاترە و لە هەوڵێکی بەردەوامدایە بۆ جێگیرکردنی پێگەی بەهێز لەم ناوچەیە. هەرچەندە لە زۆربەی کاتەکاندا رووسیا لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست نەیتوانیوە پێگەیەکی بەهێزتری هەبێت لە رۆژئاوا بەتایبەت ئەمریکا، بەڵام رووسەکان کۆڵیاننەداوە و تائێستا بەردەوامن لە گەڕان بەدوای ئەگەرێك لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست پێگەیان بەهێزبکات.[9] رووسیا لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست مێژوویەکی کۆنی هەیە، لەم ناوچەیەدا سیاسەتی کردووە، پەیوەندیەکی جوگرافی لەنێوانیاندا هەیە و زۆربەی بەخاکی کوردستاندا تێدەپەرێت[10].

---

5 - بۆ زانینی زانیاری زیاتر لەسەر پەیوەندی نێوان ئیشکالیەتی جیوپۆلیتیکی ئۆراسیایی وسیاسەتی پراگماتی نەتەوەیی بروانە:

- Argot Light. Foreign Policy Thinking,(in)Neil Malcolm, Internal Factors in Russian foreign policy, oxford UniversityPress,Oxford,1996.

- Natalia Morozova, Geopolitics,Eurasianism and Russian Foreign Policy Under Putin,Taylor&francis Group, Central European University, Budapest,Hangary.2009

6 - الفكر السياسي الروسي، المنتدى العربي للدفاع والتسليح «القسم العام»، الدراسات والتحاليل الإستراتيجية، الجمعة نوفمبر 19, 2010 http:// alfateh.yoo7.com/t274-topic

7 - بۆ زانیاری زیاتر بروانە:

- يحيى احمد الكعكى، الشرق الاوسط والصراع الدولى، دار النهضة العربية، بيروت، 1986.

8 - د. عبدالحفيظ عبدالرحيم محبوب، واقع جيوسياسى جديد فى الشرق الاوسط يغذيه الصراع والارهاب، دار ناشرى للنشر الالكترونى، 2015. ص 24-37

9 -. بروانە: د. ناصر زيدان، دور روسيا فى الشرق الاوسط وشمال افريقيا من بطرس الامبر حتى فلاديمير بوتين، الدار العربيه للعلوم ناشرون، 2013.

10 - . د. ناصر زيدان، دور روسيا فى الشرق الاوسط وشمال افريقيا ، مصدر سابق، ص 250-258.

رۆژهەڵاتی نێوەڕاست گرنگی ئابووری و سیاسی زۆری هەیە بۆ رووسیا و جگە لەوەش بۆ رووسیا "بنکەیەکی" سەرەکی ئیشکالیەتی ستراتیژیەتی وزەیە.
رووسیا لەلایەن ناتۆوە ئابلۆقە دراوە و هەموو پەلکێشییەکی جیۆپۆلیتیکی لێ قەدەخەکراوە. تەنیا هەندێك دەرفەتی جوڵەی لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست بۆ ماوەتەوە ئەویش لە بەشێك لە رۆژهەڵاتی دەریای نێوەڕاست کە لەسەر کەنارەکانی سووریا قەتیسکراوە. ئەمەش هاندەرێکی سەرەکییە بۆ رووسیا بۆ ئەوەی رێگەنەدات سووریا لەرێی ململانێوە ببێتە بەشێك لە ناوچەی هەژموونی رۆژئاوا.[11] لەڕاستیدا بەرفراوانبوونی ناتۆ لەماوەی پێنج ساڵەی رابردوو و پلانەکانی دیکەی بۆ پێنج ساڵەی داهاتوو، ناوچەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستی لە ناوچەی پێکدادانەوە بۆ ناوچەی "دڵی نوێ" گواستەوە. لە ناوچەیەك کە زلهێزەکان لەناویدا ململانێیان دەکرد بۆ ناوچەیەك کە ململانێ بۆ داگیرکردنی دەکرێت. رووسیا وەك وڵاتانی عەرەبی لە قەیرانێکی مێژوویدایە بەرامبەر مەترسییە پاوانخوازییەکانی ناتۆ، چونکە هەڕەشەی نەمان و پەرتبوون رووبەڕوویان دەبێتەوە. [12]
بەمەش رووسیا چاوەڕێدەکات بەهاوپەیمانی و یارمەتی راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی وڵاتانی ناوچەکە، رۆژهەڵاتی نێوەڕاست دژی رۆژئاوا رێکبخرێتەوە تاوەکو ئاسایشی نەتەوەیی خۆی بپارێزێت. بەواتای ئەوەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست وەك هەڕەشە بۆ رووسیا نەمێنێت. لەڕاستیدا ئەمەش گریمانەی ئەوەمان بۆ دەکات کە رووسیا وەك کارەکتەرێکی سەرەکی لە ململانێیەکانی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا بمێنێتەوە.

چوارەم: کاریگەری رووسیا و ئیشکالیەتی ئیسلامی سیاسی رادیکاڵ

لە مەودایەکی بەرفراوان و راستەوخۆدا رووسیا ئیشکالیەتێکی گەورەی لەگەڵ ئیسلامی سیاسی توندڕەودا هەبووە و هەیە. ململانێ، گومان و دژایەتی تێڕوانین لەنێوان رووسیا و ئیسلامی رادیکاڵ جێگیربووە و ئەمەش لەبەر ئەم هۆکارانەی خوارەوە:

- سەرهەڵدانی چەندین جەنگ لەگەڵ وڵاتانی قاجاری و عوسمانی بەهۆی هاندانی ئایینی لەلایەن قاجارییەکان و عوسمانییەکان دژی رووسیا. بەمەش کولتووری دژایەتیکردنێکی ئایینی دژی رووسیا لەم میللەتانەدا پەیدابووە.
- سەرهەڵدانی چەندین شۆڕش لەلایەن پیاوانی ئایینی موسڵمان دژی فەرمانڕەوایی رووسی وەك شۆڕشی چەرکەسییەکان و داغستانییەکان کە بەپشتیوانی راستەوخۆی عوسمانییەکان بووە.
- بەکارهێنانی هەستی ئایینی لای میللەتانی موسڵمان دژی رووسیای شیوعی بۆئەوەی رێگە لەبەردەم بڵاوبوونەوەی بیروباوڕی کۆمۆنیزم لەنێو ئەو وڵاتانەدا بگیرێت. بەمە ئاراستەی تێڕوانینی میللەتانی موسڵمان دژی رووسیا دانرا، ئەمەش زیانێکی زۆری بە وێنای رووسیا لەنێو موسڵمانەکان گەیاندووە و

---

11 - تقدير موقف» الحرب الروسيه فى سوريا: الاسباب والمالات، مركز الجزيره للدراسات، دوحه، 2015.
12 - عاطف معتمد عبد الحميد، من روسيا الى العراق.. جغرافيا سياسية جديده، مركز الجزيرة للدراسات، دوحة، اذار، 2016، http://www. aljazeera.net/knowledgegate/opinions/2004/3/10/%D9%D9%85%869

بەپلان و ئاراستەی راستەوخۆی وڵاتانی رۆژئاوا ئەنجامدراوە.[13]

- جەنگی ئەفغانستان و دەستێوەردانی رووسی وایکرد کە ئیسلامی رادیکاڵی فەتوای جیهاد دژی رووس دەربکات و لەمەودایەکی زۆردا جەنگێکی خوێناوی گیانی دەیان هەزار کەسی فەوتاند کە لەنیوان رووسیا و ئیسلامییەکان دروستبووە. هەر لەو جەنگەشدا رێکخراوی تیرۆریستی قاعیدە سەریهەڵداوە.
- هەرچەندە پرسی چیچان پرسێکی نەتەوەییە، بەڵام بەهۆیەکی ئاڵۆز سەرکردەکانیان بەناوی ئایینییەوە هێرشیانکردە سەر رووسیا و بەمەش ئەزموونێکی تاڵ هاتەکایەوە کە کاریگەری راستەوخۆی لەسەر پەیوەندی سیاسی ئیسلامی رادیکاڵی و رووسیا هەبووە و چەندین کردەوەی تیرۆریستی گەورە لەلایەن ئیسلامییەکانەوە ئەنجامدراوە.
- وڵاتانی دەوروبەر و ئەوانەی ناوەندی ئاسیاش ئایینی ئیسلام بەکاردێنن بۆ ئەوەی لایەنگری بۆ رووسیا کەمبکەنەوە یان خەڵك دژی رووسیا هانبدەن.

ئیسلامییە رادیکالییەکانی رووسیا هەزاران چەکداریان لەنێو داعش هەیە و لە چەندین شاڵاوی کۆکوژی لە ناوچەکە بەرپرسن، تەنانەت چەندین ناوچە لە عێراق و لە سووریا بەدەستی ئەوان داگیرکراوە. رووسەکان ئەزموونی جەنگیان لەگەڵ ئەم گرووپە تیرۆریستییە لە چیچان، داغستان و جۆرجیا هەیە. پێیان باشە ئەم جەنگە لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاست (سووریا و عێراق) ئەنجامبدرێت نەوەك دووبارە لە وڵاتی خۆیان ئەنجامیبدەن.[14] بەوشێوەیەش دەتوانین بڵێین جەنگی ناوخۆیی رووسیا لەسەر خاکی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست ئەنجامدەدرێت. بۆیە رووسیا زۆر بەگرنگی دەزانێ ئەو هێزانەی دژی داعش دەجەنگن لەم جەنگە سەرکەوتوو بن. گریمانەش دەکرێ رووسیا هەنگاوێکی زۆرتر بنێت بۆ یارمەتیدانی ئەو هێزانەی دژی داعش دەجەنگن. لەبەرئەوەی رووسیا متمانەی بە هێزە ئیسلامییە توندڕەوەکان نییە و باشترین بژاردەی هێزی دژەداعش لای ئەوان بەوشێوەیەیە:

- سوپای سووریا (یارمەتیداوە و بەهاوبەشی لەبەرەکانی جەنگ لەگەڵیدا دەجەنگێت)
- سوپای عێراق و حەشدی شەعبی (یارمەتی لوجستی، پرچەککردن و راوێژکردن)
- پێشمەرگە (یارمەتی ناردنی چەك و راوێژکاری)
- شەڕڤانانی رۆژئاوای کوردستان (یارمەتی ناردنی چەك و راوێژکاری)

پێنجەم: رۆڵ و کاریگەری رووسیا لە جەنگی داعش

سەدان چەکداری داعش کە بە رەگەز رووسین یان خەڵکی رووسیان راستەوخۆ لەهێرشکردن بۆ سەر کوردستان بەشداربوون. حکومەتی رووسیاش راستەوخۆ بەشداری لەم جەنگەدا کردووە، بەڵام وەك هاوپەیمانی نیودەوڵەتی لەگەڵ هێزی پێشمەرگە کردارە سەربازییەکانی دژی داعش بەڕێوەنابات. لەگەڵ

13 - بۆ زانیاری زیاتر بروانە» ئیلحاد وەك دێوەزمەی ترساندنی موسڵمانەکان لە رووسیا، بروانە:
- د. ناصر زيدان، دور روسيا فى الشرق الاوسط وشمال افريقيا من بطرس الامبر حتى فلاديمير بوتين، الدار العربيه للعلوم ناشرون، 2013،لا 110-101.

14 - ساطع نور الدين الانتداب الروسي على سوريا» | الجمعة 2015/09/18 http://www.almodon.com/opinion/c78b63a2-0f36-400a-ac5e-8cd41c04582e#sthash.by1pYqaP.dpuf

ئەوەشدا چەندین جار حکومەتی رووسیا ناردنی یارمەتی سەربازی بۆ هەرێمی کوردستان راگەیاندووە. رووسیا لەگەڵ حکومەتی سووریا هێرش بۆ سەر داعش ئەنجامدەدات. لە بەرەکانی دوور لە کوردستان گورز دەوەشێنن. لە حەمیمین و تەرتوس بنکەی سەربازی دامەزراندووە. لەلایەکی دیکەشەوە رووسیا راستەوخۆ راوێژکارەکانی و یارمەتییە سەربازییەکانی بۆ حکومەتی عێراق دەنێرێ و لە بەرەکانی جەنگ یارمەتی هێزە عێراقییەکان دەدات. ئەمەشی بۆ کوردستان ئەنجامنەداوە، بەڵام هەڵوێستێکی نەرێنی راستەوخۆشی بەرامبەر هەرێمی کوردستان نەبووە. کوردستان رووبەڕووی هەڵوێستی نەرێنی حکومەتی سووریا و عێراق دەبێتەوە کە لەلایەن رووسیاوە پشتیوانی دەکرێن.
رووسیا لەگەڵ عێراق، ئێران و سووریا هاوپەیمانییەکی چوارلایەنەی بۆ دژایەتیکردنی داعش دامەزراندووە. ئەم هاوپەیمانییە کوردستانی نەگرتووەتەوە. ئەم رێککەوتنامەیە بەزۆری لایەنێکی سەربازی و هەواڵگری بۆ ئاڵوگۆڕکردنی زانیاری سەربازی - هەواڵگری دژی داعش هەیە. دەبووایە کوردستان ئامادەیی راستەوخۆی تیدا هەبووایە. رووسیا بە لە دەریای قەزوینەوە مووشکی دوورهاوێژی ئاراستەی داعش دەکرد و زۆربەی ئاراستەی ئەو مووشەکانە لەئاسمانی کوردستانەوە بووە. ئەمەش لەچەندین رووەوە زیانی گەورەی بە کوردستان گەیاندووە. دەبووایە رووسیا تەنسیقی سەربازی لەگەڵ پێشمەرگە هەبووایە بۆ ئەوەی ئاسمانی کوردستان بەکاربێنێت.

شەشەم: کاریگەری جیۆپۆلیتیکی ناوەندی ئاسیا و قەزوین لەسەر هەڵوێستی رووسیا بەرامبەر هەرێمی کوردستان

لە تیۆری ئۆراسیایی رووسی ناوەندی ئاسیا و دەریای قەزوین گرنگییەکی چارەنووسسازی هەیە بۆ رووسیا، چونکە راستەوخۆ کاریگەری لەسەر ئاسایشی نەتەوەیی رووسیا هەیە و چەمکی تەنیشتی نزیك لەسەریان جێبەجێدەبێت، بۆیە رووسیا بەردەوام کاریکردووە و کاریش دەکات بۆ ئەوەی هەژموونی خۆی لەوێ جێگیربکات و رێگەنەدا رۆژئاوا هەژموونی لەو ناچانەدا بچەسپێنێت. جگە لەوەش ناوەندی ئاسیا و دەریای قەزوین لە جیوپۆلیتیکی وزە پێگەیەکی گرنگن، بۆیە رووسیا بەبایەخەوە دەیەوی بەشێك لە ستراتیژی وزە بێت. رووسەکان دەزانن بەپێی تیۆرییە جیۆپۆلیتیکییەکانی رۆژئاوا، کوردستان دەروازەیەکی گرنگە بۆ ناوچەی جیۆپۆلیتیکی قەزوین و بەهۆی ئەوەی بەشێك لە خاکی کورد لەنێو ئێراندایە، ئەوە جیۆپۆلیتیکی پرسی کوردستان لەهەر پارچەیەکی کوردستان کاریگەری لەسەر ناوچەی ناوەندی ئاسیا دەکات. بەهەمان شێوە بوونی کورد لە تورکیا کاریگەری لەسەر جیۆپۆلیتیکی قەزوین و ناوەندی ئاسیا لەو ناوچانە کردووە.
رووسیا باش دەزانێ بۆ دانانی هەر پلانێك یان سیاسەتێك لەو ناوچانە دەبێ حیساب بۆ کاریگەری راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆی پرسی کوردستان بکات. بەمەش رووسیا بەهۆی ئەو ستراتیژیانەی دایڕشتووە بۆ ئەو ناوچانە، هەمیشە کاریگەری لەسەر کوردستان هەبووە و دەبێت.[15] کاتێك داعش خواستی

15 - بۆ زانیاری زیاتر لەسەر کاریگەری جیۆپۆلیتیکی ناوچەی دەریای قەزوین لەسەر پرسی کوردستان بروانە:
- عبدالرحمن کریم درویش، کورد لەناو تۆفانی یارییەگەورەکەدا، بەشی دووەم، سەنتەری مارگرێت، سلێمانی،2013.
- عبدالرحمن کریم درویش» کورد لەناوتۆفانی یاریە گەورەکە، بەشی سێیەم، سەنتەری مارگرێت، سلێمانی، 2013.

سیاسی خۆی بۆ ئەم ناوچەیە خستەڕوو کە رووسیا وەك بەشێك لە هەنگاوەکانی رۆژئاوا دەناسێتەوە بۆ داگیرکردنی ئەم ناوچەیە، ئەوە جەنگی داعش فاکتەرێکی گرنگی دیکەی بۆ ئەم هاوکێشەیە زیادکردووە. داعش ئامادەیی راستەقینەی لەناوەندی ئاسیا هەیە و ژمارەیەکی یەکجار زۆر لە توندڕەوەکانی ئەو ناوچانە لەنێو داعشدا کاردەکەن.[16] ئیسلامی رادیکاڵی هەڕەشەیەکی راستەوخۆیە بۆ چیچان و قەوقاز، چونکە پەیوەندییەکی دینامیکییان لەنێواندا هەیە. ئەبو عومەر چیچانی هێزێکی زۆری چیچانییەکان و دانیشتووانی ناوەندی ئاسیا و قەوقازی لەنزیك موسڵ جێگیرکردووە. ئەمەش ئاماژەیەکی راستەوخۆیە بۆ ئاستی هەڕەشە چاوەڕوانکراوەکانیان بۆ سەر رووسیا. بۆیە چاوەڕواندەکرێت رووسیا بۆ جێگیری لە هەرێمی کوردستان پشتیوانی ئەمنی سنووردار پێشکەشی هەرێمی کوردستان بکات، بەڵام بەهۆی کارتێکردنی سووریا لەوانەیە پەیوەندییەکانی لەگەڵ کوردەکانی رۆژئاوا بە ئاستی پەیوەندییان لەگەڵ سووریا ببەستێتەوە!

حەوتەم: جیۆپۆلیتیکی عێراق و کاریگەری رووسیا لەسەر کوردستان

عێراق و رووسیا لەڕووی ستراتیژییەوە بەیەك ئاشنان و تۆڕی پەیوەندیەکانیان بۆ قۆناخە جیاجیاکان دەگەڕێتەوە. هەرچەندە زۆر بەیەکەوە نەبەستراون، بەڵام رووسیا پێیوایە عێراق وەك دەوڵەت ئەگەر هاوپەیمان بێت زیاتر بەسوودە و کاریگەری بۆسەر بەرژەوەندییەکانی هەیە. رووسیا پشتی عێراق دەگرێت. ئەگەر کوردستانیشی لەگەڵ نەبێ کاریگەری لەسەر ستراتیژیەتی رووسیا ناکات، بەڵام ئەگەر عێراق ویستی پشتیوانی رووسیای دەستکەوێ دژی کوردستان، ئەوە چاوەڕواندەکرێت رووسیا پشتیوانی عێراق بکات.[17] لەدوای جەنگی داعش چاوەڕواندەکرێت عێراق گوشارێکی سەربازی لەسەر کوردستان دروستبکات و رەنگە تاوەکو ئاستی راگەیاندنی جەنگ پەرە بەو گوشارە بدات. بۆ ئەو مەبەستەش پەنادەباتە بەر چەندین رێکاری جۆراوجۆر، یەك لەو رێکارانە داواکردنی یارمەتی سەربازی لە رووسیایە.

هەشتەم: جیۆپۆلیتیکی کەنداو و کاریگەرییەکانی رووسیا لەسەر کوردستان

ناوچەی کەنداو لەژێر هەیمەنەتی ئەمریکادایە. رووس لە قۆناخە جیاوازەکانی مێژوویدا هەوڵیداوە ئەم هەیمەنەتە تێکبشکێنێ، بەڵام سەرکەوتوو نەبووە. رووس لەکەنداو تووشی چەندین ئاڵۆزی بوون کاتێك وڵاتانی کەنداو بوونە بەشێك لەو کۆسپانەی راستەوخۆ رووبەرووی رووسیا دەبنەوە، وەك یارمەتیدانی ئیسلامییە توندڕەوەکانی چیچان و داغستان و ئەزموونی تاڵی یارمەتی وڵاتانی کەنداو بۆ جەنگاوەرە

---

16 - Edward J Lemon, Daesh and Tajikistan; The Regimes(In)Security Policy, Routledge, The RUSI Journal, 24 Jan.2016, Pp6873-.

17 - بۆ زانیاری لەسەر جیوستراتیجیەتی روسیا وویستی ئێراقی وکاریگەرییان لەسەر کورد بروانە:

- عبدالرحمن كريم درويش، ویستی عێراق و جیوستراتجیەتی رووسیا وکاریگەریان لەسەر کورد، سەنتەری جمال عیرفان، سلیمانی 2013.

ئیسلامییەکان لـە ئەفغانسـتان و پشـتوانیان بـۆ ڕەوتـی ئیسـلامی توونـدڕەو. جگـە لـەوەش سیاسـەتی فەرمـی وڵاتانـی کەنـداو دژی ڕووسـیا لەبـواری سیاسـی، ئابـووری و بەتایبـەت ئیشـکالیەتی وزە هەیـە. کەنـداو بـەدوو ئاراسـتەدا سیاسـەت بەرامبـەر ڕووسـیا دەکات، هەردووکـی لەچوارچێـوەی ئیحتیواکردنـی ڕووسـیا و دوورخسـتنەوەی لـە ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـتە. [18]

لـە کەنـداوەوە سیاسـەتی یـاری بەنرخـی وزە دەکرێـت کـە ڕووسـیا زۆر پێـی زەرەرمەنـدە. ڕووسـیاش دەزانـێ بـۆ کۆنترۆڵکردنـی نرخـی وزە دەبـێ ڕۆڵێکـی گـەورەی لەکەنـداو هەبێـت. سـتراتیژییەتەکەی لـە یەمـەن، ئێران و سـووریا ئاراسـتە دەکـرد، بـەڵام لـەدوای ڕێککەوتنـی ئەتۆمـی ئێـران لەگـەڵ ڕۆژئـاوا و دارِمانـی یەمەن و سـووریا کاریگـەری ڕووسـیا لەسـەر کەنـداو زۆر-زۆر کەمبووەتـەوە. لەلایەکـی دیکەشـەوە چەندیـن شرۆڤـەکار بـاس لـە جەنگـی وڵاتانـی کەنـداو دژی ڕووسـیا لەڕێگـەی میلیشـا دروسـتکراوەکان لەنێـو سـووریا دەکـەن.[19] ئەمـەش گریمانـەی ئـەوە دەخاتـەڕوو کـە عێـراق و کوردسـتان دەبنـە ئـەو هێـزەی کـە ڕووبـەڕووی پاوانخـوازی هێـزی عەرەبـی کەنـداو لەنزیـك سـنوورەکانی ڕووسـیا دەبنـەوە.

نۆیەم: جیۆپۆلیتیکی ئێران و کاریگەرییەکانی ڕووسیا لەسەر کوردستان

ئێـران لەبـەر هاوبەشـییان لەسـەر چەندیـن پـرس لـە ڕۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت و ڕووبەڕووبوونەوەیـان بـۆ گوشـارەکانی ڕۆژئـاوا هاوپەیمانێکـی هەرێمـی بەهێـز بـۆ ڕووسـیایە. دیـارە ڕووسـیاش بەپێی ئەزموونی سـەدەی پێشـووی لەمامەڵەکردنیـان لەگـەڵ ئێـران هەمیشـە لەگـەڵ جێگیرکردنـی دۆخـی دەوڵـەتی نەتەوەیـی ئێـران بەرامبـەر هـەر بزووتنەوەیەکـی نەتەوەیـی لەنێـو دەوڵـەتی ئێرانـدا بـوون و بەمـەش چاوەڕواندەکرێـت ڕووسـیا بـۆ یارمەتیدانـی پرسـی کوردسـتان لەبـەر بەرژەوەندییەکانـی لەگـەڵ ئێـران دەسـتکراوە نەبێـت. بەمانایەکـی دیکـە دەبـێ ئێـران بەئاگابـێ لەهـەر هەنگاوێـك کـە ڕووسـیا سـەبارەت بەپرسـی کـورد دەیهاوێژێـت. [20]

دەیەم: جیۆپۆلیتیکی تورکیا و کاریگەرییەکانی ڕووسیا لەسەر کوردستان

تورکیـا و ڕووسـیا لـە پەیوەندییەکـی ئالـۆز و گرفتـاردان بەهـۆی هەڵکەوتـەی سـتراتیژی و ئاواتـی هەردوولایـان.

---

18 - بۆ زانیاری زیاتر لەسەر مەترسیەکانی وڵاتانی کەنداو لەسەر روسیا بروانە:

- عبدالرحمن کریم درویش، ویستی عیراق وجیوستراتیژیەتی رووسیا وکاریگەریان لەسەر کورد، سەنتەری جمال عیرفان، سلیمانی 2013.

- Dr. Roland Dannreuther, Russia and the Middle East: Towards a New Cold War?. ISA Conference, New York 1518-February 2009.

19 - بۆ زانیاری زیاتر لەسەر بژاردەکانی کەنداو دژی روسیا بروانە:

- د. حمال عبدالله، خيارات دول الخليج لمواجهة التدخل العسكري الروسي في سوريا، مركز الجزيرة للدراسات، دوحة، 2015

20 - بۆ زانیاری زیاتر بروانە:

- احمد نوری النعيمي، السياسة الخارجية الايرانية، دار الجنان، عمان، 2012.

- د. نيفين مسعد، علاقات ايران الدولية والاقليمية: وتأثيراتها على الامن القومي العربي، مركز العربي للابحاث ودراسة السياسات، 2011.

لەنێوانی هەردوولا چەندین گرفت هەن کە کارتێکردنی ئەرێنی و نەرێنییان لەسەر یەکتر هەیە. لەو مەودایەدا پرسی کورد بووەتە یەکێك لەو گرفتانەی کە نێوان هەردوولادا هەیە. لە ماوەی دواییدا دۆخی نێوان هەردوولا گەیشتە ئاستی پێکدادانی سەربازی. تورکیا پشتیوانی دژەکانی رووسیا لە جۆرجیا و چیچان و ئۆکراینا دەکات. رووسیاش پشتوانی کوردی باکوور بەتایبەت پارتی کرێکارانی کوردستان دەکات. رووسیا لەم دۆخە ئاگادارە لە قۆناخی پاش-داعش دەبێ کارێك بکات هەژموونی تورکیا لەناوچەکە کەمبکاتەوە و لە کاروباری سووریا دووریخاتەوە. هەستدەکرێت کە کورد یەکێك لەو ئامرازانەیە کە دەبێ بەکاربهێنرێت. بەمەش هەڵوێستی رووسیا بۆ هەر چالاکییەکی چەکداری کوردی لەنێو تورکیادا پشتیوانخوازە تاوەکو تورکیا لەگەڵی رێککەوتنێك بکات.[21]

یازدەهەم: کاریگەری رووسیا لەسەر کوردستان پاش-داعش

1 - هەڵسەنگاندنی ئەزموونی مێژوویی کاریگەرییەکانی رووسیا لەسەر کوردستان

مێژووی ستراتیژیەتی رووسیا بەرامبەر کوردستان بۆ سەردەمی قەیسەری دەگەڕێتەوە و بەردەوام حکومەتە یەك لەدوای یەکەکانی رووسیا بەبایەخەوە لە پلانە ستراتیژییەکانی بەرگری و هێرشخوازی وڵاتەکەیان، سەیری کوردستانیان کردووە. کوردستان گرنگییەکی زۆری لە ستراتیژیەتی سۆڤێتیدا هەبووە. کورستان وەك کلیلێکی سیاسی و سەربازی بۆ سۆڤیەت دەژمێردرێت و کوردستان دەکەوێتە سەر رێگەی سوڤیەت بۆ رۆژهەڵاتی نێوەڕاست.[22] سەرەڕای گرنگی کوردستان وەك وڵات، بەڵام ئەم گرنگییەی راستەوخۆ لەدەستداوە، چونکە بووەتە بەشێك لە عێراق و گرنگی عێراق زیادیکردووە. ئاسانتریشە بۆ وڵاتانی جیهان و لەسەرووشیانەوە رووسیا بۆ یەکلاییکردنەوەی ویست و بەرژەوەندییەکانی، مامەڵە لەگەڵ عێراق بکات. بۆیە کوردستان لەمێژووی سەدەی بیستەمدا هەمیشە لەکاتی رێککەوتنەکاندا کراوەتە قوربانی، چونکە رووسیا ویستی وڵاتەکانی لەلا گرنگتر بووە.

2 -ئیشکالیەتی نەوت و گازی کوردستان لەسەر ستراتیژیەتی وزەی رووسی

رووسیا یەکێك لە وڵاتە گرنگەکانی هەناردەکاری نەوت و گازە. لەهەوڵی بەهێزکردنی پێگەی خۆیدایە لە بازاڕی نەوت و گاز. وڵاتانی رۆژئاوا بۆ کەمکردنەوەی پێگەی رووسیا لە بازاڕی وزە گریمانەی چەند پڕۆژەیەکیان بۆ گواستنەوەی نەوتی نێوەڕاستی ئاسیا و ئازەربایجان بۆ ئەوروپا لەنێو خاکی تورکیاوە

---

21 - بروانە ئەم سەرچاوانە :

- ايمان منى، الدور الاقليمي لتركيا في منطقة شرق الاوسط بعد الحرب الباردة، مكتبة الوقاء القانونية، اسكندرية، 2014.

- تقدير موقف، تصعيد حرج: تداعيات اسقاط المقاتلة على العلاقات التركية- الروسية، مركز الجزيرة للدراسات، دوحة، 2015.

- جلال الورغي، الازمة الروسية- التركية: محددات التاريخ والجغرافيا والتطلعات لادوار جديدة، مركزالجزيرة، دوحه، 2015.

22 - بۆ زانیاری زیاتر بروانە:

- ويسلون ناثانيل هاول، الكورد والاتحاد السوفيتي، ت: ضياء الدين المرعب، دار الثقافة والنشر الكردية، وزارة الثقافة، بغداد، 2006، ص4-15. ص 211-254.

کـردووه. بەمـەش ڕێگـەی گواسـتنەوەی وزە لـە ڕووسـیاوە دەگۆڕدرێـت بـۆ تورکیـا. ئـەم پڕۆژانـە چەندانیـان کەوتنـە بـواری جێبەجێکردنـەوە، لەوانـە هێڵـی تانـاپ.[23] هێڵـی نەوتـی کوردسـتان چەنـد جارێـك تەقێندرایەوە، هەمـوو جارێـك پارتـی کرێکارانـی کوردسـتان لـەو کردەوانـە تاوانباردەکرێـت. گریمانـەش دەکـرێ پەکەکـە ئـەم کارانـە بـۆ بەرژەوەنـدی ڕووسـیا ئەنجامبـدات، بـەڵام چەندیـن کۆمپانیـای ڕووسـی لەچالاکـی وەبەرهێنـان لەکەرتـی وزەی کوردسـتان بەشـدارن. دەتوانیـن بڵێیـن ڕووسـیا ئیشـکالیەتی لەگـەڵ سیاسـەتی وزەی کوردسـتان بـەو شـێوەیەیە:

- ئیشـکالیەتی بەرهەمهێنانـی وزەی گازی سرووشـتی کـە کەرتـی گازی ڕووسـیا لـە تورکیـا و باشـووری ڕۆژهەڵاتـی ئەوروپـا دووردەخاتـەوە.
- ئیشـکالیەتی هێڵـی گەیاندنـی نـەوت و گاز کـە کاریگـەری جیوسـتراتیژی ڕووسـیا بەرامبـەر ئەوروپـا تێکـدەدات.

گرفتـی عێراقـی لەگـەڵ نەوتـی کوردسـتان سـەبارەت بـەو پرسـە کاریگـەری دەکاتـە سـەر ڕووسـیا. ئیشـکالیەتی باکـوور و باشـوور و کاریگـەری لەسـەر سـتراتیژیەتی ڕووسـیا لەسـەر کوردسـتان پاش-داعـش بەپێـی ڕێککەوتننامـەی سـایکس-پیکۆ و لێدوانـی مێژوویـی سـۆخارۆف بەشـێکی زۆری باکـووری کوردسـتان دەبووایـە خاکـی ڕووسـیا بووایـە، بەڵام ڕووسـیا بەهـۆی شـۆڕشـی ئۆکتۆبەرەوە لـەو ڕێککەوتننامەیە کشـایەوە و بەشـەکەی ئەویـش بـۆ کـەس نەمایـەوە و بـووە بەشـی تورکیـا. هـەر لەبـەر ئـەم هۆیـە تورکیـا مایـەوە و کەمـال ئەتاتـۆرك توانـی تورکیـا لەهەنـاوی دەوڵەتـی عوسـمانیدا زیندووبکاتـەوە. ڕووسـیا زۆر زیانـی پێگەیشـت. بەپێـی تیـۆری ئۆراسـیایی ڕووسـیا بەتایبـەت بەپێـی ڤێرژنـە کۆنەکـەی، دەبووایـە ناوچەکانـی ئـارارات و گەرووەکانـی ئیجـە بەدەسـت ڕووسـیاوە بوونایـە، بۆیـە سـۆخارۆف زۆر جەختـی لەسـەر دەکـردەوە و توانـی بـە ڕێککەوتننامـە، گـەرووەکان لەبـەردەم ڕووسـیا بکاتـەوە و باکـووری کوردسـتان تاوەکـو ئـارارات بـۆ خـۆی گەرەنتـی بـکات. لینیـن ئـەو ڕێککەوتنامەیـەی هەڵوەشـاندەوە. ئێسـتا ڕووسـیا زۆر بایـەخ بـە باکـووری کوردسـتان دەدات لەبـەر ئـەم هۆیانـە:

- وەك بەشـێك لەمافـە زەوتکراوەکانـی خـۆی تەماشـای دەکات کـە لەئەنجامـی شـۆڕشـی ئۆکتۆبـەری 1917 لەدەسـتیدا.
- باکـووری کوردسـتان ناوچـەی جیۆپۆلیتیکـی ئەڵتەرناتیڤـی گواسـتنەوەی وزەیـە کـە کاریگـەری زۆر نەرێنـی دەکاتـە سـەر پێگـەی ئابووری ڕووسـیا.
- باکـووری کوردسـتان ڕاسـتەوخۆ کاریگـەری لەسـەر جیۆپۆلیتیکـی قەوقـاز و قەزویـن و نێوەڕاسـتی ئاسـیا هەیـە.

ڕووسـیا چاوەڕێـدەکات لەقۆناخـی پاش-داعـش هەنگاوێـك لەمافـە مێژووییەکانـی خـۆی لـەو ناوچەیـە نزیـك ببێتـەوە و زامـی 1917 پـێ سـارێژبکات. ڕووسـیا هەمـان ئاراسـتەی بـۆ باشـوور نییـە، لەبەرئـەوەی کوردسـتان یـەك وڵات نییـە، بۆیـە ڕووسـیا بەجیـا مامەڵـە دەکات و بەهـۆی ململانێـی حیزبـی و ناوچەیـی، ڕووسـیا بـە سیاسـەتی تاکتیکـی دژبەیـەك مامەڵـە لەگـەڵ بەشـەکانی کوردسـتان دەکات. ئەگـەری ئـەوە هەیـە ئـەم پرسـە کاریگـەری زۆری لەسـەر ئاراسـتەی ڕۆڵـی ڕووسـیا لەنێـوان باشـوور و باکـووردا هەبێـت.

---

23 - بۆ زانیاری زیاتر لەسەر ستراتیژیەتی گواستنەوەی نەوت وگازی ناوەندی ئاسیا وقەوقاز بڕوانە:

- دياري صالح مجيد، التنافس الدولي على مسارات انابيب نقل النفط من بحر قزوين ، دراسة فى الجغرافيا السياسية، مركز الدراسات الاستراتيجية، ابو ضبى، 2010.

ئەنجام

لەئەنجامی ئەم تۆیژنەوەیەدا چەندین ئەگەر و گریمانەمان بۆ دەردەکەوێ کە لەنێو دووتۆیی ئەم بابەتەدا دانراون. بۆ ئەوەی دووبارە نەبێتەوە، تەنیا لە ئەنجامی کارتێکردنی قۆناخی دوای داعش، ناوچەی رۆژهەڵاتی نێوەڕاست تووشی ژانی لەدایکبوونێکی تازە دەبێت. کاریگەرییەکان لەهەموو بوارەکان زۆر زیاد دەبن و هەریەك لەلایەنەکان بۆ بەرژەوەندی خۆیان کاردەکەن. رووسیاش کاریگەرییەکانی بەوشێوەیە دەبێ:

- کاریگەری راستەوخۆی رووسیا کە بۆ جێبەجێکردنی بەرژەوەندی خۆی بەسیاسەت و ئامرازی خودیی جێبەجێیدەکات
- کاریگەری ناراستەوخۆی رووسیا بە هاوپەیمانی لە ناوچەکە
- کاریگەری راستەوخۆ بۆ بەرژەوەندی هاوپەیمانەکانی لە ناوچەکە
- کاریگەری رووسیا بەمەبەستی دوورخستنەوەی هەژموونی رۆژئاوا لە ناوچەکە

لەبەر رۆشنایی ئەم گریمانەیە ئەگەری ئەوە هەیە رووسیا بەم ئاراستانەی لای خوارەوە لەسەر هەرێمی کوردستان کاربکات، بۆیە دەبێ کوردستان چاوەڕوانی گەشەکردنی چالاکییەکانی رووسیا بکات بەدوو جۆر:

1 - راستەوخۆ:

- ئابووری - زیادکردنی چالاکی ئابووری لە بواری وزە و بازرگانی چەك و ئامێری قورس لەگەڵ کوردستان
- دەستێوەردان لە هەندێ لایەنی سیاسەتی کوردستان بەتایبەت ئەوەی بەرژەوەندی رۆژئاوای لێدەکەوێتەوە
- دروستکردنی گوشاری سیاسی بۆ نزیککردنەوەی هەرێمی کوردستان لە هاوپەیمانەکانی

2 -ناڕاستەوخۆ

- پاڵنانی کوردستان بۆ باوەشی رووسیا لە رێگەی پتەوکردنی بوونی رووسیا لەدەوروبەری کوردستان
- هاندانی هێزە سیاسییەکانی باکوور دژی باشوور
- رێگەگرتن لەبەردەم تەبایی لەنیوان خۆرئاوا و باشوور

ئەم هەنگاوانەی سەرەوە بە هێزە ئیقلیمییەکانی هاوپەیمانی جێبەجێدەکات. بەوشێوەیەش چاوەڕواندەکرێت کاریگەری رووسیا لەسەر هەرێمی کوردستان زیاد بکات. لە ململانێی لەگەڵ رۆژئاوا لەوانەیە رووسیا زۆر بایەخ بە چارەنووسی کوردستان لەکاتی هەر ئەگەرێك بۆ رێککەوتنێکی نێودەوڵەتی لەسەر رۆژهەڵاتی نێوەڕاست نەدات.

لیستی سەرچاوەکان :

یەکەم: دەستوور

1 - دســتوور الاتحــاد الروســی 1993 (المعــدل 2014) 35 صفحــه، PDF: 28/09/2015 16:23 أنشـئ الملـف بصيغـــه constituteproject.org

دووەم: سەرچاوە بەزمانی ئینگلیزی :

2- Argot Light. Foreign Policy Thinking، (in) Neil Malcolm، Internal Factors in Russian foreign policy، oxford UniversityPress،Oxford،1996.

3- Edward J Lemon، Daesh and Tajikistan; The Regimes(In)Security Policy، Routledge، The RUSI Journal، 24 Jan.2016، Pp68-73.

4- Natalia Morozova، Geopolitics، Eurasianism and Russian Foreign Policy Under Putin،Taylor&francis Group، Central European University، Budapest،Hangary.2009

5- Roland Dannreuther، Russia and the Middle East: Towards a New Cold War? ISA Conference، New York 15-18 February 2009

6- Ronald Grigor Suny، The Cambridge History of Russia، VIII، Cambridge University Press،2006

7- S.V. Utechin، Russian Political Thought، Aconcise History، Frederick A.praeger Publisher،University of Florida، New York-London ،www.archive.org

سێیەم: سەرچاوە بەزمانی عەرەبی:

8 - تقدير موقف" الحرب الروسيه فى سووريا : الاسباب والمالات، مركز الجزيرة للدراسات، دوحه، 2015.

9 - عبدالحفيظ عبدالرحيم محبوب، واقع جيوسياسى جديد فى الشرق الاوسط يغذيه الصراع والارهاب، دار ناشرى للنشر الالكترونى، 2015.

10 - ناصر زيدان، دور رووسيا فى الشرق الاوسط وشمال افريقيا من بطرس الامبر حتى فلاديمير بوتين، الدار العربيه للعلوم ناشرون، 2013.

11 - ديارى صالح مجيد، التنافس الدولى على مسارات انابيب نقل النفط من بحر قزوين ، دراسه فى الجغرافيا السياسيه، مركز الدراسات الاستراتيجية، ابو ضبى، 2010.

12 -عبدالبارى عطوان، الدولة الاسلامية (الجذور، التوحش، المستقبل)، دار الساقى، بيروت، 2015.

13 - ويسلون ناثانيل هاول، الكورد والاتحاد السوفيتى، ت: ضياء الدين المرعب، دار الثقافه والنشر الكردية، وزاره الثقافة، بغداد، 2006.

14 - يحيى احمد الكعكى، الشرق الاوسط والصراع الدولى، دار النهضة العربية، بيروت، 1986.

15 - ايمان منى، الدور الاقليمى لتركيا فى منطقة شرق الاوسط بعد الحرب البارده، مكتبه الوفاء القانونية، اسكندريه، 2014.

16 - تقدير موقف، تصعيد حرج: تداعيات اسقاط المقاتلة على العلاقات التركيه-الروسية، مركز الجزيره للدراسات، دوحه، 2015.
17 - جلال الورغى، الازمه الروسية-التركية: محددات التاريخ والجغرافيا والتطلعات لادوار جديده، مركزالجزيرة، دوحة، 2015.
18 - احمد نورى النعيمى، السياسه الخارجيه الايرانيه، دار الجنان، عمان، 2012.
19 - د. نيفين مسعد، علاقات ايران الدولية والاقليمية: وتأثيراتها على الامن القومى العربى، مركز العربى للابحاث ودراسة السياسات، 2011.
20 - د. جمال عبدالله، خيارات دول الخليج لمواجهة التدخل العسكرى الروسى فى سووريا ، مركز الجزيرة للدراسات، دوحة، 2015

چوارەم: سەرچاوەی کوردی:

21 - عبدالرحمن كريم درويش، كورد لەناوتۆفانی یاریە گەورەکە، بەشی سێیەم، سەنتەری مارگرێت، سلێمانی، 2013.
22 - عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش، ویستی عێراق و جیۆستراتیجیەتی رووسیا و کاریگەریان لەسەر کورد، سەنتەری جەمال عیرفان، سلێمانی 2013.
23 - عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش، ویستی عێراق و جیۆستراتیجیەتی رووسیا و کاریگەریان لەسەر کورد، سەنتەری جەمال عیرفان، سلێمانی 2013.

پێنجەم: سەرچاوەی ئینتەرنێت:

24 - ساطع نور الدين الانتداب الروسى على سووريا " | الجمعة 18/09/2015
http://www.almodon.com/opinion/c78b63a2-0f36-400a-ac5e-8cd41c04582e#sthash.by1pYqaP.dpuf
25 - عاطف معتمد عبد الحميد، من رووسيا الى العراق.. جغرافيا سياسيه جديدة، مركز الجزيرة للدراسات، دوحة، اذار، 2016،
http://www.aljazeera.net/knowledgegate/opinions/2004/10/3/%D9%85%D9%869

26 - الفكر السياسى الروسى المنتدى العربى للدفاع والتسليح < القسم العام > الدراسات والتحاليل الإستراتيجية الجمعه نوفمبر 19، 2010 http://alfateh.yoo7.com/t274-topic

سیاسەتی ئەتڵەسی و کوردستانی پۆست-داعش [1]

حیسام دەستپیش

شەڕ و ئاشتی دوو بابەتی سەرەکین کە زۆر لە تیۆریەکانی پەیوەندی نێودەوڵەتی بەخۆیەوە خەریککردووە[2]. ئاشتی هەمان نەزمە و شەڕیش هەمان ئاساییش. واتە چۆن نەزمێك هەبێ کە لەگەڵ خۆیدا ئاشتی بێنێ و چۆن ئاساییش سەقامگیربکرێت کە ڕێگە لە هاتنەئارای شەڕ بگرێت. لەم خانەیەوە هەر قوتابخانەیەك بۆچوون و تێگەیشتنی خۆی لە خانەیەکی تیۆریدا ڕێکخستووە و جۆری هاتنی کایەی ئەو بابەتە دەخاتە بەردەست. ڕیالیستەکان پێیانوایە میکانیزمی هێزە کە هەڵگری ئاشتی و ڕێگری لە شەڕ دەکات . بۆ ئەم مەبەستە دەوڵەت سەرچاوەی هێزە و تواناکانی ئەو دەوڵەتە سەرچاوەی هاوسەنگییە کە ڕێگری لە شەڕ دەکات. لە بەرامبەردا لیبراڵەکان ئاشتی وەك بابەتێك دەبینن کە لەرێگەی هاوکارییەوە بەدیدێ و شەڕیش لە ڕێگەی سازکردنی دامەزراوە جیهانییەکانەوە دەتوانرێت ڕێگری لێبکرێت. بۆیە دەوڵەت ئەکتەرێکە بۆ هاوکاری و ڕێکخراوە نێونەتەوەییەکان ئامرازی ڕێگریکردن لە شەڕن.[3]
لە دەرەوەی ئەمان ڕوانگەی دیکەش هەن و بەشێوەیەکیتر سەیری ئەم بابەتە دەکەن. مارکسیستەکان پانتایی جیهانی وەك بەستێنێکی نادادپەروەر دەزانن کە هاتنەکایەی ئاشتی تێیدا تەنیا بە دادپەروەری بەدیدێت و شەڕیش بابەتێکی حەتمی و چاوەڕوانکراوە، چونکە لە سرووشتی سیستەمی زاڵدایە کە سەرمایەداری بێت.[4] لە دەرەوەی ئەمانە پۆست-مودێرنەکان هەن کە لە ڕەهەندێکی گوتارییەوە سەیری بابەتەکە دەکەن و پێیانوایە کە ئاشتی دەرەنجامی تێگەیشتن و بەیەکگەیشتنی وێنا جیاوازەکانە و شەڕیش دەرنجامی ململانێی ئەم وێنایەیە کە لەبارەی دووژمنەوە سازدەکرێت. بۆیە عەقلییەتی زاڵ بەسەر سیستەمی جیهانی وەك مایکرۆ دیسکۆرسێك دەبینن کە ناتوانێ بوارە بچووکەکان ببینێ و ئەکتەرەکانیشی لە هەمان خانەوە سەیری چارەسەرکردنی شەڕ دەکەن. [5]
بە ئاماژەدان بەو تیۆرانە دەمانەوێ ئەو خاڵە بەرجەستەبکەین کە سیاسەتی جیهانی کە بەزۆری لەژێر

---

1 - ئەم باسە بە زمانی کوردیی ناوەڕاست نووسراوە.

2 - Raymond Aron, Peace and War: A Theory of International Relations. Transaction Publishers, New Jersey, 2003. P2.

3 - Hamza Jehangir, Realism, Liberalism and the Possibilities of Peace. E-International Relations Students. Visited website on 14 March 2016. http://www.e-ir.info/201219/02//realism-liberalism-and-the-possibilities-of-peace.

4 - Fanny Coulomb and J. Paul Dunne, Economics, conflict and war. Real-world economics review, issue no. 46, 2008. P150.

5 - Robert Cooper, The post-modernstate and theworld order. P31. Visited website on 15 March 20016. http://www.demos.co.uk/files/postmodernstate.pdf

کاریگەری پەیمانی ئەتڵەسیدایە، چۆن سەیری ئەم بابەتە دەکات، تاوەکو بۆمان روونبێتەوە کە لە پاش داعش عێراق چۆن دەبینن، تاوەکو لەوێوە وێنای کوردستان بکەین.

هەرچەند بەهۆی رووخانی یەکێتی سۆڤێت و هاتنەئارای بابەتی بەجیهانیبوون، گریمانەی ئەوە دەکرا کە رۆڵی دەوڵەت-نەتەوە لاوازببێ و لە هەمانکاتدا سیاسەتی جیۆئیکۆنۆمی جێگەی سیاسەتی جیۆستراتیژی بگرێتەوە، بەڵام تاوەکو ئەمڕۆ دەوڵەت-نەتەوە هێشتا رۆڵدەگێڕێت و جەوهەری سیاسەتی جیۆستراتیژی رێکخەری گەمەکانە.[6] بۆ نموونە پاش ئەو هەموو گۆڕانکارییانە کە لە عێراقدا هاتوونەتە ئاراوە، بەڵام هێشتا ئەمریکا و هاوپەیمانانی باس لە دەوڵەتی ناوەندی لەعێراق دەکەن و زۆر پرسی وەك داعش کە پرسێکی ئاسایشییە رۆڵی کاریگەریان لە ئاراستەی سیاسەتەکاندا هەیە.

لەلایەکی دیکەوە کاتێك دەوڵەت بوونی هەیە، لەهەمانکاتدا ئەکتەری نافەرمیش هەن. لەساڵی 2005 وەزیری دەرەوەی ئەوکاتی ئەمریکا (کۆندۆلیزا رایس) گوتی: ئێمە هەوڵدەدەین کە هێزەکان بە دەنگی خۆیانەوە بناسرێن و راڤەی بوونی خۆیان بکەن.[7] ئەمە جۆرێکە لە شەرعییەتدان بەو دەنگانەی لە دەرەوەی دەوڵەتن. لە رۆژهەڵاتی نێوەڕاستی ئێستا ئەوەی ئەکتەری سەرەکی گەمەکانە هێزە نافەرمییەکانن و ئەوانەی سیاسەتیش ئیدارە دەکەن، هێزە بێ ناسنامەکانن. بەرەی ئەمریکا گوتاری دامەزراندنی سیستەمی لیبراڵی بۆ ئەم مەبەستە پەیڕەوکرد و گوتاری بەرەنگاری تیرۆری هێنایەکایەوە. بۆیە بنیاتنانی دەوڵەتێکی نوێ لەعێراق هاتە رۆژەڤەوە و پەراوێزخستن و لەنێوبردنی هێزە تیرۆریستەکان بووە ئامانجی سەرەکی. دەرئەنجام، دەوڵەت بووە تایفی و هێزی سەربازی بووە میلیشیا و دەوڵەتی تیرۆریستی وەك داعش سەریهەڵدا. لێرەدایە کە وەك رۆزێنا دەڵێ لە قەیراندا ئەوە ئەکتەرە بچووکەکانن کە رۆڵ دەگێڕن و چارەنووسی گەمەکان دیاریدەکەن. لەهەمانکاتدا بەهۆی تێکچوونی هاوسەنگی، مەودا بۆ ئەم هێزانە هاتووەتەئاراوە کە نەزم -Order-و ئاسایشی خۆیان جێگیربکەن.[8]

لێرەدایە کە نەزم –Order-ی ئەتڵەسی و ئاساییشێك کە لەلای ئەوان مەبەستبوو پێچەوانە بووەتەوە. واتە نەزمێکی بەبێ دەوڵەت هەیە کە هێزی خۆی لە فرەیی جەمسەرەکانەوە وەردەگرێت و ئاساییشێك هەیە کە فرەیی ئایدیۆلۆژی و فرەدەنگی رۆڵی تێدا هەیە.

ئەمریکا: داعش و پۆست-داعش

ئەگەر بۆچوونەکانی جۆرج مۆدیلیسکی بکەین بە پێوانە، ئەمریکا لە حالەتی سارێژکردنی نەزمێکی جیۆپۆلتیکییە کە بتوانێ زلهێزێتی ئەو لە قەیرانی شەرعییەت کە بەرەو داڕمان دەچێت، بکات بە

---

6 - O`Brien R, Global Financial Integration: The end of Geography. New York, Council on foreigner Relations Press 1992, pp 135-

7 - Secretary Condoleezza Rice, Remarks at the American University in Cairo. Visited website on 10 March 2016.

http://20012009-.state.gov/secretary/rm/200548328/.htm

8 - James N. Rosenau, Turbulence in world politics: a theory of change and continuity (Princeton paperbacks. Princeton, N.J.: Princeton University Press. 1990, p11

بنەمای ساخکردنەوەی شەرعییەت و هەستانەوە.[9] واتە ئێمە ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا دەبینین کە بەهۆی شەڕی عێراق و سەرنەکەوتنی تووشی قەیرانی شەرعییەت بووە، بەو مانایە کە نەیتوانی خەونەکانی خۆی بۆ داهاتوو بنیاتبنێ و لەو ڕێگایەدا جیۆپۆلیتیکی تاقە زلهێزی چووەتە ژێر پرسیارەوە. بۆیە ئەو قەیرانەی کە بەرەو داڕمان دەچوو، کراوە بە ئیدارەی قەیران لەڕێگەی جەمسەرە ناوخۆیی و ناوچەیییەکانەوە.

لەم ڕەهەندەوەیە کە ئەمریکا ئێستا گەمەیەکی چەندڕەهەندی و ناکۆك بەڕێوەدەبات. چەند ڕەهەندی لەو بوارەوە کە هاوکاری لەگەڵ چەندین هێزی دژبەر و نەیار دەکات، ناکۆك لەو بوارەوە کە ئەو هێزانەی هاوکاری ئەمریکا دەکەن لە هاوپەیمان و نەیاری ئایدیۆلۆژی تێدایە. ئەمە جیا لەوەی لە ڕەهەندی تیمارکردنی شەرعییەتەوە دێت، لەهەمانکاتدا دەتوانێ مانای پراگماتیستیشی پێبدرێت. بەو مانایە کە لە ئایدیۆلۆژی دووربکەوێتەوە و هەڵوەستە لەسەر بوون بکات. هەرچەند لەبەرەی ڕۆژئاوادا هەموومان سەرئەنجام گرێدراوی ئەمریکاین، بەڵام وڵاتانی وەك فەرەنسا، ئەڵمانیا و بەریتانیا دید و جیهانبینیان لەم بوارەوە جیاوازە، چونکە کێشەی ئەو هێزانە لەوەدایە کە لە پانتایی سیاسەتی جیهانی و ناوچەییدا توانا و تایبەتمەندییەکانیان ناگاتە ئەمریکا. بۆیە فەرەنسا لە دەرفەتەکان دەگەڕێت، بەریتانیا هەوڵی ڕاگرتنی مێژووی خۆی لە ناوچەکە دەدا و ئەڵمانیاش ئەکتەری نوێیە لەم پانتاییە و ئەکتەرێك کە خەریکە تەماحە جیۆپۆلیتیکییەکانی دادەڕێژێت.

ئێستا ئەوەی بەلای ئەمریکا و هاوپەیمانانییەوە لە بەرەنگاربوونەوەی داعشدا گرنگە، لەنێوبردنی پرسێکی ئاسایشییە، بۆ گەڕانەوەی نەزمی سیاسی[10] کە دەتوانین بێژین وەك پۆست-مودێرنەکان دەڵێن ئاساییکردنەوەی سیاسەتە. لەم گەڕانەوەیەدا دەوڵەت گرنگە، بەڵام دەوڵەتی لیبراڵی فرەجەمسەر، نەك فرەدەنگ. لەم گەڕانەوەیەدا ئاسایش گرنگە، ئاسایشی خۆجێیی نەك ناوەندی. بۆیە پانتایی سیاسی وەك فرەجەمسەر دەبینرێت و ئاسایش بەهێزی لۆکاڵی.

کوردستان، داعش و پۆست-داعش

هاتنەکایەی داعش، واتای تێکدان و لەنێوچوونی ئەو هاوکێشە سیاسیانە بوو کە کورد لەدوای رووخانی دەسەڵاتی بەعس تێیدا گەمەیدەکرد. ئەو هاوکێشە سیاسیانەی کە لە کۆتاییدا بەدوای سەقامگیری و ئاسایشدا دەگەڕا و لەهەمانکاتدا ڕۆژ لەدوای ڕۆژ قەبەکردنی دەسەڵاتی ناوەندی لە بەغدا لێدەکەوتەوە. بەڵام بەهاتنی داعش کوردستان توانی دەربازی ئەم هاوکێشەیە ببێ و خۆی لە هەلومەرجێکدا ببینێتەوە کە سەرئەنجام قورسایی زیاتر ببەخشێتە ئەوەی کە کورد توانای بەئەکتەربوون پەیدابکات.[11] ئەم ڕەوتە لە تێکچوونی هاوکێشەکان، گەیشتە ئاستێك کە خودی کوردستانیش بەهۆی پەلاماری داعشەوە

9 - George Modelski, long Cycles in The World Politics, Seattle University of Washington Press.1987

10 - Brian Katulis, Hardin Lang, Vikram Singh, Defeating ISIS: An Integrated Strategy to Advance Middle East Stability. Visited Website on 10 March 2016. https://www.americanprogress.org/issues/security/report/201496739/10/09//defeating-isis-an-integrated-strategy-to-advance-middle-east-stability/

11 - Burak Kadercan, This Is What ISIS› Rise Means for the “Kurdish Question”. Visited Website on 12 March 2016. http://nationalinterest.org/feature/what-isis-rise-means-the-kurdish-question%E29%80%D-13798

رووبەڕووی مەترسی بووەوە. بەڵام فاکتەری پاڵپشتی نێونەتەوەیی هاوسەنگی مەیدانی شەڕی بۆ باشوور گۆڕی و توانی ئەم هاوسەنگییە بە ئاراستەی هەستانەوەی کورد بگۆڕێت. هەرچەند لێرەدا ڕۆڵی هێزی بەرگری کوردستان گرنگبوو، بەڵام نوقسانی سەربازی کورد لەلایەن ئەمریکا و هاوپەیمانانییەوە پڕکرایەوە. پێش هاتنی داعش، ئاراستەی سیاسی لە کوردستان لە ململانێی نێوان هەولێر و بەغدا خۆی نمایشدەکرد. واتە گەمەکان لەو خانەیەدا یەکیاندەگرتەوە. بەڵام دوای هاتنی داعش ئیتر بەغدا، هەولێر و سوننە وەك سێ دووڕگەی جیاوازیان لێهات کە هەر کامەیان هەوڵدەدات بتوانێ دواڕۆژی خۆی بنیاتبنێت.[12] بەغدا لەنێوان سەروەری عێراق، کاریگەری ئەمریکا و ئێران لە خولانەوەیەکی بێوچاندایە و هاوسەنگی هێز لە بەغدا لەم سێ خانەوە خەریکی ڕێکخستنی خۆیەتی. لە کوردستان هاوکێشەکە لە مەنتیقی دەرەکی، واتە بەغدا، ئەمریکا، تاران و ئەنکەرە دەربازبووە و گیردۆدەی کێشەی ناوخۆیی، خودی سیستەمی سیاسییە. واتە ئەوەی ئەمڕۆ لە کوردستاندا لە ڕۆژەڤدایە، گیرسانەوەی سیستەمی سیاسییە. جا بەرەیەك ئەم وێستگەیە وەك وێستگەی کۆتایی دادەنێ لە بەئەنجامگەیاندنی داهاتووی سیستەمی سیاسی و بەرەیەکیش ئەم وێستگەیە وەك دەرفەتێك دەزانێ بۆ داهاتوو و چارەنووسی حکومەتی هەرێمی کوردستان. ئەم ململانێیە لەئاستە جیاوازەکاندا ڕەنگیداوەتەوە. لە ئاستی سیاسی ئیدارەی هەرێمی کوردستان کاردەکات، بەڵام کارە دەرەکییەکان بەڕێدەکات و لەئاستی ناوخۆدا ڕاوەستاوە! لە ئاستی ئابووری ململانێی سەختی ئیدارە و چاکسازی هەیە، لە ئاستی سەربازی وێڕای جیاوازی لایەنەکان، نیمچە ئەجێندایەك هەیە کە بەرهەمی دابەشکاری سەردەمی دووئیدارەییە، هەرچەند لە پراکتیك و کورتماوەدا کاردەکات و پێدەچێ لە داڕشتنی ستراتیژی درێژخایەندا لاوازبێت.
بەگشتی سیاسەتی کوردی لە ئاستی ناوخۆ خەریکی جەمسەربەندییە و لە ئاستی دەرەوەدا دڵنیایە لەوەی هەیە کە دەمێنێتەوە. بەڵام خەریکی تاقیکردنەوەی ئەوەیە کە ئاخۆ دەتوانێ تەماحێکی دیکەی هەبێ یان نا؟

ئەمریکا، عێراق و کوردستان: قۆناخی پۆست-داعش

ئەوەی تاوەکو ئێرە باسکرا لە ڕاستیدا خستنەڕووی ئەو لۆژیکەیە کە ئێمە لە چ بارودۆخێکدا دەژین تاوەکو لەوێوە وێنای داهاتوو، واتا قۆناخی پاش-داعش بکەین بە لەبەرچاوگرتنی فاکتەرێکی کاریگەر وەك ئەمریکا. بۆ ئەم مەبەستە دەتوانین وێنای چەند سناریۆیەك بکەین کە تێیدا ئەمریکا وەك هێزێك دەبینرێت کە توانای ئاراستەکردنی هاوکێشە سیاسییەکانی داهاتووی هەیە.

1 - باڵکانیزەبوونی عێراق[13]

2 - بەردەوامی لۆبنانیبوونی عێراق

3 - سوودانیکردنی عێراق

4 - سۆماڵمانەوەی عێراق

---

12 - ZENONAS TZIARRAS, The Iraq Crisis and Its Geopolitical Implications. Visited Website on 12 March 2016. http://www.e-ir.info/201429/07//the-iraq-crisis-and-its-geopolitical-implications/

13 - BBC The Death Of Yugoslavia 16- parts. Published on 14 Apr 2015. Visited on 15 March 2016. https://www.youtube.com/watch?v=M_PzsfXbyAw

سیناریۆی یەکەم: واتە باڵکانیزەبوونی عێراق، ئەوەی لەم بوارەدا گرنگە جۆری مامەڵەی ئەو پێکهاتانەیە کە عێراقیان پێکهێناوە. لە باڵکان هەرچەند ئەوروپا و ئەمریکا هەوڵی ئەوەیاندا کە بتوانن میکانیزمێك بۆ پێکەوەبوونی پێکهێنەرانی سازبکەن، بەڵام میکانیزمی دابەشبوون بەهۆی ئەکتەربوونی نەتەوە جیاوازەکان بوونی خۆی سەپاندبوو. واتە کیانە نەتەوەیی و ئایینییەکان توانیبوویان خۆیان لە قەوارەیەکی دیاریکراودا جێبکەنەوە. بۆیە ئەوەی مایەوە بۆ ئەوروپا و ئەمریکا رێکخستنی ئەو قەوارانە و ئیدارەی قەیرانەکە بوو نەك دارشتنی.

عێراقی ئەمرۆ باڵکانێکی بەتەواو مانایە، چونکە ئەوەی باڵکانی پێوە دەناسرێت گەیشتنە لووتکەی توندوتیژی و لێکدابرانی پێکهێنەرانی ئەو ناوچەیەیە کە مەودای نێوانیان بەهۆی توندوتیژی و تراژیدییەوە رێگەی گەرانەوەی نەبوو. لەهەمانکاتدا هێزی نێودەوڵەتی وەك رووسیا و ئەمریکا و هێزی ناوچەیی وەك تورکیا و ئەوروپا گەمەکەری سەرەکی ئەو ناوچەیە بوون. ئەم حاڵەتە لە عێراقیش هەیە. ململانێیەکی سەخت کە رێگەی گەرانەوەی نییە، هەم توندوتیژی و هەمیش تراژیدی و هەمیش هێزی جیاواز دەستیان لەم وڵاتەدا هەیە. جا ئەگەر لە باڵکان ئەمریکا هێزی تەکنۆلۆژی خۆی سەلماند، بەو مانایە کە بەبێ هیچ کوژراوێك سربستانی هێنایە سەر چۆك. لە نموونەی عێراقدا دەبێ بیر لەوە بکرێتەوە کە ململانێی جیۆپۆلیتیکی ئەمریکا لە بواری زلهێزی چۆن بوونی خۆی لەم ناوچەیەدا دەبینێت. پێدەچێ وەك کاپلان دەڵێ "ئێمە لەگەڵ ژینگەی پڕ لە ئاژاوەدا رووبەڕووین و ئەم ئاژاوەیە بەردەوام دەبێت".[14] ئەمریکا کە بە شکست لە پرۆژەی عێراق هاتەدەرەوە و رێبەرایەتی لە پرسی سووریادا چووەتەژێر پرسیار، پێناچێ کە خۆی ئاوێتەی ئەم ناوچە پڕ لە ئاژاوەیە بکات و رێگەی ئیدارەکردنی جۆری دابەشبوونی عێراق وەك یۆگۆسلاڤیای پێشوو راڤەدەکات. لە ئەگەری پێشکەوتنی ئەم سیناریۆیەدا، کوردستان دەتوانێ باشترین دەرفەتی بۆ برەخسێت.

سیناریۆی دووەم: واتا بەردەوامی لوبنانیبوونی عێراق، سازکردنی زەمینەیەکە کە عێراقییەکان بتوانن بە میکانیزمی دابەشکردنی دەسەڵاتەکان لە خانەی ناوەندێکدا دووبارە کۆببنەوە. لەم رەهەندەوە عێراق دەچێتە قۆناخێکی دیکە لە دابەشکاری دەسەڵاتی ناوەندی کە تێیدا عێراق وەك وڵاتێك دەمێنێتەوە. بەڵام ئەم وڵاتە لە سەر بنچینەی دەسەڵاتی زۆرتر بۆ هەرێمەکان و کەمکردنەوەی دەسەڵاتی ناوەندی هەنگاو دەنێت. پرۆژەی لوبنان لە ریشەدا، پرۆژەیەك بوو لە خانەی دیموکراسی تەوافقی، بەڵام لە نموونەی عێراقدا ئەم نموونەیە دەتوانێ بگوزارێتەوە بۆ نموونەی جەوهەری سیستەمی سیاسی بەو مانایە کە تەنیا دیموکراسی مەبەست نەبێ، بەڵکو دابەشکردنی دەسەڵات وەك نموونەی بەلژیکا و سویسرا ئاوێتە بکرێت.

بابەتێك کە دەبێ لەم بوارەدا هەڵوێستەی لەسەر بکرێت ئەوەیە کە ئەم نموونەیە لەگەڵ خەیاڵی ئایدیۆلۆژی و جیۆپۆلیتیکی ئەمریکادا دێتەوە. لەبەرئەوەی لە بواری ئایدیۆلۆژییەوە ئەمریکا هێشتا بە بەها لیبراڵییەکانەوە کە خۆی لە خانەی دەوڵەتی مەدەنیدا دەبینێتەوە، پابەندە. لەهەمانکاتدا هێشتا باوەری بە دەوڵەت-نەتەوە لە رۆژهەڵاتی نێوەراست هەیە کە بەرهەمی پاش شەری یەکەمی جیهانییە. لەدەرەوەی ئەمانە ئەوەی بۆ ئەمریکا و هاوپەیمانانی لەم کاتەدا گرنگە، ئەوەیە کە داعش وەك پرسێکی

14 - Robert D Kaplan, The coming Anarchy. Atlantic Monthly 273. No 2, pp 4446-

ئاسایشی دەبێ لەنێوبچێت. بۆیە یەکەم بابەت کە لای ئەوان گرنگە ئەوەیە کە ئەم پرسە بنبڕبکەن، تاوەکو بتوانن ئاسایش بۆ ناوچەکە بگێڕنەوە. بەڵام ئەو پرسیارە سەریهەڵداوە لەلایان کە ئاخۆ پێش هاتنی داعش ئەم ناوچەیە ئارام بوو؟ دیارە پرسی لەنێوچوونی ئاسایشی ناوچەیی لەعێراق هەبوو، بەڵام بەهۆی بەهاری عەرەبییەوە تەشەنەیکرد بۆ ناوچەکە. بۆیە ئێستا بیری ئەمریکا و هاوپەیمانانی ئەوەیە کە سەرچاوەی ئەم کێشانە جێگیرنەبوونی دابەشکاری دەسەڵات بووە لەعێراق. بۆیە لەم کاتەدا دەبێ کارێك بکرێت کە سێ پێکهاتە سەرەکییەکەی عێراق بتوانن دەسەڵاتی هەرێمییان زۆربکەن و لە بەرامبەردا دەسەڵاتی دەوڵەتی ناوەندی کەمتر ببێتەوە. (15)

بەگشتی ئەگەر ئەم سیناریۆیە وەك بابەتێکی جیدی لەبەرچاوبگرین، دەتوانین بڵێین کە دۆسیەی عێراقی پاش داعش، دۆسیەی حکومەتی داهاتووی ئەمریکایە. بەڵام پێدەچێ دیموکراتەکان و کۆمارییەکان هێشتا لە بواری گوتار و ستراتیژی سیاسییەوە ئامادەییان زۆرتربێ بۆ بەردەوامبوون لە سەر ئەم سێناریۆیە. عێراقێکی نوێ کە نوێنەرایەتی سێ پێکهاتە بکات و دەسەڵات تێیدا هەرێمەکان دیاری بکەن نەك حکومەتی ناوەندی. هەر بۆیە دەتوانین بڵێین لە ئەگەری سەرکەوتنی ئەم سێناریۆیە، راستەوخۆ کاریگەری لە سەر هاوکێشە سیاسییەکانی کوردستان دادەنێت. بەتایبەت کە بەرەیەك لە سەر ریفراندۆم و سەربەخۆیی، ناسنامەی بۆ خۆی بەرهەمهێناوە و بەرەیەکیش پەیوەستبوون بە عێراقەوە.

سێناریۆی سێیەم: واتە سوودانیکردنی عێراق، تەنیا وڵاتێك نابێ کە ناوی عێراق بێ، بەڵکو دابەشکاری خاکی عێراق دێتەکایەوە و لەم بوارەدا وڵاتێکی شیعە هەیە کە دەستی بە ئاو و ئیمکاناتی دەوڵەت دەگات وەك سوودانی باکوور و عێراقێکیش وێران و دوور لە ئیمکانات هەیە وەك سوودانی باشوور کە سوننەکان بن. لەهەمانکاتدا کوردستانیش هەیە کە دەرفەتی هەیە و دەتوانێ هاوپەیمان و هاوبەشی سوننە بێت کە وەك رێگەی دەرچوون یان کۆنفیدراڵییەك لەگەڵ سوننە درێژە بە ژیانی سەربەخۆی خۆیان بدەن.(16)*

لە ماوەی رابردوودا لە میدیای کوردستان و ناوچەکەدا باسوخواسی ئەوە هاتەئاراوە کە کورد و سوننە دەیانەوێ یەکبگرن و لە داهاتوودا کۆنفیدرالییەك رابگەیێنن. ئەم بیرۆکەیە بەتایبەت بەهۆی نزیکایەتی و سەفەری سەرۆکی هەرێمی کوردستان بۆ وڵاتانی عەرەبی و سعودیە بەتایبەتی زیاتر گەشەیکرد. لەلایەکی دیکەوە چونکە تورکیا یەکێك لە کارەکتەرە سەرەکییەکانی بەرەی سوننە لەعێراقە و هەروەها نزیکایەتی تورکیا لەگەڵ هەرێمی کوردستان و تەماحی تورکیا بۆ شۆڕبوونەوە بۆ موسڵ وەك پرسێکی مێژوویی، ئەو گومانەیە کە کورد و سوننە دەبنە سوودانی باشوور و شیعەش دەبێتە سوودانی باکوور. نموونەیەك کە بۆ ئەم بوارە دەهێنرێتەوە، راگەیاندنی کۆنفیدرالی لەلایەن کورد و سوننەوەیە.

پرسیارێك کە لێرەدا دێتەئاراوە، ئەوەیە کە ئاخۆ ئەم گومانە لە سێناریۆی ئەمریکاوە نزیکدەبێ؟ ئەم ئەگەرە تەنیا کاتێك دەتوانێ مانادار بێ کە ئەمریکا و هاوپەیمانانی ملکەچ بە ئەکتەرە بچووك و ناوچەییەکان بن. بەو مانایە کە زۆر ئەکتەر وەك کورد و سوننە بکەری ئەم گەمەیە بن و هەروەها

15 -Philippe Le Billon,Oil, Secession and the Future of Iraqi Federalism. Visited Website on 15 March 2016.
http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/oil-secession-and-future-iraqi-federalism

16 - * هیچ بابەتێکی راستەوخۆ وەک ژێدەرێک بۆ ئەمە نییە، من بیرۆکەی بەسوودانیکردنی عێراقم لەمەوە هێناوە:
us-foreign-policy-iraq-south-sud-20146186645789446.html/06/http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2014

ئێران بە هاتن بۆ تکریت هێڵ یان سنووری شیعەی دیاریکرد و لەم کاتەدا تورکیا و هاوپەیمانانی بە هاتن بۆ موسڵ و یارمەتی کورد و سوننە هێڵی خۆیان بچەسپێنن. واتە ئەوەی لەم بوارەدا گرنگە، ئەوەیە کە ئەمریکا بەو ئەگەرە رازیبێ و وەك ئالتەرناتیڤی هێنانەدی ئاسایشی هەمیشەیی لە ناوچەکە سەیری بکات. بەڵام گرێی سەرەکی لەم بابەتەدا لەنێوچوونی دەوڵەتە لەعێراق کە دەبێ بۆ سووریاش شۆڕببێتەوە، یان گریمانەی ئەوە دەکرێت کە سوننەکانی عێراق و سووریا لەم پەکێجەدا جێگەیان ببێتەوە. بەهەرحاڵ ئەم سێناریۆیە تەنیا لە کاتێکدا دەتوانێ بۆ کورد گرنگبێ کە بابەتی سەربەخۆیی لەخۆبگرێت.

بەگشتی لەم ئەگەرەدا رۆڵی ئەمریکا وەك رێکخەرێك دەبینرێت، نەك بکەری سەرەکی و بەپێی ئەوەی لەئێستا و داهاتووی ناوچەکەدا ئەکتەرە بچووکەکان توانیویانە رۆڵی بەرچاویان هەبێ، رووداني ئەم ئەگەرە زۆر ئەستەم نابێت.

نەخشەی سێ پێکهاتەی عێراق

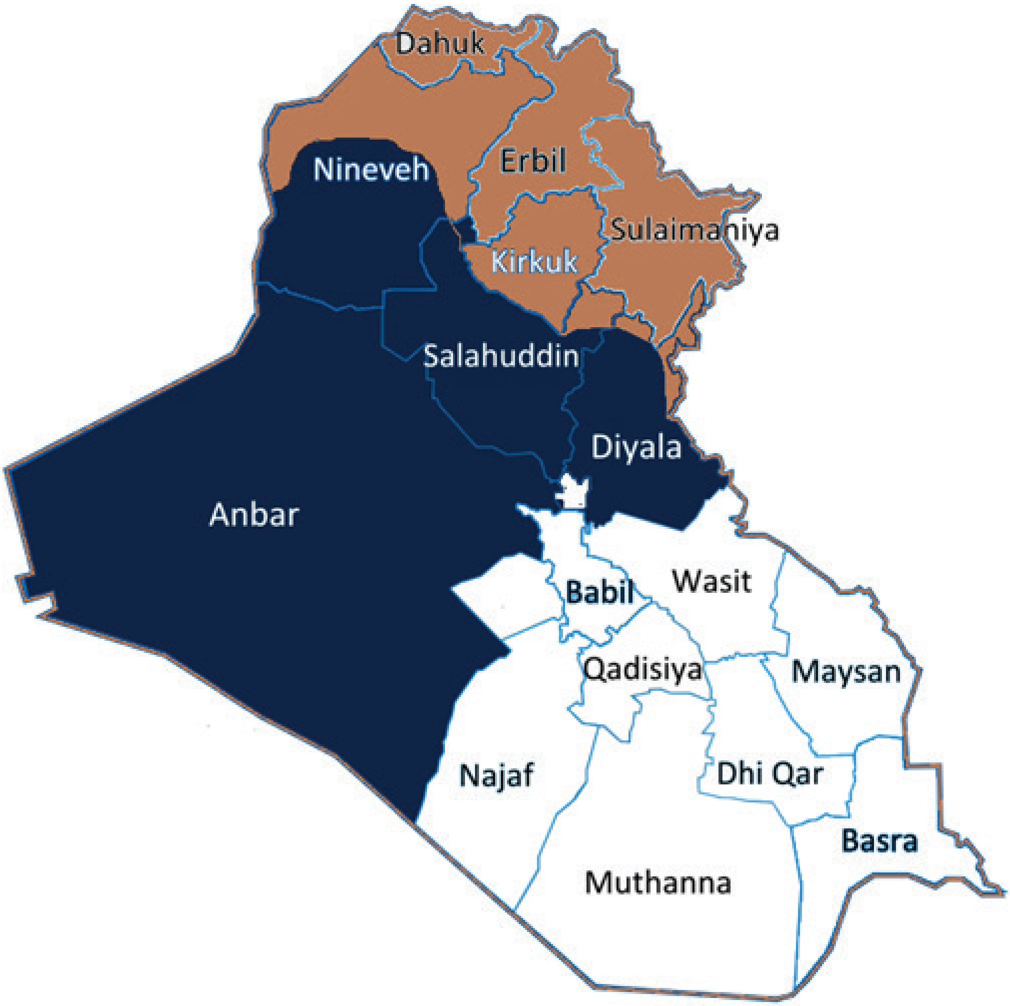

سێناریۆی چوارەم: باس لە هەلومەرجێك دەكرێت كە نموونەكەی وڵاتی سۆماڵە. لەو وڵاتەدا پرۆژەی ئەمریكا و هێرشەكەی سەرینەگرت و لە بەشێك لەو وڵاتە ئاژاوە و تیرۆر وەك خۆی مایەوە و لە بەشێكی دیكەیشی كە باكوورەكەیەتی، ئاسایش و تەناهی جێگیربوو.[17] ئەمە بەو مانایە دێت كە ئەوەی لە سۆماڵ هاتەكایەوە لەعێراق دووبارەببێتەوە. بەو مانایە كە ئەمریكا نەتوانێ عێراق بخاتەوە سەرپێی و گرفتی ئاسایش لەلایەن سوننەوە بەردەوامبێ و لەهەمانكاتدا شیعەش وەك سەرچاوەی مەترسی سەیربكرێت، تاوەكو سەرئەنجام ئەمریكا هەموو تواناكانی خۆی لە كوردستان بەكاربێنێ و هەوڵبدات كە ئاسایش و بوونی خۆی لەم ناوچەیەدا درێژە پێبدات.

لە ئەگەرێكی ئاوادا كە هەڵگری زۆربەی تایبەتمەندییەكانی بەردەوامی كێشە لە عێراقی سوننە و شیعەیە و جەمسەربەندییەكان رۆژ لەدوای رۆژ تۆخدەبنەوە، ئەوەمان پێدەڵێ كە لە ئەگەری لەنێوچوونی داعش و نەبوونی وێنایەك بۆ یەكگرتوویی عێراق یان رێكاری دیكە، ئەمریكا وەك ئەفغانستانی سەردەمی تاڵیبان چاوی لێبكات و رێگەی دەربازبوونی كێشەكان بۆ ناوچەكانی دیكە بگرێت و لەدرێژخایەندا بتوانێ لە ستراتیژییەكی دیكەدا جێگەی بۆ ببینێتەوە. هەربۆیە كاتێك خەندەقی جیاكردنەوەی كوردستان لە ناوچەكانی دیكەی عێراق دەبینین و نەبوونی هەڵوێست لەلایەن ئەمریكاوە، پێدەچێت مانای ئەوەبێ كە ئەمریكا بەهیچ شێوەیەك لەگەڵ ئەوەدا نەبێ كە دەتوانین كوردستان وەك سوماڵیای باكوور وێنا بكەین، بكەوێتەوە مەترسی و لەم ناوچەیەدا بتوانێ سیاسەتەكانی داهاتووی خۆی بنیاتبنێت.

ئەنجام

ئەوەی لە كۆتایی ئەم توێژینەوەیەدا دەتوانین ئاماژەی پێبكەین، ئەمەیە كە هەرچەند ئەمریكا رۆڵ و كاریگەرییەكی گەورەی لەسەر رۆژهەڵاتی نێوەڕاست هەیە، بەڵام ئەم كاریگەرییانە و جۆری دیتنی وەك سەردەمانی پێشوو نابێت. بەتایبەت كاتێك كە سەرۆكی ئەمریكا باراك ئۆباما باسی راهاتنی سعودیە و ئێران دەكات لە ناوچەكە، وێنای چینی سەردەمی ماومان وەبیردێنێتەوە كە هەرچەند ئەمریكا لە چین نزیكبووەوە، بەڵام هەرگیز ناتوانێ ژاپۆن لەیاد بكات. لەم كاتەشدا ئەگەر ئەمریكا لەگەڵ رۆژهەڵاتی نێوەڕاست وەك ناوچەیەكی پڕ لە ئاژاوە و هەروەها وەك هەوێنی پێكدادانی ناسنامەكانی هەنتینگتۆن دەیبینێ، پێدەچێت كە كوردستان قورسایی خۆی هەبێ و بمێنێتەوە. بەڵام ئەوەی فۆرمی ئەم قورساییە دەگۆڕێت، خودی كوردستانە نەك ئەمریكا، چونكە پرسی سەرەكی ئەمریكا لێكدابڕانی عێراق نییە و ئێستا هیچ گوتار و ستراتیژییەكی سیاسی نییە لە ئەمریكا كە تەماحێكی وای لەلا سازببێت.

لێرەدا خودی كوردە كە ئاخۆ دەتوانێ ئەم بۆشاییە بكاتە هەوێنی سازكردنی بەرپرسیارێتی زۆرتر بۆ ئەمریكا یان نا؟ بەو مانایە كە بتوانێ پرۆژەی گشتپرسی بخاتە بەردەستی سەرۆكی داهاتووی ئەمریكا و رۆڵی هەبێ لە سەرنەگرتنی هەر چەشنە پرۆژەیەك كەعێراق بەرەو لوبنانێكی دیكە، سوماڵیایەكی دیكە ببات. بەڵكو قورسایی خۆی بۆ دیتنی عێراق وەك باڵكان و سودانێكی دیكە سەیربكات. لە

17 - Major L. M. Martin, Somalia: Humanitarian Success And Political/Military Failure. United States Marine Corps. 1995. Visited Website on 14 March 2016.
http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1995/MLM.htm

نەبوونی ئەگەرێکی ئاوا، باشترین بژارە هێشتنەوەی هەرێمی کوردستانە بە ناوچە کوردستانییەکانی دەرەوەی هەرێمی کوردستانەوە و سازکردنی ژێرخانێکی سەربازی کە بتوانێ لەگەڵ گەشەکردن، توانای سەربازی و بەرگری خۆی زیادبکات و لەگەڵ هاوکێشەکان بچێتە پێش تاوەکو دەرفەتی سەربەخۆیی هەموار دەبێت. هەرچەند وەك توێژەر لەو بڕوایەدام کە کوردستان دەبێ لەمڕۆوە بیر لە پاش داعش بکاتەوە، بەمانای پڕۆژەیەکی سەرووی ئەوەی هەیە وەك حکومەتی هەرێمی کوردستان. ئاستی بۆشایی جیۆپۆلیتیکی و لێکدابڕانی سیاسی و جەمسەربەندی ناوچەکە ئەو دەرفەتە دەداتە هەرێمی کوردستان کە پڕۆژەی خۆی ئەنجامبدات. هەرچەند نەبوونی یەکگرتوویی ناوخۆیی لەم کاتەدا کۆسپی سەرەکییە!

سەرچاوەکان

2 - Raymond Aron, Peace and War: A Theory of International Relations. Transaction Publishers, New Jersey, 2003. P2.

3 - Hamza Jehangir, Realism, Liberalism and the Possibilities of Peace. E-International Relations Students. Visited website on 14 March 2016. http://www.e-ir.info/201219/02//realism-liberalism-and-the-possibilities-of-peace.

4 - Fanny Coulomb and J. Paul Dunne, Economics, conflict and war. Real-world economics review, issue no. 46, 2008. P150.

5 - Robert Cooper, The post-modernstate and theworld order. P31. Visited website on 15 March 20016. http://www.demos.co.uk/files/postmodernstate.pdf

6 - O`Brien R, Global Financial Integration: The end of Geography. New York, Council on foreigner Relations Press 1992, pp 135-

7 - Secretary Condoleezza Rice, Remarks at the American University in Cairo. Visited website on 10 March 2016.
http://20012009-.state.gov/secretary/rm/200548328/.htm

8 - James N. Rosenau, Turbulence in world politics: a theory of change and continuity (Princeton paperbacks. Princeton, N.J.: Princeton University Press. 1990, p11

9 - George Modelski, long Cycles in The World Politics, Seattle University of Washington Press.1987

10 - Brian Katulis, Hardin Lang, Vikram Singh, Defeating ISIS: An Integrated Strategy to Advance Middle East Stability. Visited Website on 10 March 2016. https://www.americanprogress.org/issues/security/report/201496739/10/09//defeating-isis-an-integrated-strategy-to-advance-middle-east-stability/

11 - Burak Kadercan, This Is What ISIS› Rise Means for the “Kurdish Question”. Visited Website on 12 March 2016. http://nationalinterest.org/feature/what-isis-rise-means-the-kurdish-question%E29%80%D-13798

12 - ZENONAS TZIARRAS, The Iraq Crisis and Its Geopolitical Implications. Visited Website on 12 March 2016. http://www.e-ir.info/201429/07//the-iraq-crisis-and-its-geopolitical-implications/

13 - BBC The Death Of Yugoslavia 16- parts. Published on 14 Apr 2015. Visited on 15 March 2016. https://www.youtube.com/watch?v=M_PzsfXbyAw

14 - Robert D Kaplan, The coming Anarchy. Atlantic Monthly 273. No 2, pp 4446-

15 -Philippe Le Billon,Oil, Secession and the Future of Iraqi Federalism. Visited Website on 15 March 2016. http://www.mepc.org/journal/middle-east-policy-archives/oil-secession-and-future-iraqi-federalism

16 - * هیچ بابەتێکی راستەوخۆ وەک ژێدەرێک بۆ ئەمە نییە، من بیرۆکەی بەسوودانیکردنی ئێراقم لەمەوە هێناوە:http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/201406//us-foreign-policy-iraq-south-sud-20146186645789446.html

17 - Major L. M. Martin, Somalia: Humanitarian Success And Political/Military Failure. United States Marine Corps. 1995. Visited Website on 14 March 2016.

http://www.globalsecurity.org/military/library/report/1995/MLM.htm

سیناریۆکان
کەی ترسی داعش نامێنێت؟

داعـش، بەهێزێکـی زۆر و تـرس و دڕندەییەکـی بێوێنـەوە هاتـە ناوچەکـە. هـەر زوو رووبەرێکـی فراوانـی ناوچەکانی عەرەبـی سوننەی لـە هـەردوو وڵاتـی سووریا و عێراق خستەژێر رکێفـی خۆیـەوە. سنووری نێوان ئـەو دوو وڵاتـەی نەهێشـت، زۆرینـەی بەربەسـتە سنوورییەکانی لابـرد. پاشـان هێرشـێکی دڕندانـەی کـردە سـەر باشـوور و رۆژئـاوای کوردسـتان. بەرەیەکـی دوور و درێـژی جەنـگ هـەر لـە عەفرینـەوە تاوەکـو خانەقیـن تـاوی سـەند، دەیـان شـارۆچکە، سـەدان گونـدی کوردسـتانیان داگیـر و خاپوورکـرد.
داعـش بـە بـەراوورد بـە دوو سـاڵی پێشـوو، لاوازبـووە. هێرشـەکانیان وەك پێشـتر سیسـتەماتیك نییـە. رزگارکردنـەوەی شـنگال، کۆبانـێ، مەخمـوور، جەلـەولا و ئەوانیدیکـە ورەی داعشـی لـە بەرامبـەر هێـزە کوردییـەکان رووخانـد. کەمـە کەمەیـەك نەبێـت لێـرە و لـەوێ، لێـدە و راکەیـەك دەکـەن یـان بۆمبێکـی چێنراویـان دەتەقێنـەوە. ئەمانـە نیشـانەی بەراییەکانـی کەمبوونـەوەی مەترسـیی داعـش لەسـەر سـنوورەکانی کوردسـتانن.
رزگارکردنـەوەی موسڵ لـە بەرنامـەی وڵاتانی رۆژئـاوا، عێـراق و حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتاندا هەیـە و کاری زۆریشـی بـۆ کـراوە. بـە گرتنـەوەی موسڵ دەتوانرێـت بگوترێـت کـە ترسـی داعش لەسـەر کوردسـتان بەگشـتی و بەشـی باشـووری زۆر کەمدەبێتـەوە یـان نامێنێـت.
پـاش "نەمـان"ی داعـش زۆر گرنگـە ئـەم سـیناریۆ و گریمانانـە لەبەرچـاو بگیرێـن، تاوەکـو چ حکومەتـی هەرێمـی کوردسـتان و چ فیدراڵیـی رۆژئـاوای کوردسـتان و چ کۆمەڵانـی خەڵکـی کوردسـتانیش ئامـادەی هـەر گۆڕانکارییەکـی خـوازراو و نەخـوازراو لـە پاشـەڕۆژی پۆسـت-داعشـدا بـن.
دیـارە ئـەم سـیناریۆیانە هیچیـان پێشـبینیی رەهـا نیـن و زۆرینەیـان دەرئەنجامـی خوێنـدەوە و گفتوگۆکانـی نێـو سـەنتەری لێکۆڵینەوەکەمانـە و سـوودیش لـە لێکۆڵینـەوەی لێکۆڵینڤانـە راسـپێردراوەکانی ئـەم توێژینەوەیـە وەرگیـراوە. سـیناریۆکان تەنیـا تایبـەت بـە رەوشـی چاوەڕوانکـراوی هـەردوو بەشـی باشـوور و رۆژئـاوای کوردسـتانن. ئەویـش بەهـۆی ئـەوەی کـە شـەڕی داعـش زۆرتـر لەگـەڵ ئـەم دوو بەشـەدا بـووە و بانـدۆری ترسـناکی سیاسـی، سـەربازی، ئابـووری و کۆمەڵایەتـی لەسـەریان هەبـووە.

سیناریۆ "خراپ"ەکان

- دروسـتبوونی سـەعدئابادێکی نـوێ و رێککەوتنـی دوو یـان زۆرتـری داگیرکەرانـی کوردسـتان لەسـەر زۆرتـر سـەرکوتکردنی دۆزی کـورد، یـەك لـە سـیناریۆ هـەرە خراپەکانـی پۆسـت-داعشـە.
- دابەشـنەکردنی هـەردوو وڵاتـی سـووریا و عێـراق و گێڕانـەوەی سـنوورەکانی سـایکس-پیکۆ، یەکێکـی دیکـە لـە سـیناریۆ خراپەکانـی پۆسـت-داعشـە. مانـەوەی سـنوورەکان واتـە دانەمەزراندنـی دەوڵەتـی سـەربەخۆی کوردسـتان کـە زۆر لـە چاودێـران پێیانوایـە پـاش داعـش باشـوور و رۆژئـاوای کوردسـتان دەوڵەتـی کوردسـتان لـە خانەقینـەوە تاوەکـو سـەر دەریـای نێوەڕاسـت، دەبنـە یـەك دەوڵـەت و ئـەو ناوچەیـەش بـە ڕاڕەوی کـوردی Kurdish Corridor ناوزەدکـراوە.
- درێژەکێشـانی خراپـی پەیوەندییەکانـی نێـوان باشـوور و رۆژئـاوای کوردسـتان، بەتایبەتـی پارتـی دیموکراتـی

کوردستان و پارتی یەکێتی دیموکراتی و نەکرانەوەی سنووری هەردوو بەشی کوردستان، سیناریۆیەکی خراپە. ئەمە باندۆری زۆر خراپی لەڕووی نەتەوەیی و ئابوورییەوە هەیە.

● زۆرتربوونی دەسەڵاتی شیعە و ئێران، یەکێك لە گرنگترین گریمانە ترسناکەکانی پۆست-داعشە. هەرچەندە پێشتر سنووری باشووری کوردستان بەشێکی زۆر کەمی بە شیعەی عەرەبەوە گرێدرابوو لە باشووری خانەقین، بەڵام بەهۆی هەوڵە بەردەوامەکانی گۆڕینی دیموگرافیای پارێزگای دیالە لەلایەن ئێران و حکومەتی عێراقەوە کە بەشێکی ناوچە کوردستانییەکانیش دەگرێتەوە، هەروەك پێشتر لە بەشی باشووردا باسکرا سنووری کورد و شیعە لە جاران فراوانتربووە. پێکدادانی خوێناویی بەرفراوانی هێزی پێشمەرگە و حەشدی شەعبی گریمانەیەکی بەهێزە. ئەمە زۆر ترسناکە چونکە کوردستان لە جەنگێك دەچێتە دەرەوە و بەرەورووی جەنگێکی دیکە دەبێتەوە. دیارە جێگیرنەبوونی ناوچە دابڕاوەکان لە پۆست-داعشدا کە پەیوەندی زۆری بە شیعەکانەوە هەیە بەتایبەتی لە ناوچەی خورماتوودا ترسێکی دیکەی پۆست-داعشە.

● لەکاتی جەنگی داعشدا بەرەی ناوخۆیی کورد زۆرتر پەرتەوازە بوو، ململانێی لایەنەکان لەسەر دەسەڵات گەیشتە لوتکە. ئەم ململانێیە باندۆری خراپیشی لەسەر جەنگی داعش هەبووە. دوورکەوتنەوەی دەسەڵاتدارانی هەولێر و سلێمانی، باشووری کوردستان بەخراپی بەرەو دووئیدارەیی و دوو ئیرادەیی دەبات.

● دڕندەیی دەوڵەتی ئیسلامی نەیتوانی ڕەوتی ئیسلامی سیاسی و سەلەفی لە کوردستاندا کەمبکاتەوە! هەندێك خانەی نووستوو لە باشووری کوردستاندا ماونەتەوە و دەبنە سیناریۆیەکی ترسناك و بەدڵنیاییەوە لە پۆست-داعشدا هەوڵی کاری تیرۆریستی لە باشووری کوردستاندا دەدەن و ئەمە دەبێتە هۆی تێکدانی ئاسایشی ناوخۆیی کوردستان. لەلایەکی دیکەشەوە پاشماوەکانی داعش لە سنووری باشووری کوردستانەوە هەوڵی کاری تێکدەرانە و شەڕی چەتەیی دەدەن.

سیناریۆ "باش"ەکان

● تەواوی هێزە دەسەڵاتدارە جیهانی و ناوچەییەکان چاویان لە کێکەکەی پۆست-داعشە. رووسیا دەیەوێت ئاواتی چەند سەدەیی بۆ گەیشتن بە ئاوە گەرمەکان بهێنێتەدی و لە بەشە عەلەوییەکەی سووریا خۆی جێگیرکردووە و جبەخانەیەکی سەربازی گەورەی بۆ ئەو ناوچەیە گواستووەتەوە. ئەمریکا و خۆرئاواش لە ناوچەکەدا ئامادەیی چالاکیان هەیە و نەوت و گازی باشوور و رۆژئاوای کوردستانیان لەبەرنامەدایە و بەپێی رای زۆر لە چاودێران لە هەوڵی بینینەوەی ڕێیەکدان بۆ گواستنەوەی ئەو بەرهەمە پەترۆڵییانە لەدەرەوەی خاکی تورکیا. هەڵبەت یەکەمین و باشترین ئەلتەرناتیڤیش گەیاندنی کوردە بۆ دەریای سپی نێوەڕاست. بۆیە چاوەڕواندەکرێت گۆڕانکاری گەورە بەسەر نەخشەی جیۆپۆلیتیکی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستدا بێت. بەهۆیەوە کوردیش ببێتە دیوارێکی جیۆپۆلیتیکی لەنێوان شیعە و سوننە و دابڕانی توندڕەوی ئایینی.

● لە رۆژئاوای کوردستان، هەوڵەکان بۆ بەستنەوەی هەردوو کانتۆنی کۆبانێ و عەفرین بەردەوامە. هێزە رۆژئاواییەکان یارمەتییەکی بەرچاوی رۆژئاوی کوردستانیان داوە لەڕووی هێرشی ئاسمانی و پێشکەشکردنی پاڵپشتی لۆجستیی دیکەوە و لە هەوڵی ئەوەدان کە سووریا ببێتە دەوڵەتێکی فیدرالی. بنکەی سەربازییان

لێـره و لـەوێ دانـاوە. پارتـی یەکێتـی دیموکراتـی ئـەو نەخشـەیەی بڵاوکردووەتـەوە کـە کـورد چەندیـن سـاڵە خەباتـی بـۆی کـردووە و ئاواتـی ئـەوە بـووە کـە ڕۆژئـاوای کوردسـتان لـە باکووری لازقییـەوە دەگاتـە دەریـا. لەکاتـی کردنـەوەی بنکـەی پارتـی یەکێتـی دیموکراتـی لـە مۆسـکۆ، ئەم نەخشـەیە بەبەرچـاوی میدیـای رووس و جیهانییـەوە دانرابـوو. زۆرینـەی هـەرەزۆری سـەرچاوە نەوتییەکانـی سـووریا دەکەونـە ڕۆژئـاوای کوردسـتانەوە. ئێسـتا بەنـداوی سـتراتیژیی تشریـن لەسـەر رووبـاری فـرات لەژێـر کۆنترۆڵـی کـوردە. ڕۆژئـاوای کوردسـتان لـەڕووی کشـتوکاڵ و ئاژەڵدارییـەوە بـە ناوچەیەکـی دەوڵەمەنـد دادەنرێـت. هەمـوو ئەمانـە ئـەم سـیناریۆیە دەکەنـە ئەگەرێکـی چاوەڕوانکـراو تاوەکـو کـورد بگاتـە دەریـا.

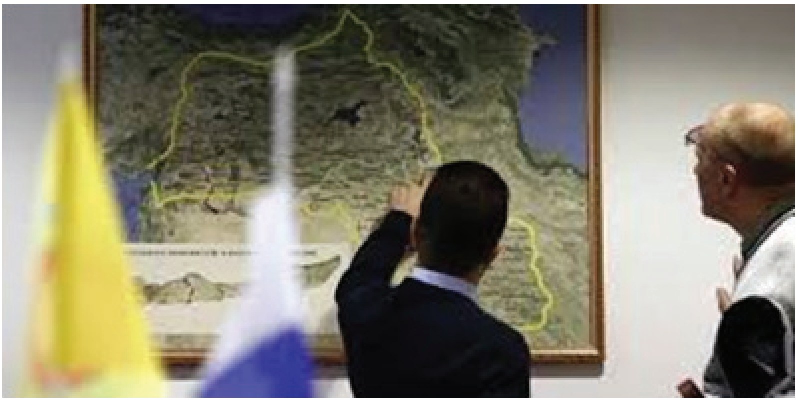

بارەگای PYD لە مۆسکۆ

- هـەر لەسـەرەتای سـاڵی 2016ەوە خواسـتی گشـتپرسـی بـۆ سـەربەخۆیی باشـووری کوردسـتان لەعێـراق بووەتـەوە ڕۆژەڤ. خواسـتی گشـتپرسـی هەرچەنـد هەمـوو لایەنـە کوردییـەکان لەسـەری تەبـا نیـن، هەروەهـا ئاسـتەنگی یاسـایی و تەکنیکیشـی زۆرە و ناوچـە دابڕێنراوەکانـی سـنووری مـادەی 140یـش کێشـەیەکی دیکەیـە کـە ئایـا گشـتپرسـی ئـەو شـوێنانە دەگرێتـەوە یـان نـا؟ لـە پۆسـت-داعشـدا یـەك لـە سـیناریۆکان ئەنجامدانـی گشـتپرسـی بـۆ سـەربەخۆییە.
- سـیناریۆی دامەزراندنـی دوو دەوڵەتـی سـەربەخۆ بـۆ ڕۆژئـاوا و باشـووری کوردسـتان دەبێتـە هـۆی مانـەوەی بەشـێکی سـنووری سـایکس-پیکۆ. ئەمـە هەرچەنـد بـە یەکێـك لـە سـیناریۆ باشـەکان دادەنرێـت، بـەڵام ئەگـەری هەڵوەشـاندنەوەی سـایکس-پیکۆ بژاردەیەکـی بەهێـزە و زۆر تۆژینـەوە لەسـەر ئـەوە کـراوە کـە باشـوور و ڕۆژئـاوای کوردسـتان پێکـەوە بلکێـن و دەوڵەتێکـی سـەربەخۆ لـە خانەقینـەوە تاوەکـو عەفریـن و بۆسـەر دەریـای نێوەڕاسـت بێتەکایـەوە. ئـەم سـیناریۆیە لەگـەڵ سـیناریۆی یەکەمـدا زۆر پەیوەسـت و لێکئـاڵاوە و بەرژەوەندییەکانـی رووسـیا و ئەمریـکا و ڕۆژئـاوا دەبنـە ئافرێنـەری ئـەم سـیناریۆیە. گرێدانـی باشـوور و ڕۆژئـاوای کوردسـتان لەسـتراتیژی ناتـۆدا بـە کوردیـش کۆریـدۆر-ڕاڕەوی کـوردی نـاسراوە و باسـی لێوەدەکرێـت.

نەخشەیەکی نزیک لە ڕاڕەوی کوردی (دیواری کوردی)

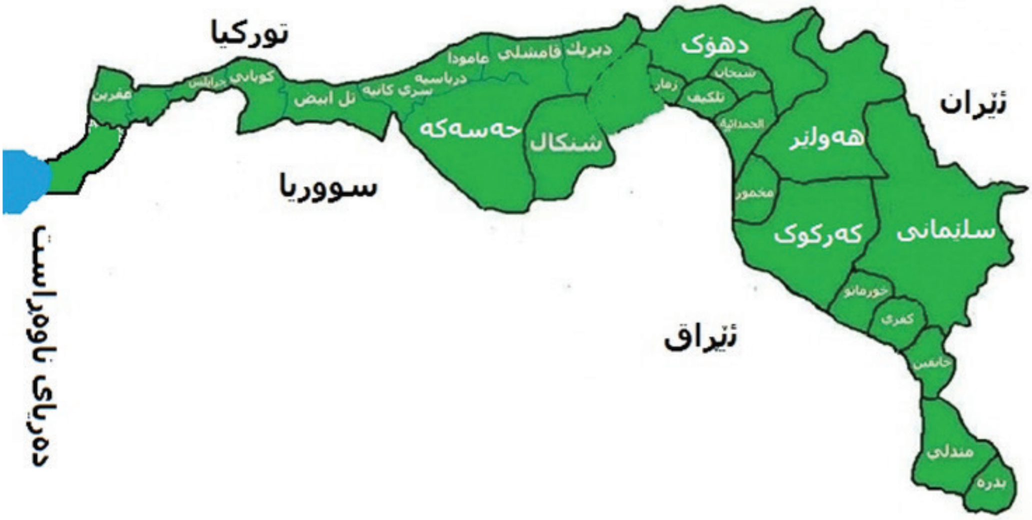

● لەباری سەربازی و هەواڵگرییەوە، هێزی پێشمەرگەی کوردستان و گەریلا و شەڕڤانان بەهۆی شەڕی داعشەوە هەرچەند زیانی زۆریان بەرکەوت، بەڵام پێشکەوتنی گەورەیان لە هونەری سەربازی و جەنگیدا بەدەستهێناوە. دامەزراندنی سوپایەکی نیشتمانی و دەزگایەکی هەواڵگری پێشکەوتوو یەکێکی دیکە لە سیناریۆ باشەکانە.

● لەباری ئابوورییەوە، ڕۆژی 7ی مارتی 2016 باڵیۆزانی ئەمریکا، بەریتانیا، کەنەدا، فەرەنسا، ئەڵمانیا، ئیتاڵیا و ژاپۆن لەعێراق لەگەڵ دەسەڵاتدارانی هەرێمی کوردستان لە هەولێر کۆبوونەوە. لە کۆبوونەوەکەدا نوێنەری بانکی نێودەوڵەتیش بەشدارییکرد و باسیان لە کێشەی دارایی باشووری کوردستان کرد. پێدەچێت ئەمە بەرایی باشتربوونی قەیرانی دارایی لە باشووری کوردستان بێت کە لە پۆست-داعشیشدا هەر بەردەوام دەبێت. سەرباری بەرزبوونەوەی بەرچاوی نرخی نەوت لە سەرەتای مارتی 2016ەوە دەکرێت ببێتە هۆکارێکی زۆر گرنگی باشتربوونی قەیرانی دارایی لە پۆست-داعشدا. چاکسازییەکانی حکومەتی باشووری کوردستان بەرایی تاڕادەیەك تێگەیشتنی حکومەتە بۆ پرنسیپی بەناوبانگی "Best value for money" بەواتای باشترین بەها بۆ دراو. بەپێی ئەم پرنسیپە، دراو دەبێت لە پرۆسەیەکی سوودمەندا خەرج بکرێت، کوالیتی و درێژخایەنیی کاڵا و خزمەت لەم خەرجییانەدا پێویستە تاکە مەبەست بێت. هەر ئەمەشە کە دیاردەی گەندەڵی لە پۆست-داعشدا کەمدەکاتەوە.

ئەنجامی لێکۆڵینەوە

● هێرشی داعش، پێگەی کوردستانی لە ستراتیژییە جیهانی و هەرێمییەکانی نەهێشتنی تیرۆردا تۆکمەکرد. هێزە چەکدارە کوردییەکان لە هەردوو بەشی باشوور و رۆژئاوای کوردستان رۆڵی "پەرژینێکی ستراتیژی"یان گێڕا و گورزی کوشندەیان لە ژێرخانی سەربازی داعش وەشاند. ئەمە لەکاتێکدا بەشێك لە ناوچە عەرەبییە سوننەکانی عێراق و سووریا بەکردەوە بوونە مەکۆی داڵدەدانی داعش و بەشێکی زۆر لە سەرچاوە مرۆییەکانی ئەم هێزەیان پێکهێنا. دەرکەوتنی داعش ئەو بیرۆکەیەی لای نێوەندە جیهانییەکان پێشخست کەوا "راڕەوی کوردی" باشترین میکانیزمە بۆ لێکدابڕینی قوڵایی دیمۆگرافی سوننە لە سێکوچکەی "عێراق - شام - ئەنادۆڵ". ئێستا جیهان باس لەم "راڕەوە کوردییە" دەکات.

● دەرکەوتنی داعش وەك وەرچەرخانێکی جیۆپۆلیتیکی، سیستەمی ناوچەیی رۆژهەڵاتی نێوەڕاستی لەبەریەك هەڵوەشاندووە. ریزبەندی و جەمسەربەندی هێزەکان گۆڕانیان بەسەردا هاتووە. ناوچەکە بەسەر سێ جەمسەری سەرەکیدا دابەشبووە. ئەم سێ جەمسەرە ئێران - تورکیا - سعودیەن کە لەشێوەی دوو نیمچە بلۆکی تورك-سوننە و عەرەب - سوننە لەلایەك و ئێران - عەرەب-شیعە لەلای دیکە خۆیان نواندووە. لێرەدا باس لە گریمانەی "دیواری کوردی" وەك پەرژینێکی جیۆپۆلیتیکی دەکرێت کە دەتوانێ هەردوو جەمسەری سوننە و شیعە لێك دابڕێ و رۆڵی "ناوچەی دەروازە" لەنێوان هەردوو بلۆکەکەدا بگێڕێت. بەپێی ئەم گریمانەیە دیوارە کوردییەکە لە نەفتخانەوە دەسپێدەکات و تاوەکو شاری "کەسەب" لە رۆخی رۆژهەڵاتی دەریای نێوەڕاست دەکشێت. ئەم دیوارە کوردییە دەتوانێ هەردوو بلۆکەکە هاوسەنگ بکات و دەشێ لەنێوان هەردوولا ببێتە "دەوڵەتی تامپۆنی"ـش.

● پێدەچێ لە قۆناخی پۆست-داعشدا ئێران بیەوێ کوردستان لەژێر هەژموونی ستراتیژی خۆیدا بهێڵێتەوە. بۆیە ئەگەر هەولێر جارێ گشتپرسی بۆ سەربەخۆیی لێبدات، ئەوا تاران بەرەنگاری ئەم پڕۆژەیە دەبێتەوە. لێرە عێراق وەك هێزێکی هەرێمی بوونی نەماوە، بەڵام وەك بەشێك لە تەواوکەری بلۆکی ئێرانی، پشتیوانی لە سیاسەتی ئێرانی لەدژی کوردستان دەکات. هەروەها ئەگەری ئەوە هەیە تاران بەرپەرچی "فیدرالیی رۆژئاوا"ی کوردستان بداتەوە. سووریا وەك هێزێکی هەرێمی نەماوەتەوە، بەڵام وەك هاوپەیمانی سەرەکی ئێران لە ناوچەکە، پێدەچێ ئامرازی بەرەنگاربوونەوەی ئەم سیاسەتە ئێرانییە بێت.

● تورکیا لەناوخۆ رووبەڕووی خولێکی نوێ لە پرسی کورد بووەتەوە. بۆیە لە قۆناخی پۆست - داعشدا بە هەستیارییەکی زۆرەوە سەیری پێشکەوتنەکانی رۆژئاوای کوردستان دەکات. ئەنکەرە نایەوێ کورد لە رۆژئاوای کوردستان ببێتە خاوەنی کیانێکی تایبەت. بۆیە بەهەموو شێوەیەك رووبەڕووی پڕۆژەی کوردی لە رۆژئاوای کوردستان دەبێتەوە. سەبارەت بە هەرێمی کوردستان، ئەنکەرە لەبەر تۆڕی بەرفراوانی بەرژەوەندییە ئابووری و سیاسییەکان بەراشکاوی دژایەتی هەولێر ناکات، بەڵام سەبارەت بە پڕۆژەی گشتپرسی بۆ سەربەخۆیی، ئەوەی بەئاشکرا رایگەیاندووە ئەوان پێشوازی لێناکەن، چونکە سەقامگیری ناوچەکە تێکدەدات. لەبەر ئەمە ئەنکەرە خوازیارە کورد لەچوارچێوەی عێراقدا دەسەڵاتی نیمچەدەوڵەتی هەبێت. ئەنکەرە وا دەنوێنێ کورد لە هەرێمی کوردستان هاوپەیمانیەتی، بەڵام سیاسەتە پشتپەردەکانی ئەم دواییەی، ئەوەیان سەلماندووە کە ئەنکەرە عەرەبە سوننەکانی عێراق و سووریا بە تەواوکەری جیۆپۆلیتیکی خۆی دەزانێت.

● سعودیە و بلۆکی خەلیجی لەدوای هێرشەکانی داعش، بەشێنەیی خەریکن سیاسەتی کوردی خۆیان

دادەنێـن. سـعودیە بـەو ئەنجامـە گەیشـتووە کـە کـورد لـە هەرێمـی کوردسـتان دەتوانـن ببنـە هاوپەیمانـی سرووشـتی بلۆکـی خەلیجـی. بۆیـە یـەک لـەدوای یـەک کۆنسـوڵخانەکانیان دەکەنـەوە. بیرۆکـەی هاوپەیمانـی کوردسـتان لەگـەڵ کەنـداو هەسـتیاری ئێـران و تورکیـای نییـە، چونکـە ئـەو دوو وڵاتـە کوردیـان هەیـە و کەنـداو کـوردی خۆجێیـی نییـە. کەنـداو پێیوایـە کـورد دەتوانـن لەعێـراق ببنـە پاڵپشـتی عەرەبـی سـوننە و شـەپۆلی شیعە هاوسـەنگ بکـەن. هەروەهـا پێیانوایـە کـورد بەشـێوەی سرووشـتی لـە ئێـران ئۆپۆزیسـیۆنی تارانـن و لەگەڵ دەرکەوتنـی قەیرانەکانـدا دەتوانـن کاریگـەری جیۆسیاسـی گرنگیـان هەبێـت. هێشـتا رۆژئـاوای کوردسـتان لەسیاسـەتی کەنـداودا پێگـەی دیـار نییـە. بـەڵام دەرکەوتنـی بلۆکـی کەنـداو لـە سیاسـەتی کوردیـدا بـۆی هەیـە زۆر گۆڕانـکاری گـەورە بەدیبێنێـت.

● رووسـیا لەگـەڵ هێرشـەکانی داعـش و تەنگـژەی سـووریا، بەشـێنەیی گەڕاوەتـەوە رۆژهەڵاتـی نێوەڕاسـت. ئۆراسـیا لەچوارچێـوەی سیاسـەتی سـووریایی خۆیـدا بـۆ جڵەوکردنـی رەوتـی سـەلەفی جیهـادی، دۆسـیەی کـوردی کردووەتـەوە و خەریکـە سیاسـەتی کـوردی خـۆی دادەڕێژێتـەوە. رووداوەکانـی رۆژئـاوای کوردسـتان پرسـی کوردیـان بەجیهانیکـردووە، بۆیـە بەودوایيـە رووسـیا لـەڕووی سیاسـی و سـەربازییەوە پشـتیوانی لـە کـورد دەکات و تەنانـەت ئاماژەی بـەوەش داوە کـە لارییـان لـە بنیاتنانـی سیسـتەمی فیدراڵـی نییـە. مۆسـکۆ تائێسـتا لەسـەر ئـەم سیاسـەتەی رژدە، بـەڵام هێشـتا دیارنییـە تاوەکـو چەنـد ئـەم سیاسـەتە کوردییـەی بـەردەوام دەبێـت!

● هێزەکانـی ئەتڵەسـی لەگـەڵ هێرشـەکانی داعـش بۆسـەر کوردسـتان هـەم لـە باشـوور و هـەم لـە رۆژئـاوا رۆڵـی یەکلاییکەرەوەیـان گێـڕاوە. پشـتیوانی ئاسـمانی ئەمریـکا هـەم لـە کۆبانـێ و هـەم لـە هەولێـر، هاوسـەنگی سـتراتیژی بەسـوودی هێـزە کوردسـتانییەکان گـۆڕیـوە. پێدەچێـت ئەمریـکا بەشـێنەیی رۆژئـاوای کوردسـتان بکاتـە بنکـەی تێسرەواندنـی داعـش و گرووپـە رادیکاڵییەکانـی دیکـە. هەروەهـا ئەگـەری ئـەوە بەهێـزە ئەمریـکا بیـەوێ راڕەوی نێـوان داعـش و تورکیـا لەڕێگـەی هێـزە کوردییەکانـەوە دابخـات و لەدنیـای دەرەوەیـان دابڕێـت. بەمـەش پـڕۆژەی سـتراتیژی پێکەوەبەسـتنەوەی کانتۆنەکانـی جزیرە-کۆبانـێ بـە عەفریـن کاملدەکرێـت. ئەمریـکا تائێسـتاش نایـەوێ کـورد بـەرەو سـەربەخۆیی بـڕوات. زیاتـر داوای ئـەوە دەکات کـورد لـە چوارچێـوەی عێراقـدا خـاوەن پێگـەی فیدراڵـی بێـت. ئـەم سیاسـەتەی بەرامبـەر بـە رۆژئـاوای کوردسـتانیش هەیـە و زیاتـر لـە چوارچێـوەی نەهێشـتنی داعشـدا بایـەخ بـە کـورد دەدات. بـەڵام پێناچێـت لـە جاڕدانـی گشتپرسـی سـەربەخۆییدا بەرپەرچـی ئـەم پڕۆژەیـەی هەولێـر بداتـەوە.

● لـەدوای ئۆپەراسیۆنی موسـڵ و رەققـە، پێدەچێـت داعـش وەک دیفاکتۆ-دەوڵـەت نەمێنـێ و ببێتـەوە هیزێـک کـە جەنگـی چەتەیـی پـەرە پێـدەدات. لەگـەڵ ئەمەشـدا ناشـێ چاوەڕێـی ئـەوە بکرێـت کـە لـە کورتخایەنـدا توونـدڕەوی ئیسـلامی لـە کۆمەڵگـە عەرەبـی و ئیسـلامییەکاندا ببڕێتـەوە، چونکـە ئـەو هۆکارانـەی ئەمانەیـان دروسـتکردووە و بووژاندوویاننەتـەوە تائێسـتاش لەئـارادان وەك: ئیشـکالیەتی دەسـەڵات و حوکمڕانـی، هـەژاری و جیـاوازی کۆمەڵایەتـی، بێـکاری و پەراوێزخسـتن، ململانێـی فەڵەسـتین – ئیسرائیل، ئیشـکالیەتی پەیوەندییـەکان لەگـەڵ رۆژئـاوای کریسـتیان، خـراپ شـیکردنەوە و تەوزیفـی سیاسـی دەقـە ئایینییـە ئیسـلامییەکان جـا چ شـیعی بـن چ سـوننی!

● گێڕانـەوەی عێـراق و سـووریا بـۆ سـەردەمی رابـردوو، واتـە هێشـتنەوەی ئـەم دوو وڵاتـە بـە هەمـوو کێشـە ناوخۆییـە گەورەکانیانـەوە بەبـێ چارەسـەری. بەتایبـەت کێشـە و ململانێـی تایفی شیعە – سوننە لـە عێـراق و عەلـەوی – سـوننە لـە سـووریا. لەئەنجامـدا ئەگـەر رێککەوتنیـك لەسـەر هێشـتنەوەی شـێوەی دەوڵـەت بکرێـت کـە جیاوازییەکـی ریشـەیی لەگـەڵ پێـش سـاڵی 2011 نەبـێ، ئـەوە گرووپـە توونـدڕەوەکانیـش دەمێننـەوە.

راسپاردەکان

● پێویستە کورد لە جەنگی دژی داعش لە دەرەوەی کوردستاندا بەردەوام نەبێ تاوەکو مەرجەکانی بسەپێنێت. هەروەها لەگەڵ رۆژئاوای ئەمرۆ- ئەمریکایی و گەیشتن بە ئاستی هاوئاهەنگی لەگەڵ جیهانی کریستیان بە گشت کڵێسە و رەوتە سیاسییەکانییەوە بۆ ئەوەی سنوورێك بۆ هەڕەشە و گۆڕانکارییەکانی ئایندە لەسەر کوردستان و ستروکتووری ئیسلامی دێرینی دابنرێت. دەبێ دوای سەپاندنی مەرجەکانی، هاوکاری هێزی هاوپەیمانی نێودەوڵەتی و رووسیا بکات. دەبێ جەنگی دژ بە داعش و قۆناخی پۆست-داعشیش لەپێناو ستراتیژییە کوردستانییەکاندا بقۆزرێنەوە کە لە باشووری کوردستان خۆی لە پرۆسەی سەربەخۆییدا دەبینێتەوە و لە رۆژئاوای کوردستانیش لە قەوارەیەکی فیدراڵی. ئەم جەنگە ئەگەر بۆ کورد دەستکەوتی ستراتیژی بەدواوە نەبێ، ئەوە ئاکامی زیانباری بەدواوە دەبێت.

● پێویستە جەنگی داعش بکرێتە بنەمایەك بۆ دانانی پەیوەندی هاوپەیمانی پراگماتیانە لەگەڵ هۆزەکان و دەوڵەتە عەرەبییە سوننەکان. دەبێ جەنگی دژی تیرۆر لە هەموو ئاستەکاندا بە دۆخی رزگاری کوردستانەوە ببەسترێتەوە و بەرەو سەربەخۆیی یەکجارەکی ببرێت.

● پێویستە پشتیوانی لە دامەزراندنی هەرێمی فیدراڵ بۆ ناوچە سوننەکان بکرێت. هەروەها بۆ دارشتنەوەی سنوورەکان بە لێکتێگەیشتن و رێککەوتن لەگەڵ بەرژەوەندییەکانی هەرێمی کوردستان هاوکارییان بکرێت. پشتیوانیکردن لە فیدرالی و دارشتنی سنوورەکانی بە هاوکاری کوردستان زۆر باشترە لەوەی ئەم سنوورانە بەبێ ئامادەیی و چالاکی کورد دیاریبکرێن. ئەمەش بەپشتبەستن بە ئەنجامدانی رێککەوتنی سیاسی لەگەڵ هەموو هێزە سیاسییە عەرەبییە سوننەکاندا دەکرێت.

● پێشخستنی پەیوەندییەکان لەگەڵ هۆزە عەرەبییە سوننەکانی عێراق، پێشکەشکردنی یارمەتی دارایی و چەك بە هۆزە عەرەبییەکان بۆ ئەوەی خۆیان رێکبخەن و رووبەڕووی داعش و گرووپە توندڕەوەکان ببنەوە. هەروەها هاوکاریکردنی سەرکردەکانی عەرەبی سوننە بۆ ئەوەی بتوانن "حەشدی نیشتمانی" وەك بەدیلی سەربازی سوننەکان بۆ قۆناخی پاش داعش ئامادەبکەن. پێویستە هەرێمی کوردستان رۆڵی لە پڕچەککردن و راهێنانی حەشدی نیشتمانیدا هەبێ و پشتیوانی لەو بیرۆکەیە بکرێت کە ئەم هێزە بۆ ناوچەکانی دیالە (بەتایبەتی)، سەلاحەددین، ئەنبار و بەغدادیش بگوازرێتەوە.

● پێویستە لەنێوان هەرێمی کوردستان و رۆژئاوای کوردستان "هیزێکی ئامادەی هاوبەش" بۆ بەرپەرچدانەوەی هەموو جوڵەیەکی تیرۆریستی پێکەوەبنرێت. ئەم هێزە دەبێ بە هاوئاهەنگی لەگەڵ زلهێزەکان پێکەوەبنرێت. هەروەها دەبێ بۆی هەبێ لە هەموو شوێنێکی کوردستان جوڵەی خێرا ئەنجامبدات.

● دەبێ لە قۆناخی پۆست-داعشدا هەولێر و قامشلۆ سنوورە کوردستانییەکان بکەنەوە و کۆتایی بە عەقلیەتی سایکس-پیکۆ بهێنن. پێویستە ئەم سنوورانە لە سنووری ئەمنی – سەربازییەوە بۆ سنووری ئابوری – بازرگانی بگۆڕدرێن و بکرێنە زەمینە بۆ یەکانگیریی نەتەوەیی راستەقینە.

● پێویستە بە گرنگییەوە لە گۆڕینی دیمۆگرافیای پارێزگای دیالە و ناوچەی خورماتوو بڕوانرێت. دەسەڵاتی حەشدی شەعبی لە ناوچە ناکۆکی لەسەرەکانی چوارچێوەی مادەی 140 و بەتایبەتی خورماتوو نەهێڵرێت. لەم کێشەیەدا دەسەڵاتدارانی باشووری کوردستان باشترە پەیوەندییەکانیان لەگەڵ ئێران و بلۆکی شیعەدا بەشێوەیەکی ناوەندی بێت و هەوڵبدرێت ئەو کێشانە لەرێگەی گفتوگۆوە لەگەڵ ئێراندا

چارەسـەربکرێن.

● پێویسـتە دەسـەڵاتی کـوردی بەشـێوەیەکی زانسـتییانە شـەنوکەوی هەمـوو ئـەو رووداوە گرنگانـەی جەنگی داعـش بـکات، تاوەکـو لـە پاشـەڕۆژدا ئـەو ئەزموونانـە ببنـە پایەیەکـی گرنگـی ئاسایيشـی نەتەوەیـی و باشـتر پاراسـتنی کوردسـتان لـە هەڕەشـە دەرەکییـەکان.

● لەلایەنـی رۆشـنبیرییەوە پێویسـتە هەرێمـی کوردسـتان و فیدرالیـی رۆژئـاوا گرنگـی بـە بڵاوکردنـەوەی بیـرە پێشـکەوتنخوازەکان بـدەن و پاڵپشـتی رێکخـراوە مەدەنـی و لیبڕالییەکانیـش بـن بـۆ گەشـەکردنی بیـرە هاوچەرخـەکان، تاوەکـو لەبەرانبـەر بیـری سـەلەفیدا بوەسـتنەوە.

د. ئازاد عەلی

- ئەندازیاری شارەوانییە. دیپلۆم، ماستەر و دکتۆرا لە مێژووی ئەندازیاری
- پسپۆڕی مێژووی تەلارسازییە
- لە سەرەتای هەشتاکانەوە کاری لە راگەیاندنی پارتە کوردییەکانی رۆژئاوای کوردستاندا کردووە
- سەرنووسەری گۆڤاری (الحوار) بووە کە لە قامشلۆ بە زمانی عەرەبی لە 1993ەوە دەردەچێت
- چەندین گوتار و لێکۆڵینەوەی دەربارەی سیاسەت و مێژووی کوردستان بە هەردوو زمانی عەرەبی و کوردی بڵاوکردووەتەوە

- **کتێبی چاپکراو:**

1 - رۆڵی سیاسی کوردانی سووریا تاوەکو ساڵی 2012 – سەنتەری لێکۆڵینەوەی قەتەر – بەیروت - 2013

2 - رۆڵی سیاسی بنەماڵەی ئیبراهیم پاشای مللی – سەنتەری ئاشتی – سلێمانی - 2012

3 - مێژووی گوندەکانی باکووری سووریا – وەزارەتی رۆشنبیری لە سووریا – دیمەشق – 2002

4 - جۆرەکانی خانوبەرەی گڵین لە دەڤەری میزۆپۆتامیا – دەستەی پەڕتووکە زانستییەکان – دیمەشق 2010-

هاوڕێ باخەوان

- ساڵی 1966 لە سلێمانی لەدایکبووە.
- ساڵی 1990 بەکالۆریۆسی لە یاسا لە زانکۆی موسڵ وەرگرتووە.
- ماوەی 12 ساڵ کارمەندی نەتەوە یەکگرتووەکان بووە لە دادگای نێودەوڵەتیی یۆگۆسلاڤیای پێشوو لە لاهای، دواپۆستی لەو ڕێکخراوەدا سەرۆکی بەشی پشتگیریی دادگا بووە.
- پلەی ئەکادیمی: لێکۆڵینڤان

- **بڵاوکراوەکانی:**

1 - لێکۆڵینەوەیەك لەسەر ڕاپەڕینەکەی بەهاری 1991ی باشووری کوردستان - چاپی یەکەم - هۆڵەندا - 1994.
2 - پڕۆژەی پارتی نەتەوەیی کورد - چاپی یەکەم - هۆڵەندا - 1994. چاپی دووەم - هۆڵەندا - 1995. چاپی سێیەم - هەولێر - 2002 - لەبڵاوکراوەکانی ڕۆژنامەی میدیا – چاپخانەی ئۆفسێتی هەولێر.
3 - کوردستان... نیشتمانی یەکەمینی سۆمەرییەکانە - چاپی یەکەم - هۆڵەندا - 1996. چاپی دووەم – دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاراس – کوردستان هەولێر – چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە – ژمارەی سپاردن: 91 - 2003.
4 - هاوڕێنامە بۆ مێژووی کوردستان و کورد (یەکەمین کرۆنۆلۆژیای زانستی بۆ کوردستان و کورد) – چاپی یەکەم – بنکەی چاپ و پەخشی سەردەم - زنجیرە (16) - چاپخانەی ڕوون – سلێمانی – 1999.
5 - ئاڵای کورد - چاپی یەکەم - دەزگای چاپ و پەخشی سەردەم - زنجیرە (117) - سلێمانی - 2001.
6 - ڕۆژی شۆڕش یان ڕۆژی تیرۆر - چاپی یەکەم – ئۆکتۆبەری 2003 – چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشنبیری – ژمارەی سپاردن: 301 - کوردستان – هەولێر.
7 - وشە پەڕتەوازەکان – بەرگی یەکەم – سەرجەمی 100 وتار و کورتە لێکۆڵینەوەیە کە لەنێوان ساڵانی 1995 و 2005دا لە گۆڤار و ڕۆژنامە و ماڵپەڕە کوردی و بێگانەکانی کوردستان و هەندەراندا بڵاوکراونەتەوە - ژمارەی سپاردنی (1994)ی ساڵی (2008)ی پێدراوە – چاپخانەی سیما - 2009 – کوردستان – سلێمانی.
8 - وشە پەڕتەوازەکان – بەرگی دووەم – چاپی ئەلیکترۆنی.
9 - وشە پەڕتەوازەکان – بەرگی سێیەم - چاپی ئەلیکترۆنی.
10 - ئەدەبیاتی کاژیك – کۆکراوەی بڵاوکراوەکانی کاژیك – چاپی ئەلیکترۆنی.
11 - بەراوردەکانی ژیان - پرس و ڕایەکی بەراوردکارییە بۆ بەرەو نەتەوەییبوون - 2009 - چاپی ئەلیکترۆنی.
12 - دەستوورم واهی خوێندەوە - کۆمەڵێك ڕەخنە و تێبینیی یاسایی، زمانەوانی و لۆجیکییە لەسەر پڕۆژەی دەستووری هەرێمی کوردستان - 2009 - چاپی ئەلیکترۆنی.
13 - زمانی کوردی بگونجێنە بۆ سفر و یەك – 2014– چاپی ئەلیکترۆنی.

مامەند رۆژە

- ساڵی 1972 لەدایکبووە
- بەکالۆریۆس لە زانستە سیاسییەکان
- ماستەر لە زانستە سیاسییەکان
- پیشە: نووسەر و پسپۆڕی جیۆپۆلیتیك

- **کتێبی چاپکراو:**

1 - ئەرمەنۆساید
2 - ئۆپۆزیسیۆن و ئاوارەیی
3 - پێغەمی جیۆپۆلیتیکا
4 - چۆن دەبین بە دەوڵەت؟

- **کتێبی وەرگێڕان:**

1 - دەوڵەت و کۆمەڵگەی مەدەنی
2 - ئاسیا لەبەرامبەر خۆرئاوا
3 - پێکدادانی شارستانییەکان
4 - ئایندەی سۆسیالیزم
5 - تورکیا هێشتا لە رابردوودایە!

عەبدولڕەحمان کەریم دەروێش

- ساڵ و شوێنی لەدایکبوون: جەلەولا - 1978
- پلەی خوێندن: ماستەر لە فەلسەفەی سیاسی
- پلەی ئەکادیمی: مامۆستا لە بەشی زانستە سیاسییەکانی زانکۆی سلێمانی
- کتێبە چاپکراوەکان:

1. هزری سیاسی پارتە سیاسییەکانی کوردستان، کەرکووك 2011 بەعەرەبی
2. چەمکی هوشیاری هەڵبژاردن.. 2008
3. چەمکی دیموکراسی لەهزری سیاسی ، سلێمانی 2012
4. جیوستراتیجیەتی رووسیا و ویستی عێراق و کاریگەریان لەسەر کورد، سلێمانی 2013
5. کورد لەناو تۆفانی یارییە گەورەکەدا، کاریگەری جیۆپۆلیتیکی قەزوین لەسەر کوردستان، دوو بەرگ، سلێمانی 2014-2013
6. تیۆری ئاشتەوایی نیشتیمانی لە کوردستانی عێراق، 2012. سلێمانی

د. مەسعود ڕۆستەمی

- ساڵی 1970 لە بەغدا لەدایکبووە
- پلەی خوێندن: دکتۆرا لە زانستی سیاسی
- پیشە: مامۆستای زانکۆ
- بواری کارکردن: فیکری سیاسی
- دەیان وتاری هەیە
- کتێبێکی لە سەر ناسیۆنالیزمی فارسی هەیە

د. بیلال سامبوور

- له باکووری کوردستان لەدایکبووە
- دکتۆرا لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان
- پلەی ئەکادیمیی: پرۆفیسۆر و مامۆستای زانکۆیە
- پسپۆڕە لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان

حیسام دەستپیش

- ساڵ و شوێنی لەدایکبوون: 1974 / سنە
- پلەی خوێندن: قوتابی دۆکتۆرا لە زانکۆی گێنت / بەلجیکا
- پلەی ئەکادیمی: مامۆستای یاریدەدەر/ زانکۆی سەلاحەدین
- پیشە: مامۆستای زانکۆ
- چەندین وتاری لە رۆژنامە و گۆڤارەکاندا هەیە